

İRAKLİ KANDAŞVİLİ

MEDİASİYA

(mübahisələrin səmərəli həlli vasitəsi)

Praktiki dərslik

Azərbaycan Respublikasının
Gənə İctimai Təşkilatlarına
Dövlət Daxilə Aqentliyi

Azərbaycan Məqəzəpəşələr
Assosiasiyası

Azərbaycan Respublikasının
Mediasiya Qanunu

Bakı - 2024

İrakli Kandaşvili

M E D İ A S İ Y A

(mübahisələrin səmərəli həlli vasitəsi)

Praktiki dərslik

Elmi redaktor - Zurab Dzvelişvili

*TDU, Hüquq fakültəsinin professoru, hüquq elmləri doktoru
Gürcüstan Ali Məhkəməsinin Mülki İşlər Palatasının hakimi*

Bakı şəhəri

2024

Redaksiya heyəti:

Nadir Adilov

Mediasiya Şurasının İdarə Heyətinin sədri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Sadiq Bağirov

*Mediasiya Şurasının Hüquqi Təminat və İnsan Hüquqları Komitəsinin üzvü,
Bakı 18 saylı mediasiya təşkilatının rəhbəri*

Cabbar Həsənov

Mediasiya Şurasının Hüquqi Təminat və İnsan Hüquqları Komitəsinin üzvü,

Kitabın adı: Mediasiya (mübahisələrin səmərəli həlli vasitəsi)

Praktiki dərslik

Bakı - 2024-cü il, 266 səhifə, tiraj: 800 ədəd. Kitab pulsuz yayılır.

Kitabın məzmununda əks olunan fikir və mülahizələr müəllifə aiddir və Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin rəsmi mövqeyini əks etdirməyə bilər.

Kitab Avrasiya Hüquqşünaslar Assosiasiyası İB tərəfindən həyata keçirilən və Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyi tərəfindən maliyyələşdirilən "Mediasiyanın metodologiyası" layihəsi çərçivəsində Mediasiya Şurasının metodiki dəstəyi və rəyi əsasında çap olunmuşdur.

Kitab mediator olmağa hazırlaşan namizədlər, mediatorlar, hüquqşünaslar, tələbələr və bu kimi fəaliyyət göstərən şəxslər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

© Avrasiya Hüquqşünaslar Assosiasiyası İctimai Birliyi

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	7
Qısaltmalar	10
I. MEDIASIYANIN MAHIYYƏT VƏ ƏHƏMIYYƏTİ.....	11
II. MEDIASIYA PROSESİNİN SUBSTANTİV XÜSUSIYYƏTLƏRİ 24	
2.1 MÜBAHİSƏLƏRİN HƏLLİNDƏ EFFEKTİV ALTERNATİV HƏLL KİMİ MEDIASIYA	24
2.2 ADR-İN FORMALARINDAN BİRİ KİMİ MEDIASIYA VƏ ONUN DİGƏR MÜBAHİSƏLƏRİN HƏLLİ MEXANİZMLƏRİ İLƏ MÜQAYİSƏSİ	25
2.2.1 Müzakirə.....	33
2.2.2 Konsilyasiya.....	38
2.2.3 Arbitraj və məhkəmə işləri	40
2.3 BEYNƏLXALQ MEYDANDA MEDIASIYANIN İNSTITUSİONALLAŞDIRILMASI TARİXİ VƏ UĞUR SƏBƏBLƏRİ.....	47
2.4 MEDIASIYANIN TƏNZİMLƏNMƏSİNİN İNSTITUSİONAL MODELLƏRİ.....	51
2.5 MEDIASIYANIN ÜSTÜNLÜKLƏRİ VƏ MÜMKÜN RİSKLƏRİ	57
2.6 XXI ƏSRDƏ ƏDALƏTƏ ÇIXIŞ PRİNSİPİNİN YENİ İNTERPRETASIYASI	64
2.7 MEDIATORLUQDA ÇƏTİNLİKLƏR.....	68
III. MEDIASIYANIN PRİNSİPLƏRİ.....	72
3.1 KÖNÜLLÜLÜK	81
3.2 TƏRƏFLƏRİN ÖZ MÜQƏDDƏRATINI TƏYİN ETMƏ	83
3.3 MƏXFİLİK PRİNSİPİ.....	86

IV MEDIASIYA PROSESİ	97
4.1 HAZIRLIQ.....	101
4.2 MEDIATORUN AÇILIŞ NİTQİ.....	102
4.3 MARAQLARIN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ.....	108
4.4 MEDIASIYADA DANIŞIQLAR.....	109
4.5 RAZILAŞMA VƏ ONUN İCRASI	110
4.5.1 Gürcüstan qanunvericiliyində mediasiya yolu ilə barışığın icra olunması qaydası.....	115
4.6 MEDIASIYA PROSEDUR QAYDALARI VƏ ONLARIN SƏMƏRƏLİ TƏTBİQETMƏ MEXANİZMLƏRİ.....	117
4.6.1 Mediasiya prosesində birgə və fərdi görüşlərin əhəmiyyəti	117
4.7 MƏHDUDİYYƏTSİZ ALTERNATİVLƏR	120
4.8 PROSESİN ÇEVİKLİYİ VƏ QEYRİ-RƏSMİ MÜHİT	121
V. MEDIASIYADA İŞTİRAK EDƏN SUBYEKTLƏR	123
5.1 MEDIATOR VƏ ONUN MEDIASIYA PROSESİNİN APARILMASINDA ROLU	123
5.2 MEDIATORUN PEŞƏKAR BACARIQLARI VƏ TƏLİMAT ÜSUL MEXANİZMLƏRİ	131
5.2.1 Sual vermək texnikası	134
5.2.2 Aktiv dinləmə bacarığı.....	135
5.2.3 Şifahi və qeyri-verbal ünsiyyət.....	135
5.2.4 Prosesi idarə etmək bacarığı	136
5.2.5 Qruplarda işləmək bacarığı.....	136
5.2.6 Mediator tərəfindən proseslərin idarə edilməsi üslubu	137
5.2.7 Mediatorluğun innovativ formaları (canlı mediasiya, onlayn mediasiya)	142

5.3 MEDİATORUN İLKİN HAZIRLIĞI VƏ İXTİSASININ ARTIRILMASI-SERTİFİKATLAŞMA STANDARTLARI	152
5.4 MEDİATORUN SEÇİLMƏSİNİN OBYEKTİV VƏ SUBYEKTİV MEYARLARI	155
5.5 TƏRƏFLƏR VƏ ONLARIN NÜMAYƏNDƏLƏRİ MEDİASİYA PROSESİNDƏ.....	156
5.5.1 Tərəflərin mediasiya prosesində bilavasitə iştirak etməsinin vacibliyi və üstünlüyü.....	156
5.5.2 Mediasiya prosesində nümayəndənin rolu, səlahiyyəti, statusu və etik davranışı	160
5.5.3 Mediasiya prosesində iştirak edən digər şəxslər.....	169
5.5.4 Mediasiya subyektləri kimi çıxış edən mediasiya təşkilatları.. ...	169
VI. MEDİASİYA İNSTİTUTLARININ TƏNZİMLƏNMƏSİ.....	170
6.1 UNCITRAL – (Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Beynəlxalq Ticarət Hüququ Komissiyası) - mediasiya tənzimlənməsinin vahid forması kimi)	171
6.2 MEDİASİYANIN AVROPA TƏNZİMLƏMƏ FORMALARI - AVROPA İTTİFAQININ TAPŞIRIQLARI.....	172
VII. MEDİASİYA İCRAATININ FORMALARI VƏ AVROPA ÖLKƏLƏRİNİN TƏCRÜBƏSİ	179
7.1 STANDART MEDİASİYA FORMALARI: MƏHKƏMƏ, MƏHKƏMƏNİN YANINDA MÖVCUD OLAN VƏ ÖZƏL MEDİASİYA.....	179
7.2. MEDİASİYA FORMALARININ TƏTBİQİNDƏ QANUNVERİCİLİYİN TƏNZİMLƏNMƏSİ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ AVROPA TƏCRÜBƏSİ	184
VIII. GÜRCÜSTAN HÜQUQ SİSTEMİNDƏ MEDİASİYA İNSTİTUTU	210

8.1 GÜRCÜSTAN TARİXİ MƏNBƏLƏRİNDƏ MEDİASİYA	210
8.2 MÖVCUD QANUNVERİCİLİYİN TƏNZİMLƏNMƏSİ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ MÜASİR MEDİASİYA İNSTİTUTU MODELİ..	213
8.2.1 Mediasiya haqqında Gürcüstan Qanunu	213
8.2.2 Gürcüstanda Məhkəmə və Xüsusi Mediasiya İnstitutu.....	215
8.2.3 Mediatorların peşə davranış məəcəlləsi və etik standartlar	217
8.2.4. Gürcüstan və BMT-nin (Sinqapur) Mediasiya haqqında konvensiyası	219
IX. GÜRCÜSTANDA MÜBAHİSƏLƏRİN HƏLLİ İNSTİTUTU KİMİ MEDİYASIYANIN İNKİŞAFI ZƏRURİLİYİNİN TƏHLİL EDİLMƏSİ	220
9.1 MEDİASİYANIN İNKİŞAFINDA MƏHKƏMƏNİN ROLU	224
9.2. GÜRCÜSTANDA MEDİASİYA TƏDRİSİ, TƏDQIQATIN DƏSTƏKLƏNMƏSİ VƏ MÜBAHİSƏNİN HƏLLİ MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAF ETMƏSİNDƏ ÜMUMİ TƏHSİL SİSTEMİNİN, HÜQUQ MƏKTƏBLƏRİNİN ROLU	227
9.3. MEDİASİYANIN İNKİŞAFINDA VƏKİLİN ROLU	228
BİBLİOQRAFIYA.....	234

ÖN SÖZ

Mübahisə edən tərəflər istənilən hüquq sistemində, həmçinin Gürcüstan nümunəsində, konstitusiya ilə təsbit edilmiş “məhkəməyə müraciət etmək” hüququ ilə təmin olunurlar. Bu hüquq beynəlxalq standartlarla qorunur.

Tərəflər arasında olan mübahisənin təbii həlli yolu kimi məhkəmə əsrlər boyu mövcud olmuşdur. Halbuki, uzun illər ərzində məhkəmə icraatının tətbiq edilməsi təcrübəsi ictimaiyyəti və məhkəmə icraatı xidmətlərindən istifadə edənləri oxşar üsulla və vasitələrlə mübahisələrin həll edilməsinin qeyri-effektivliyinə inandırmışdır. Məhkəmə icraatının xeyli uzun olması və prosesin aparılması ilə bağlı maliyyə xərcləri xüsusi diqqət çəkir, məhkəməyə mübahisə təşəbbüsü ilə müraciət edən tərəflər işin icraatı zamanı və nəticələrinə görə mübahisə predmetinin üzərində real idarəetməni itirirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, xarakterindən və mürəkkəbliyindən asılı olmayaraq istənilən bir hüquqi mübahisənin məhkəməyə etibar edilməsi bəzi hallarda özünü doğrultmaya bilər, bu da məhkəmə təcrübəsində effektiv mexanizmlərin yaranması zərurətinə gətirib çıxarır. Fakt odur ki, məhkəmə icraatı və ya arbitraj icraatı kimi mübahisələrin həllinin ənənəvi formaları artıq tərəflər arasında günbəgün böyüyən mübahisələri, o cümlədən qiyməti aşağı olan və beynəlxalq mübahisələri həll etmək üçün effektiv mexanizm kimi hesab edilə bilməz. Mediasiyanın bünövrəsinin qoyulması və geniş yayılması üçün bir çox obyektiv ön şərtlər vardır, lakin mübahisənin alternativ həll etmə formasının bünövrəsinin qoyulması üzrə ən çox yayılmış əsaslar onun nəzərəçarpan üstün cəhətləri – az maliyyə xərcləri və vaxtdır. Beynəlxalq (sərhədlərarası) mediasiyalarda isə tərəflərin icraatın aparıldığı yerin yurisdiksiyasına dair daha az biliyə malik olmalarına rəğmən ona güvənmələri həqiqətən

də təəccüblü deyil, çünki mediasiya mübahisənin həll etmə yolunda effektiv alət kimi öz üstün yerini tutur.

Hazırda mediasiya dünyada ən sürətlə inkişaf edən mübahisələrin alternativ həll etmə üsuludur, mediasiyaya müstəqil, heç bir marağı olmayan bitərəf üçüncü şəxs qoşulur, məxfi və strukturlaşdırılmış prosesin bir hissəsi üzrə yaranmış mübahisə ilə əlaqədar qərar qəbul edilir, bu da mediasiya anlayışının əsas xüsusiyyətidir. Mediasiya münafişələrin tənzimlənməsi üzrə effektiv alternativ vasitədir.

Mediasiya anlayışı üçün tərəflərin mediasiyadan hər zaman faydalandıqlarını anlamaları vacibdir, çünki, adətən tərəflər mediasiya prosesinə qədər aralarında danışıqların nəticəsi olaraq xüsusi və konkret razılaşmaya gələ bilmirlər. Halbuki, onlar mediasiya başladıqdan sonra mübahisənin səbəblərini və mübahisənin özünü daha yaxşı dərk edəcəklər, bu da sonradan həll yolu ilə mübahisənin başa çatması üçün ilkin şərtlərə çevrilə bilər. Bu səbəbdən də, tərəflər mediasiyanın mahiyyətini başa düşürlərsə və proses zamanı əldə olunan məlumatdan istifadə edə bilirlərsə, onlar mediasiya prosesində iştirak etməklə hər zaman müsbət nəticə əldə edirlər. Ədəbiyyatda mediasiyayı hər iki tərəf üçün əlverişli bir proses kimi adlandırırlar. Çünki mediasiyadan düzgün və səmərəli istifadə etməklə hər iki tərəf öz maraqlarına uyğun əlverişli razılığa gələ bilər. Məhkəmə icraatı və ya arbitraj icraatı nəticəsində sərf etdiyi resurslara görə hər iki tərəf ziyanda olur, tərəflərdən birinin əldə etdiyi qələbə mübahisənin əsl səbəbini həll etmir.

Bu kitab gənc nəsəl, hətta gündəlik həyatda mediasiya tərzini kimi və ölkəmizdə dialoq mədəniyyətinin təqdim edilməsi üçün, qarşılarına çıxan mübahisəli vəziyyətlərin effektiv idarə edilməsinə hazırlıq məqsədilə, mübahisələrin səmərəli tənzimlənməsi mexanizmi kimi mediasiya haqqında tam məlumat vermək cəhdidir.

Hazırkı əsərin yaradılmasında xüsusilə **Freie Universität Berlin-in** Hüquq fakültəsi bu universitetin kitabxanasından istifadə etməklə elmi-tədqiqat işlərinin aparılması imkanına dəstək oldu. Buna görə də 2022-ci ilin yay fəslində bu imkanımın gerçəkləşdirməsində rolu olan bütün şəxslərə təşəkkürümü bildirirəm.

Nəhayət, bir tərəfdən 2018-ci ildə mediasiya üzrə dissertasiya-monoqrafik sorğunun həyata keçirilməsində mənə dəstək olan, planımın uğurla həyata keçirilməsində ən böyük stimül verən və məni irəli aparan, digər tərəfdən isə şərtsiz olaraq tədqiqatların davam etdirilməsinə məni həvəsləndirən və hazırkı dərsliyin yaradılmasında rolu olan ailəmə minnətdarlığımı bildirmək istərdim.

Kitabı uşaqlarıma həsr edib demək istəyirəm: Qarşınıza məqsədlər qoyun və onlara nail olun.

Ümid edirəm ki, bu dərslük Gürcüstanda mediasiyanın mübahisələrin həlli üzrə effektiv mexanizmi kimi reallaşmasına daha bir təkan verəcəkdir və kitab mediasiyaya münasibətdə daha çox maraq doğurub, onun Gürcüstan cəmiyyətində geniş yayılmasına xidmət edəcəkdir.

İrakli Kandaşvili

Hüquq elmləri doktoru, professor.

"Gürcüstan Mediatorlar Assosiasiyası"

Publik Hüquqi Şəxsin sədri

Berlin – 2022

QISALTMALAR

Gürcü dilində:

ENG.	İngiliscə
Qer.	Alman dilində
məs.	Məsələn
Tb.	Tiflis
T.	Tom
ADR	Alternativ Mübahisələrin Həlli
Aİ	Avropa İttifaqı
AŞ	Avropa Şurası
Ed.	Nəşrlər
Eds.	Redaktorlar

I. MEDIASIYANIN MAHIYYƏT VƏ ƏHƏMIYYƏTİ

"Hamiya deyin ki, nominal qalib çox vaxt əsl uduzan olur - vergilərdə, xərclərdə və vaxt itkisində".

«Məgər mən düşmənlərimi özümə dost edəndə onları məhv etməyəcəyəm?»

Avraam Linkoln

Bütün dövrlərin cəmiyyətində¹ insan münasibətləri mübahisə² və münaqişə xarakteri daşıyır³. Mübahisə cəmiyyətin bütün təbəqələrinə aiddir. Sosial bağlılığından asılı olmayaraq, mübahisə sahibkarlıq subyektləri və ya onların dövlətlə vətəndaşlar arasında fəaliyyəti arasında gündəlik reallıqdır. Mübahisənin⁴ əsas məqsədi cəmiyyətin bütün təbəqələrinin, habelə onların sosial-iqtisadi, sosial və sosial-mədəni əlaqələrə aid olmasıdır.

Müasir cəmiyyət xüsusilə mübahisələrə meyllidir. Bu avtomatik olaraq məhkəmələrdə mübahisələrin və müvafiq olaraq iş yükünün həddindən artıq çox olmasına gətirib çıxarır. Bu isə mübahisə edən tərəflər üçün çəkişmə və vaxt aparan ədalət sistemi, eyni zamanda maliyyə xərcləri deməkdir.⁵ Mübahisənin gərgin-

¹ *Wode M., Rabe C.S., Mediation, Springer, Berlin, 2014, 1.*

² *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D., Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 35.*

³ *Deixler-Hübner A., Schauer M., (Hrsg) Alternative Formen der Konfliktbereinigung, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2016, 1.*

⁴ *Moore C.W., The Mediation Process, 3rd Ed, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2003, 3, 5.*

⁵ *Esplugues C., Marquis L., New Developments in Civil and Commercial Mediation, Springer, Vol. 6, 2015, 2.*

liyi, həyəcanı, fiziki və emosional destabilizasiyası, mübahisə ilə bağlı vaxt və maliyyə itkisini nəzərə alaraq, ictimaiyyət və sahibkarlıq subyektləri daim onların davam edən münaqişə vəziyyətini neytrallaşdırmaq, gərginliyi üçüncü şəxs vasitəsilə effektiv şəkildə boğmaq⁶ və münaqişənin digər tərəfi ilə münasibətləri⁷ harmonik şəkildə davam etdirmək bacarığı barədə düşünmüşlər.

Bu məqsədlə cəmiyyət həmişə mübahisələrin həllinin effektiv yollarının axtarışında olub. Bu, onların ən çox ehtiyaclarını ödəyəcək və tərəflərin real maraqlarına uyğunlaşa biləcək. Belə axtarış və planlaşdırma avtomatik olaraq hüquqi vasitələrin tapılmasına yol açır. Onların arasında əsas məsələ dövlətin ictimai maraq və ictimai ehtiyacla üst-üstə düşməsi və dövlətin əsas seçicisinin - vətəndaşların malik olduğu və ehtiyac duyduğu maraqlara cavab vermək üçün apardığı hüquqi siyasətdir.

Beynəlxalq nöqteyi-nəzərdən mübahisələrin həlli mexanizmlərinin sadə, effektiv, vaxtında və münasib formalarının mövcudluğu indiki zərurətdir⁸.

Buna əsasən, münaqişədə iştirak edən tərəflər hər zaman öz münaqişələrini həll edəcək hüquqi yollar və vasitələr tapmağa çalışıblar⁹. Bunun əvəzinə, mübahisə tərəflərinin bir-biri ilə əlaqələrini davam etdirmək imkanını qoruyub saxlamaq¹⁰ üçün uzun sürən proses və əlavə maliyyə resursları, aralarındakı riskləri daha

⁶ *Fritz R., Pielsticker D.*, Handbuch zum Mediationsgesetz, Luchterhand Verlag, Wolters Kluwer, 2020, 12

⁷ *Glaßer U., Klowait J.*, Mediationsgesetz, Handkommentar, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2018, 33

⁸ *Carvalho J.M., Carvalho C.*, Online Dispute Resolution Platform in Alberto de Franceschi (ed), European Contract Law and the Digital Single Market –The Implications of the Digital Revolution, Intersentia, 2016, 245, 246.

⁹ *Fritz R., Pielsticker D.*, Handbuch zum Mediationsgesetz, Luchterhand Verlag, Wolters Kluwer, 2020, 12.

¹⁰ *of33* 100.

səmərəli həll etmək və azaltmaq¹¹ daha ağılabatandır. Adətən, bu, uzadılmış və perspektivsiz məhkəmə prosesləri zamanı mümkün olmur¹². Bununla belə, obyektivlik bu mərhələdə etiraf etməyi tələb edir ki, münaqişə tərəfləri arasında mübahisələrin həllinin daha geniş yayılmış forması tərəflər arasında mübahisələrin hər hansı bir alternativ vasitə ilə həll edilməsi cəhdlərindən daha çox məhkəmə prosesidir¹³.

Qeyd etmək lazımdır ki, bütün bunların işığında dövlət marağı da mübahisələrin məhkəmədən kənar həll edilməsi yolu ilə üst-üstə düşdü. Çünki bir tərəfdən oxşar imkanların inkişafı ilə məhkəmə hakimiyyətinə toplanmış və davam edən işlərin bir növ yüngülləşdirilməsi imkanı verilir, digər tərəfdən isə tərəflər mübahisəni başqa hüquqi yollarla, məhkəmə əvəzinə tərəflərin bir-biri ilə münasibətlərin daha çox qoruyub saxlamaq ehtimalı olduqda böyük sosial funksiya yerinə yetirilir. Çünki, bu alternativ mexanizmlərdən istifadə etməklə tərəflər arasında qalib və uduzan tərəf sindromu yoxdur. Bu isə ictimaiyyət nümayəndələrinin və iş adamlarının münaqişədə olan digər tərəflə birgə yaşayışı və əməkdaşlığı davam etdirmək və ya işgüzar münasibətlər qurmasını asanlaşdırır. Bir sözlə, tərəflərə,¹⁴ o cümlədən, əlbəttə, resurslara qənaət etməyə imkan verəcək və ictimai asayişin ön şərti olacaq zaman və maliyyə baxımından effektiv mübahisələrin

¹¹ *Poon G.P.*, *The Corporate Counsel's Guide to Mediation*, First Chair Press, American Bar Association, United States of America, 2010, 9.

¹² *Alexander N.*, *International and Comparative Mediation*, Wolters Kluwer, 2009, 1.

¹³ *Pfisterer T.*, *Einigung und Mediation in Posch W., Schleifer W., Ferz S., Konfliktlösung im Konsens, Schiedsgerichtbarkeit, Diversion, Mediation*, Leykam BuchVerlag, Graz, 2010, 78.

¹⁴ *Steffek F.*, *Mediation*, in *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, Volume II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1163.

həlli mexanizmini tapmaq dövlətin makro səviyyədə marağındadır.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, vətəndaşlar və ya şəxslər arasında hüquqi mübahisələrin aradan qaldırılması sisteminin yaradılması dövlətin öhdəliyidir. Dolayısı ilə alternativ mübahisələrin həlli alətlərinin yaradılması, (bu, müxtəlif alternativ mexanizmlərin bir növ kollektiv¹⁵ adıdır), dövlət tərəfindən təşkilati və institusional¹⁶ təşkil olunmuş proses istənilən demokratik dövlətdə olmalıdır. Ona görə də məntiq sadədir, belə ki, dövlət istehlakçılar üçün alternativ mübahisə vasitəsinin real təminatçısıdır, məhkəmə də öz növbəsində, dövlət hakimiyyətinin alternativ mübahisə üsullarının düzgün fəaliyyəti ilə bağlı olan hüquqi siyasətini həyata keçirməyə borcludur¹⁷, lakin bu, zəmanət verilən və tanınan məhkəməyə müraciət etmək hüququna mane olmamalıdır¹⁸.

Yuxarıda göstərilən ehtiyac və reallıqları nəzərə alaraq, bu, mükəmməl məntiqi və effektiv şəkildə proqnozlaşdırılan və¹⁹ əslində cəmiyyətdə baş verən sosial gərginlik və münaqişələrin effektiv aradan qaldırılması, ictimaiyyət nümayəndələri tərəfindən geniş yayılması və tətbiqi, habelə onların siyasi və ya hüquqi as-

¹⁵ *Genn H.*, *Judging Civil Justice*, Cambridge University Press, New York, 2010, 80.

¹⁶ *De Palo G., Trevors M.B.*, *Arbitration and Mediation in the Southern Mediterranean Countries*, Kluwer Law International, 2007, 15.

¹⁷ *Caponi R.*, „Just Settlement“ or „Just About Settlement“?, *Mediated Agreements: A comparative Overview of the Basics*, *Rabels Zeitschrift, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Mohr Siebeck, 79.Jahrgang 2015, 121.

¹⁸ *Deixler-Hübner A., Schauer M.*, (Hrsg) *Alternative Formen der Konfliktbereinigung*, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2016, 105.

¹⁹ *Steffek F.*, *Mediation*, in *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, Vol. II, *Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A.*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 1162.

sosiasiyalarının beynəlxalq səviyyədə qurulması üçün effektiv mexanizmləri təmsil edən mübahisələrin həllinin alternativ vasitəsi idi. Müəyyən edilmiş iradə gündəlik həyatda mediasiya nümunəsi üzrə alternativ mübahisələrin həlli mexanizmlərinin təqdim edilməsini asanlaşdırmaqdır²⁰. Bunu demək olar ki, son illər həqiqətən hər bir dövətdə mübahisələrin həllinin ən effektiv alternativ vasitəsi kimi, o cümlədən, mediasiya xarakteri daşıyan formalar təsbit edilmişdir²¹. Bu baxımdan, bir sıra ölkələrin vasitəçilik metodları və ya oxşar formalarla mübahisələrin həlli təcrübəsinin tarixən izlənilməsi də nəzərə alınmalıdır. Hansı ki, adətən bu, qurumun bugünkü hüquq sisteminə inteqrasiyasında müsbət rol oynayır. ***Mediasiya ²²münaqişə tərəflərini mübahisəli məsələlərini özləri həll etməyə sövq edən²³ proses kimi müəyyən edilir.***

Hazırda mediasiya dünyada ən sürətlə inkişaf edən mübahisənin həllinin alternativ yoludur²⁴. Bu, münaqişə tərəflərinə²⁵ konfidensial və strukturlaşdırılmış prosesin tərkib hissəsi kimi mübahisələrin həllini həvalə etmək imkanı²⁶ ilə xarakterizə²⁷

²⁰ *Esplugues C., Marquis L.*, New Developments in Civil and Commercial Mediation, Springer, Vol. 6, 2015, 2.

²¹ *Jeong S.*, Kritische Betrachtung über die Gerichtsmediation in Korea, in Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völzmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018, 831.

²² *Creutzfeldt N.*, Vertrauen in Außergerichtliche Streitbeilegung, Zeitschrift für Konflikt-Management, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 1/2016, 15.

²³ *Trossen A.*, Mediation (un)gerregelt, Win-Management Verlag, Mühlberg, 2014, 37, 49.

²⁴ *Alexander N.*, International and Comparative Mediation, Wolters Kluwer, 2009, 1.

²⁵ *Blake S., Browne J., Sime S.*, The Jackson ADR Handbook, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2016, 144.

²⁶ *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 50.

olunur. Bu, Avropa²⁸ mediasiyası modelidir. Mediasiya münaqişənin nizamlanması üçün effektiv alternativ vasitədir²⁹, belə ki, üçüncü bitərəf şəxs(lər) münaqişə tərəflərinə öz maraqlarına uyğunlaşdırılmış razılığa gəlməkdə kömək edirlər³⁰.

Mediasiya prosesinin qurulmasında əsas məqsəd tərəflərə öz maraqları üçün ən yaxşı qərarla mübahisəyə son qoymaq və münaqişəni təkbaşına aradan qaldırmaq imkanı verməkdir³¹. Bu zaman onlar sadəcə digər tərəflə mübahisəni həll etmirlər, eyni zamanda gələcəkdə işgüzar və ya şəxsi münasibətlərin davam etdirilməsi üçün hərəkət edirlər. Bu baxımdan mediator əslində³² tərəflərə kömək edir, çünki mediasiya zamanı keçmişdə kimin nə etdiyi mediasiya üçün maraqlı deyil. Lakin, tərəflər gələcək münasibətləri öz maraqlarına uyğun şəkildə davam etdirmək üçün indiki yaranmış vəziyyətdən ən yaxşı çıxış yolunu tapmalıdırlar³³. Mediator tərəflərə özünü dərk etməkdə kömək edir, mübahisə edən tərəflərin bir-birinə olan tələblərinin real səbəb və yanaşmalarını müəyyən edir³⁴. Burada mediasiya tez-tez hüquqi ədəbiyyatda da rastlaşdığımız kimi "gələcəyə istiqamətlənmiş proses" adlandırılır.

²⁷ Tutzel S., Wegen G., Wilske S., *Commercial Dispute Resolution in Germany, 2nd Ed, C.H.BECK, Munchen, 2016, 191.*

²⁸ EU-Mediationsrichtlinie 2008, Art. 3a.

²⁹ Berkel G., Zur Diskussion gestellt: Deal Mediation als Konfliktbeilegung, *Zeitschrift für Konfliktmanagement (ZKM), Verlag Otto Schmidt, Köln, 2018, 61.*

³⁰ Germund R., Außergerichtliche Streitbeilegung durch Co-Mediation, *Pro Business GmbH, Berlin, 2012, 3.*

³¹ Greger R., Unberath H., *MediationsG : Recht der Alternativen Konfliktlösung, Kommentar , C.H.BECK, München, 2012, 97.*

³² Jones G., Pexton P., *ADR and Trusts: an International Guide to Arbitration and Mediation of Trust Disputes, Spiramus Press, 2015, 33.*

³³ Wode M., Rabe C.S., *Mediation, Springer, Berlin, 2014, 27.*

³⁴ Alexander N., *Global Trends in Mediation, 2nd Ed, Kluwer Law International, the Netherlands, 2006, 10.*

lır³⁵³⁶. Mediasiya tərəflərə³⁷ prosesin uğurla aparılması və tamamlanması halında uzunmüddətli nəticələrə nail olmaq imkanı verir. Xüsusilə, münaqişə tərəfləri mübahisənin istənilən mərhələsində mediasiyadan istifadə edə bilirlər. Lakin, nəzərə almaq lazımdır ki, mediasiya nə qədər tez³⁸ başlansa, mübahisə razılaşmasına son qoyulması perspektivi bir o qədər yüksək olar³⁹.

Mediasiya yolu ilə tərəflər bir-biri ilə öz həqiqətlərini razılaşdırmağa çalışırlar⁴⁰ ki, qanunun normaları baxımından onların düzgün hesab etdiklərinə hüquqi müstəvidə qərar verməsinlər. Çünki, hər kəsə yaxşı məlumdur ki, bəzi hallarda ədalət və qanunilik tərəflərin maraqlarına uyğun deyil. Buna görə də mediasiyadan istifadə edərək tərəflər razılaşma yolu ilə öz maraqlarına uyğun həllə çalışırlar. Bunun nə dərəcədə ədalətli olduğu hamıya məlumdur⁴¹. Hər iki tərəf üçün bununla bağlı yekun qərar tərəflər üçün məqbuldur, ümumilikdə ədalət mediasiya anlayışının xarakterik normasıdır⁴².

³⁵ *Trossen A.*, *Mediation (un)gerogelt*, Win-Management Verlag, Mühlberg, 2014, 470.

³⁶ *Deixler-Hübner A., Schauer M.*, (Hrsg) *Alternative Formen der Konfliktbereinigung*, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2016, 188.

³⁷ *Kaiser P., Gabler A.M.*, *Prozessqualität und Langzeiteffekte in der Mediation*, Zeitschrift für Konflikt-Management, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 6/2014, 180.

³⁸ *Fenn P.*, *Commercial Conflict Management and Dispute Resolution*, Routledge, New York, 2017, 68.

³⁹ *Roberts M.M.*, *Mediation in Family Disputes*, Ashgate Publishing Ltd, Burlington, 2014, 180.

⁴⁰ *Wendland M.*, *Mediation und Zivilprozess*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, 216, 217.

⁴¹ *Windisch K.*, *Fair und/oder gerecht? Fairnesskriterien in der Mediation*, Zeitschrift für Konflikt-Management, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 2/2015, 55.

⁴² *Steffek F., Unberath H., (eds), Genn H., Greger R., Menkel-Meadow C.*, *Regulating Dispute Resolution ADR and Access to Justice at the Crossroads*, Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon, 2013, 17.

Tərəflər həmişə anlamalıdır ki, onlar mediasiyadan hər zaman bəhrələnirlər, xüsusilə, onlar mediasiyayı konkret razılışma ilə tamamlaya bilməsələr də, münaqişənin səbəblərini və mübahisəni daha yaxşı dərk edəcəklər. Bu, sonradan mübahisənin sona çatması üçün ön şərtə çevrilə bilər. Əgər tərəflər mediasiya prosesinin məzmun və mahiyyətini başa düşürsə və mediasiyadan istifadə etməyi bacarırsa, bu prosesin onlara verdiyi məlumatlar⁴³ tərəflər üçün həmişə müsbət nəticələr doğurur. Mediasiyanın hər iki tərəf üçün mənfəətli proses kimi xarakterizə edilməsi ədəbiyyatda geniş yayılmışdır (win-win Lösung).⁴⁴ Çünki mediasiyayı düzgün və effektiv istifadə etməklə hər iki tərəf öz maraqlarına uyğun faydalı razılığa gələ bilər⁴⁵; *Hər iki tərəf çəkişmə və ya arbitraj prosesi nəticəsində xərclənən vaxt və ya maliyyə xərclərindən təsirləndiyi halda, tərəflərdən birinin əldə etdiyi qələbə Phantom*.⁴⁶

Bu, hər hansı bir növ qərar qəbul etmək səlahiyyəti olmayan⁴⁷ üçüncü müstəqil və qərəzsiz mediatorun iştirakı ilə tərəflərin⁴⁸ könüllülük əsasında məhkəmə olmadan öz maraqlarına uyğun

⁴³ *Ahmed M.*, An Investigation into the Nature and Role of Non-Settled ADR in International Journal of Procedural Law, Vol. 7, intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland, 2017, 216, 217.

⁴⁴ *Deixler-Hübner A., Schauer M.*, (Hrsg) Alternative Formen der Konfliktbereinigung, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2016, 21.

⁴⁵ *წულაძე ა.*, ქართული სასამართლო მედიაციის შედარებითი ანალიზი, გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“, თბ, 2017, 14.

⁴⁶ *Bevan A.*, Alternative Dispute Resolution, Sweet & Maxwell, London, 1992, 1.

⁴⁷ *Hirsch G.*, Alternative Streitbeilegung: ein neuer Zugang zum Recht, Honorati C., Ohly A., Padovini F., Hirsch G., Picotti L., Knauer C., Patentrecht ADR Wirtschaftsstrafrecht, Müller Verlag, Heidelberg, 2017, 64.

⁴⁸ *Steffek F.*, Mediation, in The Max Planck Encyclopedia of European Private Law, Volume II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1162.

razılığa gəlməyə cəhd etməsi,⁴⁹ xüsusilə⁵⁰ də, razılaşmanın şərtlərinin bir-birinin maraqlarını nəzərə alaraq hər iki tərəf üçün məqbul hesab edilməsi üçün aparılan bir məxfi prosesdir.

Lakin bu prosesin öz spesifik tərkibi var⁵¹:

a) mübahisələrin həlli üçün effektiv vasitə kimi mediasiya haqqında geniş təbəqələrə məlumat vermək, mediasiyanın nəyə imkan verdiyi ilə bağlı konkret üstünlükləri göstərmək zəruridir və nə üçün tərəf öz münaqişəsinin həllini məhkəmə əvəzinə mediatora həvalə etməlidir?;

b) mediasiya ilə bağlı tədris kurslarını universitet və ya orta ixtisas təhsili sisteminə birləşdirmək zəruridir. Bu, yeni nəslin ondan məlumatlı istifadəsi üçün şərtidir. Belə ki, məktəb masasında və universitet divarlarında gələcək mübahisə tərəflərinə bununla bağlı ibtidai təhsil verilir və mübahisə tərəfləri daha hazırlıqlı olurlar;

c) qanunvericilik səviyyəsində mediasiyanın tənzimlənməsi zəruridir. Bu, onun ciddi prosedur çərçivələrə daxil edilməsini nəzərdə tutmur, əksinə, onun rəsmi istifadəsi üçün hüquqi prekon-disiyaların və icra mexanizmlərinin tənzimlənməsini nəzərdə tutur.

d) sahənin elmi-tədqiqat və elmi inkişafı tələb olunur. Bu, məsələnin elmi araşdırılması üçün şərtidir.

e) istehlakçıya etibar qazanmaq və istehlakın asanlığını idarə etmək üçün instituta, təşkilatlanmağa və onun sistemli işlənməsinə ehtiyac var.

⁴⁹ *Hirsch G.*, *Alternative Streitbeilegung: ein neuer Zugang zum Recht*, Honorati C., Ohly A., Padovini F., Hirsch G., Picotti L., Knauer C., *Patentrecht ADR Wirtschaftsstrafrecht*, Müller Verlag, Heidelberg, 2017, 69.

⁵⁰ *Bäumerich M.*, *Güterichter und Mediatoren im Wettbewerb*, Duncker&Humblot, Berlin, 2015, 23.

⁵¹ *Moore C.W.*, *The Mediation Process*, 3rd Ed, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2003, 467.

f) mediasiya institutlarının inkişaf etdirilməsi, ictimai və biznes sektorlarının maliyyə resurslarının cəlb edilməsi zəruridir.

g) mediasiya prosesində iştirak edən tərəflərin faktiki müstəqilliyi təmin edilməli və tərəflərdən birinin təsiri altında yerləşməməlidir⁵².

h) Aşağıdakı məsələlərə aydınlıq gətirilməlidir: bu mərhələdə mediasiyanın təqdim edilməsi üçün nəyin üstünlük təşkil etməyi, yəni mediator statusu hansı norma ilə və kim tərəfindən verilməlidir?-bunun qəti dövlət olması başa düşüləndir və/və ya mediasiyanın təqdim edilməsi üçün ən vacib iki halqanı necə müəyyən etmək olar?, bu mühüm funksiyanın təmin edilməsində məhkəmə və vəkil peşəsinin rolu nədən ibarətdir?

i) onu da qeyd etmək lazımdır ki, mediatorluq hüquqi fəaliyyətdirsə və bu mütəmadi xidmətdirsə, o böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki, əgər hüquqi xidmətlər baxımından mediator tərəfinfən pozuntu baş verərsə, o zaman prosesdə iştirak edən vəkilə tətbiq edildiyi kimi, mediator üçün də peşəkar etika standartı tətbiq edilməlidir⁵³.

j) və nəhayət, mediasiyadan istifadə üçün ərazinin yaradılması və tapılması mediasiya prosesinin faktiki təşkili və qurulması üçün vacib amillərdən biridir. Bu, konkret mübahisələrin kateqoriyasına daxildir. Bu da o deməkdir ki, alternativ mexanizmlə mübahisəni tənzimləmək istifadəçilər üçün ən effektivdir.

⁵² *Wendenburg F.*, Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, 107.

⁵³ *Hartung A.M.*, Weder Sozietät noch Bürogemeinschaft des Anwalts mit Mediator oder Berufsbetreuer, Neue Juristische Wochenschrift (NJW), C.H.BECK, München, 2018, (5April, #15) 1102.

Normativ-hüquqi bazanın və normaların nə dərəcədə mediasi-yaya uyğunlaşdırılması⁵⁴ məsələsi, qanunvericilik səviyyəsində müəyyən edilmiş qaydaların tərəflər arasında mübahisələrin alternativ formada həllində mediatorluq məsələsi: buna birmənalı və vahid cavabı hətta dünyanın daha geniş hüquq cəmiyyətində də tapmaq olmur. Hər bir ölkə buna öz baxışlarına uyğun cavab verməli olacaq.

Bu mərhələdə əsasən bir-birindən kəskin fərqlənən bir sıra normativlər təklif edən üç model mövcuddur: biri Avstriya modelidir. Burada mediasiya birtərəfli hüquqi tənzimləməyə tabedir, xüsusilə o, hüquqi fəaliyyətdən kəskin şəkildə ayrılır. Mülki mediasiya haqqında qanunla demək olar ki, bütün prosessual və ya mediasiya-nın institusional tənzimləmə məsələləri, həmçinin mediatorların etikası, status verilməsi və sonrakı peşə təhsil standartları tənzimlə-nir. İkincisi İngiltərə və Hollandiya nümunəsidir. Burada mediasiya hüquqi çərçivə qaydaları ilə məhdudlaşdırılmır, yalnız xərclərlə bağlı sual prosedur qanunvericiliyində qeyd edilir. Bütün digər məsələlər isə mediasiya sahəsində fəaliyyət göstərən özəl hüquq subyektlərinə və istehlak bazarı tənzimlənməsinə həvalə edilir. Üçüncü qrup ölkələr isə mediasiya istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi və təmin edilməsi məqsədilə yuxarıda göstərilən iki model arasında bir növ aralıq tənzimlənməsinin qurulması cəhdinin olduğu ölkələr qrupudur. Könüllü proses prinsipi bunlardandır.

Bu iş çərçivəsində dünyanın müxtəlif ölkələrində həyata keçirilən əsas tendensiyaları nəzərdən keçirməyə, bu mərhələdə təcrübəni qiymətləndirməyə və Gürcüstanda mediasiya-nın səmərəli həyata keçirilməsi və qüvvəyə minməsi üçün nələrin yaxşı və münasib olacağını Gürcüstan reallığına görə görüntü yaratmağa çalışacağıq. Çünki Gürcüstanda qərəzsiz və müstəqil

⁵⁴ *Steffek F.*, Mediation, in *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, Volume II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1164.

üçüncü tərəflərin iştirakı ilə münaqişələrin həlli ənənəsi əsrlərlə davam edən tarixə sahibdir. Müasir mediasiya və hüquqi tənzimləmə haqqında təsəvvür hələ özünün ilkin mərhələsindədir. Xüsusilə, yalnız 2019-cu ilin sentyabrında "Mediasiya haqqında" qanun qəbul edildi. Bu qanun 01 yanvar 2020-ci ildən qüvvəyə mindi. Ona görə də bu mərhələdə hamımız birgə mediasyanı inkişaf etdirməliyik və gündəlik istifadədə praktiki ehtiyacları yaxşılaşdırmalıyıq.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, mediasyanın tətbiqinin ilkin mərhələsində, əgər bu istiqamətdə Gürcüstanın hüquq məkanında bir sıra xarici normaların tətbiqi zərurətinə çevrilirsə, mediasiya islahatının uğurla aparılması üçün milli xüsusiyyətləri⁵⁵ nəzərə almaq⁵⁶ əsassızdır. Avropa standartları⁵⁷ daxili hüquq sistemi ilə sıx bağlıdır. Onların fonunda isə digər ölkələrin mediasiya sahəsinə aid qanunvericiliyin tətbiqi ilə bağlı təcrübəsi nəzərə alınır⁵⁸. Lakin, islahat xarici normaların Gürcüstan qanunvericiliyinə birbaşa ötürülməsi ilə deyil, bu mövzuların elmi öyrənilməsi və analizi hesabına aparılmalıdır.

⁵⁵ *Burduli I.*, Nekrezeption in Transformationsgesellschaften, in Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018, 8.

⁵⁶ *Steffek F.*, Rechtsvergleichende Erfahrung für die Regelung der Mediation, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law, Max – Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, 2010, 880.

⁵⁷ *Chanturia L.*, Die Europäisierung des georgischen Rechts – bloßer Wunsch oder große Herausforderung?, Rabels Zeitschrift, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, 2010, 180.

⁵⁸ *Hopt K.J.*, Mediation – Eine Einführung, Rabels Zeitschrift, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, 2010, 724.

გურქსტანდა მედიასიანინ თბლიგ ვბ თბქდინ ედილმბსი პროსესი ფაქტიკი ოლარაქ დავამ ედირ, "მედიასიია ზაყქინდა" ჟანუნ ჟბბულ ედილბ, LEPL "გურქსტან მედიატორლარ ასოსიასიიასი" თბსი ედილბ. ბუ ჟურუმ მედიასიია სიიასბთი ბჭუნ მბბბყბბ თბსისათა ჟბვრილმბშ, ელბბ დბ ბბტბნ მედიატორლარ ბჭუნ "ჯბთირ თბშკილათი" ადლანდირილან ჟურუმ კიმი ფბლიყბბთ გბბტბრირ. ზამიმბზ ბმინიკ კი, ბუ ჟურუმინ ინკბშაფი ზბმ ბდილბყბ სისტემი ბჭუნ, ზბმ დბ მბნაყბშბ თბრბფლბრინინ მარაჟლარ ბჭუნ ფაიდალბდირ. ელმი ნბბყთბი-ნბზბრდბნ თბდჟიჟ ოლან მედიასიია სისტემი, ფორმალარ ვბ გურქუ მბდელინინ ინკბშაფი დბნყანინ ბგბრლუ ნბმუნბლბრი ბსასინდა ზბყბათა კბჟირილბ.

მბბახისბლბრინ ზბლინინ ალტერნატივ ვასიტბსი კიმი მედიასიიანინ მბბსირ მბდელინინ გურქსტანინ ზბბუჟი რეალიგბინდა მბტლბჟ ბირ ბენილბ ოლდბგბნუ ნბზბრბ ბლსაჟ, ონუნ არაშდირმასი ზბმ ელმი დაირბლბ, ზბმ დბ გურქუ პრაქტიკ ზბბუჟშბნასლარ ბჭუნ ებნი ვახტდა ვაციბდირ. ონლარ მედიატორ ვბ ბა დბგბრ ჟურუმინ ნბმბბბნდბსინინ ფუნქსიიასი ვასიტბსილბ მედიასიია პროსესინბ დბბა დბ ფბლ შბკილდბ ჟბბშლმბლი ოლბაჟლარ. ზბბუჟ ბმბიყბბთი ვბ გბლბბკ ზბბუჟშბნასლარინ მედიასიია ილბ ბაგბლი ბენი ელმი არაშდირმბლარლბ თბჩიზ ედილმბსი ვაციბდირ.

ყბი ედბკ კი, კიბბბჟბდა "Max-Planck Overseas Countries" ვბ "International Private Law Library in Hamburg" ვბ "Berlin Free University Library"დბ ვასიტბჟილბ მბსბლბლბრი ბზრბ ბნ სბნ თბდჟიჟატ რესურსლარინდბნ ვბ ელმი ბბბბიყბბთდბნ ისტიფადბ ოლუნურ⁵⁹.

⁵⁹ ავტორი ნაშრომბზე მუშბობის მიზნით, DAAD-ს სამეცნიერო სტიპენდიით იმყოფებობდა მბჟს პლანკის სახელობის საზღვარგარეთის ჟბვეყნბისბ და საერთაშორისო კერძო სამართლის შედარებით-სამართლებრივ ინსტიტუტში, ისევე როგორც ბერლინის თავისუფალ უნივერსიტეტში.

II. MEDIASIYA PROSESİNİN SUBSTANTİV XÜSUSİYYƏTLƏRİ

2.1 MÜBAHİSƏLƏRİN HƏLLİNDƏ EFFEKTİV ALTERNATİV KİMİ MEDIASIYA

İstənilən hüquq sistemində və təbii ki, Gürcüstan nümunəsində mübahisə edən tərəflər konstitusiya hüququ ilə qorunurlar. Onlar məhkəməyə müraciət edirlər⁶⁰. Bu hüquq həm də beynəlxalq standartlarla⁶¹ qorunan və təmin edilmiş məhkəməyə müraciət etmək hüququdur. Məhkəmə əsrlər boyu⁶² tərəflər⁶³ arasında mübahisənin təbii həlli yeri kimi təsbit olunub; Lakin, əsrlər boyu məhkəmə çəkişmələrindən istifadə təcrübəsi ictimaiyyəti və məhkəmə işləri xidmətini mübahisələrin həllinin keyfiyyətsizliyini oxşar şəkildə və məhkəmə yolu ilə görməyə inandırır. Bu, məhkəmə işlərinin uzadılmasında və bu işlərə aid olan maliyyə xərclərində xüsusilə nəzərə çarpır. Eyni şəkildə, tərəflər məhkəmədə mübahisə başlatmaq yolu ilə real nəzarəti itirir və işin gedişi və nəticəsi ilə bağlı reysləri nəzərdən qaçırır⁶⁴. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, mahiyyətindən və mürəkkəbliyindən asılı olmayaraq hər hansı hüquqi mübahisənin etibarlılığı bəzi hallarda

⁶⁰ იხ. საქართველოს კონსტიტუცია, 42-ე მუხლი.

⁶¹ იხ. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენცია, მე-6 მუხლი.

⁶² *წულაძე ა.*, ქართული სასამართლო მედიაციის შედარებითი ანალიზი, გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“, თბ, 2017, 13.

⁶³ *Wendenburg F.*, Differenzierte Verfahrensentscheidungen in zivilrechtlichen Konflikten, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 1/2013, 21.

⁶⁴ *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 35.

əsassız ola bilər. Bu isə özlüyündə məhkəmənin praktiki baxımdan effektiv mexanizmlərə malik olması zərurətinə gətirib çıxarır. Fakt ondan ibarətdir ki, mübahisələrin həllinin ənənəvi formaları, məsələn, məhkəmə qarşısında çəkişmə, hətta arbitraj prosesi artıq tərəflər arasında artan mübahisələrin, o cümlədən ucuz və istiqraz mübahisələrinin artması fonunda effektiv mexanizm deyil⁶⁵.

Mediasiya təsisatının geniş yayılmasının bir çox obyektiv ön şərtləri var, lakin⁶⁶ alternativ mübahisə həllinin bu formasının təqdimi üçün ən ümumi əsaslar xərclər və vaxt sərfi baxımından onun nəzərə çarpan üstünlüyüdür.

2.2 ADR-İN FORMALARINDAN BİRİ KİMİ MEDİASIYA VƏ ONUN DİGƏR MÜBAHİSƏLƏRİN HƏLLİ MEXANİZMLƏRİ İLƏ MÜQAYİSƏSİ

Ötən qırx il ərzində alternativ mübahisələrin həlli alətləri (ADR) əhəmiyyətli dərəcədə təkamül edib və⁶⁷ hüquq cəmiyyətində uğurla bərqərar olub⁶⁸. Bu gün artıq bu, hüquqi praktikanın və düşüncənin bir hissəsidir. Son zamanlar ADR-in ədalət mühakiməsinə alternativ olmadığı, lakin alternativ ədalət olduğu barədə fikirlər yayılır.⁶⁹, lakin, əsas odur ki, bu formadan istifadə edərək mübahisə tərəfləri konkret nəticə əldə edəcəklər. Alternativ mübahisələrin həlli mexanizmlərindən istifadə edən mübahisələrin həlli statistikasına de-

⁶⁵ Cortes P., *The Law of Consumer Redress in an Evolving Digital Market*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, 101.

⁶⁶ Rashda R., *Alternative Dispute Resolution*, Lexis Nexis, 2014, 3.

⁶⁷ Blake S., Browne J., Sime S., *The Jackson ADR Handbook*, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2016, 9.

⁶⁸ Brown H., Marriott A., *ADR Principles and Practice*, third edition, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 1.

⁶⁹ Lindblom P.H., *Progressive Procedure*, Iustus, 2017, 405.

mək olar ki, qanunvericiliyin bütün istiqamətləri üzrə günü-gündən artır⁷⁰.

Avropa İttifaqının himayəsi altında alternativ mübahisələrin həlli ilə bağlı xüsusi direktivlər qəbul edilir⁷¹ ki, bu da bütün Avropada alternativ mübahisələrin həlli mexanizmlərinin daha da qurulması üçün ön şərt⁷²dir.

Mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitə, termin kimi, münaqişənin həlli prosesinə uyğun olan ümumi ifadə kimi işlədilir. Bu ifadə öz mahiyyətinə görə qeyri-rəsmi prosesdir. Mübahisədə iştirak edən tərəflər üçün mütləq qərəzsiz üçüncü tərəfin iştirakı ilə (mümkündür ki, belə şəxs birdən çox ola bilər), bu da tərəflər arasındakı münaqişənin aradan qaldırılmasına, məhkəmə proseslərini xarakterizə etdiyindən daha qeyri-rəsmi şəkildə və vasitələrlə aradan qaldırmağa kömək edir.⁷³ Sadə, mübahisələrin həllinin alternativ vasitəsi qeyri-məhkəmə mexanizmi tərəfindən mübahisənin həlli kimi müəyyən edilir⁷⁴. Mübahisənin həllinin oxşar forması isə çəkişmənin alternativ mexanizmidir⁷⁵.

⁷⁰ *Carvalho J.M., Nemeth K.*, Implementation of the Consumer ADR Directive in the EU Member States, EuCML Journal of European Consumer and Market Law, C.H.BECK, Vol 7, 2/2018, 81.

⁷¹ ob. <<http://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/11/oj>>. [15.05.2018]

⁷² *Steffek F.*, The Relationship between Mediation and Other Forms of Alternative Dispute Resolution in The Implementation of the Mediation Directive, (Compilation of in-depth Analysis) European Parliament Directorate-General for Internal Policies, 2016, 51. <<http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>>. [15.05.2018]

⁷³ *Rana R.*, Alternative Dispute Resolution, Lexis Nexis, 2014, 2.

⁷⁴ *Goldberg S.B., Sander F., Rogers E.A., Nancy H., Cole S.R.*, Dispute Resolution: Negotiation, Mediation, Arbitration and other Processes, 6th Ed, Wolters Kluwer, 2012, 4.

⁷⁵ *Ferz S., Lison A., Wolfart E.M.*, Zivilgerichte und Mediation, Universitätsverlag, Wien, 2004, 28.

Mübahisələrin alternativ həllinə həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan demokratik ölkələrdə böyük diqqət yetirilir. Çünki ADR-in malik olduğu üstünlükləri (daha az vaxt xərcləmə, maliyyə xərcləri, rəqabət prosesi) nəzərə alsaq, mübahisədə tərəflər arasında öz xidmətlərindən istifadə etmək marağı artır⁷⁶. ADR müştərilərə məhkəmə qarşısında olduğundan daha ucuz, vaxtılı-vaxtında və hətta mübahisələrin daha münasib həlli mexanizmləri təklif edir⁷⁷.

Bu termin bir növ "çətir titulu"dur⁷⁸. Bu termin özlüyündə bir-birindən forma və mənaca fərqlənən bir neçə qeyri-rəsmi mexanizmi nəzərdə tutur. Halbuki onların hamısının bir əhəmiyyətli oxşarlığı var: xüsusilə, bütün bu vasitələr və mexanizmlər məhkəmə prosesi vasitəsilə tərəflər arasında mübahisələrin həllinə alternativdir. Bu zaman məsələ məhkəmədən kənar müstəqil işlər üzrə sərbəst həll edilir. Bu istiqamətdə tərəflər razılığa gəlmək və onların ümumi maraqlarına diqqət yetirməkdə diqqət mərkəzində olurlar. Tələblər və hüquqi arqument ikinci dərəcəliyə çevrilir. Bu prosedurlar məhkəmə prosesi başlamazdan əvvəl və ya ondan da əvvəl həyata keçirilməyə də, bütün bunlar məhkəmə prosesləri ilə paralel həyata keçirilə bilər. Bəzi hallarda ədəbiyyatda mübahisələrin alternativ həlli vasitələri də «amicable» adlanır⁷⁹, belə ki, bu alternativ vasitələrin əsas məqsədi tərəflərlə normal münasibətləri saxlamaqdır.

Alternativ mübahisələrin həlli alətlərinin təşkili və istifadə olunması əsasən bu imkan barədə ictimaiyyətin, biznes sektorunun və

⁷⁶ Kumar A., *Alternative Dispute Resolution System, Global And National Perspective*, K.K. Publications, 2016, 55.

⁷⁷ Pinto-Ferreira J.P., Carvalho J.C., *Consumer ADR in Portugal*, *EuCML Journal of European Consumer and Market Law*, C.H.BECK, Vol 7, 2/2018, 89.

⁷⁸ Rana R., *Alternative Dispute Resolution*, Lexis Nexis, 2014, 3.

⁷⁹ ođđđ, 3.

onun formalarının məlumatlılığının artırılmasından asılıdır⁸⁰. Konkret işlərin nümunələri ilə bağlı alternativ mübahisə üsullarının praktiki tətbiqini təmin etmək vacibdir. Bu, qurum üçün etibarlılıq yaradacaq. Digər tərəfdən, bu, ədalət mühakiməsinin özü baxımından da az əhəmiyyətli deyil və belə bir məna kəsb edir ki, yeni qurumların təqdim olunması mərhələsində məhkəmə mübahisələrin həllinin alternativ üsulları ilə əlaqədar öz siyasətini həyata keçirir. Çünki, cəmiyyətin məhkəməyə olan inamı hissəsinə, sonuncunun mövqeyinə müəyyən yük düşür. İctimaiyyət tərəfindən geniş alternativ mübahisələrin həlli alətlərinin olması həqiqətən də faydalıdır⁸¹. Mexanizmin qanunvericilik səviyyəsində möhkəm və strukturlaşdırılmış institusionalizasiyası ona etibar qazanmaq üçün əlavə bir şərtidir.

Qeyri-məhkəmə mübahisələrinin həlli mexanizmlərindən istifadə tərəflərin avtonomluğu prinsipinə əsaslanır. Çünki onlar mübahisələrin həllinin bu formasını öz istəkləri ilə seçməli olurlar⁸². Ona görə də mexanizm etibarlı və effektiv olmalıdır. Bundan başqa,⁸³ mübahisələrin həlli ilə bağlı maliyyə xərcləri nəzərə alınmalıdır, bu da mübahisələrin alternativ həlli mexanizmlərinin istifadə edilməsi işığında məhkəmə çəkişmələrindən daha ucuz və daha maraqlıdır⁸⁴.

⁸⁰ *Lord Justice Jackson.*, New Approach to Civil Justice: From Woolf to Jackson., Conference on Civil Justice Reform :What Has it Achieved?., Hong Kong., 15 April 2010.

⁸¹ *Kwan Lun M.I.*, Alternative Dispute Resolution of Shareholder Disputes in Hong Kong., Cambridge University Press., Cambridge., 2017, 24.

⁸² *Kathy M.*, Court Referral to ADR: Criteria and Research. 2003, para.6.6. , <www.aija.org.au>. [15.05.2018]

⁸³ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 38.

⁸⁴ *Alexander N.*, Four Mediation Stories from Across the Globe, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, 2010, 734.

Qeyd etmək lazımdır ki, "ADR" termininə vahid yanaşma beynəlxalq hüquq ictimaiyyətində müşahidə olunmur⁸⁵. Xüsusilə, bir çox insanlar "alternativ" sözünün istifadəsinin münasib olmadığını düşünürlər. Halbuki, ikinci və daha geniş istifadə olunan baxışda "alternativ" sözü işlədilən bütün proseslər üçün münasibdir ki, bu da tərəflərə məhkəmədən və dövlət xidmətlərindən mübahisələrin həlli üçün alternativ mexanizm təklif edir. Halbuki bəzi hallarda bu termin qeyri-məhkəmə mexanizmlərinə alternativ kimi də qəbul edilir⁸⁶. Fakt budur ki, bu akronimdən (ADR) istifadə ilə bağlı səlahiyyətli təşkilatlar da müxtəlif vəzifələrdə, Məsələn, Beynəlxalq Ticarət Palatası bunun əvəzində "mehriban" (Amicable) terminindən istifadə edir. Dünyaca tanınmış mediasiya təşkilatı CEDR (Centre for Effective Dispute Resolution) "effektiv" sözüə üstünlük verir. Avropa Hüquq Komissiyası kimi qurum "müvafiq" sözüə üstünlük verir. (Proportionate)⁸⁷. Halbuki İnternet axtarış sistemində Google vasitəsilə istifadənin tezliyi və adr-in istifadəsini ölçmək üçün təşviqi təxminən 7 milyona qədər nəticə verəcək. Digər hallarda isə bu terminin bir neçə min nəticəsi olacaq. Nəhayət⁸⁸, mübahisənin alternativ vasitəsinin necə xatırlanması önəmli deyil, əsas odur ki, hər kəs razılaşırs ki, mübahisələrin alternativ həlli alətləri və xüsusilə də şəxsi mübahisələrə dair mediasiya prosesi müasir inkişaf etmiş biznes mübahisələrinin həllində də mühüm rol oynayır⁸⁹.

⁸⁵ *Blake S., Browne J., Sime S.*, The Jackson ADR Handbook, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2016, 2.

⁸⁶ *Brown H., Marriott A.*, *Adr Principles and Pracice*, third edition, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 2.

⁸⁷ *Kwan Lun M.I.*, *Alternative Dispute Resolution of Shareholder Disputes in Hong Kong.*, Cambridge University Press., Cambridge., 2017, 14.

⁸⁸ *Brown H., Marriott A.*, *Adr Principles and Pracice*, third edition, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 3.

⁸⁹ *Schonewille M.A., Fox K.H.*, *Moving beyond 'Just' a Deal, a Bad Deal or No Deal in Ingen-Housz A.*, *ADR in Business*, Vol. II, Wolters Kluwer Law&Business, the Netherlands, 2011, 82.

Mübahisələrin alternativ həllinin vasitələri tərəflər arasında münaqişənin aradan qaldırılması üçün münbit formalardır. Bu zaman tərəflər özləri mübahisənin alternativ vasitələrinin konkret mexanizmini seçir, qurumu və ya seçilmiş alternativ vasitələrlə məşğul olacaq şəxsi arbitr, mediator və ya hər hansı digər formada seçirlər. Tərəflər özləri qanunvericiliyi və onların münaqişələrin həllində iştirak formasını seçirlər. Bu xüsusda, onlar vəkillə təmsil olunacaqlar, yoxsa birbaşa prosesdə özləri iştirak edəcəklər, bütün bu məsələlər tərəflərin iradəsindən asılıdır.⁹⁰

ADR-in ikinci hissəsi - mübahisə etmək - hüquq ədəbiyyatında və hüquq dairələrində də müxtəlif yanaşmadır; bəlkə də bu terminin təsviri hissəsinin fikrinin nədən ibarət olmasından asılı olmayaraq, mübahisənin nə olduğunu hamımız yaxşı təsəvvür edirik. Lord Skrunun dediyi kimi⁹¹ : Mən fili təsvir etməyə bilərəm, hərçənd dəqiq bilirəm ki, fili görəndə tanıyaçağam.

Bununla belə, hüquqi əhəmiyyətinə görə tərəflər arasında razılaşmanın nə zaman artacağı, o cümlədən müqavilənin rezervasiyasının nə vaxt olacağı, tərəflər arasında mübahisənin nəzərə alınması barədə razılığa gəldikdə, müqavilənin bağlanması düzgün aparılması və müqavilə ilə razılaşdırılmış qurum tərəfindən şikayətin verilməsi məqsədilə müqavilənin bağlanması mərhələ və mərhələsinin mübahisə təşkil edib-etməməsi barədə aydın təsəvvürə malik olmaq vacibdir. Mübahisənin heç bir faktiki formasının olmadığını bildirməkdən imtina və tərəflər arasında fikir ayrılığı ilə bir konyunksiyamız var⁹². Əlbəttə, ilk baxışda bütün bunlar nəzəri bir maddədir, lakin dərinliklərdə, nəzəri hissədə praktiki reallığın öz payı var.

⁹⁰ European Commission, Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law (2002), <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52002DC0196&from=EN>>.[15.05.2018]

⁹¹ *ob.* https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Edward_Scrutton

⁹² *Brown H., Marriott A., Adr Principles and Pracice*, third edition, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 1.

Hər mübahisədə iştirak edən tərəflərin öz spesifik maraqları var⁹³. Daha doğrusu, mübahisənin ədalətli həlli üçün ön şərtlər tərəflərin konkret hüquqları ilə müəyyən edilir. Halbuki tərəflər bir-birinə qarşı öz güc və təsir dairəsinə malikdirlər. Mübahisədə tərəflərin maraqları, hüquqları və gücü hər hansı mübahisəyə xas olan üç əsas ünsürdür. Buna əsasən, mübahisədə tərəflər öz maraqlarını güdməyə, kimin haqlı olduğunu öyrənməyə və müəyyənləşdirməyə çalışırlar.

Ellerine Bros Pty Ltd v Klinger⁹⁴ mübahisə halında tərəflərin arbitraj üçün müraciət etməli olduqları bir saziş idi. İddiaçı məbləği ödəmək üçün müqavilə öhdəliyini yerinə yetirmədi, halbuki o, məbləğ haqqında tələbnamə alana qədər mübahisə olduğunu hesab etmirdi. Bu mübahisə ilə bağlı Apellyasiya Məhkəməsi izah etdi ki, "susmaq razılıq demək deyil" o susur və hərəkətsizdirsə, mübahisənin olmaması demək deyil, mübahisə o mərhələdə mövcuddur ki, cavabdeh borcu etiraf etsin⁹⁵.

Ona görə də "mübahisə" və "münaqişə"ni fərqləndirmək üçün mübahisələrin alternativ həlli tezisinin dərk edilməsi vacibdir. Lakin demək lazımdır ki, biri digərini istisna etmir, əksinə, xüsusilə də mübahisə onların arasında münaqişə əlamətləri ilə xarakterizə olunur və münaqişə özünəməxsus olaraq mübahisə əlamətləri ilə xarakterizə olunur. Lakin, münaqişə insan davranışının ayrılmaz hissəsidir. Şəxsiyyətin inkişafı isə bu hadisə olmadan baş vermir⁹⁶.

⁹² oç30, 3.

⁹³ *Goldberg S.B., Sander F., Rogers E.A., Nancy H., Cole S.R.*, Dispute Resolution: Negotioanion, Mediation, Arbitration and other Processes, 6th Ed, Wolters Kluwer, 2012, 17.

⁹⁴ [1982] 1 W.L.R. 1375 CA (Civ Div).

⁹⁵ *Brown H., Marriott A.*, Adr Principles and Pracice, third edition, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 4.

⁹⁶ *Acland A.F.*, A Sudden Outbreak of Common Sense: Managing Conflict through Mediation, (London: Random House Business Books, 1990), 69.

Akronim ADR-in sonuncu hissəsində mübahisənin "həlli" haqqındadır. Bu, mübahisənin idarə edilməsi ilə bağlıdır. Çünki, bəzi hallarda ADR faktiki olaraq mübahisə və ya başqa bir şeylə idarə olunur. Lakin mübahisəni həll etmək həmişə mümkün olmur. Lakin, bir faktiki mübahisə, münaqişə ilə ifadə olunduqda, məqsəd onu həll etməkdir⁹⁷.

Yekunda demək olar ki, sözün hərfi mənası terminin mənasını daraltmamalıdır, belə ki, ADR bu aqronimdəki hərfi mənanın onun başında məna kəsb edə biləcəyindən daha geniş imkanlar yaradır.

Mübahisələrin alternativ həlli alətlərinin təsis edilməsi zərurəti ondan irəli gəlirdi ki, tərəflərə məhkəməyə getməməyə və rəsmi prosedurlar vasitəsilə tərəflər arasındakı münasibətləri aydınlaşdırmağa icazə verilirdi. Bu, tərəflər arasında mümkün olan növbəti əməkdaşlıq və münasibətlər üçün bütün resurslardan kənarlaşdırılmasına gətirib çıxara bilər. Həmçinin məhkəmə proseslərinin nəticəsini əvvəlcədən hesablamaq qeyri-mümkündür. Buna görə də bu, hər iki tərəf üçün nəticə riskidir və bundan başqa, məhkəmə prosesləri tərəflər üçün müəyyən reputasiya təhdidi ola⁹⁸ bilər. Bu resursun qorunması dəqiqdir. ADR mübahisə tərəfləri arasında şəxsi münasibətlərin olmadığı hallarda geniş istifadə olunur. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, ADR-dən istifadə bir-biri ilə şəxsi və ya çoxdan işgüzar münasibətləri olan bütün tərəflər arasında müvafiq addımdır.⁹⁹ Xüsusilə də bu alternativ vaxtın qənaət edilməsi, tərəflərin maliyyələşdirilməsi və mübahi-

⁹⁷ *Brown H., Marriott A., Adr Principles and Pracice*, third edition, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 9.

⁹⁸ *Eileen C., Mackie K., International Mediation –The Art of Business Diplomacy*, 2nd edition, Kluwer Law International, Tottel Publishing, 2006, 35.

⁹⁹ *Brown H., Marriott A., Adr Principles and Pracice*, third edition, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 35.

sədən irəli gələn mümkün risklərin azaldılması kimi üstünlüklərlə xarakterizə olunur¹⁰⁰.

2.2.1 Müzakirə

Müzakirələr münaqişələrin həlli üçün əsas¹⁰¹ mexanizmdir, "bizim əldə etmək istədiyimizi başqası idarə edəndə ehtiyaclarımızı ödəmək üçün istifadə etdiyimiz proses" kimi təsvir olunur^{102, 103}. Müzakirələr ümumilikdə bizim iştirakımızın ayrılmaz hissəsi kimi qəbul edilir¹⁰⁴ və mediasiya ilə bir çox oxşarlıqlara malikdir. Çox vaxt mediasiya üçüncü tərəf şəxsin iştiraki ilə "dəstəklənən, asanlaşdırılmış" müzakirələr adlanır¹⁰⁵, hərçənd mediasiya müzakirələrdən tamamilə fərqlənir¹⁰⁶.

Mübahisələrin həllinin ən geniş yayılmış forması¹⁰⁷ müzakirələrdir¹⁰⁸. Bu, ¹⁰⁹ iştirak edən tərəflər arasında birbaşa dialoq və əlaqə formasıdır. Üçüncü şəxsin müzakirələrdə iştirak etdiyi digər formalarla müqayisədə tərəflər hər kəs olmadan bir-biri ilə tam

¹⁰⁰ *Rana R.*, *Alternative Dispute Resolution*, Lexis Nexis, 2014, 85.

¹⁰¹ *Boullé L., Kathleen K.J.*, *Mediation Principles, Process, Practice*, Butterworths Canada, 1998, 72.

¹⁰² *Frasco X.M., Hetherington H.L.*, *The Lawyer's Guide to Negotiation*, Second Ed., American Bar Association, Chicago, 2009, 93.

¹⁰³ *Maddux R.*, *Successful Negotiation*, 2nd Ed, Kogan Page, London, 1999, 5.

¹⁰⁴ *Fisher R., Ury W., Patton*, 1993, 15.

¹⁰⁵ *Alexander N.*, *International and Comparative Mediation*, Wolters Kluwer, 2009, 26.

¹⁰⁶ *Lee J., Lim M.*, *Contemporary Issues in Mediation*, World Scientific Publishing, 2016, 17.

¹⁰⁷ *Давыденко Д.Л.*, *Примирительные процедуры в европейской правовой традиции*, infotropic media, Moscow, 2013, 9.

¹⁰⁸ *Goldberg S.B., Sander F., Rogers E.A., Nancy H., Cole S.R.*, *Dispute Resolution: Negotiation, Mediation, Arbitration and other Processes*, 6th Ed, Wolters Kluwer, 2012, 1.

¹⁰⁹ *Kajkowska E.*, *Enforceability of Multi-Tiered Dispute Resolution Clauses*, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2017, 6.

şəkildə öyrənmək imkanı əldə edirlər¹¹⁰. Lakin tərəflər razılığa gəlməkdə çətinlik çəkdiyini görsələr, onlar həmişə üçüncü tərəfi prosesə cəlb edə bilərlər. Beləliklə, onlar hələ də qərarın istifadə hüququnu itirmirlər.

Müzakirələr və mediasiya arasında bir çox oxşarlıqlar və ümumi fərqlər var¹¹¹. Belə ki, mübahisələrin alternativ həllinin vasitələrinin hər iki forması onların başlarında müzakirə üsullarını ehtiva edir. Halbuki, mediasiya necə müzakirə edilməsi ilə bağlı bir növ müzakirə formasını təqdim edir, konkret formadan istifadə olunmadan aparılan müzakirələr isə tərəflər arasında söhbətin aparılmasını təmin edir. Bu da bir sıra hallarla nəticələnməyə bilər. Müzakirələrdən fərqli olaraq mediator hər iki tərəf tərəfindən ümumi maraqlarının müəyyən edilməsi, xüsusi bacarıq və üsullardan istifadə edilməsi, hər iki tərəfin bu ümumi maraqlar üzrə razılaşmanın mümkünlüyünün göstərilməsinə yardım göstərilməsinə yönəldilir. Bu, bir çox hallarda münaqişə tərəflərinin üçüncü tərəflərin iştirakı ilə real imkanları düzgün təhlil və razılaşdırmaq imkanlarını asanlaşdırır.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, sərbəst müzakirələrlə və mediasiya arasında bir çox ümumi cəhətlər mövcuddur. Hər iki vasitə mübahisə tərəflərinə münaqişənin sona çatması və ya davam etdirilməsi ilə bağlı müstəqil qərarın bir formada qəbul edilməsi üçün tam imkan yaradır. Hər iki halda tərəflər arasında mübadilə edilən məlumatlara münasibətdə məxfilik standartına riayət etmək olar. Halbuki bu iki forma arasında əsas fərqləndirici hal mediasiyanın üçüncü müstəqil və bitərəf şəxs tərəfindən həyata keçirilməsidir. Əlavə mexanizm isə tərəflərin razılığa gəlib münaqişə vəziyyətini tam şəkildə azaltmaları

¹¹⁰ *Tunay K.*, Contract Management&Dispute Resolution in International Construction Business, BILGE, 2016, 188.

¹¹¹ *Spencer D., Brogan M.*, Mediation Law and Practice, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 22.

üçün onların xüsusi bilik və bacarıqlarından istifadə etməkdir. Lakin digər tərəfdən, mediasiya müzakirələrlə müqayisədə formal prosesdir. Belə ki, üçüncü bitərəf şəxsin nəzarəti altında gedən proses hələ də müəyyən qaydalara riayət edir. Bu, o cümlədən ölkənin daxili qanunvericiliyinin mediasiya ilə bağlı və bəzi hallarda birbaşa mediator tərəfindən diktə edilməsi, mediasiya üçün mənfi tərəf hesab edilmir, əksinə, bu, müzakirələrlə müqayisədə bir növ üstünlük hesab edilə bilər. Belə ki, müzakirələr zamanı təlim keçmiş və xüsusi bacarıqlarla təchiz edilmiş şəxs razılığa gəlmək üçün tərəflərin işini asanlaşdırmalıdır¹¹². Əlbəttə, mediasiya prosesi müzakirələrdə müşahidə edildiyindən daha çox prosesin struktur fazaları və mərhələləri ilə xarakterizə olunur¹¹³.

Müzakirənin bir çox formaları var, lakin əsasən iki əsas istiqamət ayrılır. Bu, faiz əsaslı problem həll etmə üsulu (faiz əsaslı problem həll üsulu) və rəqabətlik müzakirələri formasıdır.

Faiz əsaslı müzakirə forması olduqca praktikdir və konsensus axtarmağa yönəlib, çox vaxt bu, integrativ müzakirələr adlanır, belə ki, tərəflərin maraqlarının bir-birinə birləşdirilməsi ehtimalı yüksəkdir. Bu tip müzakirənin hər iki tərəfi özləri üçün konkret nəticəyə yönəliirlər. Bu müzakirələrin müxtəlifliyi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır¹¹⁴:

- Mövqe tutmaqdan çəkinin, öz maraqlarınıza daha çox diqqət yetirirsiniz;
- Problem həll etmə üsuluna əl ataraq şəxsi mübahisələri bir tərəfə qoyursunuz;
- Qərar qəbul etməzdən əvvəl prosesin tərəflərə verdiyi bütün toplanmış variantları yaxşı analiz edirsiniz;

¹¹² *Rana R.*, *Alternative Dispute Resolution*, Lexis Nexis, 2014, 85.

¹¹³ *Alexander N.*, *International and Comparative Mediation*, Wolters Kluwer, 2009, 26, 27.

¹¹⁴ *Fisher R., Ury W.*, *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*, 2nd Ed, 1981.

- Hər iki tərəfin marağında olan və tərəflərdən birinin maraqları naminə qərar qəbul etməyən məsələnin həlli üçün obyektiv və ədalətli meyarlar müəyyən edilir.

Bu prinsiplərdən istifadə etməklə, eyni BATNA¹¹⁵ (müzakirə edilmiş sazişə ən yaxşı alternativ)¹¹⁶ tərəflərə öz tələblərinə hansı şərtlərin cavab verdiyini tam görməyə, məsələnin həlli üçün ən yaxşı alternativləri təyin etməyə və onları razılaşdırmağa imkan verir¹¹⁷.

Maraqlara əsaslanan danışıqlar prosesində tərəflərin hər birinin reallıqda malik olduğu ehtiyacları vurğulaması vacibdir. Çünki müzakirələr hər iki tərəfin müzakirələrə marağı olduğu halda müsbət nəticələnir¹¹⁸. Bu baxımdan ortaq dəyər əslində yaradılır, yəni hər iki tərəf üçün konkret nəticə əldə olunur¹¹⁹.

¹¹⁵ *Lax D., Sebenius J.*, 3-D Negotiation: Powerful Tools to Change the Game in Your Most Important Deals, Boston, Harvard Business School Press, 2006, 23, 256. (ზმორია როდესაც ამ ტერმინის ნაცვლად გამოიყენება no-deal option, რომ არ მოხდეს ბიზნეს საზოგადოების დაზნევა)

¹¹⁶ *Englert K., Franke H., Grieger W.*, Streitlösung ohne Gericht – Schlichtung, Schiedsgericht und Mediation in Bausachen., Werner Verlag, 2006, 244.

¹¹⁷ *Haynes J., Haynes G.*, Mediating Divorce, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 1989, 11.

ჯონ ჰეინსმა განავითარა BATNA-ს ალტერნატიული კონცეფცია WATNA (Worst Alternative to a Negotiated Agreement), რაც მოლაპარაკების მხარეებს ეხმარებათ დაინახონ თუ რა იქნება ის უარესი შედეგი რასაც მიიღებენ თუ მოლაპარაკებებით არ შედეგება შეთანხმება.

¹¹⁸ *Ury W.*, The Power of a Positive No: How to say No and Still Get to Yes, Bentam Dell Publishing Group, 2007, 4.

¹¹⁹ მაგ: როდესაც სახეზეა კომპანიაში პარტნიორებს შორის კონფლიქტი, რა დროსაც გამორიცხულია ერთობლივად საქმიანობის გაგრძელება და ორივე მხარეს უნდა ერთმანეთის წილის შესყიდვა თუმცა ვერ თანხმდებიან, გამოსავლის სახით შესაძლებელია ორივეს

Rəqabət müzakirələri deyiləndə, yuxarıda qeyd olunan formadan bir sıra fərqləndirici xüsusiyyətlərlə xarakterizə olunur. Çox vaxt bu formanı həm də mövcüd müzakirələr forması adlandırırlar. Belə ki, müzakirələrdə iştirak edən tərəflər müzakirələr nəticəsində "mənfəət əldə etmək" məqsədi ilə müzakirələr aparırlar. Bunun üçün tərəflərdən sərt müzakirə aparmanın bacarıqları tələb olunur.¹²⁰ Rəqabətli müzakirələr zamanı digər tərəfə yaxşı xarakterli yanaşmanı özünün zəifliyi kimi qəbul etmək olar.¹²¹ Halbuki bu forma öz risklərinə malikdir. Xüsusilə, müzakirələrə qarşılıqlı istisna deyil. Bu baxımdan, qarşılıqlı maraq axtarışına nisbətən manipulyasiya və örtülü "təhdidlərə" daha çox diqqət yetirilir. Bu, prosesin bir-birinə yaxınlaşması ilə nəticələnməyə bilər.

Müzakirələrdə yaxşı imic prinsipinə riayət etməyin zəruriliyi fərqli şəkildə dərk edilir. Xüsusilə, bəzi ölkələrdə yaxşı imic prinsipinə riayət etmək vacibdir. Onu da qeyd etmək olar ki, mediasiyanın məxfiliyi prinsipinə oxşar ikili yanaşma mövcuddur, bir sıra ölkələrdə mediasiyanın məxfiliyi müşahidə edilməli olan vacib prinsip (mediasiya¹²² imtiyazı adlanan) hesab edilmir.

Müzakirələr və mediasiya arasında əsas fərq tərəflərin birbaşa müzakirələrdə bir araya gəlməsi və münaqişənin özləri həll etməyə çalışmasıdır. Eyni tərəflər isə mediasiya prosesində görüşürlər. Halbuki onlar üçüncü bitərəf şəxs - mediatorun iştirakı ilə münaqişəni həll etməyə çalışırlar. Onlar heç bir qərar qəbul etmirlər, əksinə tərəflərin danışıqlar prosesini¹²³ asanlaşdırırlar.

გაანხდეს ინტერესი კომპანია გაიყონ და გადაინაწილონ ის სფეროებში რაც მათ ინტერესებში შედის.

¹²⁰ Murray J.S., Understanding Competing Theories of Negotiation, 1986, 179.

¹²¹ Kennedy G., Everything is Negotiable: How to Negotiate and Win, 4th Edition, 2008.

¹²² Goodman A., Mediation Advocacy, 2nd Ed, Nova, 2010, 140.

¹²³ Nelson M.R., Nelson on ADR, Thomson Carswell, 2003, 57.

2.2.2 *Konsilyasiya*

Digər bir qeyri-məhkəmə mübahisələrinin həlli mexanizmi isə "barışmazlıq" adlanan prosesdir¹²⁴. Barışmazlıq və mediasiya arasındakı kəskin fərqi tutmaq nisbətən çətindir¹²⁵, belə ki, hər iki mexanizmin nümunəsi üzrə prosesdə iştirak edən üçüncü tərəf¹²⁶ tərəflər arasında münəqişənin həlli məqsədilə hər hansı bir məhdudlaşdırıcı qərar qəbul etmək səlahiyyəti ilə çıxış etmir¹²⁷.

Öz mahiyyətinə görə barışmazlıq mübahisədə¹²⁸ iştirak edən tərəflər arasında müzakirə vasitə ilə aparıldıqda "çəkişmədən mübahisənin həlli"dir. Konsilyasiya tərəflər arasında müzakirənin bir növüdür. Bu zaman prosesdə üçüncü bitərəf şəxs iştirak edir. O, tərəflər arasında davam edən müzakirələrə rəhbərlik edir¹²⁹.

Bu proses həm də könüllü xarakter daşıyır, tərəflər proses planlaşdırılmasında mütləq sərbəstdirlər; proses adətən ictimai xarakter daşımır, məxfi xarakter daşıyır¹³⁰ və tərəflərin konkret maraqlarını nəzərə almağa yönəldilir. Bu zaman razılığa gəlmək mümkün olur.¹³¹

Mediasiya prosesini barışmazlıqla müqayisə edərkən görəcəyik ki, bu, "barışlıq" adlanan prosesin xarakterik cəhətidir ki, məşğul

¹²⁴ The Arbitration and Conciliation Act, 1996.

¹²⁵ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 16.

¹²⁶ *Brand J., Steadman F., Todd C.*, Commercial Mediation, Second Ed., JUTA, Cape Town, 2016.

¹²⁷ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 16.

¹²⁸ *Warrier V.S.*, Arbitration, Conciliation and Mediation, Lexis Nexis, 2015, 5.

¹²⁹ *Steffek F., Unberath H., Genn H., Greger R., Menkel-Meadow C.*, Regulating Dispute Resolution: ADR and Access to Justice at the Crossroads, Hart Publishing, Portland, 2013, 110.

¹³⁰ *Warrier V.S.*, Arbitration, Conciliation and Mediation, Lexis Nexis, 2015, 168.

¹³¹ o330, 5.

olan üçüncü tərəf mediatorndan çox daha fəal¹³² səlahiyyətə malikdir¹³³. Bəzi hallarda tərəflərə konkret razılışmanın şərtlərini təklif edirlər¹³⁴. Lakin mediasiya nümunəsi kimi, bu halda heç bir qərar qəbul olunmur¹³⁵. Konsiliatorun seçilməsi ilə bağlı heç bir rəsmi kriteriya qeyd olunmayıb, praktikada yanaşma budur ki, adətən tərəflər mübahisə mövzusu əsasında sahə üzrə təcrübələrinə və peşəkar biliklərinə əsasən özləri üçün məqbul olan şəxsi seçirlər. Bu baxımdan tərəflər barışdırıcının leksik, mədəni və bir çox digər şəxsi bacarıqları haqqında düzgün qərar qəbul etməli və buna uyğun olaraq şəxsin seçilməsini təmin etməlidirlər¹³⁶. Çox vaxt belə bir hal olur ki, mediasiya və barışma sinonimlər kimi işlədilir¹³⁷. Bir sıra hallarda¹³⁸, çünki onlar arasında çox böyük

¹³² UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation.

¹³³ *Steffek F.*, Mediation, in *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, Volume II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1163.

¹³⁴ Conciliation Rules of UNCITRAL, the United Nations Commission on International Trade Law, 1980. [კონსილიაციის პროცესში კონსილიატორს აქვს უფლებამოსილება მხარეებს გაუკეთოს კონკრეტული შეთავაზება დავის შეთანხმებით დასრულების პირობის შესახებ. მსგავსი შეთავაზებები უნდა იყოს წერილობით ფორმით შესრულებული და არგუმენტირებული]

¹³⁵ *Boulle L., Kathleen K.J.*, Mediation Principles, Process, Practice, Butterworths Canada, 1998, 74.

¹³⁶ *Warrier V.S.*, Arbitration, Conciliation and Mediation, Lexis Nexis, 2015, 168.

¹³⁷ ესეთი ქვეყანაა ორლანდია: Reinhard Ellger in Hopt&Steffek, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Ch.11, A (2)(c), 636; ესეთი ქვეყანაა საფრანგეთი: Katrin Deckert in Hopt&Steffek, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Ch.7, A(2)(b)(iii), 459; ესეთი ქვეყანაა იაპონია: Harald Baum in Hopt&Steffek, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Ch.20, A(2)(d), 1033, 1034. ესეთი ქვეყანაა ჩინეთი: Knut B. Pissler in Hopt&Steffek, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Ch.19, A(2), 965.

oxşarlıqlar var və bu iki forma arasında kəskin fərq müəyyən etmək çətinidir. Çünki, hər iki halda üçüncü bitərəf şəxs bu məsələ ilə bağlı yekun qərar qəbul etmir. Halbuki, barışdırıcı halda sonuncunun rəhbər funksiyasını yerinə yetirmək səlahiyyəti var¹³⁹ və bəzi hallarda tərəflər üçün qeyri-konsessiya sazişi çərçivəsində qərar layihəsi təklif etmək olar¹⁴⁰. Barışdırıcı tərəflərin fikirlərinin təhlilində, transformasiyasında və alternativ razılaşma şərtlərinin təklifində fəal iştirak edir¹⁴¹. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, Çexiya¹⁴² və Yunanıstan¹⁴³ kimi Avropa ölkələrində mediatorluqla konsilyasiya arasında kəskin xətt hələ müəyyən edilməyib.

2.2.3 Arbitraj və məhkəmə işləri

Münaqişənin konsensus yolu ilə həll edilməsi mexanizmi kimi mediasiya¹⁴⁴ geniş yayılmış mübahisələrin həlli mexanizmləri ilə paralel olaraq özünü qəti şəkildə təsbit edir, məsələn, mübahisənin məhkəmə yolu ilə həll edilməsi və arbitraj formasında mübahisə-

¹³⁸ *Esplugues C., Barona S.*, Global Perspectives on ADR, Intersentia, Cambridge, 2014, 42.

¹³⁹ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 16.

¹⁴⁰ კანადის მაგდლოთი: *Ellger R.*, Mediation in Canada: One Goal –Different Approaches to Mediation in a State with Federal and Provincial Jurisdictions, in *Hopt&Steffek*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 914.

¹⁴¹ *Warrier V.*, Arbitration, Conciliation and Mediation, Lexis Nexis, 2015, 170.

¹⁴² *Pauknerova M., Brodec J., Pfeiffer M.*, Czech Republic, in *C.Esplugues, J.L.Iglesias and G.Palao*, supra n.156, 102.

¹⁴³ *Kourtis V., Sivena E.*, `Greece` in *Esplugues C., Iglesias J.L., and Palao G.*, supra 156, 194, 196.

¹⁴⁴ *Trams K.*, Die Mediationsvereinbarung-eine vertragsrechtliche Analyse, Tectum Verlag, 2008, 12.

nin alternativ həll vasitəsi¹⁴⁵. Mediasiya onun məzmununun hər iki formasından və prosesdə iştirak edən mediatorun, üçüncü bitərəf şəxsin rolundan və məqsədindən fərqlənir. Yuxarıda göstərilən bütün proseslərdən fərqli olaraq, mediasiyada qəbul edilən qərarın məzmununa görə münaqişə tərəflərinin özü məsuliyyət daşıyır¹⁴⁶. Arbitraj işlərinin gedişində arbitr hər iki mübahisə edən tərəf üçün bərabər şərait yaradır¹⁴⁷. Lakin prosesin sonunda o yekun qərar qəbul edir və bu, konkret hüququn normaları əsasında həyata keçirilir. Belə ki, arbitraj üçüncü tərəfin məhkəmə həll mexanizminə bənzəyir¹⁴⁸. Bununla yanaşı mediator prosesin sonunda heç bir hüquqi qərar qəbul etmir¹⁴⁹. Əlbəttə, mediasiya kimi arbitraj da mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitədir. Lakin sonuncular münaqişənin bir çox istiqamətlərdə tükənməsinə xidmət edir¹⁵⁰. Mediasiyada olan tərəflər üçün¹⁵¹ neytral¹⁵² üçüncü tərəf qarşısında öz real maraqlarını və mövqelərini düzəltmək daha asandır.

¹⁴⁵ *Duve C., Haft F.*, Der Rechtsanwalt als Verhandlungs-und Konfliktmanager, 2003, 109, 113.

¹⁴⁶ *Trams K.*, Die Mediationsvereinbarung-eine vertragsrechtliche Analyse, Tectum Verlag, 2008, 13.

¹⁴⁷ *Effer-Uhe D.*, Schiedsrichterliche Unabhängigkeit bei wissenschaftlichen Äußerungen in SchiedsVZ (Zeitschrift für Schiedsverfahren/German Arbitration Journal), Verlag C.H.Beck, München, 16. Jahrgang, Heft 2, März/April 2018, 75.

¹⁴⁸ *Schiffer J.*, Mandatspraxis Schiedsverfahren und Mediation, Carl Heumanns Verlag, Köln, 2005, 11.

¹⁴⁹ *Tochtermann P.*, Die Unabhängigkeit und Unparteilichkeit des Mediators, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008, 40.

¹⁵⁰ *Malacka M.*, Mediation als Appropriate Dispute Resolution im Tschechischen und Slowakischen Rechtssystem in Osteuropa Recht Zeitschrift, Nomos, Baden-Baden, 2018, 91.

¹⁵¹ *Trams K.*, Die Mediationsvereinbarung-eine vertragsrechtliche Analyse, Tectum Verlag, 2008, 13.

¹⁵² *Alexander N.*, International and Comparative Mediation, Wolters Kluwer, 2009, 26, 27.

Başa düşmək lazımdır ki, bu, məxfi prosesdir və mediator bu işlə bağlı heç bir qərar qəbul edə bilməz. Bununla yanaşı, məhkəmə daxilində barışma prosesində tərəflər hakim qarşısında öz mövqələrini düzəltməli olduqda, bu, mübahisə edən tərəflərə bir növ narahatlıq yaradır. Çünki onlar fikir ayrılığının olması faktını təhlil edirlər. İşdə tərəflərin barışdırılması məqsədi ilə qeydə alınmış mövqələr və onların mövqələri barədə artıq məlumatı olan hakim razılığa gəlinmədikdə mübahisəyə son qoymaq məcburiyyətində qalacaq şəxs kimi çıxış edir. Bu zaman qərara tərəflərin fikirlərini dinlədikdən sonra hakimin daxili inamı da təsir edə bilər¹⁵³. Məhkəmə və arbitraj prosesindən mediasiyanı fərqləndirən digər fərqləndirici hal isə məhkəmə prosesinin və mübahisələrin həllinin digər alternativ vasitəsinin, arbitraj prosesində¹⁵⁴ hər ikisinin qanunla təsbit olunmuş çərçivəyə tabe olmasıdır.¹⁵⁵ Bu halda¹⁵⁶ barışıq imkanı hüququn konkret normalarının təsiri altına düşür və bu proses tərəflərin məsələyə yaradıcı yanaşmalarına imkan vermir. Bununla yanaşı, mediasiya prosesində hüququn rolu və əhəmiyyəti tərəflərlə məhdudlaşmır, bu zamanı hər iki tərəf öz maraqlarına uyğun olan razılığa gəlmək üçün öz yaradıcılıq yanaşmalarında məhdudiyətsiz olurlar. Yeganə vacib olan odur ki, bu maraqlar hər iki tərəf üçün məqbul olsun¹⁵⁷. Bununla yanaşı,

¹⁵³ *Eidenmüller H.*, Verhandlungsmanagement durch Mediation, in Henssler L.K (Hrsg) Mediation in der Anwaltspraxis, Deutscher Anwaltverlag, 2.Aufl, 2004, 62.

¹⁵⁴ *Olakanmi J.*, Alternative Dispute Resolution, cases&materials, Panaf Press, Abuja, Nigeria, 2013, 28.

¹⁵⁵ *Duve C.*, Forum des Internationalen Rechts, 1998, 8.

¹⁵⁶ *Alexander N.*, International and Comparative Mediation, Wolters Kluwer, 2009, 28.

¹⁵⁷ *Trams K.*, Die Mediationsvereinbarung-eine vertragsrechtliche Analyse, Tectum Verlag, 2008, 13.

tərəflər arbitraj işlərində öz maraqlarından hərəkət edir¹⁵⁸, lakin onlar öz maraqlarını konkret hüququn normaları əsasında həyata keçirir və bunu, arbitrlərin qərarı ilə gücləndirirlər. Sadə dillə desək, məhkəmə müzakirəsi və arbitraj prosesi hüquq normaları əsasında hazırlanmış proses¹⁵⁹ məcburi qərardır. Bununla yanaşı, tərəflərin mediasiya nümunəsi üzrə hər hansı hüquq norması ilə həyata keçirdiyi prosesləri də qanunla qəti şəkildə məhdudlaşdırır. Yekunda icra aktı olmalı olan saziş tərəflərin iradəsinə əsaslanan sazişdir və digər kənar şəxslər tərəfindən qəbul edilmiş tərəflər üçün məcburi qərar deyil¹⁶⁰.

Bir sıra yurisdiksiyalarda arbitraj prosesi məhkəmənin alternativ forması hesab edilmir, bəzi hallarda mübahisələrin müəyyən kateqoriyaları yalnız ümumi qanunvericiliyin, məs. istehlakçı mübahisələrinin mübahisə edən tərəflər tərəfindən arbitraj yolu ilə həll edilir¹⁶¹. Hazırda ADR mediasiya və onun formalarını nəzərdən keçirir. Bu işləri üçüncü bitərəf şəxs həyata keçirir. Arbitraj məhkəmənin "yaxın qohumu" kimi qiymətləndirilir¹⁶². Hal-hazırda artıq açıq şəkildə etiraf edilir ki, arbitraj işləri çox formal və

¹⁵⁸ *Schütze R.A.*, Die Bestimmung des schiedsrichterlichen Verfahrens, insbesondere bei Anwendung dem deutschem Prozessrecht unbekannter Beweisformen in SchiedsVZ (Zeitschrift für Schiedsverfahren/German Arbitration Journal), Verlag C.H.Beck, München, 16. Jahrgang, Heft 2, März/April 2018, 103.

¹⁵⁹ *Brown J.H., Marriott A.*, Adr Principles and Pracice, third edition, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 121.

¹⁶⁰ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 16.

¹⁶¹ *Nehf J.P.* The Impact of Mandatory Arbitration on the Common Law Regulation of Standard Terms in Consumer Contracts, The George Washington Law Review, Volume 85, No 6, 2017, 1710.

¹⁶² *Willis T., Wood W.*, Alternative Dispute Resolution in Golden J., Lamm C., International Financial Disputes, Arbitration and Mediation, Oxford University Press, Oxford, 2015, 72.

daha çox çəkişmələrə bənzəyir. Necə ki, bu alternativ mübahisələrin həlli mexanizmi bahalı olur və mediasiya prosesində olduğundan daha çox vaxt tələb edir¹⁶³.

ADR-in çəkişmələrlə sıx əlaqəsi var. Bir tərəfdən, onun alternativləri tərəflərə çox daha keyfiyyətli və daha çox sərfəli proses təklif etməkdir. Lakin, məhkəmə mediasiyasının (məhkəməyə bağlı mediasiya/məhkəmə-annexed, məhkəmə ilə əlaqəli) nümunəsi göstərir ki, alternativ vasitə məhkəmə ilə bağlıdır¹⁶⁴., bu da öz növbəsində daha çox vaxt və maliyyə ehtiyacına səbəb olur. Çox vaxt hüquq ədəbiyyatında "tərəflər çəkişmə ilə bağlı razılığa nə qədər gec gəlirlərsə, hər iki tərəf üçün də bir o qədər sərfəlidir" istinadı ilə qarşılır.¹⁶⁵ Məhkəmə mediasiyasının nümunəsi kimi Avropa ölkələrinin təcrübəsi olan modellər mövcuddur. Bu zaman tərəflər üçüncü müstəqil bitərəf şəxsin iştirakı ilə mediasiya prosesini apara bilirlər. Elə hallar var ki, hakim birbaşa¹⁶⁶ mediatorluq edir. (məsələn, Almaniya, Kanada, Avstraliya, Yeni Zelandiya) Belə hakimlər çox vaxt məhkəmə karyerasından sonra da mediator kimi işləməyə davam edirlər¹⁶⁷. Lakin hakimin me-

¹⁶³ *Kreindler R., Wolff R., Rieder M.S.*, Commercial Arbitration in Germany, Oxford University Press, Oxford, 2016, 16.

¹⁶⁴ *Brown H., Marriott A.*, ADR Principles and Practice, third edition, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 75.

¹⁶⁵ *Hakimah Y.*, Alternative Dispute Resolution (ADR), International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance (ISRA), Malaysia, 2012, 37.

¹⁶⁶ *Otis L., Reiter E.H.*, Mediation by Judges: A New Phenomenon in the Transformation of Justice, Pepperdine Dispute Resolution Law Journal 351, 2006, 6.

¹⁶⁷ Sir Laurence Street, Mediation and the Judicial Institution, 1997, 71 Australian Law Journal 794.

სერ ლოურენს სტრიტმა, სამხრეთ უელსის უზენაესი სასამართლოს ყოფილმა თავმჯდომარემ, სამოსამართლეო პრაქტიკის დასრულების შემდეგ თქვა: სისტემა რომელიც მოსამართლეს აძლევს მედიატორად ფიქსირების საშუალებას საფრთხეს უქმნის სასამართლოსადმი საზოგადოების ნდობას.

diatorluğu ilə müşayiət olunan bəzi risklər var. Belə ki, hakim bir-başa və cəsarətli yanaşmalarda olmalıdır, bu isə məhkəmə sisteminin qərəzsizliyi və bitərəfliyi barədə yalnız təəssürat yarada bilər¹⁶⁸. Bütün bunlara baxmayaraq, ADR-dən istifadənin vurğulanarkən məhkəmə tərəfindən insan hüquqlarının nə dərəcədə pozulma biləcəyini nəzərə almaq lazımdır. Xüsusilə, mən Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsi ilə əlaqədar insan hüquqlarının pozulmasını nəzərdə tuturam¹⁶⁹.

Yuxarıda göstərilən arqumentlə bağlı ikinci fikir var. Bu fikrə əsasən, mütləq mediasiya mərhələsinin keçirilməsi insan hüquqlarının 6-cı maddəsinin pozulması, xüsusilə də məhkəməyə müraciət etmək hüququnun pozulması deyil. Çünki, mediasiyanın uğurla başa çatdırılmaması halında tərəflərin məhkəməyə müraciətini heç nə məhdudlaşdırmır¹⁷⁰. Necə ki, mediasiya prosesində iştirak tərəflərin mütləq iradəsindən asılıdır və mütləq deyil.

Mediasiya tərəflərə öz maraqlarına uyğun strukturlaşdırılmış müzakirələr aparmaq imkanı yaradır¹⁷¹. Bu baxımdan məhkəmə və arbitrajdan fərqli olaraq,¹⁷² işə dair qərarı mediator yox, tərəflərin özləri qəbul edir¹⁷³. Hakim və arbitraj tərəfindən işə dair qərar qəbul etmək üçün birbaşa imkan və öhdəlik nəzərdə tutulur. Yəni, məhkəmə işində və arbitraj çərçivəsində mübahisənin həlli əsas

¹⁶⁸ *Limbury A.*, Why judges shouldn't be mediators' and 'mandatory mediation' - an Australian perspective, 2006, 11(1).

¹⁶⁹ *об. ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლი.*

¹⁷⁰ Professor Hazel Genn, Professor Paul Fenn, Marc Mason, Andrew Lane, Nadia Bechai, Lauren Gray & Dev Vencappa, Twisting arms: court referred and court linked mediation under judicial pressure, Ministry of Justice Research Series 1, 2007.

¹⁷¹ *Schiffer, J.*, Mandatpraxis Schiedsverfahren und Mediation, Carl-Heymanns Verlag, 2005, 6.

¹⁷² *McLaren H.R., Sanderson J.*, Innovative Dispute Resolution: The Alternative., Thomson Carswell, 2006, 4-1.

¹⁷³ *von Schubert M., Haase M.*, in Schiffer, J., Schiedsverfahren und Mediation, Carl-Heymanns Verlag, 2005, 249.

məqsəddir¹⁷⁴. O da nəzərə alınmalıdır ki, mediasiyada digər mübahisələrin həlli mexanizmlərindən fərqli olaraq, istər məhkəmə, istərsə də qeyri-məhkəmə formaları olsun, tərəflərin mediasiya prosesində əldə etdikləri son razılaşmadan başqa, heç bir protokol¹⁷⁵ və ya hər hansı bir yazılı sənəd tərtib olunmur. Arbitraj prosesi çox daha formal xarakter alıb və bu, çəkişmələrə bənzəyir, halbuki o, ənənəvi olaraq, əslində məhkəməyə alternativ və qeyri-formal və münasib mübahisələrin həlledici vasitəsi olmuşdur¹⁷⁶. Lakin vaxtın keçməsi ilə arbitraj işlərinə vaxt və maliyyə sərf etmək zərurəti getdikcə çətinləşir; Bunu nəzərə alaraq, mediasiya əslində arbitraj işləri üçün rəqabət mühiti yaradır və mübahisələrin həllinin çox daha cəlbəedici formasına çevrilir.

Müxtəlif Avropa ölkələrində Tərəflər¹⁷⁷ ilk növbədə və qeyri-konsensus halında mediasiyaya cəhd etməyə razılaşır, eyni zamanda arbitraj mübahisəsini¹⁷⁸ davam etdirirlər (med-arb adlanır), əgər onlar mediasiya prosesində münasibətlərini davam etdirmək imkanı ilə arbitraj prosedurlarını başladarlarsa arbitraj əlaqəli (arb-med) mediasiya adlanır.

¹⁷⁴ *Hopt J.K., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 16.

¹⁷⁵ *Hollander J.*, *Mediation for Civil Litigators*, Irwin Law Inc, 2013, xix

¹⁷⁶ *Menkel-Meadow J.C., Love P.L., Schneider A.K., Sternlight R.J.*, *Dispute Resolution: Beyond the Adversarial Model*, Second Ed., Aspen Publishers, New York, 2011, 110.

¹⁷⁷ *Berg H.*, *Mediation in New Zealand: Widely Accepted and Successful*, in *Hopt&Steffek, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 1105.

¹⁷⁸ *Roth M., Gherdane D.*, *Mediation in Austria: The European Pioneer in Mediation Law and Practice*, in *Hopt&Steffek, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 287.

2.3 BEYNƏLXALQ MEYDANDA MEDIASIYANIN İNSTITUSİONALLAŞDIRILMASI TARİXİ VƏ UĞUR SƏBƏBLƏRİ

Hüquq ictimaiyyəti beynəlxalq miqyasda razılaşıb ki, XX əsrin son dördüdə bir dövrdən başlayaraq, xüsusilə də XXI əsrdə mediatorluq geniş vüsət alıb və onun təşkili hər gün artır. Mediatorluq işinin təşkili və ona tələbatın artmasına səbəb əsasən aşağıdakılardır¹⁷⁹:

- Bir çox hallarda məhkəmə proseslərinə, tərəflərin onun nəticəsinə nəzarət edə bilməməsi və heç vaxt onların xeyrinə qərar qəbul etməyə əmin olmamaq reallığı. Bu isə tərəfləri prosesin nəticəsinə nəzarət etməyə imkan verəcək mübahisələrin həlli mexanizmləri barədə düşünməyə məcbur edir;

- Mediasiyada üçüncü müstəqil şəxs vasitəsi ilə tərəflər əvvəllər müstəqil olaraq düşünmədikləri sazişin alternativ şərtlərini yaratmalı və üzərində işləməli olurlar. Buna görə də mediasiya onlara mübahisələrin həllinin yollarını və gələcəyini planlaşdırmaq üçün yeni imkanlar verir¹⁸⁰;

- Məhkəmə prosesi, bütün mərhələlərini keçmək çox vaxt, maliyyə və gərginlik sərf etməklə əlaqəlidir. Prosesin əvvəlində tərəflər işlərin tam başa çatması üçün nə qədər vaxt və maliyyənin olacağını bilmirlər, belə ki, məhkəmə proseslərinin gedişi əvvəlcədən nəzərdə tutulmamış əlavə xərclərin ödənilməsinə və gözlənilmədiyindən daha çox vaxt davam etməsinə səbəb ola bilər. Həlbuki, mediasiya tək-cə məhkəmə proseslərinin həddindən artıq çox

¹⁷⁹ *Neil A., Andrews ---on Civil Processes, Arbitration&Mediation, Volume II, Intersentia, Cmabridge, 2013, 13.*

¹⁸⁰ *Hakimah Y., Alternative Dispute Resolution (ADR), International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance (ISRA), Malaysia, 2012, 49.*

olması hesabına deyil, bu prosesin özünün çevik və cazibədarlığına və tərəflərin birbaşa ona xas olan üstünlükləri hesabına daha çox maraq göstərməsini təmin edir¹⁸¹;

- Qeyd etmək yerinə düşər ki, bir sıra məhkəmələr çox vaxt hansısa ekspert araşdırmalarının aparılması ilə bağlıdır. Bu da öz növbəsində tərəflərə alternativ ekspert araşdırmaları tələb etməyə imkan verir¹⁸² və buna bənzər prosesual hüquqi vasitələrlə proses avtomatik olaraq təxirə salınır. Bu, tərəflərin məsələni yoluna salmaq imkanı olduqda, mediasiya xeyrinə əlavə arqumentdir. Mediasiyada tərəflər faktiki və hüquqi şəraiti ön plana çəkmədən, faydalı maraqlara diqqət yetirməklə bir-biri ilə razılığa gələcəklər. Bu bənddə nəzərdə tutulan işlərin mütləq hüquqi yolla uzadılması imkanı da daxil olmaqla, bu hüquqi yolun həyata keçirilməsi üçün zəruri olan maliyyə xərclərinə qənaət etmək imkanından da qaçınırlar;

- Məhkəmə prosesləri tərəflərin iştirakı ilə məsələnin birbaşa həlli üçün geniş imkan vermir və işlər hüquqi çərçivələrlə məhduddur. Buna görə də, tərəflər hər zaman prosesdə və planlaşdırmada daha çox iştirak etməyə üstünlük verirlər, çünki nəticəyə nəzarət və öz təsiri altında saxlamaq istəyirlər;

- Mediasiya iki tərəfin üçüncü müstəqil tərəf olmadan müzakirənin davam etdirilə bilmədiyi zamanda meydana gəlir və müzakirələrin perspektivi mediasiya yolu ilə yaxşılaşır¹⁸³;

¹⁸¹ Zalar A., Managing Judicial Change Through Mediation – Part 1, ADR Bulletin, Vol.6, No.8, 2004, 1.

¹⁸² Deguchi M., Das flexible Streitbeilegungsmodell zwischen Zivilprozess und ADR in Japan, in Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völzmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018, 824.

¹⁸³ Blake S., Browne J., Sime S., The Jackson ADR Handbook, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2016, 18.

- Məhkəmə prosesi nəticəsində qəbul edilən yekun qərar adətən yalnız bir tərəf üçün məqbuldur və hər iki tərəf üçün məqbul olmaya bilər. Bu isə avtomatik olaraq iş sərflərini maliyyə və vaxtın bir və ya hər iki tərəf üçün məntiqsiz olacağı deməkdir;

- Məhkəmədə iş prosesi açıq və ictimaidir. Bu, ədalət naminə müsbət hadisədir. Bununla belə, münafiqlik tərəflərinin maraqlarına görə, bəzi hallarda onların şəxsi və ya işgüzar maraqlarını daşıyan mübahisəni ictimai, açıq prosesdə müzakirə etmək və saxlamaq məsləhət deyil. Bu, mübahisə edən tərəfin maraqlarına mütləq məntiqli yanaşmadır;

- Çəkişmələr tərəflər arasında bir növ hüquqi "mübarizə"dir, öz nəticələri ilə "mübarizə"nin xarakterini daşıyır. Bu, uzunmüddətli perspektivdə tərəflərə və sonrakı münasibətlərin maraqlarına müsbət nəticələr gətirməyəkdir;

- Mediasiya münafiqlik tərəfləri arasında mübahisələrin həlli ilə bağlı razılaşdırılmış şərtlərlə saziş tərtib etmək imkanı yaradır, yəni qərar tərəflərin əvvəlcədən razılaşdırılmış məhsuludur.¹⁸⁴ Bu, çəkişmə və arbitraj işlərinin aparılması halında inanılmaz və əlçatmaz imkandır;

- Tərəflərə mediasiya barədə məlumat vermək məsələsində, motivasiya bu mübahisənin alternativ vasitələrindən istifadənin artırılmasından ibarətdir. Belə ki, mediasiya eyni vaxtda tərəflərə daha az maliyyə xərcləməyi, az vaxt sərflərini etməyi təklif edir, prosesi və onun qaydalarını tərəflərə məxfi proses formatında, tərəflərə gələcək yönlü razılığa gəlmək üçün təklif edir¹⁸⁵.

¹⁸⁴ *Willis T., Wood W.*, *Alternative Dispute Resolution in Golden J., Lamm C.*, *International Financial Disputes, Arbitration and Mediation*, Oxford University Press, Oxford, 2015, 73.

¹⁸⁵ *Blake S., Browne J., Sime S.*, *The Jackson ADR Handbook*, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2016, 21, 22.

Mediasiya prinsiplərinin tətbiqi gündəlik həyatda da çox faydalı olur. Bu, onun cəmiyyətdə geniş yayılması və yüksəlişi üçün əlavə bir şərtidir. Daha çox, qlobal siyasətdə bu məsələyə tez-tez toxunulur¹⁸⁶. Bunun səciyyəvi nümunəsi kimi¹⁸⁷ Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidentləri Teodor¹⁸⁸ Ruzivelt¹⁸⁹, Cimmi

¹⁸⁶ *Groß M.*, IP-/IT-Mediation, 2.Auflage, Deutschen Fachverlag GmbH, Fachmedien Recht und Wirtschaft, Frankfurt am Main, 2013, 1.

¹⁸⁷ *Esplugues C., Barona S.*, Global Perspectives on ADR, Intersentia, Cambridge, 2014, 539.

¹⁸⁸ *Morris E.*, Theodore Rex, Random House Inc, New York, 2001.

¹⁸⁹ 1902-ci ilin mayında prezident Rousevelt Amerikanın mədən işçilərinin, 147 min kömür mədən işçisinin tətillərini qaldırması prosesində mediator kimi iştirak edib. İşçilərin tətillərini Pensilvaniya ştatında əmək haqqının qaldırılması və ticarət birliyi yaratmaq hüququnun əldə edilməsi idi. İşçilərin bu prosesi davam etdirmələri bütün dövlətin iflicinə səbəb oldu. Prosesin sosial və iqtisadi nəticələrini nəzərə alaraq prezident Rousevelt və onun administrasiyası şəxsən şəxsi mübahisələrlə məşğul olmalı idilər. Çünki o zaman bu proses görünməmiş idi və onun mümkün nəticələri bütün dövlət üçün acınacaqlı ola bilərdi. Buna əsasən, 1902-ci ilin oktyabrında prezident Rousevelt bilavasitə işçilərlə işəgötürən arasında tərəflərlə razılaşmaq və qarşıdan gələn qış üçün əlavə böhrandan qaçmaq üçün müzakirələrdə iştirak etmişdir. İlk müzakirələr uğurlu olmadı, lakin sonda münaqişə bankir C.P.Morqanın prosesə qoşulması hesabına yüngülləşdi və kompromis üçün şərtlərdən biri Də Carbon Strike Komissiyası tərəfindən yaradıldı.

Karter¹⁹⁰ və Bill Klintonun davranışlarını göstərmək olar¹⁹¹. Onlar özlərini mediator və fəal müzakirə edənlər hesab edirdilər¹⁹².

Mediasiyanın bu gün əldə etdiyi və beynəlxalq və daxili qanunvericilik təsisatlarından aldığı dəstəkdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu, həqiqətən də bu gün mübahisələrin həllinin ən populyar forması və mexanizmidir. Lakin, bu gün o, çarpazlıq üzərində dayanan bir qurumdur. Bir zamanlar ən populyar mübahisələrin həlli mexanizminin – arbitrajın taleyini bölüşməmək məqsədilə bir anda böyük imkanlar və təhlükələrlə üzləşir¹⁹³.

Ədalət siyasətinin məqsədləri üçün mübahisələrin¹⁹⁴ həllini alternativ, artıq qanuna tabe olan mediasiya, ictimai maraq və istifadə mövzusu etmək vacibdir. Bu baxımdan bütün dövlətlər daha da təsirli addımlar atmış olacaqlar.

2.4 MEDIASIYANIN TƏNZİMLƏNMƏSİNİN İNSTITUSİONAL MODELƏRİ

¹⁹⁰ Cimmi Karterin siyasətdə mediatorluğu məlum hadisədir. Belə ki, özünü fəal müzakirəçi və mediator adlandıran ABŞ prezidenti Cimmi Karter mediator qismində məsələni müzakirə etmək üçün ABŞ-a gedib və o vaxt İsrailin baş naziri Begun və Misir prezidenti Sadatı tərəflər arasında sülh razılaşmasına nail olmağa dəvət edib. Həmin məsələnin müzakirələri 17.09.1978-ci ildə başlamış, 26 mart 1979-cu ildə başa çatmışdır. Cimmi Karter 2002-ci ildə Nobel sülh mükafatına layiq görülüb.

¹⁹¹ Bill Klinton Yaxın Şərqdə siyasi səviyyədə sülhün bərqərar olması üçün aparılan bir sıra danışıqlarda mediator kimi tanınır.

¹⁹² *Fritz R., Pielsticker D.*, Handbuch zum Mediationsgesetz, Luchterhand Verlag, Wolters Kluwer, 2020, 13

¹⁹³ *Esplugues C., Barona S.*, Global Perspectives on ADR, Intersentia, Cambridge, 2014, 40.

¹⁹⁴ *Bamberger H.G.*, Mediation und Justiz in Haft F., von Schlieffen K.G., Handbuch Mediation, C.H.BECK, Munchen, 3.Auflage, 2016, 242.

Avropa ölkələrində və ABŞ-da mediasiyanın inkişaf tarixinə nəzər salsaq, aydın görünür ki, mediasiyanın tənzimlənməsinin iki əsas modeli mövcuddur¹⁹⁵: mediasiya prosesinin geniş (geniş nizamlanma adlanan) tənzimlənməsinə məruz qaldığı ölkələr, mediasiya prosesinin dar (məhdudlaşdırılması adlanan) tənzimlənməsinin subyektivi olan ölkələr. Lakin bütün hallarda vasitəçilik mediasiyasının əsas mahiyyətidir¹⁹⁶.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bütün ölkələrdə mediasiya ilə qanunun qarşılıqlı əlaqəsi daxili nizamnamələrlə tənzimlənir¹⁹⁷. Xüsusilə, əksər hallarda mediasiya prosesi birbaşa həddən artıq hüquqi tənzimləmələrlə bağlı deyil. Bununla yanaşı, mediasiyanın özü və qanunvericiliyin mövcudluğu tətbiq edilən mülki prosedur və ya xüsusi qanunlarla təmin edilir.

A. Geniş tənzimləmə modeli

Mediasiya, əsasən, mediasiya prosesi ilə bağlı mümkün məsələləri, o cümlədən mediatorluq və digər hüquq peşələri və xidmətləri arasında kəskin xətti nəzərdən keçirən qanun formasında mediasiya haqqında qanunun ortaya çıxması ilə qəbul edilir.

Oxşar modelin ən yaxşı nümunəsi Avstriyadır¹⁹⁸. Burada "Mülki qanunun mediasiya aktı" ayrıca qanun şəklində qəbul edilir¹⁹⁹. Bundan başqa, "Mülki qanunun mediatorların təlim qaydaları"

¹⁹⁵ Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 17.

¹⁹⁶ Golann D., *Mediating Legal Disputes*, American Bar Association, Chicago, 2009, 51.

¹⁹⁷ Glasser U., *Mediation und Beziehungsgewalt*, NOMOS, 2008, 109.

¹⁹⁸ Roth M., Gherdane D., in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Ch.4, A (3), 253.

¹⁹⁹ *Zivilrechts-Mediations-Gesetz*

ayrıca bir tənzimləmə kimi ²⁰⁰qəbul edilir, mediatorların təlim ehtiyacları və prosesin özü haqqında ətraflı məlumat verilir. Avstriya digər Avropa ölkələrindən fərqli olaraq müfəssəl tənzimləmə modelini seçib. Hətta sərhədlərarası mediatorluğun aspektləri kimi bir məsələ ayrı-ayrı²⁰¹ qanunla tənzimlənir. Bu qanun Aİ-nin mediatorluq qanunu adlanırdı²⁰². Mediasiya prosesində istifadə olunan mülki prosessual norma və qaydalara, notariuslar və hüquqşünaslar tərəfindən mediasiya qaydalarını tənzimləyən normalara ayrıca yanaşılıb, habelə fərdi kodeks qəbul edilib. Bununla da mediatorun etik normaları müəyyənləşdirilib. ²⁰³

Mediasiya prosesini tənzimləyən ölkələrin sırasında Fransada da var.²⁰⁴ Fərq ondadır ki, Fransa normativ-hüquqi nümunəsi, mediasiya prosesini tənzimləyən bir neçə qanun qəbul etmək əvəzinə, bu məsələlər Fransa Mülki Məcəlləsinə, Mülki Prosessual Məcəlləyə, Cinayət Prosessual Məcəlləsinə və Əmək Məcəlləsinə əlavə edildi.

B. Dar düzəliş modeli

Dar nizamlanmanı irəli aparən ölkələrə nümunə kimi demək olar ki, onlar aşağıdakı yanaşmanı seçdilər: mediasiya institutu ki-

²⁰⁰ Zivilrechts-Mediations-Ausbildungsverordnung

²⁰¹ ç.ç.cross-border mediation

²⁰² Bundesgesetz über bestimmte Aspekte der grenzüberschreitenden Mediation in Zivil und Handelssachen in der Europäischen Union (EU-Mediations-Gesetz-EU-MediatG), BGBl.I 2011/21.

²⁰³ <http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf>.
[15.05.2018]

²⁰⁴ *Deckert K.*, Mediation in France: Legal Framework and Practical Experiences, in Hopt&Steffek, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 461.

fayət qədər inkişaf etdirilmir və geniş yayılmış ki, o qanunvericilikdə geniş tənzimləsin və yenidən yazılsın²⁰⁵.

Bu yanaşma, əsasən, iki amillə izah olunur²⁰⁶. Yəni, həddən artıq tənzimləmələr qurumun daha da inkişafına mane ola bilər. Bununla yanaşı, ilkin mərhələdə buna ehtiyac yoxdur. Digər tərəfdən, mediatorluq mülki prosedurun tənzimlənməsindən çıxan hadisə kimi qəbul edilir²⁰⁷ və onun çərçivədə yerləşdirilməsi prosesin məhdudlaşdırılması kimi qiymətləndirilir.

Bu tip tənzimləməni nəzərə alaraq, ölkələr mediasiyanın prosedur qaydalarını, eləcə də mediatorların təlim öhdəliklərini təsbit etmirlər. Bu da özəl təşəbbüslərin tənzimlənməsinin subyektidir. Belə ölkələr²⁰⁸ öz növbəsində yalnız mediasiya işlərinin prosedur xərclərinin tənzimlənməsinə müdaxilə edirlər. Beləliklə, mediasiyadan cəmiyyətdə istifadə onu bazar tənzimlənməsinin subyektinə çevirir²⁰⁹.

²⁰⁵ *Schmiedel L., Mediation in the Netherlands: Between State Promotion and Private Regulation*, in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 702.

²⁰⁶ *Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 19.

²⁰⁷ *Kumpan C., Bauer-Bulst C., Mediation in Switzerland: A new Approach in a Conciliation-oriented Tradition*, in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 1207.

²⁰⁸ *Scherpe J.M., Marten B., Mediation in England and Wales : Regulation and Practice*, in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 370.

²⁰⁹ İngiltərə və Niderlandda mediasiya mübahisələrin həlli və cəmiyyət üçün geniş istifadə olunan bir qurum olduğu, bizneslərin mediatorların xidmətlərini aktiv şəkildə istehlak etdiyi dövlətlərin mühüm nümunələridir. Hər iki dövlətə nümunə olaraq ölkələr xərclərin bir hissəsində standartlar qoymaqla yanaşı, mediasiya prosesinin qanunvericilik səviyyəsində ciddi tənzimləmədən qaçınırdılar. İngiltərədə Vətəndaş Mediasiya Şurasının (Civil Mediation Council) dövlət tərəfindən dəstəklənən, lakin özəl sektor nümayəndələri

Bir sıra ölkələr, əsasən, Anqlo-Amerika hüquq ailəsinin nümayəndələri²¹⁰ tərəflərin mübahisələrin həlli mexanizmlərində iştirak etmək öhdəliyini bilavasitə prosesin başlanmasından əvvəl ön plana keçirirlər²¹¹. Məhkəməyə müraciət etmək üçün bir ön şərt kimi məcburi mediasiya²¹² artıq bir neçə ölkədə istifadə olunur²¹³

fəaliyyət göstərir. Bu qurum "keyfiyyətli möhür" adlanan möhürü özəl assosiasiyalara və qurumlara özləri ilə həyata keçirilən keyfiyyət tələbləri əsasında ötürür.

²¹⁰ e.g. İngiltərədə məhkəmə qarşısında proceedings-in Praktika və Davranış Kodeksinə əsasən (Practice direction on pre-action conduct:<www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/pdf/practice_directions/pd_pre-action_conduct.pdf) >. [15.05.2018] Potensial şikayətçiyə onun iddiaları ilə bağlı potensial ittihamçıya məlumat vermək və məhkəmə başlamazdan əvvəl mübahisələrin alternativ həlli mexanizmini təklif etmək tapşırılır. Təklif olunan mübahisənin həlli üçün alternativ vasitənin onun üçün məqbul olub-olmaması ilə bağlı öz mövqeyi barədə şikayətçiyə məlumat vermək potensial ittihamçının borcudur. Əgər mübahisə məhkəməyə keçirilsə, məhkəmə tərəflər tərəfindən məhkəmədən əvvəl prosedurların keçirilməsi mərhələlərini araşdırır, o cümlədən bu prosedurların uğursuz olmasının səbəbləri ilə bağlı hər iki tərəfdən cavab istəyir. Avstraliyada da oxşar praktika var. Prosedurda iştirakı məntiqsiz bəyan edən tərəf məhkəmə tərəfindən maliyyə sanksiyasının qurbanına çevrilə bilər. Məhkəməyə verilən iddiada iddianın tərtibində vəkilin doldurulması üçün xüsusi hissə var, Vəkil burada mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitələr barədə müştərisinə məlumat verdiyini bildirir, məsləhət verir və iştirakdan imtina edilməsi halında mümkün maliyyə sanksiyaları barədə xəbərdarlıq edir. Oxşar bir prosedur Amerikanın əksər ştatlarında (məsələn, Kaliforniya ştatı) və Kanadada var.

²¹¹ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 23.

²¹² Yuxarıda, 25.

²¹³ İtaliyanın və Kanadanın Ontario şəhərində də bu cür yanaşmaya haqq qazandırılırdı. İtaliyada əvvəlcə bütün mübahisələrin mediasiya prosedurlarına məruz qaldığı bir yanaşma mövcud idi. Halbuki sonrakı qanunda mediasiya mütləq qaydada tərəflər tərəfindən qəbul edilməli olan halların siyahısı tərtib edilmişdi: torpaq sahibliyi ilə bağlı mübahisələr, kredit mübahisələri, tibbi mübahisələr, müqavilə, bank, sığorta, əməkdaşlıq mübahisələri, avtomobil

ki, bu da əsasən xərclərin və vaxtın azaldılması məqsədi ilə həyata keçirilir.

Oxşar yanaşma və praktika Avropa qitəsi ölkələrində müşahidə olunmur²¹⁴. Belə ki, tərəflərdən məhkəməyə müraciət etməzdən əvvəl mübahisələrin alternativ həlli vasitələrindən istifadə etmələri tələb olunmur²¹⁵.

Belə ölkələrdə mediasiya institusional-prosessual qanunvericilikdir və ölkənin normativ sistemə inteqrasiya olunmuş ayrı bir aktdır²¹⁶ və tərəflər belə maraq doğuran hallarda alternativ mübahisə vasitələrindən istifadə etmək imkanına malikdirlər²¹⁷.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu ölkələrin bir neçəsində²¹⁸ məhkəmə prosessual qanunvericiliyə əsasən tərəflərə mediasiya

qəzası mübahisələri və kənd təsərrüfatı mübahisələri. Almaniyada federal məhkəmə səviyyəsində, bir sıra mübahisələrdə, o cümlədən 750 €-ə qədər olan mübahisələrə mediasiyanın tətbiqi mütləq idi. Norveçdə uşaq hüquqları ilə bağlı ailə münacişələri mütləq mediasiya prosesindən keçməlidir. ABŞ-da oxşar praktikalar daha da zəngindir. Məsələn, Floridada ailə və sığorta mübahisələri mütləq məcburi mediasiyadan keçməlidir.

²¹⁴ *Hopt J.K., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 24.

²¹⁵ Avstriya, Bolqarıstan, Niderland, Yunanıstan, İsveçrə

²¹⁶ Məsələn, "Almaniyada mediasiya haqqında" qanun və "Vəkillər haqqında" Qanunda vəkilə mübahisəyə başlamazdan əvvəl alternativ mübahisə üsulları ilə bağlı məsləhət vermək öhdəliyi açıq şəkildə göstərilir. İtaliyada müştərinin vəkilin alternativ mübahisə vasitələri ilə bağlı sifarişçiyə müvafiq məsləhət və izahatlar vermədiyini təsbit olunarsa, vəkillə bağlanmış hüquqi xidmətlər müqaviləsini ləğv etmək imkanı var. Polşada vəkillərin Vəkillərin Etik Kodeksinin tələblərinə uyğun olaraq, müştərini alternativ mübahisələrin həlli alətləri üzrə tm və dolğun məlumatla təmin etməyə borclu olduqları zaman da oxşar praktika tətbiq edilib.

²¹⁷ *Hopt J.K., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 24.

²¹⁸ Avstriya

haqqında məlumat vermək üçün birbaşa öhdəlik daşıyır²¹⁹. Nadir istisnalardan biri də Norveçdir²²⁰. Məhkəmə mübahisənin mediasiya formatında həll edilməli olduğuna əmindirsə, tərəflərin etirazlarına baxmayaraq, hakim işi mediatora təhvil verə bilər. Almaniyada buna bənzər model mediasiya²²¹ haqqında yeni qanuna əsasən dəyişdirildi. Bu qanuna əsasən, məhkəmənin artıq hazırkı mübahisəni xarici mediatora ötürmək hüququ yoxdur.

2.5 MEDIASIYANIN ÜSTÜNLÜKLƏRİ VƏ MÜMKÜN RİSKLƏRİ

Tərəflər arasında yaranan münaqişə münasibətlərin kritik anlarını müəyyən etməyə imkan verir²²². Bu baxımdan mediasiya mübahisənin həllində müsbət rol oynayır. Ədəbiyyatda çox vaxt göstərilir ki, mediasiya prosesində iştirak edən tərəflər bu prosedən sonra məsələni daha da asanlaşdırırlar, belə ki, onlar²²³ tərəfin arqumentini birbaşa eşitmək imkanına malik olurlar və müzakirəni hüquqi əsaslandırma üstündə həll etmirlər. Çünki məlum olduğu

²¹⁹ Niderland: Məhkəmədə məmur vəzifəsi qanun səviyyəsində təsbit edilir. Məhkəmənin məsləhətlərini nəzərə almaqla, tərəflərə mediasiya haqqında konkret məlumat verir və istədiyi təqdirdə tərəfləri mediator ilə əlaqələndirir.

²²⁰ *Anneken S.K.*, Mediation in Norway : Faster, Cheaper and more Friendly, in Hopt&Steffek, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 1144.

²²¹ *Tochtermann P.*, Mediation in Germany: The German Mediation Act – Alternative Dispute Resolution at the Corossroads, in Hopt&Steffek, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 538.

²²² *Ulrich H.*, in Klowitz J., Gläßer U., MediationsGesetz, Handkommentar, Nomos, Baden-Baden, 2014, 469

²²³ *Hakimah Y.*, Alternative Dispute Resolution (ADR), International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance (ISRA), Malaysia, 2012, 36.

kimi, "medalın iki tərəfi var"²²⁴ və digər tərəfin həqiqəti tərəflərə məsələni tam təhlil etməyə kömək edir. Lakin, əsas məsələ tərəflərin razılığa gəlmək üçün müvafiq resurslara malik olmasıdır. Mübahisə edən tərəflərin ilkin marağı mübahisənin aradan qaldırılmasıdır, bu, həmişə mümkün olaca²²⁵.

Mediasiya prosesinin qurulması və həyata keçirilməsinə bir neçə amil səbəb olur. Məhkəmələr və arbitraj qurumlarının bürokratik xarakteri, bu prosedurlarla bağlı uzun müddət davam edən prosedur və xərclər, müvafiq olaraq, "qanun olmadan sifariş" və onun istifadəsinin perspektivi demək olar ki, bütün səlahiyyətlərdə avtomatik olaraq ziyan vurur.^{226 227} Tərəflərin münəqişənin sona çatmasına nail olmaq və bir-biri ilə razılığa gəlmək məqsədilə real maraqları ilə yanaşı, çox vaxt mediasiyada olan tərəflər öz qanuni tələblərinin arxasında duran real maraqları ifşa etdikdə²²⁸ də, onlar razılığa daha yaxın olurlar.

Mediasiya mübahisə tərəflərinə daha az vaxt, daha az xərc²²⁹, məhkəmə proseslərinin həddən artıq çox olması müqabilində münəqişənin həlli²³⁰ üçün alternativ (çevik) alət təklif edir²³¹.

²²⁴ *Bhatt J.N.*, A Round Table Justice through Lok-Adalat (People's Court) –A vibrant –ADR-in India, 2002, 1.

²²⁵ *von Maik B.*, Guterichter und Mediatoren im Wettbewerb, Duncker & Humblot, Berlin.2015, 21.

²²⁶ *Ellickson R.C.*, Order Without Law: How Neighbours Settle Disputes, Harvard University Press, Cambridge MA, 1991.

²²⁷ *Esplugues C., Barona S.*, Global Perspectives on ADR, Intersentia, Cambridge, 2014, 5.

²²⁸ *von Maik B.*, Guterichter und Mediatoren im Wettbewerb, Duncker & Humblot, Berlin.2015, 22.

²²⁹ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, V.

²³⁰ *Malacka M.*, Mediation als Appropriate Dispute Resolution im Tschechischen und Slowakischen Rechtssystem in Osteuropa Recht Zeitschrift, Nomos, Baden-Baden, 2018, 91.

Mediasiyanın müsbət tərəfi ondan ibarətdir ki, prosesdə razılığa gəlinməyən hallarda tərəflər həmişə mübahisənin həlli üçün məhkəməyə müraciət etmək imkanına malikdirlər²³². Mediasiya onların qanuni hüquqlarından daha çox tərəflərin maraqlarına yönəldilir. Bu baxımdan mediasiya sazişi çox vaxt tərəflərin kommersiya maraqlarına daha uyğun gəlir²³³. Daha doğrusu, bu proses müzakirələri asanlaşdırır²³⁴.

Mediasiya yolu ilə²³⁵ tərəflər bir-biri ilə münaqişəni müəyyən-ləşdirmək, problemin mahiyyətini bir-biri ilə müəyyən etmək, qarşıdurmanın real səbəblərini anlamaq,²³⁶ bu münaqişəni sülh yo-lu ilə nizama salmaq, münaqişəni idarə etmək, hər iki tərəfin qalib olaraq qalmaq üçün yaxşı imkana malikdirlər²³⁷ ("qalibiyyətli vəziyyət" adlanan²³⁸ vəziyyət), eləcə də münaqişənin daha da qızıqdırılmasının qarşısını almaq və münasibətləri²³⁹ qoruyub saxlamaq, o cümlədən xristian doktrinası insanlara münaqişədən

²³¹ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 38.

²³² *Lindblom P.H.*, Progressive Procedure, Iustus, 2017, 422.

²³³ *Kajkowska E.*, Enforceability of Multi-Tiered Dispute Resolution Clauses, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2017, 10.

²³⁴ *Stephen W.J.*, Principles of Alternative Dispute Resolution, West Academic Publishing, 2016, 7.

²³⁵ *Boulle L., Kathleen K.J.*, Mediation Principles, Process, Practice, Butterworths Canada, 1998.12.16.

²³⁶ *Kumar A.*, Alternative Dispute Resolution System, K.K. Publications, 2016, 233.

²³⁷ ođ3o, 233.

²³⁸ *Haft F., von Schlieffen K.G.*, Handbuch Mediation, C.H.BECK, Munchen, 3 Auflage, 2016, 85.

²³⁹ *Englert K., Franke H., Grieger W.*, Streitlösung ohne Gericht – Schlichtung, Schiedsgericht und Mediation in Bausachen., Werner Verlag, 2006. 242.

çəkinmələrini məsləhət²⁴⁰ görür. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, İslam dini də tərəfləri münaqişəni aradan qaldırmaq üçün²⁴¹ mediasiyadan istifadə etməyə çağırır.

Mediasiya tərəflərin bir növ özünüməşğul etməsi üçün yaxşı vasitədir.²⁴² Məhkəmə prosedurları yerinə, hakim bu funksiya ilə məşğul olur, yəni "mediator tərəflərə öz işini həll etməyə kömək edir. Məhkəmə və arbitraj isə öz işinin həlli məqsədilə tərəflərin işinə "müdaxilə" edirlər²⁴³.

Bu gün mediasiya haqqında təsəvvür ədaləti həyata keçirmək məqsədinə çatmaq üçün bir növ vasitədir²⁴⁴. Bu, mübahisələrin həllinin alternativ vasitəsi kimi güclü alət olsa da, hələ də az tətbiq olunur²⁴⁵. Mediasiyanın məqsədi tərəflər arasında saziş tərtib etməkdir.²⁴⁶ Mübahisə tərəflərinin münasibətləri mübahisə sazişinin həlli onların gələcək münasibətlərinin daha da davam etdirilməsinə töhfə verəcəyi halda yaxşılaşacaq. Bu zaman mediasiyada məqsədə nail olunur²⁴⁷. Digər tərəfdən, mediasiyada tərəflər razılışmaya da bilirlər. Buna baxmayaraq, tərəflər mediasiya prosesində öz mövqelərini və real maraqlarını tapırlar. Bu, həm də tərəflərin bir-biri ilə ya hüquqi mübahisəni davam etdirməmələrinə,

²⁴⁰ *Roebuck D.*, *Mediation and Arbitration in the middle Ages (England 1154-1558)*, Holo Books, The Arbitration Press Oxford, 2013, 51.

²⁴¹ *Hakimah Y.*, *Alternative Dispute Resolution (ADR)*, International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance (ISRA), Malaysia, 2012, 97.

²⁴² *Menkel-Meadow J.C., Love P.L., Schneider A.K., Sternlight R.J.*, *Dispute Resolution Beyond the Adversarial Model*, Wolters Kluwer Law&Business, Aspen Publishers Inc, 2011, 224.

²⁴³ *Meyer A.S.*, Chairman, New York State Mediation Board, 1969, 164.

²⁴⁴ *Eidenmuller H, Wagner G.*, *Mediationsrecht*, otto schmidt, 2015, 7.

²⁴⁵ *Filler E.*, *Commercial Mediation in Europe*, Wolters Kluwer, 2012, 277.

²⁴⁶ *Goodman A.*, *Basic Skills for the New Mediator*, Solomon Publications, 2nd Ed, Maryland, 2005, 20.

²⁴⁷ *Glenewinkel W.*, *Mediation als aussergerichtliches Konfliktlosungsmodell*, ibidem-Verlag, 1999, 44.

ya da mediasiyada konkret razılığa gəlmədən hüquqi mübahisəyə təşəbbüs göstərmələrinə də səbəb ola bilər. Bu mübahisə²⁴⁸ sonda müsbət nəticə kimi və mediatorun fəaliyyətinin konkret nəticəsi kimi qiymətləndirilməlidir.

Mediasiyadan geniş istifadənin əsas üstünlüklərindən biri, məhkəmələrin həddən artıq çox olan işlərin axınıni yüngülləşdirməyə imkan verməsidir.²⁴⁹ Bu da bir sıra hallarda keyfiyyətli ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə maneədir.

Mediasiyanın məqsədi hüquqi ədəbiyyatda müxtəlif üsullarla qiymətləndirilir²⁵⁰, əsas məqsəd tərəflərin iştirakı ilə münaqişənin başa çatması və razılığa gəlməkdir. Bu, tərəflər arasında gələcək münasibətlərin davam etdirilməsi deməkdir ki,²⁵¹ bu da mediasiyanın müsbət tərəfidir.

Nəhayət, nəzərə almaq lazımdır ki, mediasiyanın əlavə müsbət tərəfi təkcə xərclərin qənaəti²⁵², az vaxt sərf edilməsi deyil, bu, eyni zamanda məhkəmədən daha az rəqabət prosesidir. Lakin, tərəflərə öz problemlərini həll etmək, prosesin gedişi üzərində məsuliyyəti və nəzarəti öz üzərinə götürmək imkanını verilməsi də az əhəmiyyət kəsb etmir. Bu müddət ərzində onlar artıq zərərsizləşdirilən digər tərəflə razılığa doğru danışıqlar apara bilərlər. Münasibətlərin isinməsi, stress və gərginlik olmadan öz biznes maraqlarını və şəxsi həyatını konstruktiv şəkildə müzakirə etməyə imkan yaradır.²⁵³ Bu zaman tərəflər işə yanaşmada daha çox məmnunluq

²⁴⁸ *Waring M.*, Commercial Dispute Resolution, CLP Legal Practice Guides/College of Law Publishing, 2016, 160.

²⁴⁹ *Bhatia K.V., Candlin C., Gotti M.*, Discourse and Practice in International Commercial Arbitration, 2012, 211.

²⁵⁰ *Zenk K*, Mediation im Rahmen des Rechts, Nomos, 2008, 36.

²⁵¹ Əğəzov. Schlieffen 2002, p.7; Walker 2001, p.24; Faller 1998, 36.

²⁵² *Penny B.*, Mediation Law, Routledge Taylor&Francis Group, 2013, 9.

²⁵³ *Brown H., Marriott A.*, ADR Principles and Practice, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 107.

hissi duyurlar²⁵⁴. Bu işdə konkret peşəkar mediatorlar həlledici rol²⁵⁵ oynayırlar.

Mübahisələrin alternativ həlli vasitəsi kimi mediasiya, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, münaqişə tərəfləri arasında mübahisələrin həlli üçün həqiqətən də effektiv vasitədir. Bu baxımdan ictimai maraqlar gündəlik olaraq artır. Halbuki, mediasiyanın bəzi mənfi cəhətləri də vardır. Bu, onun əhəmiyyətini və faydalılığını nəzərə alaraq, həqiqətən də mübahisələrin həllinin bu alternativ vasitəsinə riayət edən mediasiyanın üstünlüklərini poza bilməz. Xüsusilə, həm hüquq ədəbiyyatında, həm də praktiki baxımdan aktualdır ki, mediasiya prosesinin qurulması ədalətin "özəlləşdirilməsi" və ədalətin şəxslərin əlində həyata keçirilməsi kimi mənfi düşüncə ilə qarşılır. Bununla da hüquq sisteminin normal fəaliyyəti təhlükə altına düşür²⁵⁶. Bu, bir tərəfdən müəyyən təhlükəni təmsil edir. Lakin, bu prosesin nizamlanması və mediasiya prosesinin mahiyyəti barədə ətraflı izah, mümkün nəticə barədə məlumat verilməsi bu institutun mənfi tərəfi hesab edilməməlidir. Çünki hər hansı bir dövlətdə mübahisənin alternativ vasitələrinin bu mexanizminin

²⁵⁴ Penny B., *Mediation Law*, Routledge Taylor&Francis Group, 2013, 9.

²⁵⁵ Goldberg S.B., Sander F., Rogers E.A., Nancy H., Cole S.R., *Dispute Resolution: Negotioanion, Mediation, Arbitration and other Processes*, 6th Ed, Wolters Kluwer, 2012, 559.

[Bu sualı tez-tez tələbə hüquqşünaslar və praktik hüquqşünaslar verirlər ki, bazarda neytral mübahisə həll aləti maraqlarımızı nə qədər təmin edə bilər? 1985-ci ildə kitabın ilk nəşri çap olunanda cavab belə olacaq ki, bu, yalnız əmək mübahisələrinin arbitri kimi işləyərkən və ya boşanma mübahisələri üçün mediator kimi işləyərkən mümkün olub. 1992-ci ildə kitab çap olunarkən bu sualın cavabı artıq kiçik əmlak mübahisələrini də əhatə edib. Mediasiyanın funksiyası və gəlirliliyi perspektivi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.]

²⁵⁶ Goldberg S.B., Sander F., Rogers E.A., Nancy H., Cole S.R., *Dispute Resolution: Negotioanion, Mediation, Arbitration and other Processes*, 6th Ed, Wolters Kluwer, 2012, 9.

düzgün təqdim edilməsi, eləcə də ictimaiyyətin bu barədə tam məlumatlı olması bu riskləri minimuma endirəcək.

Bundan başqa, çox vaxt belə bir fikir də olur ki, mediasiyada münaqişədə olan digər tərəflə müqayisədə hansısa hakimiyətə, əlavə resursa malik olan tərəf öz nüfuzundan istifadə etməklə digər tərəf haqqında öz maraqlarının xeyrinə razılığa gələ bilər²⁵⁷. Bu fikri birmənalı rədd etmək olmaz. Lakin, buna bənzər risk mübahisələrin həllinin istənilən formasında və bu halda tərəflər tərəfindən mediasiya institutunun düzgün olmayan tətbiqi halında mövcud ola bilər. Bu mənfiliyin fəsadları olduqca real və mümkündür.

Bəzi hallarda mediasiyanın mənfəi tərəfi onun müxtəlif dövlətlərin qanunvericiliyində həddən artıq tənzimlənməsidir. Çünki, belə bir halda mübahisələrin həllinin alternativ vasitəsi kimi mediasiya onu hüquq çərçivəsində məhkəmə prosesindən fərqləndirən, hətta mübahisələrin həllinin alternativ formalarından və əslində onun üstünlüyü və müsbət tərəfi olan, daha doğrusu, nizamlanmanın tənzimlənməsi və ya redundant olması lazım olan riskdən məhrum olur. Nizamlama istənilən riskin qarşısını ala bilər.

Bu və digər bir çox mənfiliklər yalnız ölkədə mediasiyanın institusional forma almadığı və onun təzahürünün məhv olduğu hallarda üzə çıxacaq və real təsir göstərəcəkdir. Mediasiya tənzimlənməsinin qanunvericilik səviyyəsində mövcud olduğu hallarda, hətta elementar formada və mübahisə edən tərəflər tərəfindən mediasiya prosesinin tətbiq olunduğu və real istehlakda olduğu hallarda, hər cür mənfəi tərəfin mediasiyaya təsiri faktiki neytrallaşdırılır²⁵⁸.

²⁵⁷ Yuxarıda 10.

²⁵⁸ *Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 38.

Bu baxımdan cəmiyyətdə mediasiya ilə bağlı məlumatların geniş yayılması və hüquq-mühafizə orqanlarının mediasiyaya rəğbət bəsləməsinin zəruriliyi də vurğulanmalıdır.

2.6 XXI ƏSRDƏ ƏDALƏTƏ ÇIXIŞ PRİNSİPİNİN YENİ İNTERPRETASIYASI

Müasir cəmiyyət məhkəmə proseslərindən çox asılıdır. Dövlətlər məhkəməyə müraciət edənləri effektiv və vaxtında ədalətli araşdırma ilə təmin etməlidirlər. Bu isə mübahisələrin alternativ həlli mexanizmlərinin tətbiqinə və onun dünyanın müxtəlif yerlərində getdikcə inkişafına gətirib çıxarır.²⁵⁹ Baxmayaraq ki, bu mexanizmlərdən istifadə etməklə əldə edilmiş qərarların və razılaşmaların zəif icra mexanizmləri mövcuddur.²⁶⁰ Bu isə öz növbəsində XXI əsrdə ədalət mühakiməsinin effektiv formasının statusunu təsbit edir.

Konkret obyektiv meyarlara əsaslanan mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitə kimi mediasiya dünyanın bir çox yerlərində çoxsaylı istifadəçi və izləyicilərə malikdir. Bütün bunlara səbəb olan əsas şərtlər aşağıdakılardır:

a) prosesin daha az qiymətlə ərsəyə gəlməsi və yekunlaşması²⁶¹.

²⁵⁹ *Alfini J.J., Press S., Sternlight B.*, supra n.182, 13ff.

²⁶⁰ *Esplugues C., Barona S.*, *Global Perspectives on ADR, Intersentia*, Cambridge, 2014, 49.

²⁶¹ *De Palo G., Feasley A., Orecchini F.*, *Quantifying the Cost of Not Using Mediation –A Data Analysis*, European Parliament, Directorate-General for Internal Policies. Policy Department Citizen's Rights and Constitutional Affairs, Brussels 2010, p.3. (Available at: www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201105/20110518ATT19592/20110518ATT19592EN.pdf).[15.05.2018]

b) Mediasiya prosesi dövlətləri məhkəmələrin həddindən artıq çox olan işlərin axışından boşaltmağa sövq edir.

c) mediasiya mübahisə edən tərəflərə konkret nəticəyə daha az vaxt sərf etməyi təklif edir. Bu, tərəflərin xeyrinə razılığa gəlmək üçün nəzərdə tutulmaqla yanaşı, tərəflərin bir-biriləri arasındakı münaqişəni, onun səbəblərini, eləcə də tərəflərin bir-birinə yaxınlaşmalarını və gələcək görüntülərini tam və tükəndirərək dərk edə bilmələri üçün nəzərdə tutulur. Qeyd edək ki, bu yanaşmada təsbit olunur ki, münaqişədə olan tərəflər məhkəməyə yalnız xüsusi halda müraciət etməlidirlər²⁶². Bununla belə, tərəflər arasındakı bütün resurslar əslində dinc yolla tükənir və tənzimlənir. Çünki bu normanı təsis etməklə yanaşı, məhkəmənin yüklənməsi faktından əlavə, tərəflər çox vaxt sərf etmədən və illərlə davam edən çəkişmələrdə maliyyə, sinir və enerji itirmədən öz maraqlarına uyğun olaraq münaqişəni həll etməyə çalışır.

Yuxarıda göstərilən reallıq və arqumentləri nəzərə alaraq, doktrina da artıq mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitələrin dövlət məhkəmə işlərinə nə dərəcədə alternativ olduğu müzakirə olunur²⁶³. Belə ki, bu, əslində həm açıq nümayiş olunmuş formada, həm də hətta gizli məzmunla ədalət mühakiməsinin məqsədlərinə xidmət edir. Çünki bu, istifadəçilərə mübahisəni aradan qaldırmağa, yəni əslində ədalətin vəzifəsi olan nəticəni əldə etməyə imkan verir. Digər tərəfdən, bütün bunlar dövlət işinə xidmət edir. Ona görə ki, bu alternativlərin təqdim edilməsi və inkişafı işığında dövlət məhkəmələri faktiki olaraq işlərin getdikcə artan axarından azad olur. İnsan və maliyyə resurslarına qənaət etməklə yanaşı,

²⁶² *Bamberger H.G.*, *Mediation und Justiz in Haft F.*, von Schlieffen K.G., *Handbuch Mediation*, C.H.Beck, Munchen, 3 Auflage, 2016, 236.

²⁶³ *Esplugues C., Barona S.*, *Global Perspectives on ADR*, Intersentia, Cambridge, 2014, 50.

istehlakçılar üçün daha keyfiyyətli və əlçatan olur, yəni, bir sözlə, mediasiya prosesinin üstünlükləri və xeyirləri ilə hamı eyni vaxtda qane olur. Bir tərəfdən, tərəflərin özləri: öz maraqlarını idarə edən şəxslər olurlar. Nəticədə, mübahisənin daha²⁶⁴ az xərc²⁶⁵ sərf etməklə sonlanması baş verir.

Məsələyə yenidən baxılması şəkildə qeyd edilməlidir ki, yuxarıda göstərilən arqumentin təhlili və nəzərdən keçirilməsi əsasında açıq şəkildə bildirmək olar ki, mübahisələrin ümumi həlli üçün alternativ vasitə olan mediasiya institutu məhkəməyə radikal alternativ kimi qəbul edilməməli və başa düşülməməlidir. Əksinə, əslində bu, ədalət mühakiməsinə çıxış imkanlarının realizə edilməsi vasitəsi, habelə bir sıra institusional işlərdə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi üçün birbaşa mexanizmdir. Digər tərəfdən isə, tənqidi olmasa da, lakin bu ideya çox vaxt ədəbiyyatda inkişaf edir ki, mübahisələrin alternativ həlli alətləri müəyyən bir vaxtda "mübahisələrin həlli mexanizmi üçün özəl avtonom alət" yarada bilər²⁶⁶. Bu, həm də ədalətin bu istiqamətinin özəlləşdirilməsi riski kimi də qeyd olunur²⁶⁷.

Bütün Avropa ölkələrinin yurisdiksiyasına, mediasiya hüququnun daxil edilməsinə gəldikdə, mediasiya prosesindən istifadə edilə biləcəyi və ya hər hansı bir yurisdiksiyada mütləq təqdim edilməsi məsələsi məhkəmənin "İnsan hüquqlarının və

²⁶⁴ *Relis T.*, *Perceptions in Litigation and Mediation: Lawyers, Defendants, Plaintiffs and Gendered Parties*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 65, 66, 67.

²⁶⁵ *Hopt J.K., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 38.

²⁶⁶ *Wagner G.*, *Harmonization of Civil Procedure –Policy Perspective*, in X.W.Kramer and C.H.van Rhee, *Civil Litigation in a Globalising World*, Springer, Heidelberg, 2012, 112.

²⁶⁷ *Esplugues C., Barona S.*, *Global Perspectives on ADR*, Intersentia, Cambridge, 2014, 52.

əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsi ilə təsbit edilmiş məhkəməyə müraciət etmək hüququna zidd deyil²⁶⁸.

Bu baxımdan məsələnin təhlili baxımından iki əsas fikir diqqəti cəlb edir, mediasiyadan məhkəməyə müraciətə maneə kimi istifadə edilməsi ilə bağlı mütləq norma faktiki olaraq, demək olar ki, heç yerdə tapılmır. İkincisi, mediasiya tərəflərin iradəsi əsasında öz təbiətinə görə, tərəflərin öz avtonomluğu əsasında baş verən prosesdir və nəhayət, ondan mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi istifadə edilməsi məsələsi təkrar və təkrar tərəflərin azad iradəsinin ifadə edilməsi mövzudur. Buna görə də vasitəçilik ideyası, onun mahiyyəti və inkişaf perspektivi bizi düşünməyə vadar edir ki, mediasiya məhkəməyə daxil olmaq üçün universal prinsiplə heç bir radikal ziddiyyətə girmir.

²⁶⁸ *Cortes P.*, *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution*, Oxford University Press, Oxford, 2016, 83.

2.7 MEDIATORLUQDA ÇƏTİNLİKLƏR

Hal-hazırda mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi mediasiya böyük bir çətinliklə üzləşir, çünki bu, hüquqi məkanda yeni fenomendir və²⁶⁹ kommersiya mübahisələrinin beynəlxalq miqyasda arbitraj yolu ilə həll edilməsi artıq yaxşı tətbiq olunan və geniş istifadə olunan bir metoddur. Bu, mediasiya və geniş istifadənin inkişafı üçün böyük bir çətinlikdir.

Mediasiya ilə bağlı skeptik fikir kimi müxtəlif ədəbiyyatlarda "çağırılmamış qonaq ('ungeladener Gast')" kimi qeyd edilir²⁷⁰, bu, tərəflər arasında münaqişənin həlli prosesində lazımsız əlavədir, belə ki, tərəflərin özləri ən yaxşı halda bir-biri ilə aralarındakı anlaşılmazlığın həllini tapa biləcəklər. Halbuki praktika göstərir ki, əslində münaqişədə olan tərəflər bir-biri ilə müstəqil təmasda olmaqda çətinlik çəkirlər, çünki onlar arasında uğursuz danışıqlar baş verib. Üçüncü müstəqil və qərəzsiz şəxsin iştirakı ilə tərəflər həll yolu axtarmaq prosesində daha səmərəli olurlar²⁷¹.

Mediasiya zamanı tərəflər qanunvericilik normalarından deyil, öz maraqlarından çıxış etməli olurlar²⁷². Bu, onların prosesdə iştirakını asanlaşdırır. Çünki onlara hər şey aydındır ki, mübahisə üzrə prosesdə müzakirələr gedir. Ədəbiyyatda belə bir fikir görəcəyik ki, mediasiya çəkişmənin real alternativinə çevrildə

²⁶⁹ *Bhatia K.V., Candlin C., Gotti M.*, Discourse and Practice in International Commercial Arbitration, 2012, 3.

²⁷⁰ *Lilja A.J., von Lucius J., Tietz A.*, in Kloweit Jurgen, Gläßer Ulla, MediationsGesetz, Handkommentar, Nomos Kommentar, Nomos, Baden-Baden, 2014, 65.

²⁷¹ *Spencer D., Brogan M.*, Mediation Law and Practice, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 3.

²⁷² Greger R., Unberath H., Die Zukunft der Mediation in Deutschland, 2008, Verlag C.H.Beck, Munchen 2008, 5.

belə bir risk yaranır ki, obyektiv çəkişmə prosesi əvəzinə²⁷³, subyektiv tərəflərin nəzarəti altında çəkişmələrə nail olacağıq. Bu cür yanaşmaların mövcudluğu doğrudan da mediasiya üçün böyük çətinlikdir, lakin əksəriyyət razılaşıb ki, mediasiya bizim ictimai iştirakımızı yenidən sıralamaq formasıdır²⁷⁴. Bu, eyni dərəcədə hər kəsə mövcud münaqişəni konsensus yolu ilə həll etməyə imkan verir²⁷⁵;

Əminliklə demək olar ki, son illər, bütün dövlətlərdə mübahisələrin həllinin ən effektiv alternativ vasitəsi kimi mediasiya təsbit olunmuşdur²⁷⁶. Bəzi hallarda mediasiya mübahisələrin alternativ həllinin forması hesab olunur. Bu,²⁷⁷ müxtəlif alimlər və ölkələr, o cümlədən ədalətin özünün nümayəndələri tərəfindən ədalətin əlaqələndirilməsi və həyata keçirilməsindən²⁷⁸ biridir.

Bütün bunlara baxmayaraq, bu gün mediasiya institutu²⁷⁹ real potensiala malik olduğu funksiyasını tam şəkildə yerinə yetirə

²⁷³ Wendland M., *Mediation und Zivilprozess*, Mohr Siebeck, Tubingen, 2017, 194.

²⁷⁴ Gerhard F., in Topel Elisabeth, Pritz Alfred, *Mediation in Österreich, Die Kunst der Konsensfindung, 2 Auflage*, Lexis Nexis Verlag, Wien, 2005, 29.

²⁷⁵ von Maik B, *Guterichter und Mediatoren im Wettbewerb*, Duncker & Humblot, Berlin.2015, 24.

²⁷⁶ Joeng S., *Kritische Betrachtung über die Gerichtsmediation in Korea*, in Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., *Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung*, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018, 831.

²⁷⁷ Esplugues C., Barona S., *Global Perspectives on ADR*, Intersentia, Cambridge, 2014, 1.

²⁷⁸ Seidel v. TELUS Communications Inc., 2011 SCC 15 (Can LII), Lebal and Deschamps JJ (dissenting) [54],50

(Məhkəmə qərarında deyilirdi ki, "keçmiş gərginlik hakim dairələrinin Kanadada mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitələrə qeyri-ciddi yanaşdığı zaman olub və bu gün ədalətə çıxış normasına bu formalər daxildir".)

²⁷⁹ Niedostadek A., *Mediation bei Arbeitsplatzkonflikten und der Grundsatz der Freiwilligkeit*, *Zeitschrift für Konflikt-Management*, 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, Seiten 1-32, PVSt 47561, 58.

bilmir. Bu onun düzgün formada təqdim edilməsindən çox asılıdır. Lakin hər kəs razılaşıb ki, mediasiya demokratik qərarların qəbulunun ən yaxşı formasını əks etdirir. Bu²⁸⁰, bu günün əsas tələbini əks etdirir²⁸¹ ki, mübahisələr və münaqişələr mümkün qədər az xərc və itki qarşısında mümkün qədər vaxtında həll edilməli, tərəflərə münasibətləri davam etdirmək imkanı verilməlidir.

Doktrinada hesab olunur ki, mediasiyada aşağıdakı dörd əsas şərtin olması vacibdir, çünki²⁸² əks halda, ümumi və davam edən mediatorluğun uğurla tamamlanması və inkişafı təhlükə altındadır, yəni:

a) mediasiya ilə məşğul olan şəxslər anlamalıdırlar ki, onlar tərəfi və konkret problemi bir-birindən ayırmalıdırlar, yəni faktiki olaraq, münaqişənin yarandığı mediasiyada konkret problemin həllinə nail olmaq mümkün olmaya bilər. Çünki kompromisə nail olmaq və problemin həlli ilə bu mübahisədə iştirak edən digər tərəf arasında balansə nail olmaq lazımdır; Buna əsasən tərəflər müqavilənin²⁸³ məzmununu və konkret şərtləri üzərində çiyin-çiyinə işləməli olacaqlar, ki, münaqişə tərəfləri üçün bu o qədər də asan deyil. Buna səbəb tez-tez üzdə olan gərgin münasibətlər, tərəflər arasında ünsiyyətin olmaması, bir-birinə qarşı antoqonizm və bir-biri ilə danışıqlar aparmaq üçün qeyri-müəyyənlik olur. Bütün bu çətinliklər ilk növbədə mediatorun düzgün yanaşması ilə neytrallaşdırılmalıdır. Təbii ki, tərəflərin nümayəndələrinin düzgün və işgüzar mövqeyi ilə, onlar tərəflər arasında mübahisənin həlli vasitəsi kimi mediasiya etməyi məsləhət görürlər və buna görə də onların bütün bunların tənzimlənməsində rolu adətən həlledici olur.

²⁸⁰ Kumar A., *Alternative Dispute Resolution System, Global and National Perspective*, K.K. Publications, 2016, 226.

²⁸¹ oğju, 55.

²⁸² *Glenewinkel W.*, *Mediation als ausgerichtliches Konfliktlösungsmodell*, Ibdidem Verlag, 1999, 45.

²⁸³ *Fisher R., Ury L.W., Patton B.*, *Getting to Yes*, 1993, 31.

b) mediasiya ilə məşğul olan şəxslər yaxşı başa düşməlidirlər ki, ön planda müzakirələr zamanı tərəflərin və onların konkret mövqələrinin deyil, maraqlarının aşakra çıxarılması olmalıdır²⁸⁴. Əks təqdirdə tərəflər çəkişmə mərhələsindəki kimi mövqe tutmaq məcburiyyətində qalacaqlar. Razılığa gəlmək prosesində yekun nəticə onların maraqlarına uyğun olmalıdır, hər iki tərəfin marağı ilə nəzərdə tutulmalıdır.

c) mediasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan bütün şəxslər və tərəflər müzakirələrin hansı imkanlar ətrafında aparılmasının mümkünlüyünə diqqət yetirməlidirlər və bu imkanların yaradılması tərəflərin özləri üçün mövcud olan resurslarıdır. Mediator danışıqlar zamanı tərəflərin resurslarına çıxış imkanı tapmalı və bundan istifadə etməklə onları öz mövqələrini yenidən qiymətləndirməyə dəvət etməlidir.

d) əsas şərtlər, maraqlar ortaya çıxandan sonra²⁸⁵ tərəflərin razılığa gələ bilmələri məqbul olacaq.

²⁸⁴ *Glenewinkel W.*, *Mediation als aussergerichtliches Konfliktlösungsmodell*, Ibdien Verlag, 1999, 45, 46.

²⁸⁵ *Ibid.*, 45, 46.

III. MEDIASIYANIN PRINSIPLƏRİ

Mediasiyanın²⁸⁶ vahid tərif^{287 288} yoxdur²⁸⁹. Mediasiya termini^{290 291} köhnə, ənənəvi və XX əsrdə²⁹² sürətlə inkişaf edən münacişənin²⁹³ həllinin yeni, inkişaf etmiş, effektiv²⁹⁴ vasitəsidir²⁹⁵.

²⁸⁶ Mediation sözünün latınca kökü (mediation) var və medius sözündən əmələ gəlmişdir. Mənası ortada olmaq deməkdir, yunanca mesitəsdən. Mediation termininin mənası ingilis dilində mediation/to mediate (alman vermitteln dilində) sözündən götürülmüşdür ki, bu da vasitəçilik deməkdir.

²⁸⁷ *Wendenburg F.*, *Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, 3.

²⁸⁸ *Längsfeld A.*, *Anwaltpflichten und Mediation*, Duncker&Humblot, Berlin, 2015, 25.

²⁸⁹ *Buhring-Uhle C.*, *Kirchhoff L.*, *Scherer G.*, *Arbitration and Mediation in International Business*, Kluwer Law International, 2006, 176.

²⁹⁰ *Deixler-Hübner A.*, *Schauer M.*, (Hrsg) *Alternative Formen der Konfliktbereinigung*, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2016, 14.

²⁹¹ *Haft F.*, *von Schlieffen K.G.*, *Handbuch Mediation*, C.H.BECK, München, 3 Auflage, 2016, 80.

ტერმინი მედიაცია მისი ლათინური (‘medius’; ‘mederi’) და ბერძნული (‘medos’) ძირიდან მომდინარეობს ცნებიდან „შუამავლობა კონფლიქტში“.

²⁹² *Penny B.*, *Mediation Law*, Routledge Taylor&Francis Group, 2013, 1.

(მედიაცია არ წარმოადგენს მე-20 საუკუნის პროდუქტს, არსებობს სამედიაციო პროცესების 4000 წლის წინანდელი მტკიცებულებები შუმერულ და ჩინურ კულტურებში).

²⁹³ *McLaren R.H.*, *Sanderson J.*, *Innovative Dispute Resolution: The Alternative*, Thomson Carswell, 2006, 4-1.

²⁹⁴ *Haft F.*, *von Schlieffen K.G.*, *Handbuch Mediation*, C.H.BECK, München, 3 Auflage, 2016, 78.

²⁹⁵ *Glenewinkel W.*, *Mediation als ausgerichtliches Konfliktlösungsmodell*, Ibiem Verlag, 1999, 68.

Mediasiya hələ əsrlər əvvəl ²⁹⁶ istifadə olunurdu²⁹⁷. Mediasiya populyarlığı, "yenidən kəşf"²⁹⁸ adlanan mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi, xüsusilə 1970-ci illərdən başlayaraq,²⁹⁹ Qərbdə, ³⁰⁰ABŞ-da ADR adlanan hərəkət³⁰¹ başladı. Bu hərəkətin əsas istiqaməti ³⁰² ən praktiki və effektiv mübahisələrin həlli üçün alternativ mexanizm kimi³⁰³ mediasiya etmək idi. Qeyd edək ki,³⁰⁴ Qafqaz regionunda ənənəvi olaraq münaqişələrin həlli forması olub. Həmin dövrdə ağsaqqallar mübahisə edən tərəflər arasındakı

²⁹⁶ *Chern C.*, *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, New York, 2015, 15.

(Məs., Çin tarixi mənbəsinə görə, 4 min il əvvəl Çində mediatorluq inkişaf edib. Mənbə imperator Şuenə işarə edir. O, öz krallığında əhalinin münaqişəsini öyrənib və tərəflər arasında razılığa nail olmağa çalışıb.).

²⁹⁷ *Englert K., Franke H., Grieger W.*, *Streitlosung ohne Gericht – Schlichtung, Schiedsgericht und Mediation in Bausachen.*, Werner Verlag, 2006, 239.

²⁹⁸ *Von Barga J. M.*, *Gerichtsinterne Mediation*, Mohr Siebeck, 2008, 5.

²⁹⁹ *Penny B.*, *Mediation Law*, Routledge Taylor&Francis Group, 2013, 20.

(İngiltərədə mülki ədalətin əsas hissəsi kimi mediatorluğun təsis edilməsi 1996-cı ilə təsadüf edir. Lord Vulf İslahatları kimi tanınır. Bunun nəticəsində mülki prosedur normalarına dəyişikliklər edilir və münaqişə məhkəməsindən kənar həll mexanizmləri təklif edilir. Xüsusilə Lord Volfenin düzəlişləri nəticəsində məhkəmə tərəflərə mübahisənin alternativ həll vasitələri təklif etmək səlahiyyəti ilə təchiz olunmuşdu. Belə bir mexanizmdən əsassız imtina cəzaya səbəb olurdu.)

³⁰⁰ *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, *Mediation und Konfliktmanagement*, Handbuch, 2. Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 37.

³⁰¹ *Haft F.*, von Schlieffen K.G., *Handbuch Mediation*, C.H.BECK, Munchen, 3 Auflage, 2016, 89.

³⁰² *Alfani J.J., Press S.B., Sternlight J., Stulberg J.B.*, *Mediation Theory and Practice* 2, 2001.

³⁰³ *Stephen W.J.*, *Principles of Alternative Dispute Resolution*, West Academic Publishing, 2016, 387.

³⁰⁴ *Давыденко Д.Л.*, *Примирительные процедуры в европейской правовой традиции*, infotropic media, Moscow, 2013, 44.

münaqişələri həll edirdilər. Bu da mediasiyadan istifadənin faktiki nümunəsidir.

Bu mübahisələrin həlli mexanizmi "hüquqi lüğətdə novatorluq təşkil etmir³⁰⁵". Mediasiya bir növ hibridə çevrilib, çünki elmi baxışa eyni vaxtda hüquq, psixologiya, psixiatriya, etnologiya, ünsiyyət bacarıqları elementləri daxildir³⁰⁶.

Mediasiya³⁰⁷ mübahisələrin alternativ həlli mexanizminin bir növüdür. Bu mexanizm vasitəsilə mübahisədə iştirak edən tərəflər³⁰⁸ münaqişənin nizamlanmasına çalışırlar. Belə ki, çox vaxt mediasiya "mübahisələrin həlli üsulu" kimi qeyd olunur³⁰⁹. Bu baxımdan üçüncü bitərəf şəxs yardımçı funksiyamı yerinə yetirir və tərəflərə öz münaqişələrini razılaşma yolu ilə sona çatdırmaqda kömək edir. Bu yolla tanınmış metodlardan³¹⁰ istifadə olunur.

Tərəflər arasında müzakirə və mediasiya. Mediasiya iki mübahisə edən tərəflər arasında eyni müzakirə prosesidir. Mediasiya-

³⁰⁵ *Wieviorka M., Buono C., Poli A., Tietze N., Die Mediation ein Europaischer Vergleich, 2002, 21.*

³⁰⁶ *Englert K., Franke H., Grieger W., Streitlösung ohne Gericht – Schlichtung, Schiedsgericht und Mediation in Bausachen., Werner Verlag, 2006, 244.*

³⁰⁷ *Poon G.P., The Corporate Counsel's Guide to Mediation, First Chair Press, American Bar Association, United States of America, 2010, 1.*

³⁰⁸ *Caponi R., „Just Settlement“ or „Just About Settlement“?, Mediated Agreements: A comparative Overview of the Basics, Rabels Zeitschrift, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Mohr Siebeck, 79. Jahrgang 2015, 120.*

³⁰⁹ ICC, Guide to ICC ADR, 2001, 12. The ICC's Guide is available: <http://www.iccwbo.org/drs/english/adr/pdf_documents/adr_guide.pdf>. [15.05.2018]

³¹⁰ ავსტრიის კანონი მედიაციის შესახებ სამოქალაქო საქმეებზე, იხ: Ferz S., Filler E., Mediation Gesetzstexte und Kommentar, Universitätsverlag, Wien, 2003, 25.

da tərəflər razılığa gəlirlər (razılığa gəlirlər, tərəflərin iradəsini ifadə edən şərtlər və tərəflər onu həyata keçirmək üçün müvafiq iradəyə malikdirlər³¹¹). Buna görə də öz mahiyyətinə görə, mediasiya³¹² bir növ razılaşıma növüdür.

Mediasiya prosesinin nəticəsi ədalətli həll sazişinin əldə olunması ilə bağlı deyil³¹³. Lakin, sazişin əldə olunması prosesin (sadəəcə, həll edilməsi barədə) və məqsədin nəticəsidir. Ona görə də tərəflər anlamalıdırlar ki, bu mexanizmdən istifadə etməklə mütləq ədalət axtarmamalı, mövcud münaqişəyə onların və digər tərəfin maraqlarına son qoymalıdırlar. Mediasiya prosesinin məqsədi münaqişə tərəflərinin konkret şərtlər üzrə razılaşdırılmasıdır.³¹⁴ Bu baxımdan saziş möhkəm və gələcək münasibətlərin ön şərtini təmin edir³¹⁵. Saziş mediasiya prosesində iştirak edən mübahisə edən tərəflərin maraqlarını tam əks etdirir və tərəflər³¹⁶ arasında qarşılıqlı anlaşmanın təmin edilməsi üçün konkret şərtlər nəzərdə tutulur.

³¹¹ *Neuner J.*, Natürlicher und freier Wille in Archiv für die civilistische Praxis, 218.Band, Heft 1, Mohr Siebeck, Tübingen, 2018, 4.

³¹² *Steffek F.*, Mediation, in The Max Planck Encyclopedia of European Private Law, Volume II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1163.

³¹³ *Genn H.*, Judging Civil Justice, Cambridge University Press, New York, 2010, 117.

³¹⁴ *Andrews N.*, Mediation Agreements : time for a more creative approach by the English courts, Uniform Law Review, Revue de droit uniforme, Volume 18, Number 1, Oxford University Press (Unidroit), Oxford, 2013, 12. <www.ulr.oxfordjournals.org>.[15.05.2018]

³¹⁵ *Steffek F.*, Mediation, in The Max Planck Encyclopedia of European Private Law, Volume II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1163.

³¹⁶ *Warne J.*, International Commercial Dispute Resolution, Tottel Publishing, 2009, 31.

Bir çox alim və tədqiqatçıların fikrincə³¹⁷, mediasiyanın fərqləndiriciliyi ondan ibarətdir ki, o, prosesə qarşı mütləq könüllülyü nəzərdə tutur, tam prosesin konfidensiallığı təmin edilir, proses qərəzsizlik və bitərəflik prinsipi ilə xarakterizə olunur, proses münaqişə tərəflərinə mübahisənin özünün tənzimlənməsini təklif edir³¹⁸ və mübahisələrin aradan qaldırılmasının ən düzgün həllini tapır. Bu, tərəflər arasında şəxsi və ya işgüzar əlaqələri möhkəmləndirir.

Mediasiyada əsas məsələ konkret maraqlara³¹⁹ və tərəflərin bu istiqamətdə tam konsentrasiyasına diqqət yetirməkdir. Bu baxımdan bu yanaşmalar elmi səviyyədə də inkişaf etdirilir.³²⁰ Ədəbiyyatda bu yanaşmaya³²¹ Harvard Konsepsiyası³²² deyilir³²³.

³¹⁷ *Spencer D., Brogan M.*, Mediation Law and Practice, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 3.

³¹⁸ *Roebuck D.*, Mediation and Arbitration in Middle Ages, Holo Books, The Arbitration Press Oxford, Oxford, 2013, 39.

³¹⁹ *Haft F., von Schlieffen K.G.*, Handbuch Mediation, C.H.BECK, Munchen, 3 Auflage, 2016, 106, 107.

³²⁰ *Längsfeld A.*, Anwaltspflichten und Mediation, Duncker&Humblot, Berlin, 2015, 81.

(Bu yanaşmaya uyğun olaraq tərəflər: 1. Mediasiya prosesində işlə bağlı şəxsi və əlaqəli halları ayırır; 2. Mediasiya prosesində hər iki tərəf üçün məqbul olan sazişin şərtlərini axtarır; 3. Mediasiya prosesində konsensusa nail olmaq üçün obyektiv meyarlar axtarır ;)

³²¹ Harvard Universitetinin Hüquq professoru Rocer Fişer tərəfindən yaradılmış əməkdaşlıq müzakirələrinin ən məşhur metodudur. Bu, rasionall müzakirələrin aparılması metodologiyasıdır. Bu metodologiya müzakirələrdə iştirak edən tərəflərin maraqlarına, yəni subyektiv müzakirə adlanan müzakirələrə əsaslanır.

³²² *Fisher R., Ury W.*, Getting To Yes: Negotiating Agreement without Giving In, 1993, 59.

³²³ *Ponschab R.*, Verhandlungsführung: Mutter aller Konfliktlösungen, ADR-Verfahren im Vergleich –Teil 9, Zeitschrift für Konflikt-Management, 17 Jahrgang, Heft 1/2014, Januar/Februar, Seiten 1-32, PVSt 47561, 6.

Nəzərə almaq lazımdır ki, tərəflər arasındakı münaqişə onların toqquşmasına təkan verir. Bu münaqişə vaxtın keçməsi ilə çətinləşir və tərəflər bu münaqişənin həllinə daha böyük maraq göstərir. Bu baxımdan münaqişənin aradan qaldırılmasında üçüncü müstəqil şəxsin istifadəsi ən çox fayda gətirən amillərdəndir. Çünki tərəflər artıq oyanmış münaqişə səbəbindən bir-biri ilə ünsiyyət qurmaqda çətinlik çəkir³²⁴.

Mediasiya - mediator,³²⁵ münaqişədən kənar şəxs şəklində³²⁶ bir və ya bir neçə bitərəf şəxsin^{327 328} münaqişənin könüllü və məsuliyyətli şəkildə sona çatmasına və ya tərəflərin məsuliyyətinə yardım³²⁹ etməsinə, yəni mahiyyətə tərəflərin öz aralarındakı münaqişənin strukturlaşdırılmış prosesi çərçivəsində öz-özünə təmin etməyə çalışması prosesidir.³³⁰ Bu proses etibara əsaslanan proses kimi müəyyən edilir.³³¹ Sazişin tamamlanması ilə yekunlaşır³³². Bu,³³³ müzakirələrin strukturlaşdırılmış və konkret nəticə əldə edilməsi

³²⁴ *Rogers H.N., Bordone R., Sander F., Mcewen C., Designing Systems and Processes for Managing Disputes, Aspen Coursebook Series, Wolters Kluwer Law & Business, 2013, 238.*

³²⁵ *Alexander N., Steffek F., Making Mediation Law, International Finance Corporation (IFC), World Bank Group, Washington D.C. 2016, 1.*

³²⁶ *Kajkowska E., Enforceability of Multi-Tiered Dispute Resolution Clauses, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2017, 9.*

³²⁷ *Law on Mediation in Civil Disputes, Turkey, Article 2, 2012.*

³²⁸ *Goksu M., Civil Litigation and Dispute Resolution in Turkey, Banka ve Ticaret Hukuru Arastirma Enstitusu., 2016, 275.*

³²⁹ *Brown H., Marriott A., ADR Principles and Practice, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 154.*

³³⁰ *Eidenmuller H., Wagner G., Mediationsrecht, otto schmidt, 2015, 3.*

³³¹ *Partridge M.V.B., Alternative Dispute Resplution, Oxford University Press, Oxford, 2009, 89.*

³³² *Duve C., Eidenmuller H., Hacke A., Mediation in der Wirtschaft, Verlag Otto Schmidt, Köln, 2011, 83.*

³³³ *Roberts M., Mediation in Family Disputes., fourth edition, Ashgate, 2014, 8.*

şəraitində aparılmasını təmin etmək üçün bir vasitədir³³⁴. Mediasiya adətən münaqişəni aradan qaldırmaq və mübahisəyə razılıq yolu ilə son qoymaq üçün tərəflərə kömək edir^{335, 336}.

Mübahisə tərəflərinin üçüncü bitərəf şəxs vasitəsilə mübahisəyə son qoymağa cəhd etmək imkanının olması üçün möhkəm sosial və konstitusiya presedentləri mövcuddur. Belə ki, mübahisənin alternativ vasitəsinin oxşar forması tərəflərə münaqişəni kökündən həll etməyə imkan verir ki, bu da öz növbəsində qanunun aliliyinin məqsədinə xidmət edir. Mübahisələrin həllinin bu forması tərəflərin bir-biri ilə birbaşa əlaqədə olmasına kömək edir³³⁷. Adətən bu mübahisələrin çəkişmələrdə yeri olmur. Mediasiyada tərəflər onlar arasında münaqişə zamanı müşahidə olunan böyük yadlaşma marşrutunun öhdəsindən gəlmək imkanına malikdirlər.

Mediasiya — tərəfsiz üçüncü şəxsin iştirakı ilə münaqişəli prosesdə razılığa dair müzakirələrin aparılmasıdır³³⁸. Çox vaxt "münaqişənin aradan qaldırılması prosesi" adlandırılır³³⁹. Bu prosesdə mediator³⁴⁰ tərəflər arasında münaqişənin həlli və qərar qəbul edilməsi³⁴¹ üçün heç bir səlahiyyətə malik deyil, bu, əsas fərqləndirici əlamətdir. Beləliklə, mediasiya prosesi məhkəmədən və

³³⁴ *Haft F., von Schlieffen K.G.*, Handbuch Mediation, C.H.BECK, Munchen, 3 Auflage, 2016, 79.

³³⁵ *Moore C.W.*, The Mediation Process, 3rd Ed, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2003, 15.

³³⁶ *Brand J., Steadman F., Todd C.*, Commercial Mediation, Iuta & Company, 2nd Ed, 2016, 13.

³³⁷ *Partridge M.V.B.*, Alternative Dispute Resolution, Oxford University Press, Oxford, 2009, 90.

³³⁸ *Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G.*, Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, 2006, 176.

³³⁹ *Von Barga J.M.*, Gerichtsinterne Mediation, Mohr Siebeck., 2008, 13.

³⁴⁰ *oʻqib.*, 15.

³⁴¹ *Goldberg S.B., Sander F., Rogers E.A., Nancy H., Cole S.R.*, Dispute Resolution: Negotiation, Mediation, Arbitration and other Processes, 6th Ed, Wolters Kluwer, 2012, 121.

arbitraj kimi mübahisələrin həllinin belə alternativ vasitələrindən belə fərqlənir³⁴². Mediatorun səlahiyyətləri hakim və arbitr səlahiyyətləri ilə fərqlənir³⁴³. Mediasiya tərəflərə öz maraqlarına uyğun strukturlaşdırılmış müzakirələr aparmaq imkanı yaradır.³⁴⁴ Burada məhkəmə və arbitrajdan fərqli olaraq, bu işə dair qərarı mediator yox, tərəflərin özləri qəbul edirlər³⁴⁵. Mediasiyanın əsas prinsipi nədir: maraqlar, tələblər yox³⁴⁶. Müasir anlamda mediasiya onların arasında tərəflərin öz-özünə qərar qəbul etməsi³⁴⁷ və iş üzrə özləri qərar qəbul etməsi prosesi kimi izah olunur. Beynəlxalq miqyasda bu praktikada təsbit olunub ki, əlbəttə, məhkəmələr ədaləti həyata keçirməlidir, amma "hər şeyin bahasına" deyil. Ona görə də bütün hallarda xərclərin qənaət edilməsi mümkün olan yerlərdə məhkəmə tərəflərə mediasiya prosesini məsləhət görür³⁴⁸.

Hamı razılaşıb ki, bu prosesin zəruri xüsusiyyəti tərəflərin istəyi olmalıdır; yalnız kiçik hallarda məhkəmə qüvvəsi (məcbur)

³⁴² *Menkel-Meadow J.C., Love P.L., Schneider A.K., Sternlight R.J.*, Dispute Resolution Beyond the Adversarial Model, Wolters Kluwer Law&Business, Aspen Publishers Inc, 2011, 31.

³⁴³ *Eidenmuller H, Wagner G.*, Mediationsrecht, otto schmidt, 2015, 5.

³⁴⁴ *Schiffer, J.*, Schiedsverfahren und Mediation, Carl-Heymanns Verlag, 2005, 6.

³⁴⁵ *von Schubert M., Haase M.*, in Schiffer, J., Schiedsverfahren und Mediation, Carl-Heymanns Verlag, 2005, 249.

³⁴⁶ *von Schubert M, Haase M.*, in Schiffer, J., Schiedsverfahren und Mediation, Carl-Heymanns Verlag, 2005, 250.

³⁴⁷ *Boulle L., Field R.*, Australian Dispute Resolution, Lexis Nexis Butterworths, 2017, 58.

³⁴⁸ *Chern C.*, International Commercial Mediation, Informa London, 2008, 15.

tərəfləri mediasiya ilə məşğul olmağa məcbur edə bilər³⁴⁹, digər bütün hallarda isə belə şeylər istisna edilir³⁵⁰.

Onlar həmçinin razılaşırlar ki, mediasiya prosesində iştirak edən üçüncü tərəfin bu məsələ ilə bağlı qərar qəbul etmək hüququ olmamalıdır. Mahiyyət ondan ibarətdir ki, bu məsələ ilə bağlı qərar qəbul etmək məsuliyyəti daşıyan tərəflərdir³⁵¹. Bu, üçüncü bitərəf şəxsin bu prosesdə iştirak edənlərə öz/önun görüntüsü şəklində həll yolu təklif etmək imkanının olub-olmamasını anlamağın yeganə yoludur^{352 353}.

³⁴⁹ *Kulms R.*, Mediation in USA: Alternative Dispute Resolution between Legalism and Self-Determination in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 1262.

³⁵⁰ *Roth M., Gherdane D.*, Mediation in Austria : The Euroepan Pioneer in Mediation Law and Practice in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 260.

³⁵¹ Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 12.

³⁵² Schmiedel L., Mediation in the Netherlands: Between State Promotion and Private Regulation in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 729.

Ellger R., Mediation in Canada: One Goal –Different Approaches to Mediation in a State with Federal and Provincial Jurisdictions in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 920.

Sperr A.K., Mediation in Norway: Faster, Cheaper and more Friendly in Hopt J.K., Sfetek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 1138.

³⁵³ Chapter 4, A (2), (b) (i) 251, (Austria) Markus Roth and David Gherdane, and the standard definition of the National Alternative Dispute Resolution Advisory Council (NADRAC) OF Australia (chapter 17, A(2) 873, Ulrich Magnus.

Buna müvafiq olaraq, üçüncü bitərəf şəxs tərəfindən necə ün-
siyyət qurmalı olduğu sualı bəzi hallarda ölkələrin daxili nizam-
lamalarının, peşəkar kodlarının və ya yumşaq qanunlarının tən-
zimplənməsi məsələsi olaraq qalır.

Buna əsasən demək olar ki, geniş konsensusa malik olan
mediasiya anlayışında³⁵⁴ aşağıdakı mütləq işarələr göstərməlidir:

- 1) mübahisə olmalıdır ;
- 2) bunda iştirak könüllü olmalıdır;
- 3) üçüncü bitərəf şəxsin tərəflər arasında sistemli şəkildə
əlaqəni həyata keçirilən prosesdə iştirakı və
- 4) məsələ ilə bağlı qərar qəbul edilməsi tərəflərin məsuliyyəti
ilə müşayiət olunur;

Mediasiyanın məqsədi töhfə verməkdir, lakin nəyin bahasına
olursa-olsun razılaşımaq deyil³⁵⁵. Ədəbiyyatda o da bildirilir ki,
mediasiya cəmiyyətlərdə çox yayılmasa da, cəmiyyətin böyük
hissəsi³⁵⁶ mediasiya ilə müəyyən formada məşğul olub³⁵⁷³⁵⁸.

3.1 KÖNÜLLÜLÜK

Mediasiya könüllü xarakteri³⁵⁹ daşıyır. Bu, mediasiya prosesin-
də iştirak edən tərəflərin məsuliyyət prinsipi ilə sıx bağlıdır. Belə

³⁵⁴ *Hopt K.J., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 13.

³⁵⁵ *Goldberg S.B., Sander F., Rogers E.A., Nancy H., Cole S.R.*, Dispute Resolution: Negotiation, Mediation, Arbitration and other Processes, 6th Ed, Wolters Kluwer, 2012, 122.

³⁵⁶ Munster/Montasser (1995), 12.

³⁵⁷ *Glenewinkel W.*, Mediation als aussergerichtliches Konfliktlösungsmodell, ibidem-Verlag, 1999, 34.

³⁵⁸ օճՅՅ, 35.

³⁵⁹ *Eidenmuller H., Wagner G.*, Mediationsrecht, ottoschmidt, 2015, 7.

ki, bu şəxslər könüllü olaraq öz məsuliyyəti altında mediasiya təşəbbüsü edir, bu işdə iştirak edir, o cümlədən mediasiya prosesini istənilən vaxt dayandırmaq üçün öz ixtiyarları ilə tamamilə azadlırlar³⁶⁰³⁶¹. Bu halda mediator yalnız köməkçidir və bu epizodların heç birində heç bir növ qərar verən şəxs ola bilməz.

Qeyd etmək lazımdır ki, könüllülük mediasiya anlayışının tərkib hissəsidir³⁶². Demək olar ki, hər bir ölkədə mediasiya qanun səviyyəsində, eləcə də hüquqi ədəbiyyatda izah olunur. Termin səviyyəsində hər yerdə mediasiya anlayışı könüllülük göstəricisini ehtiva edir. Bu prinsipə xüsusi diqqət verilir və əslində, mediasiya prosesinin mahiyyətini könüllülük təşkil edir.

Könüllü fəaliyyət tərəflərin prosesdə tam öz iradələri ilə iştirakını nəzərdə tutur³⁶³. Çünki onların təşəbbüsü ilə irəli sürülmüş seçilmiş prosesin iştirakçıları olurlar və³⁶⁴ nəticəyə daha çox həvəs göstərilir. Tərəflər bilirlər ki, istənilən vaxt onlar da bu prosesi könüllü olaraq dayandıra bilirlər. Bu, münaqişə üçün bütün resursları dinc yolla, öz maraqları naminə dəyərləndirmək üçün əlavə stimula verir. Ümumiyyətlə, hesab edilir ki, tərəflərin prosesdə könüllü iştirakı onların razılığa gəlmək üçün əməkdaşlıq edəcəklərini nəzərdə tutur³⁶⁵. Necə ki, hesab edilir ki, mediasiya effektivliyindən gözləntiləri maksimum dərəcədə təmin etmək üçün³⁶⁶ münaqişə tərəfləri könüllü hərəkət

³⁶⁰ *Von Bargen J. M.*, *Gerichtsinterne Mediation*, Mohr Siebeck., 2008, 18.

³⁶¹ *Goodman A.*, *Mediation Advocacy*, 2nd Ed, Nova, 2010, 5.

³⁶² *Hopt K.J.*, *Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 11, 12.

³⁶³ *oʻzbo*, 109.

³⁶⁴ *Steadman B.J.*, *Todd F.*, *Commercial Mediation*, Juta & Company, 2nd Ed, 2016, Juta and Company, 24.

³⁶⁵ *Spencer D.*, *Brogan M.*, *Mediation Law and Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 85.

³⁶⁶ *oʻzbo*, 265.

etməli və mediasiya prosesinə könüllü şəkildə cəlb³⁶⁷ olunmalıdırlar., çünki tərəflər bu prosesdə zorla iştirak etsələr, onların razılığa gəlmək motivasiyaları aşağı olacaq. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, mediasiya ilə könüllü məşğul olacaq tərəflər mediasiyanın əhəmiyyətini və mahiyyətini yaxşı anlamalıdırlar. Çünki əks halda tərəflər mübahisələrin həlli mexanizminin məzmununu və onun tərəflərə verdiyi işi yerinə yetirə bilməsini anlamırlarsa, onların prosesdə iştirakı əks-effekt verə bilər³⁶⁸.

Könüllülük dedikdə hər bir tərəfin prosesin gedişatı və nəticəsi ilə bağlı azad və məlumatlı şəkildə seçimlər etməsi nəticəsində könüllü və heç bir məcburiyyət olmadan qərar qəbul etməsi başa düşülür. Tərəflər, qanunvericilikdə uyğun olaraq başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, mediatorun seçilməsi, prosesin təşkili, prosesdə iştirak, prosesin dayandırılması və prosesə xitam verilməsi mərhələləri də daxil olmaqla, mediasiya prosesinin istənilən mərhələsində könüllülük əsasında hərəkət edir.

3.2 TƏRƏFLƏRİN ÖZ MÜQƏDDƏRATINI TƏYİN ETMƏ

Bu prinsip də könüllülük prinsipinin davamı kim mediasiya və onunla məşğul olan tərəfləri xarakterizə edir. Həm mediasiya bitməmişdən əvvəl, həm də sonra bu prinsip mediasiya prosesinin nəticələrini özündə ehtiva edir³⁶⁹.

³⁶⁷ აღნიშნული მოიხსენიება ლიტერატურაში, როგორც „სურვილის ფაქტორი“ / willingness factor

³⁶⁸ *Spencer D., Brogan M., Mediation Law and Practice, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 265.*

³⁶⁹ *Alfini J.J., Press Sh.B., Stulberg J.B., Mediation, Theory and Practice, Reporter's Notes, 3rd Ed, Lexis Nexis, 2013, 617.*

Mediasiyanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, bu proses münaqişə tərəflərinin iradəsinə bir təzyiq etmir, belə ki, tərəflərin özləri aralarındakı münaqişə vəziyyətini tənzimləmək üçün ən yaxşı qərarı qəbul etməyə imkan verir³⁷⁰. Tərəflər öz iradəsi əsasında müstəqil və heç bir qorxu və təsir olmadan qərar qəbul edə bildikdə mediasiyada azad mühit təmin edilir³⁷¹. Bu prinsipi iki istiqamətdə təhlil etmək vacibdir. Bir tərəfdən, mediasiyadan əvvəl özünü necə büruzə verdiyi, digər tərəfdən isə mediasiya başa çatdıqdan sonra tərəflər üzərində əks olunan təzahürləri baxımından.

Əvvəlcə qeyd etmək lazımdır ki, mediasiya prosesinin mütləq könüllü proses olduğunu nəzərə alsaq, bu, avtomatik olaraq münaqişədə olan tərəflərin digər tərəflə hansı qarşılıqlı və fikir ayrılığının olduğunu, buna görə də mövcud düşüncə vəziyyətini hansı formada və yolla aradan qaldırmaq və həll etmək imkanlarını başa düşməyə gətirib çıxarır. Bu hissədə tərəflər artıq öz müqəddəratını təyin edirlər. Çünki, onlar digər tərəflə konkret faktı ortaya çıxarırlar. Mövcud münaqişə ilə bağlı onlar onun həllinin zəruriliyini təhlil edir və məsələnin həllinin ən məqbul və effektiv formasını hazırlayırlar.

Digər tərəfdən qeyd etmək lazımdır ki, mediasiya başa çatdıqdan sonra tərəflərin özünüidarə prinsipi özünü tərəflərin gələcək iştirakı və onlar arasında münasibətlər barədə iki istiqamətdə büruzə verir. Xüsusilə, mediasiya prosesinin sazişlə sona çatması halında tərəflər özləri konkret münaqişə vəziyyətini sonlandırmış və bir-biriləri arasında gələcək münasibətlərin qaydasını yazırlar. Bu, öz müqəddəratını həll etmə prinsipi ilə reallaşır. Hətta tərəflər arasında heç bir

³⁷⁰ Doktrinada qeyd olunan prinsip çox vaxt «tərəflərin tərəfləri» adlandırılır. Yəni münaqişədə iştirak edən tərəflər mübahisənin həlli ilə bağlı qərar qəbul etmək imkanına malik olduqda, tərəflərin qərar qəbul etmə prosesində üçüncü tərəflərdən asılılığı minimuma endirilir.

³⁷¹ *Brown H.J., Marriott A., ADR Principles and Practice, Third Ed., Sweet&Maxwell, Thomson Reuters, London, 2011, 161, 163.*

razılařma olmasa belə, mediasiya prosesi tərəflər arasında bir-birinə qarşı irəli sürülən iddialara dair mövqeləri və onların əsaslarını qeyri-rəsmi mühitdə və şəraitdə düzəltmək imkanı verir³⁷²

³⁷² *Brown H.J., Marriott A.*, ADR Principles and Practice, Third Ed., Sweet&Maxwell, Thomson Reuters, London, 2011, 168.

3.3 MƏXFİLİK PRİNSİPI

Mediasiya üçün əsas əlamət mediasiya prosesinin³⁷³ məxfiliyi-
dir³⁷⁴. Mediasiyada məxfilik prinsipi³⁷⁵ çox vacibdir³⁷⁶. Bu, xüsusilə
tərəflər arasında razılığa gəlməmək məsələsində çox dəyərlidir. Bu
zaman tərəflər mübahisəni davam etdirmək və ya məhkəməyə
müraciət etməli olurlar³⁷⁷. Bu baxımdan tərəflər bilirlər ki, mediasiya
prosesində onlar tərəfindən açıqlanan hər hansı faktik hal³⁷⁸
məhkəmə prosesi zamanı onların maraqlarına xələl gətirməz., çünki
mediasiya yalnız mübahisə tərəflərinin və mediatorun iştirakı
(iştirakı) ilə həyata keçirilən etibarlı prosesdir³⁷⁹.

Məxfilik mediasiya üçün zəruri³⁸⁰ prinsipdir, bu prinsip³⁸¹ həm
konkret mediasiya prosesi, həm də ümumilikdə bu institutun qurul-
ması və ona ictimai³⁸² etimadın yaranması üçün³⁸³ vacibdir. Məx-

³⁷³ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 13.

³⁷⁴ *Cremer K.*, Die Vertraulichkeit der Mediation, Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Germany, 2007, 27.

³⁷⁵ The Mediation Directive, Art 7;

³⁷⁶ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 13.

³⁷⁷ 0ქვე, 48.

³⁷⁸ *წულაძე ა.*, ქართული სასამართლო მედიაციის შედარებითი ანალიზი, გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“, თბ., 2017, 30.

³⁷⁹ *Schmidt N.*, Das Verwertungsverbot aus dem Mediationsverfahren für das Schiedsverfahren, Verlag Dr.Kovac, Hamburg, 2011, 5.

³⁸⁰ *Tsertsvadze Q.*, Mediatorlik, Meridian Nəşriyyatı, Tბ., 2010, 48.

³⁸¹ *Blake S., Browne J., Sime S.*, The Jackson ADR Handbook, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2016, 50.

³⁸² *Kovach K.K.*, Mediation in a Nutshell, 2nd Ed, West a Thomson Reuters Business, USA, 2010, 191.

³⁸³ *Steffek F.*, Mediation und Güterichterverfahren, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, (ZEuP) #3, Verlag C.H.Beck, München, 2013, 550.

filik³⁸⁴ əsas³⁸⁵ prinsipdir. Bu prinsip, tərəflərin şərh və fikirlərinin gizli qaldığını bilərək, prosesə daha da səmimilik göstəricisinə gətirib çıxarır³⁸⁶. Məxfilik prinsipi³⁸⁷ 388 mediasiyaanın uğurlu olması üçün əsas ön şəhətdir. Bu prinsip mediatorlar tərəfindən məxfi və ya müha-fizə olunan üçüncü şəxslərin maraqları naminə atılan addımların həyata keçirilməsinin məqsədinə xidmət etmir, əksinə, münaqişədə iştirak edən tərəflərin³⁸⁹ müdafiəsinə və onlar tərəfindən mübadilə edilən məlumatların məxfiliyinə³⁹⁰ diqqət yetirir. Bu prinsipə mediasiya uğurla başa çatmadığı təqdirdə belə, məhkəmə prosesində məxfilik prinsipinə riayət edilməsi də daxildir³⁹¹.

Məxfilik prinsipi həqiqətən də mediasiya prosesinin əsas tərkib hissəsi kimi nəzərdən keçirilməlidir³⁹².

Avropa Direktivi 2008/52/EC üzv dövlətləri mediasiya prosesi zamanı və ondan sonra da prosesi məxfi saxlamağa məcbur³⁹³

³⁸⁴ *Ferz S., Filler E.*, Mediation Gesetzestexte und Kommentar, Universitätsverlag, Wien 2003, 54.

³⁸⁵ *Nelson M.R.*, Nelson on ADR, Thomson Carswell, 2003, 25.

³⁸⁶ *Tutzel S., Wegen G., Wilske S.*, Commercial Dispute Resolution in Germany, 2nd Ed, C.H.BECK, 2016, 191.

³⁸⁷ *Andrews N.*, Mediation Agreements : time for a more creative approach by the English courts, Uniform Law Review, Revue de droit uniforme, Volume 18, Number 1, Oxford University Press (Unidroit), Oxford, 2013, 12. <www.ulr.oxfordjournals.org>. [15.05.2018]

³⁸⁸ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 49.

³⁸⁹ *Pruckner M.*, Recht der Mediation, Linde Verlag Wien, Wien, 2003, 33.

³⁹⁰ *Spencer D., Brogan M.*, Mediation Law and Practice, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 85.

³⁹¹ *Schmidt F., Lapp T., Monßen H.G.*, Mediation in der Praxis des Anwalts, Verlag C.H.Beck, München, 2012, 126.

³⁹² *Alfini J.J., Press S.B., Sternlight J.R.*, Mediation Theory and Practice, 2nd Ed., LexisNexis, Newark, 2006, 205

³⁹³ *Esplugues C.*, Civil and Commercial Mediation in Europe, Intersentia (Cambridge-Antwerp-Poland), Vol. II, 2014, ISBN 978-1-78068-130-6, 7.

edir. Müvafiq olaraq, mediasiya prosesi zamanı alınan məlumatların sorğu-sual edilməsi məqsədilə məhkəmələrin mülki və kommersiya mübahisələrinə mediatorların çağırılmasına yol verilmir³⁹⁴. Məsələn, "Azərbaycan nümunəsində"³⁹⁵ bu qeyd edilə bilər. Burada mediatorlar³⁹⁶ mediasiya prosesində tərəflərdən öyrənilən faktları məxfi şəkildə qorumaq öhdəliyi daşıyırlar, yaxud mediasiya prosesi zamanı hər hansı digər vasitə ilə əldə olunan məlumatlar prosesin tərkib hissəsi olduğundan məxfiliyi qorunur. Buna bənzər öhdəlik mediasiya prosesində iştirak edən texniki heyətə də aiddir. Onlar mediatorun nəzarəti altında³⁹⁷ prosesdə iştirak edirlər³⁹⁸.

Qeyd edək ki, "Avropa direktivi"nin mətni üzərində işləyərkən, orijinal redaksiya heyəti məxfi məlumatların hər hansı bir şəkildə açıqlanması imkanını istisna edirdi³⁹⁹. Halbuki, təsdiq olunmuş nəşrin 7-ci maddəsində⁴⁰⁰ istisna hallar nəzərdə tutulub ki, burada:

- a) ictimai marağa ehtiyac var;
- b) mediasiya müqaviləsinin icrasının zəruriliyi;
- c) informasiyanın açıqlanması hər hansı bir səhv və ya cinayətin qarşısının alınması vasitəsidir;
- d) azyaşlının hüquqlarının qorunması ilə bağlıdır;
- e) hər iki tərəfin razılığı ilə.

³⁹⁴ *Cremer K.*, Die Vertraulichkeit der Mediation, Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Germany, 2007, 55.

³⁹⁵

<http://m.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199653485.001.001/acprof-9780199653485-chapter-4>. [15.05.2018]

³⁹⁶ Scheuer in Fucik/Komecny/Oberhammer(eds) 2011, 207-209.

³⁹⁷ *Fuchshuber C.*, Mediation im Zivilrecht, Lexis Nexis, ARD Orac, Wien, 2004, 16.

³⁹⁸ §18 Austrian Code of Mediation in Civil Matters (ACMC).

³⁹⁹ *Penny B.*, Mediation Law, Routledge Taylor&Francis Group, 2013, 209.

⁴⁰⁰ The Mediation Directive, Art 7.

"Avropa direktivi"nin bu məqaləsində bir çox tənqidçilər var⁴⁰¹. Onlar hesab edirlər ki, məxfi məlumatların açıqlanması imkanı mediasiya institutu üçün biabırçılıqdır. Çünki ölkənin daxili qanunvericiliyinə əsasən məsələnin öz-özünə (mediasiya prosesində tərəflərin öz təşəbbüsü ilə) tənzimlənməsi şəxsi həyatın toxunulmazlığı prinsipini pozacaq bir haldır.

Bu bölmədə qeyd etmək lazımdır ki, bir sıra ölkələrdə bu iki alt-məsələnin başqa cür tənzimlənməsi və bu, üzv dövlətlərin daxili qanunvericiliyinə həvalə olunması diqqətdən kənar deyil. Qanunvericimizin bu sahədə düzgün mövqeyinin inkişaf etdirilməsi vacibdir. Xüsusilə, məsələ mediator tərəfindən məxfi məlumatların açıqlanması halında bu məlumatların məhkəmədə istifadəsinə qadağanın olmaması ilə bağlıdır⁴⁰². Bu halla bağlı məsuliyyət həddi də müəyyən edilməlidir.

Açıq şəkildə bildirmək olar ki, mediasiyanın cazibəsi onun məxfi (⁴⁰³mediasiya imtiyazı və məxfiliyi) olmasındadır. Bu, qanunvericiliyin təsbit etdiyi mediasiya xarakteristikasıdır⁴⁰⁴. Bu isə xüsusilə kommersiya mübahisələrinin həllində Avropa ölkələrinin marağına səbəb olur.

Mediasiya doktrinasında nəzəriyyəçilər şəxsi həyatın toxunulmazlığını açıq-aşkar mütləq hüquq hesab etmir⁴⁰⁵. İş çəkişməyə gedərkən elə bir standart var ki, işə hər hansı bir aidiyyəti olan və işin nəticəsinə təsir edə biləcək bütün dəlillər

⁴⁰¹ Penny B., *Mediation Law*, Routledge Taylor&Francis Group, 2013, 209.

⁴⁰² Esplugues C., *Civil and Commercial Mediation in Europe*, Intersentia (Cambridge-Antwerp-Poland), Vol. II, 2014, ISBN 978-1-78068-130-6, 8.

⁴⁰³ Goodman A., *Mediation Advocacy*, 2nd Ed, Nova, 2010, 139.

⁴⁰⁴ Hilber M., *Die Sicherung der Vertraulichkeit des Mediationsverfahrens*, Verlag Dr.Kovac, Hamburg, 2006, 19.

⁴⁰⁵ ɔ.ɟ. Confidentiality privilege.

əlçatan və icazəli sübutlar olmalıdır. Belə ki,⁴⁰⁶ işdə həqiqi ədaləti həyata keçirmək ictimai maraqlara uyğundur. Bu da bəzi hallarda məhkəmənin baxılan mübahisə ilə bağlı informativliyindən asılıdır.⁴⁰⁷ Düzdür, məxfi məlumatların mütləq açıqlanması zamanı bir sıra istisnalar mövcuddur, lakin əsas odur ki, məxfilik imtiyazı norması və ictimai maraq balansı gözlənilməlidir⁴⁰⁸.

3.4 TƏRƏFLƏRİN BƏRABƏRLİYİ

Prosesdə iştirak edən şəxslərin bərabərliyi prinsipi də mediasianın önəmli prinsiplərindəndir. Xüsusilə, hər iki tərəfin⁴⁰⁹ mediasiya⁴¹⁰ prosesində zəmanət verilən bütün imkanlara bərabər çıxış imkanının təmin edilməsi üçün mütləq bərabər şərtlər olmalıdır. Daha çox mediasiya fəaliyyətinin təşkili mərhələsində hər iki tərəf öz mediasiya məqsədləri üçün mediator seçmək və mediasiya işlərinin gündəliyini müəyyənləşdirmək üçün bərabər hüquqlarla

⁴⁰⁶ *Nelson M.R.*, Nelson on ADR, Thomson Carswell, 2003, 26.

⁴⁰⁷ Kanada Ali Məhkəməsinin baxdığı Gruenke işində [R.v.Gruenke,[1991] 3S. C.R.263 AT 288,per Lamer,C.J.] Qeyd olunan ictimai maraqlara görə, bütün növ dəlillərin qəbul edilməsi baxımından, rəqabət prosesinin əsas məqsədi işdə obyektiv həqiqətin təsbit edilməsidir. Bunun üçün bütün şəxslər lazım gələrsə, məhkəmə qarşısına çıxmağa və onlara məlum olan faktlarla bağlı izahat verməyə borcludurlar. Bu öhdəlik barədə müddəaları indi ölkələrin daxili qanunlarında, o cümlədən "Sübutlar haqqında" qanunda görmək olar. Əgər ədalətin məqsədi həqiqəti axtarmaqdırsa, ictimaiyyətin və hüquq-mühafizə orqanlarının hər cür informasiya əldə etmək hüququ olmalıdır. Buna görə də müvafiq məlumatların mövcud olduğu güman edilir".

⁴⁰⁸ *Nelson M.R.*, Nelson on ADR, Thomson Carswell, 2003, 27.

⁴⁰⁹ *Goksu M.*, Civil Litigation and Dispute Resolution in Turkey, Banka ve Ticaret Hukuru Arastirma Enstitusu, 2016, 276.

⁴¹⁰ *Alexander N., Steffek F.*, Making Mediation Law, International Finance Corporation (IFC), World Bank Group, Washington D.C. 2016, 19.

təmsil olunur, mediatorun namizədliyini irəli sürür və mediasiya prosesi üçün gün müəyyən edirlər⁴¹¹.

Mediasiya prosesində iştirak edən tərəflər bərabərlik prinsipindən çıxış edərək, könüllü surətdə başlanmış mediasiyada mübahisə predmetinə uyğun hərəkət etmək və razılığa gəlməyə çalışmaq səy göstərilir. Yəni, başqa sözlə desək, mediasiya razılaşması ilə bağlı qərar qəbul etmələri və razılaşmanın məzmununu müəyyən etmələri bu prinsipə uyğun həyata keçirilir⁴¹². Tərəflər prosesdə razılığa gəlmək perspektivini görmürlərsə, mediasiyada iştirakını dayandırmıq hüququnda da bərabərdirlər⁴¹³. Bu da mediasiyanın uğurlu şəklə təqdim edilməsi üçün mübahisələrin alternativ vasitəsi kimi əsas amillərdən biridir⁴¹⁴. Çünki tərəflər bilirlər ki, onların mübahisəsi tamamilə öz əlindədir və onun gedişini özləri müəyyən edir.

3.5 BİTƏRƏFLİK, QƏRƏZSİZLİK, MÜSTƏQİLLİK

Mediasiyanın əsas əlaməti mediasiya prosesində⁴¹⁵ iştirak edən mediator(lar)un neytrallığıdır⁴¹⁶. Mediasiyanın bitərəflik prinsipi⁴¹⁷ bütün yurisdiksiyalarda başlanğıc nöqtəsi və mediasiya

⁴¹¹ *Rana R.*, *Alternative Dispute Resolution: A Handbook for In-House Council in Asia*, LexisNexis, Singapore, 2014, 89.

⁴¹² *Brand J., Steadman F., Todd C.*, *Commercial Mediation*, Second Ed., JUTA, Cape Town, 2016, 26.

⁴¹³ *Hopt K.J., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 63, 64.

⁴¹⁴ ๑๓๓, 110.

⁴¹⁵ *Hopt J.K., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 13.

⁴¹⁶ The Mediation Directive, Art 3 (b);

⁴¹⁷ *Goksu M.*, *Civil Litigation and Dispute Resolution in Turkey.*, Banka ve Ticaret Hukuru Arastirma Enstitusu., 2016, 275

termininin müəyyən edilməsidir⁴¹⁸. Mediasiya institutunun tətbiq edildiyi bütün ölkələrdə və onların qanunvericiliyində və mediatorların peşə davranış qaydalarında mediatorun bitərəf olması və müstəqilliyi birmənalı şəkildə təsbit edilir⁴¹⁹⁴²⁰⁴²¹.

Mediatorun neytrallığı başlanmış prosesin uğurla başa çatmasının müəyyənədicisi amilidir. Bu baxımdan tərəflər⁴²² onun neytrallığını nəzərə alaraq, proses zamanı mediatora tam etibar edirlər⁴²³⁴²⁴.

Bəzi hallarda mediatorun neytrallığı⁴²⁵ iki aspektdə müəyyən edilir, şəxslərə münasibətdə neytrallıq (Personliche Neutralität) və mediatorun mediasiya prosesi üçün neytrallığı (proses boyu və mübahisə predmetinə münasibətdə neytrallıq) (Verfahrsneutralität). Şəxslərə münasibətdə bitərəflik o deməkdir ki, mediator hər iki tərəf üçün tamamilə müstəqil və qərəzsiz olmalıdır⁴²⁶, tərəflərdə bu-

⁴¹⁸ Roth M., Gherane D., Austria, in *Hopt/Steffek*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 252. [ојјо, Scherpe M.J., Marden B., England, 368. Jessel-Holst C., Hungary, 606. Schmiedel L., the Netherlands, 700. Ellger R., Canada, 912. Kulms R., USA, 1248.]

⁴¹⁹ Andrews N., Mediation Agreements : time for a more creative approach by the English courts, Uniform Law Review, Revue de droit uniforme, Vol. 18, Number 1, Oxford University Press (Unidroit), Oxford, 2013, 12. <www.ulr.oxfordjournals.org>. [15.05.2018]

⁴²⁰ Tochtermann P., Die Unabhängigkeit und Unparteilichkeit des Mediators, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008, 9.

⁴²¹ Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 13.

⁴²² Goodman A., Mediation Advocacy, 2nd Ed, Nova, 2010, 6.

⁴²³ Schreiber A., Obligatorische Beratung und Mediation, Duncker&Humblot, Berlin, 2007, 94.

⁴²⁴ Esplugues C., Barona S., Global Perspectives on ADR, Intersentia, Cambridge, 2014, 44, 45.

⁴²⁵ Von Bargen J.M., Gerichtsinterne Mediation, Mohr Siebeck, 2008, 21, 22.

⁴²⁶ Roberts M., Mediation in Family Disputes, Ashgate, 2014, 10.

nunla bağlı sual yaranmamalıdır.⁴²⁷ Bu, hər hansı bir tərəflə proses boyu hər cür münasibətə şamil olunur. Mediatorun prosesə və mübahisə predmetinə münasibətdə bitərəfliyinə gəlincə, burada belə bir fikir var ki, mediator hər hansı tərəfin xeyrinə və ya ziyanına hər hansı bir təsir və ya maraq göstərməməlidir.

Bundan başqa, bir sıra ölkələrin qanunvericiliyində bitərəflik prinsipi ilə yanaşı, mediatorun müstəqilliyi⁴²⁸ və qərəzsizliyi⁴²⁹ də prinsip olaraq göstərilir. Bu prinsiplər çox vaxt ədəbiyyatda vahid anlayış hesab olunur, hərçənd əslində onların müəyyən fərqləndirici xüsusiyyətləri var⁴³⁰. Nəzərə almaq lazımdır ki, mediator tərəfindən müstəqilliyin qorunması bir çox sahələrdə mediator tərəfindən prosesin davranış üslubundan birbaşa asılıdır, mediasiya zamanı mübahisə edən tərəflərə münasibətdə mediatorun hər hansı bir marağı olmamalıdır. Mediator proses boyu və prosesdən sonra da ehtimal olunan bütün maraqlar toqquşmasının qarşısını almalıdır⁴³¹.

⁴²⁷ Çitaşvili N., Mediasiya Etikası və Etika Standartlarının Tənzimlənməsinin Miqyası, Hüquq Jurnalı, Universitet Nəşriyyatı, #1, 2016, 32.

⁴²⁸ Schmidt J.P., Portugal, in *Hopt/Steffek*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 812.

⁴²⁹ Schmiedel L., the Netherlands, in *Hopt/Steffek*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 700.

⁴³⁰ Tochtermann P., Die Unabhängigkeit und Unparteilichkeit des Mediators, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008, 24, 27.

(Bitərəflik prinsipi müstəqillik və qərəzsizlik prinsipi ilə birgə nəzərdən keçirilir, bəzi hallarda bu vahid anlayış kimi qəbul edilir, halbuki onlar əhəmiyyətli fərqləndirici xüsusiyyətlərlə xarakterizə olunur; mediatorun neytrallığı və müstəqilliyi obyektiv kriteriya kimi qiymətləndirilir, qərəzsizlik prinsipi isə daha çox qiymətləndirici kateqoriyaya düşür və tərəflər tərəfindən subyektiv qavrayış xarakteri daşıyır.)

⁴³¹ o330, 64.

Mediatorun prosesə qərəzsiz rəhbərlik etməsi mediasiya üçün⁴³² əsasdır. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, mediasiya zamanı mübahisənin taleyinin həll edilməsi və müzakirələrin gedişinə nəzarət tam olaraq tərəflərin əlindədir.⁴³³ Tərəflərin öz müqəddəratını həll etməsi, məhz yekun qərarın onların məsuliyyətində olması deməkdir⁴³⁴. Mediator tərəfsiz olaraq prosesə rəhbərlik edəcək və heç bir tərəf üçün müzakirələr daxilində davam edən mübahisə ilə bağlı heç bir məsləhət və göstəriş verməyəcək⁴³⁵.

Mediatorun neytrallığı, müstəqilliyi və qərəzsizliyi mediasiyanın əsas cazibəsidir. Bu, ictimaiyyətin və onun istifadəçilərinin mediasiya prosesinə olan etibarını müəyyənləşdirən ön şərtidir. Mediator neytral insandır⁴³⁶. Onun üçün razılığa gəlmək üçün tərəfin konkret maraqları və konkret şərtləri vacib deyil⁴³⁷. Mediatorun neytrallığı vasitəçiliyin⁴³⁸ əsas qayəsidir⁴³⁹. Belə ki, mediator öz fəaliyyətində tam müstəqildir və heç bir amilə və heç kimə tabe

⁴³² *Brown H., Marriott A.*, ADR Principles and Practice, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 159

⁴³³ The Code of Conduct, the Law Society of England and Wales. [Qərəzsizlik – mediasiyanın əsas prinsipidir. Bu prinsipə aşağıdakılar daxildir: 1) Mediatorun prosesin nəticəsinə heç bir şəxsi marağı yoxdur; 2) Mediator prosesə ədalətli rəhbərlik edəcək və heç bir tərəfi dəstəkləməyəcək;

⁴³⁴ *von Schubert M., Haase M.*, in Schiffer, J., Schiedsverfahren und Mediation, Carl-Heymanns Verlag, 2005, 261.

⁴³⁵ *Niedostadek A.*, (Hrsg.) Praxishandbuch Mediation, Richard Boorberg Verlag, Stuttgart, 2010, 46.

⁴³⁶ *Wendenburg F.*, Mediation –flexible Gestaltung innerhalb fester Strukturen, Zeitschrift für Konflikt-Management, 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, Seiten 1-32, PVSt 47561, 37.

⁴³⁷ *Wendland M.*, Mediation und Zivilprozess, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, 171.

⁴³⁸ *Kracht S.*, Rolle und Aufgabe des Mediators-Prinzipien der Mediation in Haft F., von Schlieffen K.G., Handbuch Mediation, C.H.BECK, München, 3 Auflage, 2016, 303.

⁴³⁹ *Margaret H.S.*, The Blackwell Handbook of Mediation, Blackwell Publishing, Great Britain, Oxford, 2006, 415.

deyildir⁴⁴⁰. Mediasiyada mübahisənin hüquqi aspekti nəzərə alınmır və ədalətə çatmaq ikinci dərəcəli işə çevrilir. Çünki mediator hüquqi məsələlərdə tərəflərlə məsləhətləşmir, məsələnin hüquqi baxımdan həlli mediatorun funksiyasını əhatə etmir⁴⁴¹.

Mediator tərəflər və mübahisə predmeti ilə bağlı hər hansı bir maraq toqquşmasına⁴⁴² səbəb olan hal yaratmamalıdır. Bu maraq mübahisənin nəticəsini də ehtiva edir⁴⁴³. Lakin, bəzi hallarda mütləq və nisbi-müqayisəli maraq toqquşmaları ilə bağlı hallar müzakirə olunur⁴⁴⁴. Mediator üçün yalnız bir maraq var - münaqişə tərəflərinə kömək edərək münaqişə səviyyəsini azaltmaq⁴⁴⁵.

Eyni zamanda, mediatorların peşəkarlığı və keçmişdəki karyeralar, cəmiyyətdəki hörmətləri çox vacibdir, çünki çox vaxt onlar haqqında bəzi neqativ təəssüratlar ola bilər. Bu təəssüratları sonradan müsbətə doğru dəyişmək çətindir. Ona görə də,

⁴⁴⁰ *Kracht S.*, Rolle und Aufgabe des Mediators-Prinzipien der Mediation in Haft F., von Schlieffen K.G., Handbuch Mediation, C.H.BECK, München, 3 Auflage, 2016, 304.

⁴⁴¹ *Duve C., Eidenmüller H.*, Mediation in der Wirtschaft, Verlag Dr.Otto Schmidt, Köln, 2011, 95.

⁴⁴² *Andrews N.*, Andrews ---on Civil Processes, Arbitration&Mediation, Volume II, Intersentia, Cambridge, 2013, 12.

⁴⁴³ *Brown H., Marriott A.*, ADR: Principles and Practice, 3rd Ed, 2011, 24-075.

⁴⁴⁴ Mütləq bəzə təərəflərin tam məlumatlılığı və razılığı hesabına belə, aradan qaldırılma bilməyən fundamental ön şərtlər mövcuddur. Məsələn, mediatorun iş dair mediasiya prosesindən əvvəl tərəflərdən biri üçün hüquqi və/və ya peşə sahibi olmaması və ya işin gedişinə birbaşa marağı olmamalıdır. Maraqların müqayisəli toqquşması (nisbi) zamanı mediator hər iki tərəfin əvvəlcədən xəbərdar olması əsasında prosesdə iştirak edə və yalnız onlardan razılıq ala bilər. Məsələn, mediatorun vəkil olduğu və onun bürosunun işçisi olduğu hallarda tərəflərdən birinin təmsilçiliyini həyata keçirir və ya yerinə yetirir və ya hazırkı mediasiya işlərinin siyahısı ilə bağlı olmayan hər hansı digər məsələ üzrə məsləhətləşmələr aparır.

⁴⁴⁵ *Andrews N.*, Landbrecht Johannes, Schiedsverfahren und Mediation in England, C.H.BECK, Stampfli Verlag AG Bern, 2015, 202.

mediatorun keçmişi və müsbət reputasiyası⁴⁴⁶ mübahisə edən tərəflərin mediatora etibar etməsinə kömək edir, o cümlədən öz işi üçün mediatorun seçilməsini asanlaşdırır. Mediator haqqında ictimai təsəvvür müəyyən təsirə malikdir. Vəkil məsələsində vəziyyət bir az fərqlidir. Çünki vəkillər mediasiya sahəsində təcrübəli olur, mediatorlarla tez-tez təmasda olur və mediatorun seçilməsi ilə bağlı qərarlar qəbul edirlər.

Mediatorun müsbət şəxsi xüsusiyyətləri və özünə inamı mediasiya prosesinin düzgün idarə olunmasında mühüm elementdir, çünki mediator prosesə idarə və nəzarət etməlidir və bunun üçün tərəflərdə hörmət qazanmaq onun üçün vacibdir. Əgər bu şəxsi keyfiyyətlər olmazsa, mediatorun faktiki olaraq iki müxalifət tərəfin və onların nümayəndələrinin emosiyalarını idarə etməsi çətin ola bilər. Çünki mediator onları işgüzar mühitə cəlb etməklə yanaşı, konstruktiv iş vəziyyəti yaratmağı bacarmalıdır. Ona görə də vacibdir ki, mediator tərəflər arasında qurulan prosesin həyata keçirilməsində düzgün taktikalardan istifadə etməyi bacarsın⁴⁴⁷. Bu, bir çox hallarda tərəflərin iştirakı ilə razılaşmanın əldə olunmasında böyük rol oynayır.

Mediasiyada həm də tələb odur ki, mediator müxtəlif təbii istedadlara malik⁴⁴⁸ olsun. Belə olan halda mediator tərəflərin iştirakı ilə uğura daha yaxın olacaq.

⁴⁴⁶ *Filler E.*, *Commercial Mediation in Europe*, 2012, 123.

⁴⁴⁷ *Schmidt N.*, *Das Verwertungsverbot aus dem Mediationsverfahren für das Schiedsverfahren*, Verlag Dr. Kovac, Hamburg, 2011, 6.

⁴⁴⁸ *Andrews N.*, *Andrews - on Civil Processes, Arbitration&Mediation*, Vol II, Intersentia, Cambridge, 2013, 11.

IV MEDIASIYA PROSESİ

Mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi mediasiya cəmiyyətdə, münaqişə tərəflərinin öz aralarında olan münaqişənin həlli üçün effektiv vasitə kimi güclü mövqə tutur. Müştəri məhkəməyə müraciət etməzdən əvvəl mübahisəni birbaşa həll edə bilər və mediasiya imkanının effektiv mexanizminin birbaşa çəkişmə prosesində inkişaf etdirilməsi çox vacibdir. Bu zaman tərəflərə qısa müddət ərzində alternativ mübahisə vasitəsi təklif olunur⁴⁴⁹.

Daxili qanunvericilikdə dövlətlər mediasiyadan istifadə prosedurlarını aydın və bəsit şəkildə yazmağa çalışırlar. Bu, mütləq könüllü prosesdir ki,⁴⁵⁰ mübahisəsini həll etmək istəyənlərə öz hüquqlarını həyata keçirmək və maraqlarını yerinə yetirmək üçün⁴⁵¹ düzgün, vaxtında, daha az sərfəli və daha effektiv mexanizmlər təklif edir⁴⁵².

Mediasiya prosesi tərəflərin sülh yolu ilə qərar qəbul etməsi ilə xarakterizə olunur. Bu, tərəflərin konsensusuna əsaslanır, əksinə, onların iradəsinə hər hansı avtoritar şəkildə təsir göstərmir; Tərəflər öz baxışlarına əsasən hərəkət edir və qəbul edilmiş qərara və onun müşayiətedici nəticələrinə görə məsuliyyət daşıyırlar⁴⁵³.

⁴⁴⁹ Cortes P., *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution*, Oxford University Press, Oxford, 2016, 58, 59.

⁴⁵⁰ Wendenburg F., *Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, 9.

⁴⁵¹ Kumar A., *Alternative Dispute Resolution System, Global and National Perspective*, K.K. Publications, 2016, 75.

⁴⁵² Cortes P., *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution*, Oxford University Press, Oxford, 2016, 81.

⁴⁵³ Wendenburg F., *Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, 38.

Mediasiya prosesində həm mediatorun, həm də hər iki tərəfin prosesin mahiyyətini bilməsi vacibdir⁴⁵⁴.

Mediasiya prosesinin necə başladığı ilə bağlı ciddi müəyyən edilmiş qaydalar mövcud deyil, bəzi mediatorlar qeyri-formal şəraitdə tərəfləri bir araya toplayıb, proses və tərəflərin mediasiyadan və birbaşa mediatordan hansı gözləntiləri olmalı olduğu barədə tərəfləri məlumatlandırır. Bununla yanaşı, bəzi mediatorlar ilk görüşdən formal prosesi izləyirlər. Lakin birmənalıdır ki, bütün hallarda mediatorun funksiyası tərəflərin prosesdə özünü rahat hiss etməsidir⁴⁵⁵.

Mediasiyada mediator prosesin planlaşdırılması və aparılması üçün məsuliyyət daşıyır,⁴⁵⁶ tərəflər isə nəticəyə nail olmaq üçün məsuliyyət daşıyırlar⁴⁵⁷. Mediator bunun üçün tərəfləri bir araya toplamaq məqsədilə müəyyən hazırlıqlar görməlidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, bütün mediatorlar mediasiya prosesinin mərhələlərini və ardıcılığını necə planlaşdıracaqları məsələsində də azaddırlar. Lakin bütün hallarda tərəfləri prosesin strukturu barədə əvvəlcədən məlumatlandırmalıdırlar. Çünki prosesin iştirakçılarının mərhələlərə uyğun müzakirələrdən gözləntiləri var və mübahisənin sonu ilə bağlı qərar qəbul etmələrində bu çox önəmlidir⁴⁵⁸.

⁴⁵⁴ *Abramson H.I.*, *Mediation Representation*, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2011, 8, 9.

⁴⁵⁵ *Chern C.*, *International Commercial Mediation*, Informa London, 2008, 93.

⁴⁵⁶ *Glaßer U., Klowitz J.*, *Mediationsgesetz, Handkommentar*, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2018, 85

⁴⁵⁷ *Spencer D.*, *Principles of Dispute Resolution*, 2nd Edition, Thomson Reuters, 2016, 65.

⁴⁵⁸ *Chern C.*, *International Commercial Mediation*, Informa London, 2008, 93.

Bizdə qanunvericilikdə mediasiya prosesinin mərhələlərinin mütləq ardıcılığı qəti şəkildə yoxdur⁴⁵⁹. Bununla belə, burada mediatorun etməyi planlaşdırdığı strukturlaşdırılmış bir proses var⁴⁶⁰. Ədəbiyyat və praktikada biz tez-tez müxtəlif mərhələlərlə qarşılaşırıq ki, bu mərhələlər⁴⁶¹ bir ölkədə və ya başqa bir ölkədə mediasiyayı xarakterizə edir. Bütün mediatorlar strukturlaşdırmada azaddırlar. Lakin tərəflərin də mediasiya prosesi başlayandan sonra mərhələlərin müəyyən edilməsində və planlaşdırılmasında iştirakına icazə verilir. Qeyd etmək lazımdır ki, tərəflər aralarındakı münaqişəni prosesin istənilən mərhələsində mediasiya edə bilərlər (bu, mütləq könüllü prosesdir, bu həm prosesi başlatmağa, həm də iştirak etməyə aiddir⁴⁶²). Həm məhkəməyə müraciət etməzdən əvvəl, həm də məhkəmədə şifahi dinləmələr təyin edilməzdən əvvəl⁴⁶³, eləcə də ondan sonra əsas məsələ tərəflərin mediasiya təşəbbüsü ilə nə edə biləcəklərini və əldə olunan razılaşmanın real resurslarına nə qədər

⁴⁵⁹ *Spencer D., Brogan M., Mediation Law and Practice, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 49.*

(Mediatorlik prosesinin klassik modelinin təsəvvürləri aşağıdakı kimidir: Mediatorliyə hazırlıq; mediatornin xoş nitqi; tərəflərin izahatlı sözü; münaqişənin əsas məsələləri və ayrılmaz tərəflərinin müəyyən edilməsi; tərəflərin ümumi maraqlarının müəyyən edilməsi; tərəflərin ümumi maraqlarının müəyyən edilməsi; mümkün münaqişə həlli sazişinin ilkin şərtlərinin müəyyən edilməsi; münaqişənin həlli üzrə mümkün sazişin ilkin şərtlərinin müəyyən edilməsi; fərdi iclaslar; yekun birgə görüş; razılığa gəlməməsi nəticəsində razılığa gəlməməsi nəticəsində razılığa gəlmək aktı imzalamayla və ya mediatorlik prosesini dayandırmaqla mediatorliyin başa çatdırılması)

⁴⁶⁰ *Wendenburg F., Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, 9.*

⁴⁶¹ *Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 59, 60.*

⁴⁶² *Schreiber A., Obligatorische Beratung und Mediation, Duncker&Humblot, Berlin, 2007, 36.*

⁴⁶³ *von Maik B., Guterichter und Mediatoren im Wettbewerb, Duncker & Humblot, Berlin, 2015, 39, 40.*

sahib olduqlarını yaxşı başa düşmələri və bu məsələdə həlledici əhəmiyyət kəsb etməsidir.

Münaqişə tərəfləri⁴⁶⁴ özləri və ya nümayəndələri tərəfindən seçilmiş mediator və ya mediasiya qurumu ilə mediasiya xidmətlərinin göstərilməsinə dair müqaviləsi bağlamaq barədə razılığa gəlirlər. Bu müqavilə tərəflər və mediator arasında mediasiya prosesi ilə bağlı xərclər də daxil olmaqla, bütün texniki detalları özündə ehtiva edir. Bir çox hallarda müqavilədə tərəflərin hüquq və vəzifələri, mediasiya prosesini xarakterizə edən prinsipləri, habelə həmin Tərəflərin və mediatorun mediasiya yolu ilə keçməli olduğu mərhələlər də qeyd olunur.

Avropa ölkələrində mediasiya xidmətlərinin göstərilməsinə dair müqaviləyə müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Nəzərə almaq lazımdır ki, bir neçə hal, məsələn, Avstriyada qeyd olunan müqavilə bir növ hibrid müqavilə hesab olunur. Xüsusilə, bu müqavilə xidmət müqaviləsi sayılır. Bu müqavilə əmək müqaviləsinin müəyyən əlamətləri ilə xarakterizə olunur⁴⁶⁵. Hollandiyanın nümunəsi də buna oxşardır⁴⁶⁶. Yunanıstan⁴⁶⁷ və İspaniya isə⁴⁶⁸ özünəməxsus olaraq Backgammon müqaviləsinin kataegiyalarına aid edilir. Avropa

⁴⁶⁴ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 55.

⁴⁶⁵ *Roth M., Gherdane D.*, Mediation in Austria, in *Hopt/Steffek*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 284.

⁴⁶⁶ *Schmiedel L.*, Mediation in Netherlands in *Hopt/Steffek*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 727.

⁴⁶⁷ *Klamaris N., Chronopoulou C.G.*, Mediation in Greece in *Hopt/Steffek*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 597.

⁴⁶⁸ *Lopez M.L.V.*, Mediation in Spain, in *Hopt/Steffek*, Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 851.

ölkələri belə bir vahid fikrə malikdirlər ki, belə sazişə uyğun olaraq mediator mübahisənin barışıqla sona çatması üçün deyil, prosesin idarə olunması üçün məsuliyyət daşıyır.

4.1 HAZIRLIQ

Mediatorun tərəflərlə ilk təması onların ilk görüşündə baş verir və bu mərhələdə mediator tərəflərə proses və onun şəxsiyyəti haqqında ilk müsbət təəssüratı yaratmalı⁴⁶⁹, tərəflərə onun qərəzsizliyini və peşəkarlığını hiss etdirməlidir.

Mediatorun⁴⁷⁰ tərəflərin prosesdə daha çox iştirakının təmin edilməsi və razılığa gəlmək üçün ilkin razılığın yaradılması məqsədilə onlarla necə davranmalı olduğu ilə bağlı bir çox tədqiqatlar aparılmışdır. Bu, tərəflərin bütün mübahisələrə emosional və işgüzar yanaşmasına əsaslanaraq düzgün hesablama aparmaq üçün mediator tərəfdən yaxşı psixoloji bacarıqlar tələb edir. Həmçinin proses zamanı seçilmiş yanaşmanın dəyişməsi də mümkündür. Mediator buna da hazır olmalıdır. Bu sahədə tərəflərin nümayəndəsinin rolu da diqqətəlayiqdir. Onlar mediasiya prosesinə və əsasən ilk görüşə öz tərəfini hazırlamalı, əsasən, ilk görüşə hazırlaşmalıdırlar. Belə ki, onsuz da münaqişə vəziyyətində olan tərəf mediasiyanın onun üçün yad olmadığı hissənə malik olmalı və onun xüsusi münaqişəsinin yorğunluğunun ən arzu olunan və ümidverici nəticəsinə nail olması üçün hazır olmalıdır ki, buna mediasiya yolu ilə nail olmaq mümkündür.

Tərəflərin yuvarlaq masa ətrafında yerləşdirilməsi zamanı ümumi yanaşma müşahidə olunur. Bu yanaşma yadlıq hissini

⁴⁶⁹ *Chern C.*, International Commercial Mediation, Informa London, 2008, 122.

⁴⁷⁰ *Moore C.*, The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict, 2nd Ed, San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1996.

azaldır, prosesdə daha effektiv iştirak üçün texniki fon yaradır və tərəflərə empatiya hissi verir. Halbuki bəzi hallarda tərəfləri müxtəlif masalara yerləşdirmək mümkündür. Bu, növbəti mərhələnin başlanması üçün ön şərtidir⁴⁷¹.

Mediator tərəflərlə ilkin görüşdən əvvəl yazılı dəvət göndərir və dövətdə mediasiyanın mahiyyəti, mediasiyada qarşılıqlı razılığın əldə edilə bilməsi və s. məsələlər öz əksini tapır.⁴⁷²

4.2 MEDIATORUN AÇILIŞ NİTQİ

Mediasiya prosesi ənənəvi olaraq mediatorun açılış çıxışı ilə başlayır. Bu mərhələ mediasiya prosesinin birinci mərhələsidir, bu mərhələ bütün tərəfləri birbaşa tanımağa, mediator⁴⁷³ tərəfindən tərəflərə etibar qazanmağa⁴⁷⁴ və iş atmosferi yaratmağa xidmət edir. Bu mərhələdə həm mediator, həm də tərəflər ilk növbədə bir-biri ilə şifahi təmas yaradırlar. Bu mərhələnin əsas məqsədi⁴⁷⁵ tərəfləri mediasiya haqqında tam məlumatla təmin etməkdir⁴⁷⁶. Bu mərhələdə mediator kimi onun seçilməsi,⁴⁷⁷ prosesdə tərəflərin könüllü iştirakı ilə bağlı⁴⁷⁸ mövqeyini bir daha təsdiq edir. Həmçinin tərəflərin

⁴⁷¹ Chern C., *International Commercial Mediation*, Informa London, 2008, 94.

⁴⁷² Prokop-Zischka A., *Langer in Topel Elisabeth, Pritz Alfred, Mediation in Österreich, Die Kunst der Konsensfindung, 2 Auflage, Lexis Nexis Verlag, Wien, 2005, 30.*

⁴⁷³ Nelson M.R., *Nelson on ADR*, Thomson Carswell, 2003, 99.

⁴⁷⁴ Nolting H., *Mediatoren-verträge*, Centrale für Mediation Verlag, 2003, 15.

⁴⁷⁵ Blake S., *Browne J., Sime S.*, *The Jackson ADR Handbook*, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2016, 198.

⁴⁷⁶ *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, *Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 293.*

⁴⁷⁷ Chern C., *International Commercial Mediation*, Informa London, 2008, 94.

⁴⁷⁸ Stoldt M., *Verfahren und Ablauf der Mediation in Hinrichs U., Praxishandbuch Mediationsgesetz, Verlag Walter de Gruyter, Berlin, 2014, 109.*

iştirakı ilə tərəflərlə mediator və tərəflər arasında⁴⁷⁹ maraqların mümkün toqquşmasının mümkünlüyünə aydınlıq⁴⁸⁰ gətirir. Bundan sonra tərəflər⁴⁸¹ mediasiya, prinsiplər, mərhələlər və gözlənilən hərəkətlərin vacibliyi, mediatorun⁴⁸² rolu⁴⁸³ və mediasiya prosesinin məqsədi, bu xüsusda planlaşdırılan bütün işlər barədə məlumatlanır. Habelə tərəflər konstruktiv qarşılıqlı əlaqə və bir-birilərinə münasibətdə tam məlumatlar təqdim edirlər. Prosesin məxfi xarakter daşdığı bu mərhələdə xüsusi vurğulanır⁴⁸⁴. Mediatorun tərəfi bu cür dolğun və əhatəli informasiya ilə təmin etməsinin mühüm məqsədi vardır ki, onlar mediasiya prosesində informativ qərar qəbul etmək imkanına malik olsunlar⁴⁸⁵. Bu, prosesin gedşində tərəfləri maraqlandıran bütün məsələləri, öz hüquq və vəzifələrini müzakirə etmək imkanı verilən səhnədir.⁴⁸⁶ Belə ki, mediator ilk dəfə özünü tərəflərlə tanış etmək imkanına malik olur ki, bu da prosesin menecerinə etibar qazanmaqda tərəflərə kömək edir⁴⁸⁷. Xüsusilə, mediator prosesin iştirakçılarına ilk tam məlumatı (formallıqlar haqqında) təqdim

⁴⁷⁹ *Kerim B.*, *Dispute Resolution Mechanisms in Merger and Acquisition Transactions*, Legal, 2016, 69.

⁴⁸⁰ *Golann D.*, *Mediating Legal Disputes*, American Bar Association, Chicago, 2009, 36.

⁴⁸¹ *Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G.*, *Arbitration and Mediation in International Business*, Kluwer Law International, 2006, 181.

⁴⁸² *Fuchshuber C.*, *Mediation im Zivilrecht*, Lexis Nexis, ARD Orac, Wien, 2004, 12.

⁴⁸³ *Trams K.*, *Die Mediationsvereinbarung-eine vertragsrechtliche Analyse*, Tectum Verlag, 2008, 19.

⁴⁸⁴ *Partridge M.V.B.*, *Alternative Dispute Resplution*, Oxford University Press, Oxford, 2009, 91.

⁴⁸⁵ *Hopt J.K., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 61.

⁴⁸⁶ *Von Bargaen J.M.*, *Gerichtsinterne Mediation*, Mohr Siebeck, 2008, 45.

⁴⁸⁷ *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, *Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage*, Nomos, Baden-Baden, 2017, 293.

edir⁴⁸⁸. Bu, tərəflərin mediasiya haqqında aydın və dolğun təsəvvür əldə etmək və əsas təəssürat yaratmaq imkanının olduğu mərhələdir. Bu mərhələ bir çox hallarda onların sonrakı qavrayışının və mediasiya prosesinə yanaşmalarının böyük determinantıdır⁴⁸⁹.

Tərəflər prosesin iştirakçısına çevrilmələri və hansı formada iştirak etmələri barədə tam məlumata malik olduqda⁴⁹⁰, onlar, mediator da daxil olmaqla, faydalı son nəticə əldə etmək üçün necə hərəkət etməli olduqlarını daha yaxşı başa düşürlər.

Mediator yaxşı başa düşməlidir ki, ilkin təmas zamanı tərəflərin etibarını və mehribanlığını əldə etmək üçün bünövrə yaratmalıdır⁴⁹¹. Mediatorun mübahisəyə və hər iki tərəfə birbaşa və bitərəf yanaşması onun mübahisə tərəflərinin mehribanlığına gətirib çıxarır⁴⁹². Mediator tərəflərin nə dediyini həmişə yaxşı anlamalıdır. Bunun üçün mediator tez-tez⁴⁹³ "güzgü" adlanan prinsipləndən istifadə etməlidir⁴⁹⁴.

⁴⁸⁸ *GrjHornung U.*, *Rechtliche Rahmenbedingungen für die Tätigkeit freier Mediatoren*, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2006, 32.

⁴⁸⁹ *Krabbe H.*, *Werkstattbericht –Hochstrittige Parteien in der Mediation*, 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, Seiten PVSt 47561, 59.

⁴⁹⁰ *Roberts M.*, *Mediation in Family Disputes*, Ashgate, 2014, 38.

⁴⁹¹ *Kovach K.K.*, *Mediation: Principles and Practice*, 2004, 158, 159.

⁴⁹² *Kaiser P., Gabler A.M.*, *Prozessqualität und Langzeiteffekte in der Mediation*, *Zeitschrift für Konflikt-Management*, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 6/2014, 181.

⁴⁹³ *Wode M., Rabe C.S.*, *Mediation*, Springer, Berlin, 2014, 64.

⁴⁹⁴ *Glasl F.*, *Methoden der Mediation in Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, *Mediation und Konfliktmanagement*, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 306.

(Mediasiya bir tərəfdən mediatorun tərəflərlə daim münasibət qurmasına kömək edən bir neçə əsas metodla xarakterizə olunur, digər tərəfdən tərəflərə etibar qazanmağa kömək edir. Üçüncü tərəfdən isə vəziyyəti yaxşı başa düşməyə və tərəflər arasında hər hansı bir fakt və ya ünsiyyətin yanlış təsəvvür edilməsinə yol verməməyə kömək edir. Yəni: a. Yaxşı sübut olunmuş metod tərəflərə açıq və qapalı suallar vermək; b. tərəf tərəfindən deyilənləri qeyd etmək və müzakirələr zamanı ondan istifadə edilməsi, məhz onun dediklərinin dərk edilməsi; c. güzgü üsulu;)

İlkin görüş zamanı mediatorun tərəflərlə təmas qurması vacibdir. Çünki o, tərəflərin indiki prosesə psixoloji yanaşmasını müəyyən edəcək. Nəzərə alınmalıdır ki, bəzi hallarda mediasiya edən tərəflər nümayəndə ilə təmsil olunmaya bilər və ya nümayəndə vəkil olmaya bilər, bu zaman prosesin mahiyyəti, prosedur qaydalar barədə məlumat verən tək şəxs mediator olur⁴⁹⁵.

İzahat mərhələsi iki əsas məqsədə xidmət edir,⁴⁹⁶ birincisi mediatorla birbaşa onların münasibətləri, mövcud mübahisə tərəflərinin müxtəlif mövqeləri haqqında məlumat almaq, informasiya mübadiləsi və s⁴⁹⁷. Bu, çox mühüm mərhələdir. Belə ki, tərəflərə mediator və qarşı tərəfinə mübahisənin əvvəlki və hazırkı vəziyyəti haqqında tam məlumata malik olmağa imkan vermək şəraiti yaradılır; bu zaman mediator da sözügedən faktları müəyyən etmək imkanı əldə edir⁴⁹⁸. Mübahisədə olan faktlar barədə hər iki tərəfdən eşitmək, habelə münaqişə başlamamışdan əvvəl baş vermiş faktların müzakirə etmək üçün dəyirmi masa ətrafında bir yerdə oturmaq və razılığa gəlmək prosesinin tam hüquqlu iştirakçısına çevrilmək imkanı da bu mərhələdə yaranır. Bununla da, mübahisənin razılıqla həll edilməsi üçün ilkin psixoloji mühit yaratmaq və yalnız qarşılıqlı məqbul şərtlərin inkişaf etdirilməsi zəruriliyini vurğulamaq imkanı yaranmış olur⁴⁹⁹.

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, izahatlar verərkən qarşı tərəf⁵⁰⁰ öz çıxışında birinci çıxış edənin qeyd etdiyi mövqeləri qiymətlən-

⁴⁹⁵ <www.mediationinlaw.org>.[15.05.2018]

⁴⁹⁶ *Chern C.*, International Commercial Mediation, Informa London, 2008, 95.

⁴⁹⁷ *Nolting H.*, Mediatoren-vertrage, Centrale fur Mediation Verlag, 2003, 15.

⁴⁹⁸ *Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G.*, Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, 2006, 181.

⁴⁹⁹ *Trams K.*, Die Mediationsvereinbarung-eine vertragsrechtliche Analyse, Tectum Verlag, 2008, 19.

⁵⁰⁰ *Nelson M.R.*, Nelson on ADR, Thomson Carswell, 2003, 101.

dirməyə və təhlil etməyə başlayır, eyni zamanda mövcud mübahisə ilə əlaqədar yalnız öz mövqeyini təqdim edir.

Mediasiyanın üstünlüyü ondan ibarətdir ki, tərəflərin özləri heç bir hüquqi əhəmiyyət kəsb etməyən şərtlər və yük olmadan bir-biri ilə danışmaq imkanına malikdirlər. Bu, bir çox hallarda məhkəmədə belə olmur. Mediasiyada tərəflər sadə cümlələr və sözlərlə⁵⁰¹ (sadə izahata malik olan və həmişə tərəflər tərəfindən dillə izah edilə bilən sözlər) mübahisəni müzakirə edirlər. Bu, hər iki tərəfin razılığa gəlməyə çalışması üçün perspektiv yaradır.

Bu mərhələdə tərəflərin bir sıra digər üstünlükləri də var. Belə ki, tərəflər uzun sürən qarşıdurmalar şəraitində bir-biri ilə ilkin əlaqə yaratmaq, habelə müəyyən güzəştlərə getdikləri təqdirdə münaqişənin sonlandırılmasından əmin olmaq imkanı əldə edirlər⁵⁰². Mediasiya prosesi zamanı mediator gündəliyini ilkin təmasdan əvvəl tərtib edər⁵⁰³ və görüşdən əvvəl tərəflərlə ünsiyyət qura bilər. Bu, bir çox hallarda xüsusilə bir neçə görüş tələb edən mürəkkəb kommersiya mübahisələrində tətbiq edilən praktikadır. Mediasiya prosesi ilə bağlı bir sıra təhlillər onu göstərir ki, mübahisə edən tərəflər belə bir mövqedə olurlar ki,⁵⁰⁴ münaqişədə olduqları və uzun müddət birbaşa təmasda olmadıqları digər tərəflə ilk görüş adətən faydasız olur. Lakin, mediator tərəfindən prosesin düzgün qurulması halında, adətən, bu problem vaxtında aradan qaldırılır.

⁵⁰¹ *Lee R.T., Mouritsen C.S., Judging Ordinary Meaning, The Yale Law Journal, Volume 127, #4, New Haven, Connecticut, February 2018, 795.*

⁵⁰² *Chern C., International Commercial Mediation, Informa London, 2008, 100.*

⁵⁰³ *Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G., Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, 2006, 180, 181.*

⁵⁰⁴ *Trams K., Die Mediationsvereinbarung-eine vertragsrechtliche Analyse, Tectum Verlag, 2008, 19.*

Bu mediasiya mərhələsi adətən tərəfin vəkili tərəfindən planlaşdırılır və vəkilin aşağıdakı məsələlərə diqqət yetirməsi məsləhətdir⁵⁰⁵:

a) Vəkil mübahisələrin hansı kateqoriyaya aid olması, bu işlərdə mediasiyanın effektivliyini nəzərə almalı, qarşı tərəfinin xasiyyətini, onların arasında olan emosional dözümlülüyü və.s nəzərə almalıdır.

b) vəkil hansı formada və çərçivədə izahat verməli olduğunu və ya ümumiyyətlə izahat vermək prosesinə müştərisini cəlb edəcəksə, onun nə danışacağını yaxşı planlaşdırmalıdır.

Mediasiyaya müraciət edən tərəfindən izahlı nitq söyləmənin öz üstünlükləri vardır, yəni:

- Birinci mərhələdən öz mövqeyinin sabitləşdirilməsi onun birbaşa və fəal şəkildə mediasiyada iştirak edəcəyinə işarədir. Bu, yaxşı göstəricidir ki, tərəf bu məsələni razılaşma ilə yekunlaşdırmağa hazırdır⁵⁰⁶.

- Tərəflərin iştirakı hüquqi məsələlərdən yox, tərəflərə mübahisəni öz sözləri ilə izah etməyə, mövqe və maraqlarını xarakterizə etməyə və onların nə ilə məşğul olduqlarını və onların arasında baş verdiyini düşündüklərini qiymətləndirməyə imkan verir.

- Tərəflərin birbaşa iştirakı bir-birinə birbaşa siqnaldır ki, onlar açıq və ziddiyyətləri dəf etməyə və birbaşa dialoq aparmağa hazırdırlar.

Demək olar ki, bir sıra hallarda tərəflər müvafiq nümayəndə ilə mediasiyada iştirak etmədikdə, onların real razılığa gəlmə potensialı aşağı olur, çünki onlar öz maraqlarına xidmət etməli

⁵⁰⁵ *Hollander J.*, *Mediation for Civil Litigators*, Irwin Law Inc, 2013, 40, 41.

⁵⁰⁶ Vəkilin nöqtəyi-nəzərindən: bu, vəkil tərəfindən hazırlanan strategiyadır. Onun mediasiya prosesindəki rolu çox önəmli faktordur.

olan əsas məsələləri tam bilmirlər. Belə olan halda nəyin tərəfin xeyrinə, nəyin ziyanına olacağına qərar vermək tərəf üçün çətinləşir⁵⁰⁷. Bu isə əlavə gərginliyə və mübahisələrə səbəb olur. Bir tərəfdən, bu, mediator tərəfindən dəqiq planlaşdırılıb.

4.3 MARAQLARIN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ

Mediasiya prosesi üçün mübahisə tərəflərinin real maraq və məqsədlərini başa düşmək, habelə mübahisə tərəflərinin maraq və məqsədləri haqqında düzgün təsəvvürə malik olması vacibdir.

Mediasiya bir növ müzakirə formasıdır. Bu formada hər bir tərəf öz məqsədləri və əsasları ilə bağlı aydın və dolğun mövqeyə malik olmalı, habelə digər tərəfin məqsədləri və planları ilə bağlı öz görüntüsünü yaratmalıdır; bu, hər bir tərəfə mediasiyədə nail olmağa çalışdıqları planları barədə digər tərəfin nə düşünə biləcəyini yekunlaşdırmağa imkan verəcək⁵⁰⁸.

Tərəflərin mediasiya prosesi zamanı mediatora öz maraqları barədə sistemli şəkildə məlumat verməsi vacibdir. Çünki proses zamanı tərəflərin mövqelərinin necə dəyişməsindən asılı olaraq, onların maraqları və məqsədləri avtomatik olaraq transformasiya olunur⁵⁰⁹. Bu barədə mediator işin gedişinə nəzarət etməlidir ki, o

⁵⁰⁷ *Chern C.*, International Commercial Mediation, Informa London, 2008, 104.

⁵⁰⁸ *Chern C.*, The Commercial Mediator's Handbook, Informa Law from Routledge, New York, 2015, 72, 73.

⁵⁰⁹ Bu adətən mediator tərəfindən idarə olunur; Çox vaxt mövqə müəyyən ediləndən sonra mediator digər tərəfə sual verir: "Sizcə, qarşı tərəf sizin mövqeyinizə təsir etmək üçün nə edə bilər?" "Sizin bu yanaşmanız necə olacaq?". Bu, avtomatik olaraq mediatora tərəflərin mövqeyini izləməyə və onların maraq və məqsədlərinin Mediasiya prosesində nə olduğunu bilməyə imkan verir.

müvafiq və adekvat ehtiyaclarla prosesi planlaşdırma bilsin.⁵¹⁰. Çox vaxt tərəflər bir konkret səsəndirilən maraqla mediəsiya prosesinə başlayır, lakin sonuncunun tərəfin göstərdiyi açıq marağın onun real marağı olub-olmadığını öyrənmək funksiyası var. Daha doğrusu, mübahisədə iştirak edən tərəflərin mediatorun özünə etibar etməsi və mübahisənin sonu ilə bağlı konkret görüntü barədə öz fikrini bildirməsi mediatorun etibar qazanmasından asılıdır⁵¹¹... Mediator hər iki tərəfin maraqlarının müəyyən edilməsinə kömək edir; Mediəsiya - maraqlara uyğunlaşdırılmış danışıqlar prosesidir.

4.4 MEDIƏSİYADA DANİŞIQLAR

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, mediəsiya tərəflərin maraqlarına yönəlmiş bir müzakirədir və buna görə də mediatorun bir tərəfdən danışıqlar sənəti haqqında yaxşı biliyə malik olması çox vacibdir⁵¹².

Mediəsiya məqsədləri üçün tərəflər həmişə yadda saxlamalıdırlar ki, hər iki tərəf prosesin başlanması şərti ilə danışıqlar masasına gələndə, demək olar ki, uğursuz danışıqlardan keçmiş olurlar. Əgər belə olmasaydı⁵¹³, onda mediatora ehtiyac gündəmdə olmazdı. Amma belə bir hal var ki, hər iki tərəf mübahisəyə son qoymaqla

Mediatorun proses zamanı baş verən hadisələri nəzərdən qaçırması vacibdir ki, bu da tərəflərin mövqeyinin formalaşmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edə bilər.

⁵¹⁰ *Chern C.*, *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, New York, 2015, 73.

⁵¹¹ *Chern C.*, *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, New York, 2015, 86.

⁵¹² *Chern C.*, *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, New York, 2015, 88.

⁵¹³ *Chern C.*, *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, New York, 2015, 89.

maraqlıdır. Bu, üçüncü bitərəf tərəfin - mediatorun iştirakını tələb edir.

Mediasiyada razılığa gəlmək vacibdir ki, hər iki tərəf danışıqlar prosesində iştirak etsin, mövcud münaqişənin həllinə diqqət yetirilsin. Bu, tərəflərin danışıqlar prosesində maraqlı olmasını təmin etməlidir. Bu zaman tərəflər razılaşma və onun məzmunu ilə bağlı yekun qərar qəbul edirlər.

4.5 RAZILAŞMA VƏ ONUN İCRASI

Bir qayda olaraq, tərəflər razılaşmaya təkbətək görüşlərin nəticəsində gəlirlər. Çünki məhz bu zaman tərəflər öz mövqelərini yenidən qiymətləndirir və yeni barışıq imkanları əldə edirlər⁵¹⁴. Bu zaman mediator prosesin sonunda prosesi razılaşma ilə yekunlaşdırır, yaxud tərəflərə razılığa gəlmək üçün əlavə vaxt verir, və ya⁵¹⁵ heç bir tərəf prosesin davam etmə perspektivini görmürsə, mediasiya prosesini dayandırır. Bu halda mediatorun hər hansı bir saziş yazmaq öhdəliyi yoxdur⁵¹⁶. Saziş olarsa, həmin sazişdə tərəflər arasında münaqişənin tamamilə aradan qaldırılması və sonradan hər hansı əlavə münaqişənin baş verməsi ilə bağlı qeyri-müəyyənlik qalmaması üçün bütün məsələləri yazmaq vacibdir⁵¹⁷. Mediator əmin olmalıdır ki, hər iki tərəf nəyi razılaşdırdıqlarını aydın başa düşsün və razılaşmanın nəticəsi və əhəmiyyətini

⁵¹⁴ *Buhring-Uhle G, Kirchhoff L., Scherer G.*, Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, 2006, 183.

⁵¹⁵ *Fuchshuber C.*, Mediation im Zivilrecht, Lexis Nexis, ARD Orac, Wien, 2004, 14.

⁵¹⁶ *Lambert L.*, in Klowitz Jürgen, Gläßer Ulla, MediationsGesetz, Handkommentar, Nomos Kommentar, Nomos, Baden-Baden, 2014, 331.

⁵¹⁷ *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 301.

anlasınlar⁵¹⁸. Razılaşmanın⁵¹⁹ qanunvericiliyin standart şərtlərinə uyğun olması vacibdir⁵²⁰.

Digər mərhələlərdən fərqli olaraq⁵²¹, bu mərhələdə tərəflərin vəkillə təmsil olunması arzuolunandır. Çünki reallıqda tərəflər arasında razılaşma mövcuddur. Bu razılaşma bir tərəfdən əlbəttə ki, tərəflərin iradəsini ifadə edir. Lakin digər tərəfdən, hüquqi nöqteyi-nəzərdən onların arasında icra aktı statusunda olması üçün ona hüquqi qaydada yanaşmaq lazımdır⁵²². Nəzərə alınmalıdır ki, mediator hüquqi baxımdan tərəflərə heç bir məsləhət vermir, həmçinin yekun müqavilənin mətninin hüquqi cəhətdən dəqiq olması mediatorun səlahiyyətlərinə daxil deyil. Bir qayda olaraq, mediator mediasiya Sazişi imzalamır⁵²³, əksinə⁵²⁴, bu cür öhdəliklə bağlı işdə (⁵²⁵məs., Avstriya,⁵²⁶ Fransa⁵²⁷, Almaniya⁵²⁸ -

⁵¹⁸ Greger R., Unberath H., Steffek F., *Recht der alternativen Konfliktlösung*, 2. Auflage, C.H. BECK, München, 2016, 122.

⁵¹⁹ Çitaşvili N., Ədalətli Saziş mediasiyasının etik əsası kimi, *Yearbook*, Ivane Javakhishvili Tbilisi Dövlət Universiteti Nəşriyyatı, 2016, 13.

⁵²⁰ Oldenbruch H., *Die Vertraulichkeit im Mediationsverfahren*, Wissenschaftlicher Verlag Berlin / WVB, 2006, 6.

⁵²¹ Von Barga J.M., *Gerichtsinterne Mediation*, Mohr Siebeck, 2008, 46.

⁵²² Niedostadek A., (Hrsg) *Praxishandbuch Mediation*, Richard Boorberg Verlag, Stuttgart, 2010, 44.

⁵²³ Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulations in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 44.

⁵²⁴ De Palo G., Keller L., *Mediation in Italy*, in Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 676.

⁵²⁵ Spencer D., *Principles of Dispute Resolution*, 2nd Edition, Thomson Reuters, 2016, 78.

[Bir sıra ölkələrdə və yurisdiksiyalarda prosesin başa çatmasından sonra protokolun tərtib edilməsi mediatorun öhdəliyi kimi təsbit edilə bilər. Protokol məhkəməyə təqdim edilir.]

⁵²⁶ Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 69.

protokolu yalnız hər iki tərəfin əvvəlcədən razılığı ilə saxlamaq olar) hesabat təsis edir⁵²⁹.

Mediator tərəfindən yekun sazişin imzalanması adətən⁵³⁰ nadir hallarda⁵³¹, dövlətin qanunvericilik normasından asılı olaraq həyata keçirilir.

Bu, mediasiya üçün xarakterik və vacib məsələdir. Mediator prosesi elə formada davam etdirə bilər ki, təbii ki, əlavə şərtləri təhlil edib qiymətləndirdikdən sonra prosesin başqa vaxta təxirə salınmaması üçün tərəflər həmin gün faktiki olaraq mediasiya müqaviləsini imzalaya bilsinlər⁵³². Mediasiya prosesinin əsas və mərkəzi məsələsi ondan ibarətdir ki, mediator tərəflərin maraqlarını daim təhlil etməlidir. Çünki məhz tərəflərin maraqları sazişin əldə olunması ilə bağlı mediasiya prosesinin həyata keçməsinə imkan verir⁵³³.

(Avstriyada mediatorun hüquqi öhdəliyi mediasiya prosesi bitdikdən sonra 7 il ərzində mediasiya prosesində tərtib olunmuş protokolları saxlamaqdır)

⁵²⁷ *Deckert K.*, *Mediation in France*, in Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 485.

⁵²⁸ *Tochtermann P.*, *Mediation in Germany*, in Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 556.

⁵²⁹ *Partridge M.V.B.*, *Alternative Dispute Resolution*, Oxford University Press, Oxford, 2009, 92.

⁵³⁰ *Jessel-Holst C.*, *Mediation in Hungary*, in Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 613.

⁵³¹ *Lopez M.L.V.*, *Mediation in Spain*, in Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 848.

⁵³² *Waring M.*, *Commercial Dispute Resolution*, CLP Legal Practice Guides/College of Law Publishing, 2016, 160.

⁵³³ *Wendenburg F.*, *Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, 39.

Mediasiya üzrə Avropa Direktivi⁵³⁴ üzv dövlətləri öz qanunvericiliyində yazılı mediasiya sazişini həyata keçirmək bacarığı ilə təmin etməyə məcbur edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Avropa Direktivinə əsasən, bu normanın mahiyyəti odur ki, mediasiya prosesi məhkəmə prosesi ilə müqayisədə "zəif" alternativ⁵³⁵ hesab edilməsin. Onu da demək olar ki, Avropa Direktivinin qəbul edilməsi bir çox Avropa ölkələrində əldə edilmiş mediasiya sazişinin icra mexanizmi baxımından səmərəli islahatların həyata keçirilməsinə gətirib çıxarıb⁵³⁶.

Bu sahədə qeyd etmək yerinə düşər ki, bir sıra ölkələrdə icraat məsələsi məhkəmə formatında tənzimlənir. Xüsusilə, mediasiya sazişinin yekun razılaşdırılması hakim tərəfindən həyata keçirilir (bəzi hallarda notarial icraat vasitəsi ilə razılaşmanı təmin etmək mümkün olduğu kimi). Yəni məhkəmə tərəfindən təsdiq edilmiş mediasiya sazişi adətən⁵³⁷ məhkəmə icraatı prosedurları tərəfindən təmin edilir. Mediasiya prosesi zamanı əldə edilmiş razılaşma tərəflərin nailiyyətidir və onlar sazişi könüllü icra etmələri üçün məsuliyyət daşıyır⁵³⁸. Zərurət yaranarsa, onlar məhkəmə vasitəsilə razılaşmanın təsdiq edilməsi formasına müraciət edə bilərlər⁵³⁹.

⁵³⁴ Directive 2008/52/EC, of the European Parliament and of the Council, on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters, 21 May 2008, ix.: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052>>, [15.05.2018]

⁵³⁵ *Esplugues C., Barona S.*, Global Perspectives on ADR, Intersentia, Cambridge, 2014, 48.

⁵³⁶ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 47.

⁵³⁷ ICLG – The International Comparative Legal Guide to: Litigation & Dispute Resolution, Global Legal Group, 6th edition, 2013, 21.

⁵³⁸ *Esplugues C., Barona S.*, Global Perspectives on ADR, Intersentia, Cambridge, 2014, 48.

⁵³⁹ *Shamir Y., Kutner R.*, Alternative Dispute Resolution Approaches and Their Application., Unesco 2003, 30 (398 399-400-405).

Bununla belə, demək olar ki, bu formaların heç biri direktivin tələbinə tam cavab vermir⁵⁴⁰. Çünki bu formalar tərəflərdən ya əlavə saziş imzalamağı, ya da məhkəməyə müraciət etməyi tələb edir. Bununla yanaşı, direktiv üzv dövlətləri razılığa gəlmiş tərəflərin razılaşmanı icra etməyə imkan verən mexanizm təqdim etməyə borcludur⁵⁴¹.

Mediasiyadə əldə edilən razılaşma tərəflərin birbaşa iştirakı ilə əldə edilən ümumi razılaşmadır. Bundan başqa, mediasiya prosesində əldə olunan razılaşma hər hansı bir məcburi qərardan daha çox icra perspektivinə malik olmalı olan könüllü aktdır. Belə ki, onun könüllü icra edilməsi tərəflərin iradəsini təmsil edir, çünki onlar özləri buna razılaşmışlar. Tərəflər şərtlərin onlar üçün məqbul olduğunu bildikləri üçün razılaşırlar. Buna görə də, əlbəttə ki, mediasiyada əldə olunmuş razılaşmanın icrası ilə bağlı daha az problem olmalıdır. Bu xüsusiyyət məhkəmə qərarından çox⁵⁴², mediasiya sazişinin üstünlüyü kimi qiymətləndirilməlidir.

Qeyd edək ki, digər tərəfdən, bütün ölkələrin yurisdiksiyaları icra sənədi kimi qəbul ediləcək mediasiya sazişinə maraq göstərir, çünki, əks təqdirdə mübahisələrin həlli prosesi kimi mediasiya səmərəsiz, qeyri-müəyyən mexanizmin formasını ala bilər. Ona görə də, Avropa Direktivində qeyri-qəti bir göstəricidir ki, üzv

<http://www.academia.edu/download/37348802/alternative_dispute_resolution_approaches.pdf>. [15.05.2018]

⁵⁴⁰*Esplugues C.*, Civil and Commercial Mediation in Europe, Intersentia (Cambridge-Antwerp-Poland), Vol. II, 2014, ISBN 978-1-78068-130-6, 10.

⁵⁴¹ Frauenberger-Pfeiler in Fucik/Konecny/Lovrek/Oberhammer (eds) 2010, 242.

⁵⁴²*Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 45.

dövlətləri əldə edilmiş razılaşmanın icrası üçün mexanizm işləyib hazırlamalıdılar⁵⁴³.

Mediasianın məhkəmə formatında proses olduğu ölkələrdə onun məhkəmə aktı kimi həyata keçirilməsi imkanı təmin edilir⁵⁴⁴. Bunlardan biri də Mediasiya haqqında Avropa Direktividir⁵⁴⁵. Bu təlimata əsasən, üzv dövlətlərə mediasiya sazişinin icrası prosedurunun məhkəmə və ya digər səlahiyyətli orqan tərəfindən təmin olunması tapşırılır. Bu baxımdan mediasiya sazişinin qanuniliyi böyük əhəmiyyət kəsb edir ki, o, ölkədə ictimai qaydanın və qanunvericiliyin tələblərinə cavab versin və qeyri-qanuni hərəkət olmasın⁵⁴⁶.

4.5.1 Gürcüstan qanunvericiliyində mediasiya yolu ilə barışığın icra olunması qaydası

Mediasiya sazişinin icra edilməsi prosesinə, hazırkı Gürcüstan qanunvericiliyinə əsasən, icazə verilir. Belə olan halda müvafiq prosedurlar qanunvericilik tərəfindən təmin edilir.

"Mediasiya haqqında" Gürcüstan Qanununa əsasən, tərəflərin razılaşması ilə məhkəmə tərəfindən mediasiya haqqında saziş qüvvəyə minə bilər⁵⁴⁷. Qeyd edək ki, "mediasiya fəaliyyəti"ni nəzərdə tutan qanunun yuxarıda göstərilən təminatı, əlbəttə ki,

⁵⁴³ *Steffek F.*, Mediation, in *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, Volume II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1165.

⁵⁴⁴ *Menkel-Meadow J.C., Love P.L., Schneider A.K., Sternlight R.J.*, *Dispute Resolution Beyond the Adversarial Model*, Wolters Kluwer Law&Business, Aspen Publishers Inc, 2011, 326.

⁵⁴⁵ *Bolten Kerim.*, *Dispute Resolution Mechanisms in Merger and Acquisition Transactions*, Legal, 2016, 55.

⁵⁴⁶ *Çitaşvili N.*, *Ədalətli Saziş Mediasianın etik əsasları kimi*, yearbook, Ivane Javakhishvili Tbilisi Dövlət Universiteti Nəşriyyatı, 2016, 17.

⁵⁴⁷ Bax. Maddə 1. Mediasiya haqqında Gürcüstan Qanununun 13.1

məhkəmə mediasiyası formatında əldə edilmiş mediasiya sazişinin, eləcə də şəxsi mediasiya prosesi zamanı əldə edilmiş mediasiya sazişinin icrasının mümkünlüyünü ehtiva edir⁵⁴⁸.

Hazırkı mülki prosessual qanunvericiliyi "Mediasiya haqqında" Gürcüstan Qanununun norması ilə əldə edilmiş mediasiya sazişlərinin icrası üçün müvafiq prosedurları təmin edir. Bu xüsusda:

○ Məhkəmə mediasiya prosesində əldə edilmiş mediasiya sazişi ilə əlaqədar olaraq, bu zaman tərəflər arasında əsas iddialara dair davam edən məhkəmə prosesləri dayandırılır⁵⁴⁹, tərəflər və ya razılığa gələn tərəflərdən biri razılaşma olmazsa eyni məhkəməyə müraciət edə bilər;

○ Şəxsi mediasiya çərçivəsində əldə edilmiş mediasiya haqqında razılığa gəldikdə, tərəflər və ya razılığa gələn tərəflərdən biri öz yaşayış yeri və ya hüquqi ünvanının müvafiq rayon (şəhər) məhkəməsinə müraciət etmək səlahiyyətini özündə saxlayır.

Hər iki halda tərəflərin iddiası mübahisənin həll edilməsi üçün icraata götürülməlidir. Əks halda isə əldə edilmiş mediasiya sazişinin əsli və ya lazımi qaydada təsdiq olunmuş surəti məhkəməyə təsdiq üçün təqdim edilməlidir⁵⁵⁰. Bu zaman məhkəmə həm şifahi dinləmə keçirmədən (ərizəni aldıqdan sonra 10 gün müddətində), həm də şifahi dinləmə formatında tərəflərin iştirakı ilə prosesə baxır (ərizəni aldıqdan 30 gün sonra). Məhkəmə razılaşdırılmış şərtlərin yerinə yetirilməsinin qiymətləndirilməsi baxımından sazişin qanunun tələblərinə zidd olub-olmamasını aydınlaşdırır. Bu qərarın nəticəsində məhkəmə ya sazişi təsdiq edir, ya da bundan

⁵⁴⁸ Bax. Maddə 13.2. Mediasiya haqqında Gürcüstan Qanunu

⁵⁴⁹ Bax. "Gürcüstanın mülki prosessual qanunvericiliyi", maddə 272 - d1

⁵⁵⁰ Bax. Gürcüstanın Mülki Prosessual Kodeksinin məqaləsi. 363³¹

imtina edir⁵⁵¹. Bu qərardan yuxarı instansiya olan apellyasiya instansiyasına şikayət verilə bilər.

4.6 MEDIASIYA PROSEDUR QAYDALARI VƏ ONLARIN SƏMƏRƏLİ TƏTBİQETMƏ MEXANİZMLƏRİ

4.6.1 Mediasiya prosesində birgə və fərdi görüşlərin əhəmiyyəti

Tərəflərin mübahisə predmeti ilə bağlı ilkin izahatları başa çatdıqdan sonra mediator hər iki tərəfi⁵⁵² onlara ayrılmış ayrı-ayrı otaqlara yerləşdirir və tərəflərlə ayrı-ayrılıqda ünsiyyətə başlayır⁵⁵³ (belə adlanır *iclas* / *Einzelgespräche* görüş iclası⁵⁵⁴). Bu iclas zamanı mediator və tərəflərə mübahisənin mahiyyətinə onlar üçün daha ətraflı, məxfi mühitdə, mübahisənin səbəblərinə və onun ətrafında razılığa hazır olduğu tərəfin maraqlarına toxunmaq imkanı verilir.

Fərdi görüş iclası mediasiyada mühüm və faydalı mərhələdir⁵⁵⁵. Çünki məhz bu mərhələdə tərəflər hansı motivlərin irəli sürüldüyü və nəyə nail olmaq istədikləri barədə aydın təsəvvür formalaşdırırlar; mediator üçün vacibdir ki, tərəflər⁵⁵⁶ öz bacarıqlarından istifadə edərək öz real mövqelərini görsün. Nəzərə alsaq

⁵⁵¹ Bax. Gürcüstanın Mülki Prosessual Kodeksinin məqaləsi. 363³³

⁵⁵² *Cooley W.J.*, *Mediation Advocacy*, 2nd Ed, NITA, Notre Dame, 2002, 140, 149.

⁵⁵³ *Längsfeld A.*, *Anwaltpflichten und Mediation*, Duncker&Humblot, Berlin, 2015,144.

⁵⁵⁴ *Chern C.*, *International Commercial Mediation*, Informa London, 2008, 96.

⁵⁵⁵ *Kolodej C.*, *Settingstechniken und Prozessgestaltung bei (hoch)eskalierten Konflikten*, *Zeitschrift für Konflikt-Management*, 17 Jahrgang, Heft 1/2014, Januar/Februar, Seiten 1-32, PVSt 47561,13.

⁵⁵⁶ *Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G.*, *Arbitration and Mediation in International Business*, Kluwer Law International, 2006, 182.

ki, praktikada tərəflərin seçdiyi taktika nəticəsində ilk birgə görüş yalnız formal xarakter daşıyır və mübahisəyə hansısa razılaşmanın şərtləri əsasında son qoymağa heç bir real hazırlıq göstərmirsə, ayrı-ayrı iclasda mediatora öz gözləntiləri və maraqları haqqında real təsəvvürləri öyrənmək imkanı verilir. Bu mərhələdə mediator tərəflərlə⁵⁵⁷ mübahisə razılaşmasına son qoymaq məqsədilə nəzərdən keçirilə biləcək alternativlər barədə öz nöqteyi-nəzərindən müzakirələr aparır. Tərəflərə⁵⁵⁸ mövqelərin qurulması və qiymətləndirilməsi üçün tam azadlıq yaratmağa çalışır ki, hər bir mübahisə edən tərəf razılığa hansı şərtlərlə hazır olduqlarını dəqiq başa düşsün.

Mediator ilə tərəflər arasında mediasiya prosesi zamanı bir neçə dəfə oxşar fərdi görüş keçirilə bilər, bu zaman mediator bir tərəfdən tərəflərin fikir və maraqlarını eşidir, digər tərəfdən isə digər tərəfin fikir və təkliflərini həll etmək şərti ilə digər tərəfin rəy və təkliflərini bölüşür və onların maraqları naminə mövqeyin münasibliyini birgə müzakirə edir. Mediatorun ilk dəfə hansı tərəflə görüşməli və ya görüşməməli olduğunu müəyyən etmək doktrinal deyil⁵⁵⁹, lakin bu qərarı mediator elə verməlidir ki, iclasın təkbətək formada aparılması və ilkin kiminlə başlanması tərəflərdə etimadı zədələməsin və prosesin qərəzsizliyinə xələl gətirməsin. Çox vaxt belə bir hal olur ki, praktikada mediator birinci birgə tanışlıq görüşündə ilki izahat verən tərəflə ilk təkbətək görüşü keçirir və bununla da tərəflərdə seçicilik hissini taktiki şəkildə aradan qaldırmış olur. Lakin bu baxımdan mediator işin gedişi zamanı müşahidə olunan praktiki ehtiyaclara

⁵⁵⁷ *Trams K.*, Die Mediationsvereinbarung-eine vertragsrechtliche Analyse, Tectum Verlag, 2008, 21.

⁵⁵⁸ *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 296, 297.

⁵⁵⁹ *Chern C.*, International Commercial Mediation, Informa London, 2008, 96.

istiqlamətlənməlidir. Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, tərəflər fərdi görüşün vaxtı və hansı mövzuya toxunacağı barədə əvvəlcədən məlumata malik olmalıdırlar.

Ayrı-ayrı görüş zamanı mediator tərəflərə bəzi hallarda tərəflərin mübahisəsinə son qoymaq üçün şərtləri bir-birinə təklif etməli olduqlarını və onların iradəsinə əsasən mediasiya prosesinə gəldiklərini xatırlatmalı olur. Bu isə mediasiyaya prosesinin məhkəməyə alternativ proses olmasını bir daha təsdiqləyir⁵⁶⁰. Belə olan halda mediator məhkəmənin işlərə yaratdığı mümkün riskləri vurğulayır, eyni zamanda, mediasiya üstünlüklərini ön plana çıxarır.

Ayrı-ayrı görüşlər zamanı mübahisənin razılıqla başa çatması ilə bağlı tərəfin mövqeyi və təklifləri formalaşır, həmçinin özünün və digər tərəfin təkliflərinin mümkünlüyünün təhlili aparılır. Bu baxımdan mediator bu iclaslarda aktiv iştirak edir və mübahisəyə son qoyulması üçün bütün mümkün variantları müzakirə etmək və qiymətləndirmək üçün tərəflərə tam imkan yaradır⁵⁶¹.

Bu mərhələnin bir hissəsi tərəflərin real təkliflərinin hazırlanması və onların perspektivi barədə düşünməsidir. Bu baxımdan mediator tərəflərə kömək etməlidir. Bu zaman, heç bir qiymətləndirmə olmadan, ilk dəfə olaraq, mediatorun köməyi ilə tərəflərin hazırladığı saziş şərtləri müzakirə edilir⁵⁶². Bundan sonra tərəflər və ya onların nümayəndəsi, hansı şərtin onların maraqlarına uyğun olacağını seçim edirlər. Bir qayda olaraq bu mərhələ ən çox vaxt aparan mərhələdir. Bu mərhələdə paralel olaraq mediatordan istifadə etməklə tərəf digər tərəflə şərt mübadiləsi aparır və buna görə də onun mövqələrinin perspektivini təhlil edir⁵⁶³.

⁵⁶⁰ oççç, 96.

⁵⁶¹ oççç, 97.

⁵⁶² *Buhring-Uhle C., Kirchoff L., Scherer G.*, Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, 2006, 182.

⁵⁶³ *Buhring-Uhle C., Kirchoff L., Scherer G.*, Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, 2006, 182.

Vacibdir ki, bu zaman tərəflər bütün mümkün variantlar haqqında düşünə,⁵⁶⁴ öz maraqlarına uyğun ola biləcək və razılığa gəlmək istəyinə malik olan təkliflər hazırlayıb mübadilə edə bilərlər və etməlidirlər. Belə iş prosesinin yaradılması, tərəflərin fərdi və birgə görüşlərinin vaxtında və düzgün məqsədlə təşkil edilməsi mediatorun funksiyasıdır. Halbuki, bu prosesdə hər kəsin öz rolu və yükü var.

4.7 MƏHDUDIYYƏTSİZ ALTERNATİVLƏR

Mediasiya prosesi alternativlərin məhdudlaşdırılmaması ilə xarakterizə olunur⁵⁶⁵. Bu, prosesdə iştirak edən tərəflərin razılığa gəlmək məqsədi ilə müxtəlif mümkün şərtlərin mübadiləsini və təklif edilməsini nəzərdə tutur. Əslində bu, mübahisənin tam tükənməsinə və tərəflər arasında onların iradəsinə uyğun tənzimlənməsinə imkan verir.

Çünki məhkəmə və digər mübahisələrin alternativ həlli alətlərindən fərqli olaraq, mediasiya münaqişədə olan tərəflərə mübahisəni faktiki və hərtərəfli sonlandırmaq və razılığa gəlmək, eyni zamanda qərarın bir neçə versiyası üzərində işləmək, habelə hansısa şərtin razılaşdırılmaması halında digər alternativləri sınamaq və onlar barəsində razılığa gəlməyə çalışmaq imkanı verir, Bu da münaqişəyə son qoymaq marağı olan tərəflər üçün əsl real imkandır.

Bu prinsipin real əhəmiyyətini nəzərə alaraq, tərəflər hər hansı bir prosesual sənədin məzmunu və ya mərhələsi ilə məhdudlaşmırlar. İstənilən halda, vəziyyətin öz maraqlarına

⁵⁶⁴ *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D., Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 299.*

⁵⁶⁵ *Kerim B., Dispute Resolution Mechanisms in Merger and Acquisition Transactions., Legal, 2016, 73.*

əsaslanan tələbatlara uyğunluğu, bu baxımdan həll axtarışına tərəflərin yaradıcı yanaşması əlavə əhəmiyyət kəsb edir⁵⁶⁶.

Mediasiya münaqişədə iştirak edən tərəflərə onlar üçün razılığa gəlmək üçün real şərt nə olduğunu başa düşmək imkanı verir. Həmçinin, mövcud münaqişənin vaxtında, effektiv və tam sonlanması üçün müqavilənin ön şərtə çevrilməyi razılaşmanın real və ideal şərtinin nə olduğunu yoxlamaq məqsədilə onlar arasında razılığa gəlmək üçün bir neçə alternativin mübadiləsini həyata keçirir⁵⁶⁷.

Alternativlərin məhdudlaşdırılmaması prinsipi tərəflərə münaqişəni sazişlə başa çatdırmaq üçün bütün imkanları əldə etmək üçün real imkan verir. Buna əsasən, alternativlərin məhdudlaşdırılmaması bir növ üstünlüyü və mediasiya üçün müsbət tərəfi təmsil edir.

4.8 PROSESİN ÇEVİKLİYİ VƏ QEYRİ-RƏSMİ MÜHİT

Mediasiya qeyri-rəsmi mühit üçün xarakterikdir. Bu, münaqişə tərəflərini rahatladır və onlar formal prosesi xarakterizə edən gərginliyi, məhkəmə zalında baş verən hadisələri xatırlamadan proses aparırlar. Tərəflər mübahisələrin həlli üçün bu alternativ vasitədə rəsmi təsbit olunmuş prosedur normalarının heç birini yerinə yetirmirlər.^{568 569}

⁵⁶⁶ *Brand J., Steadman F., Todd C.*, Commercial Mediation, Second Ed., JUTA, Cape Town, 2016, 29.

⁵⁶⁷ *Duve C., Eidenmüller H., Hacke A.*, Mediation in der Wirtschaft, Verlag Otto Schmidt, Köln, 2011, 235, 236.

⁵⁶⁸ *Brand J., Steadman B.J., Todd F.*, Commercial Mediation, JUTA, 2nd Ed, Cape Town, 2016, 25.

⁵⁶⁹ *Kerim B.*, Dispute Resolution Mechanisms in Merger and Acquisition Transactions, Legal, 2016, 73.

Qeyri-rəsmi mühit münaqişə tərəflərinin daha fəal iştirakına gətirib çıxarır, onlar üçün adətən heç bir daxili və ya xarici maneə olmur. Bu hal məhkəmə iclaslarından mediasiya iclasını fərqləndirən amillərdəndir. Məhkəmədə mübahisə tərəflərinin mantiyada təmsil olunan hakim qarşısında bir növ məhdudlaşdırma kompleksi olur. Qeyri-rəsmi mühit prosesin əvvəlindən axırına kimi təşviq edilməlidir ki, tərəflər sonacan prosesdə iştirak etsinlər. Mediasiyada tərəflər öz maraqlarını və tələblərini müzakirə etmək üçün tam imkana malikdirlər. Bunun səbəbi mediasiya prosesini xarakterizə edən qeyri-rəsmi mühitin xarakterinə xas olan üstünlüklərdən irəli gəlir və tərəflərdə belə bir hiss yaradır ki, mediasiya onların maraqlarının reallaşdırılması üçün effektiv vasitədir. Bu, daha az gərgindir və münaqişə tərəfləri formal məhkəmə və hətta arbitraj prosesi üçün xarakterik olduğundan daha mehriban mühitdədirlər⁵⁷⁰.

Son olaraq qeyd etmək lazımdır ki, mediasiya prosesinin nəticəsində münaqişənin uğurla başa çatması ehtimalı onun qeyri-rəsmi xarakterindən irəli gəlir. Belə ki, uğurun ilkin şərti tərəflərin prosesdə fəal iştirakıdır. Bu zaman münaqişə tərəflərinin mövcud dünyünün vəziyyətini aradan qaldırmaq üçün tam sərbəstlik və səy göstərmək imkanı var⁵⁷¹.

⁵⁷⁰Brand J., Steadman B.J., Todd F., Commercial Mediation, JUTA, 2nd Ed, Cape Town, 2016, 25.

⁵⁷¹Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 43.

V. MEDIASIYADA İŞTİRAK EDƏN SUBYEKTLƏR

5.1 MEDIATOR VƏ ONUN MEDIASIYA PROSESİNİN APARILMASINDA ROLU

Mediasiya prosesində mediator heç bir tərəfin nümayəndəsi və ya məsləhətçisi deyil, o, indiki halda heç bir marağı olmayan üçüncü neytral tərəfdir⁵⁷². Mediator mediasiya prosesində iştirak edən mübahisə edən tərəflər arasında ünsiyyət vasitəsidir.⁵⁷³

Mediator termini etimoloji cəhətdən latın və yunan kökünə malikdir⁵⁷⁴ və orta adam, mediator,⁵⁷⁵ tərəflər arasındakı münasibətləri aydınlaşdırmağa çalışan və qarşı tərəflərlə razılaşmağa çalışan şəxs mənasını verir.

Mediator xüsusi bilik və bacarıqlara malik olan şəxsdir⁵⁷⁶. Mediasiya üçün tanınan metodlardan istifadə edərək tərəflər⁵⁷⁷ arasında davam edən müzakirələrə rəhbərlik edir. Bu baxımdan tərəflərə mövcud mübahisələrin razılaşdırılması və aradan

⁵⁷² Chern C., *International Commercial Mediation*, Informa London, 2008, 193.

⁵⁷³ Schmidt F., Lapp T., Monßen H.G., *Mediation in der Praxis des Anwalts*, Verlag C.H.Beck, München, 2012, 132.

⁵⁷⁴ Fritz R., Pielsticker D., *Handbuch zum Mediationsgesetz*, Luchterhand Verlag, Wolters Kluwer, 2020, 13.

⁵⁷⁵ Gläßer U., *Mediation und Beziehungsgewalt*, NOMOS, 2008, 59.

⁵⁷⁶ Fuchshuber C., *Mediation im Zivilrecht*, Lexis Nexis, ARD Orac, Wien 2004, 2.

⁵⁷⁷ მაგ: ავსტრია, სადაც მედიატორი უშუალოდ კანონით გაწერილი სასწავლო პროგრამის ფარგლებში შემეცნებელი მეთოდების გამოყენებით ვალდებულია აწარმოოს სამედიაციო პროცესი

qaldırılması üçün ən yaxşı şərtin tapılmasına kömək edir⁵⁷⁸. Mediatorun tərəflərdən asılı olmayan müstəqil üçüncü şəxs kimi iştirakı iki tərəf arasında davam edən münaqişədə tərəflərin bu məsələdə razılığa gəlməsinə gətirib çıxarır⁵⁷⁹.

Mediasiya prosesində mediatorun rolu könüllü prosesdə iştirak edən tərəflər üçün səlahiyyətli şəxs kimi əhəmiyyətə malikdir⁵⁸⁰, əks halda, onun iştirakı və nitqi prosesin gedişinə müsbət təsir göstərə bilməz.

Mediasiya təkcə hüquq fenomeni deyil, eyni zamanda insanın psixologiyası ilə sıx bağlıdır və insanlarla ünsiyyət qurmaq üçün mediator tərəfdən psixoloji bacarıq tələb edir. Belə demək olar ki, mediasiya prosesi psixoloqun praktikasına bir növ oxşardır. Vəkillə müqayisədə vəkil öz müştərisinə ona xidmət göstərməsini və onun maraqlarını qorumasını söyləyirsə, mediator belə bir vəd verə bilməz və bu onun funksiyası deyil. Mediatorun işi prosesin iştirakçılarına mübahisə predmeti ilə bağlı razılığa gəlmələri üçün danışıqları dəstəkləməkdir⁵⁸¹. Eyni zamanda mediator danışıq tərəflərinə bildirir ki, mübahisəni sonlandırmaq üçün onlar müzakirələrdə fəal iştirak etməli və prosesə öz töhvələrini verməlidirlər. Çünki onların fəal iştirakı olmadan və iradəsi olmadan bu mümkün olmayacaq.

Mediator sadəcə iki tərəf arasında informasiya mübadiləsi edən şəxsin rolunu oynamır⁵⁸², əksinə, tərəflər arasında davam edən

⁵⁷⁸ *Wendland M.*, *Mediation und Zivilprozess*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, 169.

⁵⁷⁹ *Eileen C., Mackie K.*, *International Mediation –The Art of Business Diplomacy*, 2nd edition, Kluwer Law International, Tottel Publishing, 2006, 21.

⁵⁸⁰ *Zenk K.*, *Mediation im Rahmen des Rechts*, Nomos, 2008, 22.

⁵⁸¹ *Fischer C., Unberath H.*, *Grundlagen und Methoden der Mediation*, C.H.BECK, München, 2014, 8.

⁵⁸² *Waring M.*, *Commercial Dispute Resolution*, Colelge of Law Publishing, 2016, 160.

danışıqlar prosesinə konkret istiqamət vermək, münaqişədə iştirak edən tərəflərin razılığa gəlmək cəhdlərinin asanlaşdırılması üçün vacib funksiya daşıyır.

Mediator tərəflərə hər hansı şərt təklif etmək⁵⁸³ və ya konkret şərtləri mütləq qaydada razılaşdırmaq səlahiyyətinə malik deyil, bu zaman tərəflər özləri üçüncü bitərəf şəxsdən istifadə edərək konkret şərtlərin bir-biri ilə razılaşdırılması prosesini həyata keçirməkdə⁵⁸⁴ maraqlıdırlar⁵⁸⁵. Bu halda mediator⁵⁸⁶ hər iki tərəfin mövqeyi barədə məlumat verir., onların real maraqlarına aydınlıq gətirir⁵⁸⁷.

Mediator ilk növbədə öz funksiyasını və rolunu tərəflərə təqdim edir, həmçinin öz səlahiyyətləri barədə məlumat verir⁵⁸⁸.

Mediatorun mediasiyada rolu tərəflərin istəyindən⁵⁸⁹ və tərəflər arasında aparılan müzakirələrin üçüncü bitərəf şəxsin istifadəsində necə əks olunması baxışlarından asılıdır. Mediatorun hər bir addımı və ya hərəkəti faktiki olaraq mediasiya prosesinin uğurlu

⁵⁸³ *Kajkowska E.*, Enforceability of Multi-Tiered Dispute Resolution Clauses, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2017, 9.

⁵⁸⁴ *Boulle L., Kathleen K.J.*, Mediation Principles, Process, Practice, Butterworths Canada, 1998, 21.

⁵⁸⁵ *Golden J., Lamm C.*, International Financial Disputes (arbitration and mediation), Oxford University Press, Oxford, 2015, 73.

⁵⁸⁶ *Menkel-Meadow J.C., Love P.L., Schneider A.K., Sternlight R.J.*, Dispute Resolution Beyond the Adversarial Model, Wolters Kluwer Law&Business, Aspen Publishers Inc, 2011, 32.

⁵⁸⁷ *Hakimah Y.*, Alternative Dispute Resolution (ADR), International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance (ISRA), Malaysia, 2012, 36.

⁵⁸⁸ *Duve C., Eidenmüller H., Hacke A.*, Mediation in der Wirtschaft, Verlag Otto Schmidt, Köln, 2011, 87.

⁵⁸⁹ *Andrews N., Landbrecht Johannes.*, Schiedsverfahren und Mediation in England, C.H.BECK., Stampfli Verlag AG Bern, 2015, 188.

olmasından və tərəflərin prosesə cəlb və inamından asılıdır⁵⁹⁰. Mediasiya sazişinin tamamlanması hər iki tərəfin maraqlarına uyğun olan razılaşmanı qəbul etməyə hazır olmasından asılıdır⁵⁹¹. Mediator hər iki tərəfin xidmətində bitərəf üçüncü tərəfdir⁵⁹², lakin mediasiya prosesi zamanı əldə olunan nəticəyə görə o heç bir məsuliyyət daşımır. Bununla yanaşı, mediator⁵⁹³ prosesin planlaşdırılması və keçirilməsinə görə məsuliyyət daşıyır. Mediatorun mübahisənin nəticəsi ilə bağlı qərar qəbul etmək hüququnun olmamasına baxmayaraq, tərəflərin gözündə mediatorun rolu və əhəmiyyəti itmir. Çünki tərəflər belə vəziyyətlərin idarə edilməsi məqsədi ilə mediatorun ən təcrübəli şəxs olduğunu və onun danışıqların asanlaşdırması funksiyasını başa düşürlər⁵⁹⁴.

Mediator mediasiya prosesində tərəflərin bərabərliyini və danışıqlarda⁵⁹⁵ iştirak edən hər iki tərəfin⁵⁹⁶ onun rəhbərliyi altında aparılan müzakirələrdə bərabər iştirakını təmin etməlidir. Qərəzsizlik və

⁵⁹⁰ *Englert K., Franke H., Grieger W., Streitlösung ohne Gericht – Schlichtung, Schiedsgericht und Mediation in Bausachen*, Werner Verlag, Amersfort, 2006, 242.

⁵⁹¹ *Haaß S.K.*, Mediation in Abgrenzung zu anderen Verfahren außergerichtlicher Konfliktbewältigung in Haft F., von Schlieffen K.G., Handbuch Mediation, C.H.BECK, München, 3 Auflage, 2016, 191.

⁵⁹² *Hilber M.*, Die Sicherung der Vertraulichkeit des Mediationsverfahrens, Verlag Dr.Kovac, Hamburg, 2006, 20.σ

⁵⁹³ *Steffek F.*, Mediation und Güterichterverfahren, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, (ZEuP) #3, Verlag C.H.Beck, München, 2013, 555.

⁵⁹⁴ *Moore C.W.*, The Mediation Process, 3rd Ed, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2003, 18.

⁵⁹⁵ *Tutzel S., Wegen G., Wilske S., Commercial Dispute Resolution in Germany*, 2nd Ed, C.H.BECK, München, 2016, 202.

⁵⁹⁶ *Greger R., Unberath H., Steffek F.*, Recht der alternativen Konfliktlösung, 2.Auflage, C.H.BECK, München, 2016, 33.

müstəqillik bu prosesin⁵⁹⁷ ilkin şərtidir. Əgər tərəflər faktiki olaraq mediatorun qərəzsizliyini və müstəqilliyini görməsələr və ya inanmasalar, onda mediatora və mediasiya prosesinə heç bir inam olmayacaq. Ona görə də, bu mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi əslində tərəflərin prosesə etibarını və mediatorun qərəzsizliyinə əsaslanır⁵⁹⁸.

Mediator tərəfindən prosesin asanlaşdırılması mediator tərəfindən əsas xarakter daşıyır, bu, mediatorun tərəflərlə düzgün ünsiyyətində, o cümlədən onların maraq yönümlü danışıqlar prosesinin keçirilməsinə yardımlarında ifadə olunur. Mediator tərəflərin ümumi maraqlarını göstərir və tərəflərin rəqabətədavamlı maraqlarını hər ikisi üçün qanəedici sazişlə əvəz etməyə çalışır⁵⁹⁹. Mediator mediasiya prosesinin yaxşı planlaşdırılması və həyata keçirilməsi üçün cavabdeh olan şəxsdir⁶⁰⁰, tərəflər isə mediasiyada razılığa nail olmaq üçün məsuliyyət daşıyırlar⁶⁰¹⁶⁰².

Dünyanın əksər ölkələrində məişət zorakılığı ilə bağlı qanunvericilik əsasən mediator tərəfindən tərəflərə hər hansı bir məsləhət verməyə⁶⁰³ və işin yekununu razılaşma yolu ilə nəticələndirməyi

⁵⁹⁷ *Haaß S.K* , Mediation in Abgrenzung zu anderen Verfahren außergerichtlicher Konfliktbewältigung in Haft F., von Schlieffen K.G., Handbuch Mediation, C.H.BECK, München, 3 Auflage, 2016, 191.

⁵⁹⁸ *Rule C.*, Online Dispute Resolution for Business, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2002, 40.

⁵⁹⁹ *Cortes P.*, The Law of Consumer Redress in an Evolving Digital Market, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, 25.

⁶⁰⁰ *Pruckner M.*, Recht der Mediation, Linde Verlag Wien, Wien, 2003, 28.

⁶⁰¹ *Fuchshuber C.*, Mediation im Zivilrecht, Lexis Nexis, ARD Orac, Wien, 2004, 2.

⁶⁰² *Spencer D.*, Principles of Dispute Resolution., 2nd Edition, Thomson Reuters, 2016, 65

⁶⁰³ *Deixler-Hübner A., Schauer M.*, (Hrsg) Alternative Formen der Konfliktbereinigung, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2016, 29.

tövsiyə etmir⁶⁰⁴, hətta bəzi hallarda bir sıra ölkənin qanunvericiliyində bu məsələyə birbaşa qadağa var⁶⁰⁵.

Məsələn, İngiltərənin qanunvericiliyi⁶⁰⁶ birbaşa mediatora neytral mövqe tutmanın zəruriliyini göstərir və yalnız müstəsna hallarda tərəflərin razılığı və təsdiqi ilə mediatora öz mövqeyini qeyri-konsensual məsləhət formasında ifadə etməyə imkan verir. Rusiya Federasiyasının nümunəsi də daxil olmaqla, məsələ ilə bağlı oxşar yanaşma müşahidə olunur.⁶⁰⁷ Belə ki, hər iki tərəfin razılığı olduqda, mediator öz mövqeyini bildirmək hüququna malikdir. bu cür yanaşmaya Niderland,⁶⁰⁸ İspaniya,⁶⁰⁹ ABŞ-ın⁶¹⁰ əksər ştatlarında icazə verilir.

Bununla belə, mediator həmişə yadda saxlamalıdır ki, bu prosesdə tərəflərə prosesi keçirmək və öz münaqişəsinin taleyini öz-ləri həll etmək üçün imkan və təşəbbüs verilməlidir⁶¹¹, beləliklə,

⁶⁰⁴ *Wode M., Rabe C.S.*, Mediation, Springer, Berlin, 2014, 24.

⁶⁰⁵ *Hopt K.J., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 58.

⁶⁰⁶ *Scherpe J.M., Marten B.*, Mediation in England and Wales, in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 405.

⁶⁰⁷ *Davydenko D.*, Mediation in Russia, in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 1179.

⁶⁰⁸ *Schmiedel L.*, Mediation in the Netherlands, in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 729.

⁶⁰⁹ *Lopez M.L.V.*, Mediation in Spain, in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 851.

⁶¹⁰ *Kulms R.*, Mediation in the USA, in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 1248.

⁶¹¹ *Greger R., Unberath H.*, Die Zukunft der Mediation in Deutschland, Verlag C.H.Beck Munchen 2008, 123.

mediator təbii ki, tərəfləri prosesdə fəal iştiraka sövq edir. Bu isə onların prosesi daha asan qavramasına şərait yaradır. Mediator tərəfləri kompromisə aparır. Bu uğura gedən yoldur⁶¹².

Kimin mediator ola biləcəyi standartları müxtəlifdir, bir sıra ölkələr var ki, burada mediator olmaq üçün şərtlər dəqiq göstərib. Baxmayaraq ki, elə ölkələr var ki, orada belə yanaşma müşahidə olunmur. Məsələn⁶¹³, Avropa ölkələrində mediasiya istiqamətində öncül yer tutan Avstriya nümunəsində tərəflər mübahisələrinin mediatoru kimi istənilən şəxsi seçə bilərlər. Onlar mediasiyada heç bir təcrübəyə malik olmasalar da, peşənin nümayəndəsi ola bilərlər⁶¹⁴, lakin bəzi hallarda qeydə alınmış mediatorun seçilməsinə gəldikdə, mediator olmaq üçün konkret şərtlər olmalıdır⁶¹⁵.

Beynəlxalq səviyyədə mediatorun mütləq vəkil olub-olmaması ilə bağlı maraqlı müzakirə aparılır⁶¹⁶. Bütün ölkələrin ehtiyac və reallıqlarını nəzərə alaraq, ölkənin daxili qanunvericiliyinə əsasən buna qərar vermək lazımdır⁶¹⁷. Baxmayaraq ki, burda, ümumi

⁶¹² *Wentzel C.*, Internationale Mediation, Logos Verlag Berlin, Berlin, 2016,194.

⁶¹³ *Fuchshuber C.*, Mediation im Zivilrecht, Lexis Nexis, ARD Orac, Wien, 2004, 27, 28.

Avstriya Ədliyyə Nazirliyi (Qanunun 8-ci maddəsi) Avstriyada mediatorlərin qeydiyyatını saxlayır. 28 yaşı tamam olan, məhkum olunmuş şəxs olmayan, peşəkar tələblərə cavab verən və peşəkar sığortaya malik olan hər bir şəxs (qanunun 9-cu maddəsi)

⁶¹⁴ *Espugues C.*, Civil and Commercial Mediation in Europe, Intersentia (Cambridge-Antwerp-Poland), Vol. II, 2014, ISBN 978-1-78068-130-6, 18.

⁶¹⁵ Avstriya nümunəsində: insan 28 yaşında olmalı, peşəkar təcrübəyə malik olmalı, cəmiyyətə etibar etməli və 400 000 avro məbləğində peşəkar sığortaya sahib olmalıdır. Bundan əlavə, hüquqi və psixoloji bilik və bacarıqlara yiyələnmək üçün şəxslər təlim keçməlidirlər.

⁶¹⁶ *von Schubert M.*, in Schiffer, J., Schiedsverfahren und Mediation, Carl-Heymanns Verlag, 2005, 274.

⁶¹⁷ §1 Abs. 1 RBERg; zur Frage der Erlaubnispflicht im Falle `gerichtsnaher` Mediation ausführlich Volkman, SchiedsVZ, 2004, S.245 ff.

standart odur ki, mediator istənilən peşənin sahibi ola bilər⁶¹⁸, lakin bu praktika beynəlxalq miqyasda illərdir ki, təsbit olunub ki, mediasiya prosesində, o cümlədən xüsusilə mürəkkəb kommersiya işlərində mediatorun hüquqşünas olması çox önəmli faktordur. Belə ki,⁶¹⁹ bu sahə üzrə ixtisaslaşmış hüquqşünasın həyata keçirdiyi mediasiya çox vaxt tərəflər tərəfindən uğur üçün ilkin şərt rolunu oynayır. Belə ki, əldə olunan razılaşma hər bir halda hüquqi tənzimləməyə tabedir⁶²⁰. Əksər Avropa yurisdiksiyasında mediatorun mütləq formada vəkil olmaq öhdəliyi yoxdur. Halbuki bu qayda ilə bağlı istisnalar var. Məsələn⁶²¹, Avstriyada⁶²² vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxs üçün mediator olmaq icazəlidir. Bu baxımdan vəkillik peşəsi üçün tətbiq edilən etik normalar mediatora da şamil olunur.

Mediatorun aşağıdakı vacib nüanslara diqqət yetirməsi vacibdir⁶²³:

- mübahisə predmeti ətrafında faktiki olaraq qərar qəbul edən və prosesə dəvət olunan insanlar nə dərəcədə iştirak edirlər? Bu, ailə kateqoriyalı mübahisələrin, eləcə də işgüzar kommersiya mübahisələrinin, eləcə də hər cür mübahisələrin mediasiyasına aiddir. Xüsusilə, mediator prosesə gəlmiş tərəflərin nə dərəcədə

⁶¹⁸ *Dingle J., Sephton J.*, Practical Mediation, Law Brief Publishing, Somerset, 2017, 70.

⁶¹⁹ *Goodman A.*, Mediation Advocacy, 2nd Ed, Nova, 2010, 1.

⁶²⁰ *Fenn P.*, Commercial Conflict Management and Dispute Resolution, Spon Press, 2012, 61.

⁶²¹ Məsələn, Türkiyə, Türkiyə Barolar Birliyinin 2012-ci ildə qəbul etdiyi qanunun sonuncu buraxılışında mediatorun Hüquq fakültəsini bitirmiş və ən azı 5 illik peşəkar təcrübəyə malik şəxs ola biləcəyi aydın idi.

⁶²² *Fuchshuber C.*, Mediation im Zivilrecht, Lexis Nexis, ARD Orac, Wien, 2004, 61.

⁶²³ *Newmark C.*, in Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation, Rovine W.Arthur, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands/Leiden, 2013, 346.

müstəqil qərar qəbul edən olduğunu təhlil etməyə çalışmalıdır və əgər başqa gözəgörünməz və ya prosesin nəticəsinə təsir edəcək şəxslər varsa, mediator onların prosesdə iştirakını təmin etməyə cəhd etməlidir. Bu yolla prosesin gedişində vaxta qənaət ediləcə, digər tərəfdən isə bu məsələ ilə bağlı qərarların qəbul edilməsi imkanı əslində sadələşdiriləcək.

- Çox vaxt belə bir hal olur ki, tərəflər mübahisədəki faktlardan danışırlar. Lakin mümkündür ki, bu faktlar mübahisəyə bilavasitə tərəf olmayan kənar şəxslər üçün aktualdır və tərəflərin faktların şərhinə dair öz versiyaları var. Bu zaman mediator bilavasitə iştirakını və şəxsləri məlumatla dəvət etməklə prosesə müsbət təsir göstərə bilər. Çünki hüquqlarına toxunular üçüncü şəxslərin iştirakı olmadan aparılan prosesin nəticəsi sazişlə yekunlaşa bilməz. Bununla əlaqədar olaraq, məsələnin daha da inkişaf etdirilməsi və tənzimlənməsi üçün Gürcüstan modelini təhlil etmək və bu istiqamətdə konkret tövsiyələr hazırlamaq vacibdir.

Eyni zamanda, müəyyən bir ölkədə xarici ölkə vətəndaşının həyata keçirdiyi mediasiya prosedurunun doğruluğu diqqət mərkəzində olmalıdır. Bu proses bütün ölkələrin daxili nizam-intizam qaydaları ilə də tənzimlənməlidir. Çünki bəzi hallarda əcnəbilər ölkədə təsbit olunmuş mediator olmaq kriteriyalarına cavab verərsə, ölkədə qeydiyyatdan keçmiş mediatorların reyestrinə əlavə edilə bilər⁶²⁴.

5.2 MEDIATORUN PEŞƏKAR BACARIQLARI VƏ TƏLİMAT ÜSUL MEXANİZMLƏRİ

Nəzərə almaq lazımdır ki, münaqişə tərəfləri arasındakı vəziyyəti düzəltmək və onları qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində mübahisə

⁶²⁴ *Frauenberger-Pfeiler U.*, in Esplugues C., *Civil and Commercial Mediation in Europe*, Intersentia (Cambridge-Antwerp-Poland), Vol. II , 2014 , 9.

ilə bağlı hər iki tərəfə də sərf edən razılışmaya gətirmək mediatorun peşəkar bacarıqlar tələb edir. Eyni zamanda mediator nəzərə almalıdır ki, müvəffəqiyyətli danışıqlar aparmaq üçün vahid metod mövcud deyil. Məsələn ondadır ki, hər bir danışıq prosesinin necə təşkil olunması subyektlərdən və mübahisə predmetinin xüsusiyyətlərindən asılıdır. Bu zaman mediatorun tərəflər və işlə bağlı tam, dolğun məlumatlı olması uğurlu danışıqların başlanğıcı rolunda çıxış edir⁶²⁵. Aşağıda mediatoru xarakterizə edən əsas keyfiyyət və xüsusiyyətlər göstərilir⁶²⁶:

- Empatiya (empatiya) - tərəflərin sabit görüntüsü ilə razılışmasa belə, tərəflərə neytral şəkildə simpatiya göstərmək, onların mövqelərini dərk etmək bacarığı;

- Tərəflərə reallığı fərqli nöqtəyi-nəzərdən göstərməyə çalışmaq qabiliyyəti. Bu reallığı bir-birinin nöqtəyi-nəzərindən dərk etmək üçündür. Bu, adətən münaqişədə olan tərəflər üçün çətin olur və məsələnin digər tərəfin nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirilməsi üçün imkan vermir;

- Səbr - Mediator qərar qəbul etməli olduğu anı düzgün seçməyi bacarmalıdır. Mediator hadisələrin ardıcılığını zəruri deyilsə sürətləndirməməlidir. Bununla belə, mediator tərəflərin bu prosesdən gözləntilərini yaxşı qavramalı və tərəflər üçün ən yaxşı nəticəyə nail olmaq üçün müvafiq üslub və formada mediasiya etməlidir⁶²⁷.

- Özünənam (özünütənqid) - mediator öz şəxsiyyətinə hörmət göstərmək qabiliyyətinə malik olmalıdır. Bir tərəfdən, özünə

⁶²⁵ Ponschab R., Verhandlungsführung: Mutter aller Konfliktlösungen, ADR-Verfahren im Vergleich –Teil 9, Zeitschrift für Konflikt-Management, 17 Jahrgang, Heft 1/2014, Januar/Februar, Seiten 1-32, PVSt 47561, 7.

⁶²⁶ Newman P., in M Liebmann (ed), Mediation in Context, 2000, 183-4.

⁶²⁷ Wendland M., Mediation und Zivilprozess, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, 390.

hörmət, digər tərəfdən isə, özünə inam hissi yaratmalıdır ki, tərəflər başqalarının diktəsi olmadan bilsinlər ki, onlar bu prosesi özləri idarə edirlər və müstəqil qərar qəbul etmək hüququna malikdirlər;

- Aydın fikirlilik (Clarity of Thought) - Mediator suallar verməklə işlə bağlı daha da çox məlumat əldə etmək və razılığa nail olmaq üçün yeni perspektivlərin yaranmasını stimullaşdırmaq üçün əsasən çevriləcək şəkildə tərəfləri prosesə cəlb etmək qabiliyyətinə malik olmalıdır.

- Yaradıcılıq - Mediator tərəflərin müzakirəsinə yeni ideyalar təqdim etmək və tərəflərə mövqelərinin formalaşması üçün təşviq etmək qabiliyyətinə malik olmalıdır.

- Dözümlülük (Stamina) - Mediasiya seansları uzun müddət davam edə bilər. Bəzi hallarda isə bu prosesdə fasilə tələb olunur. Belə ki, başqa bir vaxtda iclasın təxirə salınması əks nəticə verə bilər. Bunu nəzərə alaraq, mediator prosesə tam rəhbərlik etməyi və tərəflər arasında davam edən dialoqa ara verməməyi bacarmalıdır.

Bundan başqa, mediatorun aşağıdakı məsələlərə də diqqət yetirməsi vacibdir⁶²⁸:

a) mediasiya prosesinin əsas və mərkəzi məsələsi ondan ibarətdir ki, mediator davamlı olaraq tərəflərin maraqlarının sistemli təhlilini aparmalıdır⁶²⁹.

b) mediasiya prosesində mediator tərəflərə özünü ifadə etmək üçün tam şərait yaratmalı və tərəflə onun təmsilçisi arasındakı söhbətə imkan verməlidir.

⁶²⁸ *Nelson M.R.*, *Nelson on ADR*, Thomson Carswell, 2003, 57, 58.

⁶²⁹ *Wendenburg F.*, *Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, 39.

c) mediator tərəflərə qarşı hər hansı təhqiramiz ifadə və ya nalayiq söz işlətməkdən çəkinməlidir.

d) Öz söz ehtiyatı, jesti və yanaşması ilə prosesdə iştirak edən tərəflərə hörmət nümayiş etdirməlidir.

e) mediator⁶³⁰ öz davranışı ilə hər iki tərəfə mediasiya prosesinin bütün dövrü ərzində eyni dərəcədə diqqət ayırmalı və vaxt sərf etməlidir, çünki mediator tərəflərlə danışıqlara başlanmasının ilk dəqiqəsindən etibarən onlarla münasibətləri qurmağa başlayır. Bütün bunlar mediatordan təcrübə tələb edir.

f) Bəzi hallarda tərəflər arasında danışıqlarda durğunluq yaranır ki, mediator yaranmış vəziyyətdən çıxış yolunu tapmağı bacarmalıdır⁶³¹. Əks halda mediasiya dayandırıla bilər.

5.2.1 Sual vermək texnikası

Mediatorun sual vermək bacarığı mühüm bir xüsusiyyətdir. Çünki o, yalnız düzgün sual verməklə tərəflərdən əlavə məlumat alır⁶³². Bu, heç də az əhəmiyyət kəsb etmir, həm də tərəfləri bir sıra suallar üzərində düşünməyə vadar edir və tərəflərin öz mövqeyində nə qədər ısrarlı olması⁶³³, mövqenin düzgünlüyü barədə düşünüb-düşünməməsi barədə şübhələr yaradır. Buna bənzər bacarıqdan istifadə edərək mediator öz əlavə düşüncəsini bir yolla təhrik edə

⁶³⁰ Tutzel S., Wegen G., Wilske S., *Commercial Dispute Resolution in Germany*, 2nd Ed, C.H.BECK, Munchen, 2016, 202.

⁶³¹ Eidenmüller H., Wege aus der Sackgasse: Wie lassen sich Blockaden in Mediations- und Güteverfahren lösen? Zeitschrift für Konflikt-Management, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 1/2013, 4, 5.

⁶³² Kovach K.K., *Mediation in a Nutshell*, 2nd Ed, West a Thomson Reuters Business, USA, 2010, 53.

⁶³³ *Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G., Arbitration and Mediation in International Business*, Kluwer Law International, 2006, 190.

bilər. Mediator tərəflərə suallar verməklə öz baxışlarını nəzərdən keçirməyə və yenidən qiymətləndirməyə kömək edir.

5.2.2 Aktiv dinləmə bacarığı

Mediator yaxşı (aktiv) dinləmə⁶³⁴ bacarıqlarına sahib olan bir şəxs⁶³⁵ olmalıdır. Dinləmə, mediatorun sahib olması lazım olan⁶³⁶ təməl bir texnikadır⁶³⁷. Dinləmə zamanı mediator bir tərəfdən işin vəziyyətini tam olaraq anlayır, digər tərəfdən isə bu tərəflərdə mediatora qarşı etibar yaradır⁶³⁸.

5.2.3 Şifahi və qeyri-verbal ünsiyyət

Mediatorun yaxşı inkişaf etmiş şifahi danışıq bacarıqlarına malik olması, o cümlədən öz oratoriya istedadı ilə tərəflərin diqqətini cəlb edə bilməsi və onu dialoqa cəlb etməsi çox vacibdir. Necə ki, müşahidə etmək və tərəflər arasındakı şəxsi münasibətlərin qeyri-verbal ünsiyyət vasitəsilə təhlil edərək müəyyənləşdirmək də az əhəmiyyət kəsb etmir. Belə ki, çox vaxt tərəflər birbaşa danışıqlarda qaça bilərlər, halbuki onlar jestlə digər tərəfə fərqli yanaşma göstərə bilərlər. Mediator tərəflərlə

⁶³⁴ *Schmidt F., Lapp T., Monßen H.G.*, Mediation in der Praxis des Anwalts, Verlag C.H.Beck, München, 2012, 30.

⁶³⁵ *Goldberg S.B., Sander F., Rogers E.A., Nancy H., Cole S.R.*, Dispute Resolution: Negotiation, Mediation, Arbitration and other Processes, 6th Ed, Wolters Kluwer, 2012, 128.

⁶³⁶ *Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G.*, Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, 2006, 190.

⁶³⁷ *Kovach K.K.*, Mediation in a Nutshell, 2nd Ed, West a Thomson Reuters Business, USA, 2010, 52.

⁶³⁸ *Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G.*, Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, 2006, 190.

daim göz təmasına cəhd göstərməlidir⁶³⁹. Bu baxımdan qeyri-verbal ünsiyyət mediator üçün vacib bacarıqdır.

5.2.4 Prosesi idarə etmək bacarığı

Mediasiya prosesinin gedişi, eləcə də son nəticə tərəflərin iradəsindən asılıdır. Lakin mediator prosesin faktiki idarə edilməsini və nəzarətini həyata keçirməlidir⁶⁴⁰. Prosesə başlamazdan əvvəl mediator tərəflər arasındakı münasibətləri, o cümlədən gərgin fonu təhlil etməlidir.

Mediasiyanın ilk mərhələsindən etibarən mediator prosesin mənceri statusunu qoruyub saxlamalıdır. Mediatorlar diqqət yetirməlidirlər ki, birgə və ya fərdi görüşün gündəliyi mediator tərəfindən tərəflərə təklif olunur və buna görə də, əsasən, tərəflərin məsələnin həllinə cəlb edilməsi mediatorun atdığı düzgün addımlardan və prosesin düzgün planlaşdırılmasından asılıdır.

5.2.5 Qruplarda işləmək bacarığı

Mediator komanda ilə işləmək bacarığına da yiyələnməlidir. Çünki mürəkkəb kommersiya mübahisələrində, o cümlədən ailə mübahisələrində "co-mediation praktikasını" adlanan birgə mediasiya praktikasını geniş şəkildə təqdim edilmişdir⁶⁴¹. Bu praktikada tərəflərlə prosesin koordinasiya və effektiv şəkildə asanlaşdırılması məqsədilə mediatorlar arasında funksiya və rollar effektiv şəkildə bölüşdürülür. Ko-mediasiyanın üstünlüyü bir neçə sahənin mütəxəssisi olan mediatorlar tərəfindən prosesin aparılması müvəffəqiyyətin mümkünlüyünü iki dəfə artırmış olur. Həmçinin,

⁶³⁹ *Krabbe H.*, Werkstattbericht –Hochstrittige Parteien in der Mediation, 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, Seiten PVSt 47561, 59.

⁶⁴⁰ *Herrman M.*, The Blackwell Handbook of Mediation, Blackwell Publishing, 2006, 40.

⁶⁴¹ *Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G.*, Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, 2006, 190.

birgə mediasiya halında toplanmış informasiyanı idarə etmək və təhlil etmək daha asandır.

5.2.6 Mediator tərəfindən proseslərin idarə edilməsi üslubu

Mediasiya⁶⁴² prosesinin aparılmasının aşağıdakı modelləri mövcuddur:

a) **Dəstəkləyici mediasiya** - bu modelin tətbiqində mediatorun rolu tərəflərin rolundan daha az olur⁶⁴³, belə ki, proses boyu mübahisə tərəflərinə prosesdə iştirak üçün daha „aktiv faza“da iştirak etmək və danışıqlarda dominant olmaq şəraiti yaradılır. Çox vaxt buna maraq əsaslı mediasiya modeli (Interest/Based) də deyirlər⁶⁴⁴. Bu cür danışıqlarda mediator tərəflərin mübahisə predmeti ilə bağlı daha aktiv məşğul olmasını və danışıqların asanlaşdırılmasını təşviq edir.

Dəstəkləyici mediasiya modelində mediator tərəflərə mübahisələrin həlli baxımından hər hansı bir formada məsləhət və ya tövsiyə vermək səlahiyyətinə malik deyil. Mediator öz xüsusi bacarıqlardan istifadə edərək konkret sazişin əldə edilməsini aktiv şəkildə dəstəkləyir. Bu zaman tərəflər öz maraqlarını üstün tutur və onun üzərində fokuslanırlar. Belə ki, bu, onların birbaşa iştirak

⁶⁴² *Steadman B.J., Todd F., Commercial Mediation, IUTA&Company, 2nd Ed, 2016, 21,22.*

⁶⁴³ *Wendland M., Mediation und Zivilprozess, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, 170.*

⁶⁴⁴ *Fenn P., Commercial Conflict Management and Dispute Resolution, Spon Press, 2012, 62.*

kının məntiqi nəticəsidir⁶⁴⁵ və tərəfləri effektiv müzakirələr aparmağa sövq edir⁶⁴⁶.

Hüquqlara əsaslanan mediasiya anlayışı o deməkdir ki, tərəflər müzakirələr yolu ilə əldə edə biləcəkləri nəticəyə məhkəmə vasitəsilə nail olmağa çalışırlar.

Maraq əsaslı mediasiya zamanı mediator hər iki tərəfin marağına uyğun iş üzrə yekun razılaşmanın tərtib edilməsi məqsədilə tərəfləri mümkün qədər çox müzakirədə iştirak etmək üçün çalışmalıdır⁶⁴⁷. Mediator tərəflərə özləri razılığa gəlməkdə kömək edir⁶⁴⁸.

Bu növ mediasiya 4 əsas elementlə xarakterizə olunur⁶⁴⁹:

1. Mediator prosesin gedişinə diqqət yetirir, bilavasitə prosesində tərəflərin tam şəkildə iştirakını təmin edir.

2. Mediator tərəflərə diqqət yetirir və onlar üçün faydalı qərar qəbul edir. Bu, onların öz mülahizələrinin və maraqlarının təhlili ilə bağlı qəbul edilmiş qərar olur⁶⁵⁰.

3. Mediator tərəflər arasında səmərəli ünsiyyətin aparılmasına xüsusi diqqət yetirir, tərəflərin bir-biri ilə səmərəli ünsiyyət qurmaları üçün tam imkan yaradır;

⁶⁴⁵ Kumar A., *Alternative Dispute Resolution System, Global and National Perspective*, K.K. Publications, 2016, 106.

⁶⁴⁶ Ponte L., Cavenagh T., *Alternative Dispute Resolution in Business*, West Educational Publishing, Ohio, 1999, 97.

⁶⁴⁷ Fenn P., *Commercial Conflict Management and Dispute Resolution*, Spon Press, 2012, 62.

⁶⁴⁸ Kajkowska E., *Enforceability of Multi-Tiered Dispute Resolution Clauses*, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2017, 9.

⁶⁴⁹ Chern C., *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, 2015, 37, 38.

⁶⁵⁰ Chern C., *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, 2015, 240.

4. Mediator tərəflərin öz maraqlarına yönəlmiş danışıqlarına xüsusi diqqət yetirir;

Belə bir mediasiya prosesinin gedişində mediator tərəflərə bir-birinin marağını müəyyən etmək, tərəflərin mübahisədə real marağının nə olduğunu anlamaq məqsədilə suallar verir⁶⁵¹. Mediator tərəflərə hər hansı bir tövsiyə və ya məsləhət vermir və razılaşmanın ən yaxşı şərtinin nə ola biləcəyi və ya mübahisəyə məhkəmədə baxılacağı təqdirdə nəticənin nə olacağı barədə öz fikrini ifadə etmir.

Bu üslubda mediasiya aparılarkən mediator prosesin nəticəsinə və onun məzmununa daha az müdaxilə edir, bununla da tərəfləri mübahisələrin həlli ilə bağlı öz qərarlarını verməyə sövq edir⁶⁵².

b) **qiymətləndirici mediasiya**⁶⁵³ – bu modeldə mediatorun rolu daha aktiv olur və⁶⁵⁴ mübahisənin həlli baxımından alternativlərin tapılmasında və təhlilində tərəflərə fəal kömək edir⁶⁵⁵. Bu model çox vaxt qiymətləndirici/hüquq əsaslı adlanır.

"Qiymətləndirici mediasiya" adlanan prosesdə mediator yalnız davam edən danışıqlar prosesinin qiymətləndirilməsi ilə özünü məhdudlaşdırmır və bəzi hallarda razılığa daha yaxşı nail olmaq üçün mübahisədə iştirak edən tərəflərə məsləhətlər verir verir. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, mediator tərəfindən bu cür

⁶⁵¹ *Fenn P.*, Commercial Conflict Management and Dispute Resolution, Spon Press, 2012, 62.

⁶⁵² *Chern C.*, The Commercial Mediator's Handbook, informa Law from Routledge, 2015, 37.

⁶⁵³ *Tsertsvadze Q.*, Mediatorluq, Meridian Nəşriyyatı, Tb., 2010, 141 səh..

⁶⁵⁴ *Wendland M.*, Mediation und Zivilprozess, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, 170.

⁶⁵⁵ *Hornung U.*, Rechtliche Rahmenbedingungen für die Tätigkeit freier Mediatoren, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2006, 36.

müdaxiləyə yalnız⁶⁵⁶ hər iki tərəfin xahişi ilə yol verilir. Buna bənzər üslub Amerika Birləşmiş Ştatlarında da mövcuddur⁶⁵⁷, çox vaxt "tövsiyə verən mediasiya" forması adlandırılır⁶⁵⁸.

Mediator hüquqlara-iddialara əsaslanan mediasiya prosesinin gedişində tərəflərə razılığa gəlməkdə kömək edir. Mediator tərəflərə onların mövqeyinin zəif tərəflərini göstərir və dolayı yolla iş mediasiyadan məhkəmə müstəvisinə keçərsə, tərəflər arasında olan hüquqi mübahisənin nəticəsini göstərir⁶⁵⁹. Bu prosədə mediator tərəflərə⁶⁶⁰ mediasiya məqsədləri üçün ən yaxşı razılaşma şərtinin nədən ibarət olacağı barədə rəsmi və qeyri-rəsmi tövsiyə verir. Yəni tərəflərə mübahisəyə son qoyulması üçün konkret şərtlərin görüntüsünü təklif⁶⁶¹ edir. Mediator bu növ mediasiyada əsas diqqəti tərəflərin maraqlarına deyil, işin hüquqi hissəsinə və ədalət prinsipinə uyğunluğuna yönəldir.

Hüquqlara əsaslanan mediasiya modeli⁶⁶² asanlaşdırıcı mediasiya modeli tərəfdarlarının tənqidlərinə məruz qalmışdır. Tənqidin əsas əsaslandırılması ondan ibarət idi ki, mediator tərəflərə hər hansı tövsiyə vermək hüququna malik olmamalı və tərəflərin iradəsinin avtonomluğuna müdaxilə etməməlidir. Bu baxımdan qeyd edək ki, prosesin gedişi rəqabət əsaslı çəkişmə aparılan prosesə bənzəməməli olduğu kimi, mediatorun neytrallığını əsaslı

⁶⁵⁶ *Chern C.*, *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, 2015, 35.

⁶⁵⁷ *oʻ33ʻ*, 241.

⁶⁵⁸ *Ponte L., Cavenagh T.*, *Alternative Dispute Resolution in Business*, West Educational Publishing, Ohio, 1999, 97.

⁶⁵⁹ *Fenn P.*, *Commercial Conflict Management and Dispute Resolution*, Spon Press, 2012, 63.

⁶⁶⁰ *oʻ33ʻ*, 63.

⁶⁶¹ *Kajkowska E.*, *Enforceability of Multi-Tiered Dispute Resolution Clauses*, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2017, 9.

⁶⁶² *Penny B.*, *Mediation Law*, Routledge Taylor&Francis Group, 2013, 6, 7.

şübhəyə məruz qoyur. Əks halda mediasiya ictimaiyyətdə etibarını itirə bilər. Mediator mediasiya apararkən əslində tərəflərin maraqları arasında tarazlığı qorumalı, onun neytrallığı və qərəzsizliyini şübhəyə salan heç bir hərəkət etməməlidir⁶⁶³.

Lakin bu gün də hüquqlara əsaslanan mediasiya uğurla davam edir. Nəzərə alsaq ki, mediator tərəflərə nə qədər məsləhət versə də, nəticədə son qərar qəbul edən tərəflərin özləridir.

C) transformativ mediasiya⁶⁶⁴.

Bu mediasiya üslubu Robert Buş və Cozef Folqerin adı ilə bağlıdır. Onlar hesab edirdilər ki, mediasiyadan istifadə etmək münaqişə tərəfləri arasındakı münasibətləri dəyişə bilər⁶⁶⁵. "Transformasiyalı mediasiya" adlanan prosesin hazırlanması üçün qismən də olsa, asanlaşdırıcı üslubdan istifadə edilir. Bu üslubda mediasiya zamanı mediator öz qərarını vermək üçün maraqları tapmaq məqsədilə tərəflərə aktiv informasiya mübadiləsi üçün şərait yaradır və digər tərəfdən tərəfləri digər tərəfi tanımağa və onların mövqelərini nəzərə almağa çağırır⁶⁶⁶.

Mediasiya prosesinin aparılmasının ən son konsepsiyası olan transformativ mediasiya zamanı hər iki tərəf faktiki olaraq birgə görüşdə bir-birinin real maraq və dəyərlərini təsdiq edir və ortaq razılaşmaya gəlmək üçün, barışıq əldə etmək üçün müzakirələr aparırlar. Bu da öz növbəsində prosesdə tərəflərin bir-birinin mövqeyini daha yaxşı anlamalarına, eləcə də tərəflər arasında münaqişənin real səbəblərini daha yaxşı anlamalarına kömək edir.

⁶⁶³ *Chern C.*, *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, 2015, 242.

⁶⁶⁴ *Eidenmuller H., Wagner G.*, *Mediationsrecht*, otto schmidt, 2015, 31.

⁶⁶⁵ *Mantle M.*, *Mediation: A practical guide for lawyers*, Dundee University Press, Dundee, 2011, 132.

⁶⁶⁶ *Mantle M.*, *Mediation: A practical guide for lawyers*, Dundee University Press, Dundee, 2011, 132.

Belə ki, tərəflər bunun əsasında münaqişənin həllinə nail ola bilərlər. Bu üslubda mediasiya onunla xarakterizə olunur ki, tərəflər bir-birinin ehtiyac və maraqlarını yaxşı anlayır və bütün bunları nəzərə alaraq məqbul razılaşma əldə etməyə çalışırlar⁶⁶⁷.

5.2.7 Mediatorluğun innovativ formaları (canlı mediasiya, onlayn mediasiya)

➤ Canlı mediasiya

Qeyd edək ki, bütün dünyada proseslərin idarə edilməsinin "canlı mediasiya" kimi innovativ forması mövcuddur. Məsələn, Avstraliyada "Shuttle" mediasiyası adlanan xüsusi bir mediasiya forması təqdim olunub.⁶⁶⁸ Bu formadan istifadə edilməsi mediator tərəflərin bir araya gəlmədiyi halda belə mediasiya prosesini həyata keçirməyə vadar edir və mediator tərəflərin olduğu əraziyə səfər edərək, məlumat mübadiləsi aparmaqla prosesi idarə etməyə çalışır⁶⁶⁹.

Üç⁶⁷⁰ əsasə görə bu mediasiya üslubu praktikada tətbiq edilir:

a) yüksək gərginliklər şəraitində mediasiya zamanı qarşıdurmadan qaçınmaq;

b) tərəflər məxfi məlumatlara malikdirlər və onu üçüncü bitərəf şəxsdən istifadə edərək digər tərəfə verməyi seçirlər;

c) mediatora tərəflərin bir-birinin yanında danışa bilmədiyi hətta qeyri-məxfi məlumatlar barədə açıq danışmaq imkanı verilir.

⁶⁶⁷ Chern C., *The Commercial Mediator's Handbook*, informa Law from Routledge, 2015, 244.

⁶⁶⁸ Boule L., Field R., *Australian Dispute Resolution*, Lexis Nexis Butterworths, 2017, 286.

⁶⁶⁹ Wode M., Rabe C.S., *Mediation*, Springer, Berlin, 2014, 6.

⁶⁷⁰ Roberts M., *Mediation in Family Disputes*, Ashgate, 2014, 133.

Lakin, qeyd etmək lazımdır ki, bu üslubun da öz mənfi cəhətləri var. Xüsusilə, bu cür mediasiya birmənalı şəkildə hər iki tərəfin iştirakı ilə birgə görüşlərin keçirilməsi zamanı olduğundan daha çox vaxt tələb edir. Bundan başqa, belə mediasiya zamanı bütün iş yükü mediatorun üzərinə düşür və tərəflər bir növ prosesdə aktiv iştirak etmirlər.

➤ **Onlayn Mediasiya**

Mübahisələrin həllinə effektiv alternativ kimi mediasiya o qədər populyarlaşır ki, beynəlxalq hüquq ictimaiyyəti mediasiya istifadəçilərinə daha effektiv və rahat şəkildə bu prosesi necə təklif edə biləcəkləri mexanizmləri haqqında daim düşünür. Bu isə onun geniş yayılmasına daha da təkan verir.

Mübahisələrin həllinin effektiv alternativ vasitəsi kimi mediasiya prosesinin qurulması ilə paralel olaraq, o cümlədən beynəlxalq mübahisələrin həllinin bir növü kimi mediasiyadən daha çox istifadə edilməsi və Avropa ölkələrində mediasiya sahəsində daha bir yeniliyin bərqərar olmasına bir növ təkan vermək lazımdır. Xüsusilə, biz "E-Justice" adlanan mediasiya prosesindən danışırıq. Qeyd etmək lazımdır ki, Birləşmiş Ştatlar həqiqətən də bu istiqamətin həyata keçirilməsində öncüdür. Lakin, bir çox Avropa ölkələrində buna bənzər bir mediasiya forması artıq həyata keçirilir⁶⁷¹. Fakt ondan ibarətdir ki, mübahisələrin həllinin məhkəmə və hətta arbitraj prosesi kimi ənənəvi formaları artıq tərəflər arasında gündən-günə artan mübahisələrin, o cümlədən artan xərclərin və transsərhəd mübahisələrin işığında həll edilməsi üçün effektiv mexanizm deyil⁶⁷².

⁶⁷¹ İtaliyada ODR-un inkişafı Milan Arbitraj Palatası ilə bağlıdır 2003 <<http://www.risolvionline.it>>.[15.05.2018]

⁶⁷² *Cortes P.*, *The Law of Consumer Redress in an Evolving Digital Market*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, 101.

Avropa nöqteyi-nəzərindən mübahisələrin həlli mexanizmlərinin sadə, effektiv, vaxtında və əlçatan formalarının mövcudluğu indiki dövrün zərurətidir⁶⁷³.

Yeni Avropa Çərçivə Qaydaları mübahisələrin həlli mexanizmlərinin Bütün Avropa üzrə vətəndaş ədalət sisteminə tətbiqini və inteqrasiyasını təmin edir⁶⁷⁴.

21 may 2013-cü ildə Avropa Parlamenti Mübahisələrin Onlayn Həllinə Dəstək Qaydası (Nizamnamə No 524/2013⁶⁷⁵), o cümlədən Avropa ölkələrində mübahisələrin onlayn həlli formasının və platformasının təqdim edilməsi üçün əlavə qayda qəbul etmişdir⁶⁷⁶. Bu qaydanın məqsədi daha az məsrəflə, məhkəmədən kənar həll edilə bilən kommersiya mübahisələrini həll etmək və mediaasiya iştirakçıları üçün rahat şərait yaratmaqdır⁶⁷⁷.

Qeyd edək ki, 2011-ci ildə Avropa Komissiyası tərəfindən aparılmış (2013-cü il mübahisələrin alternativ həlli nəzəriyyəsinə dair Avropa Direktivi daxil olmaqla) tədqiqatın nəticəsi olaraq⁶⁷⁸ məlum olub ki, kiçik mübahisələrin iştirakçılarının təxminən

⁶⁷³ *Carvalho J.M., Carvalho C.*, Online Dispute Resolution Platform in Alberto de Franceschi (ed), *European Contract Law and the Digital Single Market –The Implications of the Digital Revolution*, Intersentia, 2016, 245, 246.

⁶⁷⁴ *Cortes P.*, Consumer ADR in Spain and the United Kingdom, *EuCML Journal of European Consumer and Market Law*, C.H.BECK, Vol 7, 2/2018, 82.

⁶⁷⁵ ob. <<http://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/524/oj>>. [15.05.2018]

⁶⁷⁶ *Steffek F.*, The Relationship between Mediation and Other Forms of Alternative Dispute Resolution in The Implementation of the Mediation Directive, (Compilation of in-depth Analysis) European Parliament Directorate-General for Internal Policies, 2016, 52, 53. <<http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>>. [15.05.2018]

⁶⁷⁷ *Van Gelder E.M., Biard A.B.*, The Online Dispute Resolution Platform after one Year of Operation: A Work in Progress with Promising Potential, *Legal Journal Consumenten & Recht, TvC UITGEVERIJ*, Paris, 2018, 77.

⁶⁷⁸ ob. EU Directive 2013/11/EU.

78%-i bununla bağlı xərcləri və işlər üçün tələb olunan vaxtı nəzərə alaraq artıq hüquqi mübahisəni davam etdirmir⁶⁷⁹.

İnternet məkanının, internet platformasının inkişafı⁶⁸⁰ kommunikasiyanın yeni sahələrinin qurulmasına təkan verir. Burada artıq münaqişə tərəflərinin iştirakı ilə mübahisəli məsələlər üzrə razılaşmalara nail olmaq mümkündür. Son illər informasiya texnologiyaları informasiya kommunikasiya texnologiyalarına çevrilir. Bu sahədə elektron kommunikasiyanın geniş texniki imkanları təmin edilir. Bundan başqa, qeyd etmək lazımdır ki, e-ticarətin inkişafı ilə paralel olaraq mübahisələrin alternativ vasitəsi olan elektron vasitə kimi hazırlanacaq müvafiq mexanizmin yaradılmasına ehtiyac var⁶⁸¹.

İnternet, online alış-veriş və ticarət dünyasını formalaşdırır⁶⁸². Bu, hər gün artan bir proses-kateqoriyadır⁶⁸³. Hər hansı digər bazar kimi bu bazar müştəri məmnuniyyəti və səmərəli işi ilə diqqət mərkəzindədir. Baxmayaraq ki, online ticarətdə tez-tez boşluqlar var, bu, tez-tez münaqişə vəziyyətlərinə gətirib çıxarır və⁶⁸⁴ uzunmüddətli mübahisələrin fonunda bazarın harmonik inkişafının qarşısını alır. Belə bir vəziyyət istifadəçilərə mübahisələrin vaxtında və rahat həlli yollarını

⁶⁷⁹ *Van Gelder E.M., Biard A.B., The Online Dispute Resolution Platform after one Year of Operation: A Work in Progress with Promising Potential, Legal Journal Consumenten & Recht, TvC UITGEVERIJ, Paris, 2018, 77.*

⁶⁸⁰ *Brinkmann M.C., E-mediation im öffentlichen Bereich in Niedostadek A., (hrsg) Praxishandbuch Mediation, Richard Boorberg Verlag, Stuttgart, 2010, 376.*

⁶⁸¹ *Brown H., Marriott A., ADR Principles and Practice, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 587.*

⁶⁸² *Christopher H., Astrid S., Resolving Mass Disputes, Edward Elgar Publishing, UK, 2013, 240.*

⁶⁸³ *Commission Staff Working Document Report on cross-border e-commerce in the EU SEC (2009), 283.*

⁶⁸⁴ *Cortes P., Developing Online Dispute Resolution for Consumers in the EU : a proposal for the regulation of accredited providers, 2010, 19, International Journal of Law and Information Technology #1.*

və mexanizmlərini təklif etmək üçün onlayn mübahisə sisteminin təqdim olunmasında bir növ təhrikçi amilə çevrilməmişdir⁶⁸⁵.

Elektron məkanda mübahisələrin həlli imkanları gün-gündən artır və təkmilləşir⁶⁸⁶. WIPO⁶⁸⁷ (Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı) Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin ODR proqramı əqli mülkiyyət mübahisələrinin onlayn həllini təklif edir.

2011-ci il oktyabrın 25-də Avropa Parlamenti ADR-ə dəstək məqsədilə daha bir qətnamə qəbul etdi⁶⁸⁸. Bu qətnamədə kiçik iddialara dair məhkəmə işlərində və ya transsərhəd çəkişmələrdə ODR-un inkişafının böyük potensialına istinad edilməsi nəzərdə tutulur⁶⁸⁹.⁶⁹⁰ Lakin mübahisələrin həllinin bu forması da tənqidçilər tərəfindən birmənalı qarşılanmır. Onlar hesab edirlər ki, nizamlamanın olmaması mübahisələrin elektron formada həllinin çətinliyidir. UNCITRAL öz ODR qaydalarında ODR-dan istifadə ediləcəyini və yaxın vaxtlarda ildə bir neçə milyonluq mübahisələrin həllini proqnozlaşdırır⁶⁹¹. E-Ticarətin inkişafından sonra isə bu istehlak yüz

⁶⁸⁵ *Christopher H, Astrid H.*, Resolving Mass Disputes, Edward Elgar Publishing, UK, 2013, 240.

⁶⁸⁶ ონლაინ მედიაციის სერვისი Juripax (სთავაზობს მედიატორებს შესაძლებლობას იქონიონ ონლაინ პროგრამა პროცესის წარმოების, იგულისხმება ონლაინ ფორმები, ონლაინ ჩართვების პლატფორმა, საქმისწარმოების პროგრამა)

⁶⁸⁷ World Intellectual Property Organisation

⁶⁸⁸ Civil Justice Council, ODR-report, 5.

⁶⁸⁹ *Cortes P.*, The Law of Consumer Redress in an Evolving Digital Market, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, 44.

(Bu direktivə uyğun olaraq istifadəçilər mübahisəni onlayn həll etməyi bacarmalıdır. Ona görə də ADR xidmət təminatçıları ODR avadanlıqlarına malik olmalıdırlar, belə ki, əks halda bütün Avropada kiçik mübahisələri həll etmək çətin olacaq.

⁶⁹⁰ *Susskind R.*, *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 10.

⁶⁹¹ *Rogers V in Wahab M.A., Katsh E., Rainey D.*, Online Dispute Resolution (ODR): Theory and Practice, Eleven International Publishing, 2011, 122.

milyonlarla arta bilər⁶⁹². Aydın şəkildə demək olar ki, Avropa Komissiyası üçün ODR-dan istifadə ideyası, Avropa Birliyi sərhədləri daxilində rəqəmsal ticarəti əlavə olaraq dəstəklədiyi nəzərə alınaraq məqbul hala gəlib⁶⁹³. Online yeni innovativ yanaşmada və kompleks şəkildə mübahisələrin həllinə imkan verir⁶⁹⁴. Bir sıra ölkələrin qanunvericiliyi buna bənzər termini açıq-aşkar müəyyən edə və nəzərə almasa da, heç nə bu cür texniki vasitələrdən istifadə edərək mediatorliyi qadağan etmir⁶⁹⁵.

Mübahisələrin Onlayn Həlli (ODR)⁶⁹⁶ İnternet texnologiyaları kommunikasiyalarından istifadə etməklə uzaqdan həyata keçirilən mübahisələrin alternativ həlli vasitəsi⁶⁹⁷ kimi qəbul edilir. Bu alət

⁶⁹² *Rule C., Rogers V., Del Duca F.L.*, Designing a Global Consumer Online Dispute Resolution (ODR) System for Cross-Border Small Value –High Volume Claims-OAS Developments in Uniform Commercial Code Law Journal (UCCLJ) 2010, 221.

⁶⁹³ *Christopher H, Astrid S.*, Resolving Mass Disputes, Edward Elgar Publishing, UK, 2013, 241.

⁶⁹⁴ Brinkmann M.C., E-Mediation im öffentlichen Bereich in *Niedostadek A.*, (Hrsg) Praxishandbuch Mediation, Richard Boorberg Verlag, Stuttgart, 2010, 376.

⁶⁹⁵ *Esplugues C.*, Civil and Commercial Mediation in Europe, Intersentia (Cambridge-Antwerp-Poland), Vol. II, 2014, ISBN 978-1-78068-130-6, 52-53.

⁶⁹⁶ Ədəbiyyatda tez-tez «E-Mediatorluq» terminindən istifadə olunur.

⁶⁹⁷ Son illərdə beynəlxalq bazarda özəl onlayn mübahisələrin həlli provayderləri yaradılıb: a) eBay-ın Mübahisələrin Həlli Mərkəzi – bu mərkəz öz məkanında tərəflərə mübahisələrin onlayn həlli platforması təklif edir; b) Modria - keçmiş ODR direktoru Colin Roul şirkətini təmsil edir (2003; 2011) eBay-dan onlayn disponentlərin hazırlanması üçün lisenziya almış və elektron proqramını hazırlamışdır; c) Rechtwijzer – 2007-ci ildə Niderland Hüquqi Yardım Xidməti Şurası mübahisədə iştirak edən tərəflərə elektron məkanda vəkil tapmaqda kömək etmək məqsədi ilə onlayn portal hazırladı. 2014-cü ildə bu portal Hill (www.hiil.org/project/rechtwijzer) ilə mübahisələrin onlayn həlli platformasına çevrilmiş oldu. d) "Youstice" həmçinin 2014-cü ildə istifadəyə verilən və kiçik dəyər mübahisələrinin onlayn həllinə xidmət edən onlayn platformadır; E) resolver – www.Resolver.co.uk - istifadəçilərə platformadan istifadə edərək mübahisələri onlayn şəkildə etməyə imkan verən özəl platformadır. [15.05.2018]

tərəflərə⁶⁹⁸ elektron vasitələrdən istifadə edərək⁶⁹⁹ mediasiyada iştirak etməyə⁷⁰⁰, bir-birini izləməyə, bir-birini dinləməyə⁷⁰¹, onlayn⁷⁰² informasiyanı bir-birinə göndərməyə və onlayn informasiya⁷⁰³ saxlamağa imkan verir. Siz tez-tez belə bir fikir eşidəcəksiniz ki, elektron platformaların və imkanların sayının artması gələcəkdə vəkilə ehtiyacı azaldacaq⁷⁰⁴. Bu fikir özünü doğrultmur, belə ki, mübahisə hansı formada həll olunursa olsun, tərəflər effektiv prosesin aparılması və maraqlarının qorunması üçün həmişə lazımı hüquq işçisinə, vəkilə müraciət edir⁷⁰⁵.

Son zamanlar dünyada mübahisələrin onlayn həlli formaları inkişaf edir və bəzi hallarda onlayn rejimdə şikayətin elektron

⁶⁹⁸ ODR anlayışı arasında texniki spesifikasiyalar yazan 3-cü UNCITRAL İşçi Qrupu ODR anlayışı üzərində işləmişdir.

⁶⁹⁹ *Brinkmann M.C.*, E-mediation im öffentlichen Bereich in *Niedostadek A.*(hrsg) Praxishandbuch Mediation, Richard Boorberg Verlag, Stuttgart, 2010, 377, 378, 379, 380, 381.

(Onlayn mediasiyayı inkişaf etdirmək məqsədilə Almaniyada bir neçə elektron platforma yaradılıb. Bu platformalar özəl şirkətlər tərəfindən mediasiya ilə maraqlanan istifadəçilərə Wiki, Weblog, Chat, Mikro-Bloqinq kimi proqramlar aktiv şəkildə təklif olunur.)

⁷⁰⁰ *Behme C., Probst R.*, Die neuen Mediationsregeln der ICC – ein Meilenstein für die administrierte Mediation?, *Zeitschrift für Konflikt-Management*, 17 Jahrgang, Heft, 1/2014, Januar / Februar, Seiten 1-32, PVSt 47561, 10.

⁷⁰¹ *Ashok K.*, *Alternative Dispute Resolution System*, K.K. Publications, 2016, 106.

⁷⁰² *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, *Mediation und Konfliktmanagement*, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017,424.

⁷⁰³ *Cortes P.*, *The Law of Consumer Redress in an Evolving Digital Market*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, 44.

⁷⁰⁴ *Susskind R.*, *The End of Lawyers?* Oxford University Press, Oxford, 2010,115.

⁷⁰⁵ *Meller-Hannich C., Höland A.,Krausbeck E.*, „ADR“ und „ODR“ : Kreationen der europäischen Rechtspolitik. Eine kritische Würdigung, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, ZEuP*, Verlag C.H.BECK, München, 2014 (1), 36.

qaydada qeydə alınması və prosesin onlayn rejimdə tam idarə edilməsi mümkündür⁷⁰⁶. Beləliklə, bu yeni istiqamət mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi qəbul⁷⁰⁷ edilir⁷⁰⁸. Elektron üsullarla mübahisələrin həlli forması və üsulu innovativ yanaşmaya çevrilir. Bu, istifadəçiyə əlavə rahatlıq gətirir. Xüsusilə, Avropada və ABŞ-ın müxtəlif ştatlarında, məsələn, istehlakçı və ya kiçik biznes mübahisələrində konkret mübahisələrin həlli praktikasının qurulması⁷⁰⁹, biznes üçün mübahisələrin həlli⁷¹⁰ gündəlik reallıqdır. Qeyd edək ki, mübahisələrin bu formada həlli ilk növbədə elektron vasitələrlə bağlı mübahisələrlə başladı. Halbuki bu gün onlayn mediasiyada konkret hansı kateqoriya işlərə baxılması ilə bağlı kriteriya yoxdur. Onlayn mediasiya vasitəsilə hər hansı mübahisə və münaqişənin həlli mümkündür⁷¹¹.

Onlayn mediasiyanın əleyhdarları mediasiya prinsiplərinin onlayn inteqrasiyasına, o cümlədən tərəflər üçün xüsusi formalı sənəddə elektron imzadan istifadə edərək məxfiliyin qorunmasına dair öhdəliyə diqqətlə yanaşırlar⁷¹². Online mediasiya⁷¹³ mübahisələrin alternativ həllinin ənənəvi formalarının, bəzi hallarda, hətta

⁷⁰⁶ *Katsh E., Rifkin J.*, Online Dispute Resolution: Resolving Conflicts in Cyberspace, Jossey-Bass Publishing, 2001, 93.

⁷⁰⁷ Thompson, The Growth of ODR, 2.

⁷⁰⁸ *Heetkamp S.J.*, Online Dispute Resolution bei grenzüberschreitenden Verbraucherverträgen, V&R Unipress, Universitätsverlag Osnabrück, 2018, 38.

⁷⁰⁹ Bax. "Ticarət mübahisələrinin həlli haqqında" Almaniya Federativ Respublikasının Qanunu 19 fevral 2016-cı il: Verbraucherstreitbeilegungsgesetz, BGBl.2016, Teil I Nr.9 vom 25.02.2016, S.254-274.

⁷¹⁰ *Rule C.*, Online Dispute Resolution for Business, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2002, 1.

⁷¹¹ *Susskind R.*, The End of Lawyers? Oxford University Press, Oxford, 2010, 220, 221.

⁷¹² *Brown H., Marriott A.*, ADR Principles and Practice, Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2011, 593.

⁷¹³ *McLaren R.H., Sanderson J.*, Innovative Dispute Resolution: The Alternative, Thomson Carswell., 2006, 4-32.7.

daha az vaxt və maliyyə xərcləri gətirdiyi bütün üstünlükləri ilə xarakterizə olunur⁷¹⁴.

Onlayn mediasiyanın üstünlükləri⁷¹⁵:

- Tərəflərin və onların daha çox nümayəndələrinin məşğul iş qrafikini nəzərə alaraq planlaşdırıla bilər;

- Tərəflər mediasiya prosesi ilə məşğul ola, əlaqə yarada, məsələni müzakirə edə və problemləri evdən və/və ya ofisdən çıxmadan müzakirə edə bilirlər. Bu halda onlar mübahisənin sona çatması üçün mümkün şərtlər müəyyən edə bilirlər. Həmçinin onlar konkret razılaşmanın şərtlərini inkişaf etdirə və onlayn şəkildə danışıqlar apara bilirlər⁷¹⁶.

- Onlayn mediasiya xərclərə qənaət etmək deməkdir. Bu xüsusilə sərhədlərarası mediasiyanın aparılması zamanı vacibdir⁷¹⁷.

- Onlayn mediasiya xüsusilə istehlak sektorunda kiçik mübahisələrin həlli məqsədləri üçün maraqlıdır⁷¹⁸.

- Onlayn mediasiya, demək olar ki, heç bir əlavə xərc olmadan tərəflər arasında sənədlərin elektron şəkildə mübadiləsinə imkan verir.

Digər tərəfdən, qeyd etmək lazımdır ki, onlayn mediaasiyanın həm də müəyyən çətinliyi var. Məsələn,⁷¹⁹ adətən mediasiya prose-

⁷¹⁴ Prof. Fred Galves, *Virtual Justice as Reality: Making the Resolution of E-commerce Disputes More Convenient, Legitimate, Efficient, and Secure*, 2009, (1) *Journal of Law, Technology & Policy*

⁷¹⁵ *McLaren R.H., Sanderson J., Innovative Dispute Resolution: The Alternative.*, Thomson Carswell., 2006, 4-32. 8.3

⁷¹⁶ *Kumar A., Alternative Dispute Resolution System, Global and National Perspective*, K.K. Publications, 2016, 106.

⁷¹⁷ *Alexander N., Global Trends in Mediation*, 2nd Ed, Kluwer Law International, the Netherlands, 2006, 27.

⁷¹⁸ *Hodges C., Mass Collective Redress: Consumer ADR and Regulatory Techniques*, *European Review of Private Law*, Vol 23.No.5-2015. Wolters Kluwer Law&Business, UK, 2015, 867.

sində tərəflərin şəxsi təması (üz-üzə mediasiya / əlaqə adlanır) ehtiyac yaranır. Nəzərə almaq lazımdır ki, bəzi hallarda tərəflər arasında emosional məsələlərə dair mübahisə olduqda⁷²⁰, elektron vasitələrdən istifadə etməklə mediasiya tərəflər arasındakı gərginliyi artırma bilər. Onlayn mediasiyanın çətinlikləri arasında prosesin məxfi həyata keçirilməsi prinsipinin müəyyən risk altına düşməsi də var. Bu riskin qarşısını almaq ancaq tərəflərin özündən asılıdır⁷²¹.

Mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi elektron formada həll həqiqətən də gələcəkdə geniş vüsət alacaqdır. Xüsusilə nəzərə alsaq ki, bu vasitədən mediasiyada istifadə daha az maliyyə sərfiyyatına və daha az vaxt itkisinə gətirib çıxarır, o zaman deyə bilərik ki, onlayn mediasiya gələcəkdə özünü daha da doğruldacaq⁷²².

2019-2021-ci illərdə isə global pandemiya dönəmində Gürcüstanda elektron texniki vasitələrdən istifadə etməklə mediasiya prosesləri keçirilib. Bu işlərin bəzilərində mübahisə tərəflərindən biri əcnəbi sakin idi. Çox güman ki, bu platformalar lazım gəldikdə belə mediasiya prosesini həyata keçirmək istəyən tərəflər üçün pandemiyadan sonrakı dövrdə də effektiv mediasiya forması olaraq qalacaq.

⁷¹⁹ Traest M., in Esplugues C., *Civil and Commercial Mediation in Europe*, Intersentia (Cambridge-Antwerp-Poland), Vol. II , 2014 , ISBN 978-1-78068-130-6, 52-53.

⁷²⁰ *Eidenmuller H., Wagner G., Mediationsrecht*, otto schmidt, 2015, 34.

⁷²¹ *Blake S., Browne J., Sime S., The Jackson ADR Handbook*, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2016, 258.

⁷²² *Rule C., Online Dispute Resolution for Business*, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2002, 61.

5.3 MEDIATORUN İLKİN HAZIRLIĞI VƏ İXTİSASININ ARTIRILMASI-SERTİFİKATLAŞMA STANDARTLARI

Mediatorun təhsil standartları, eləcə də mediatorun mediasiya prosesində xüsusi təhsil alıb-almaması ilə bağlı müzakirələr hər zaman müzakirə mövzusu olub⁷²³. İllər öncə belə bir fikir yaranmışdı ki, mediatorun sadəcə danışıq və empirik bacarıları olması prosesin aparılmasına kifayət edər. Çünki mediasiya prosesi mediatorsdan xüsusi biliyə sahib olmaq yox, danışıqları aparmağı bacaran şəxs olmağı tələb edirdi⁷²⁴.

Bu günə qədər aparılan proseslər onu deməyə rəvac verir ki, mediatorların mütləq təlimə ehtiyacı var. Lakin konkret təlim kursları və onların məzmunu ilə əlaqədar fərqli yanaşmalar bu gün də qalmaqdadır⁷²⁵.

Hal-hazırda mediator təlimi və mediator təhsilinin standartları onların peşəkarlığı ilə birbaşa əlaqəlidir və buna görə də bütün ölkələrdə fəaliyyət göstərən mediasiya sistemləri minimal həddə bu prosesdə standartların mövcudluğuna diqqət yetirməyə çalışırlar⁷²⁶. Bu standartlar əsasən 3 qrupa bölünür:

a) ümumi, yəni mediatorun yaş senzi, peşəsi, təhsil sahəsi, məhkumluğunun olmaması və.s (məs., Avstriya və Portuqaliyada, mediatorun ən azı 28 yaşı olmalıdır; məs. İspaniya və Rusiya Federasiyasında, ali təhsilin olması mütləqdir).

⁷²³ *Boulle L., Kathleen K.J., Mediation Principles, Process, Practice, Butterworths Canada, 1998, 237.*

⁷²⁴ *ođ3o, 237.*

⁷²⁵ *Röthemeyer P., Die Zertifizierungsfiktion, 17 Jahrgang, Zeitschrift für Konflikt-Management, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 2/2014, Januar/Februar, 66.*

⁷²⁶ *Alexander N., Steffek F., Making Mediation Law, International Finance Corporation (IFC), World Bank Group, Washington D.C. 2016, 30.*

b) mediator olmaq üçün əsas şərt kimi konkret təhsil kursunun keçirilməsi, hansı ki, bütün ölkələrdə müxtəlif standartlarla tənzimlənir (məs., 40 saat təlim Avstraliya, Honq Konq, Kanada, Çin, Yeni Zelandiya və ABŞ; Bir çox ölkələrdə bu saatlar daha yüksəkdir, məs. Avstriya 370 saat, Almaniya 150 saat, Belçikada 90 saat. Bu təlimləri namizədlər maksimum 2 il ərzində keçməlidirlər)

c) mediator statusu aldıqdan sonra məcburi davam edən təhsil sisteminin mövcudluğu. Bu sistem də müxtəlif yollarla bütün ölkələrdə tənzimlənir (məs., Avstriyada 5 il ərzində 50 saat, Avstriyada 2 il ərzində 25 saat, Belçikada 2 il ərzində 18 saat və s.)

Qeyd edək ki, bəzi ölkələr var ki, orada mediatorun hər hansı bir təlim keçmək öhdəliyi yoxdur və heç bir maneə olmadan, mediator fəaliyyəti ilə məşğul olmaq olur. Eyni zamanda, bir çox ölkələrdə mediatorların mütləq şəkildə təliminin davam etdirilməsi məsələsi⁷²⁷ getdikcə aktuallaşır.

Mediasiya üzrə təlim əsasən mediatorun praktiki bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi və rol oyunlarına yönəldilməsidir. Mediator mediasiya aparmaq üçün həm nəzəri biliklərə, həm də praktiki bacarıqlara malik olmalıdır⁷²⁸. Bir qayda olaraq, mediasiya sahəsində təlim proqramlarına bilavasitə mediasiya aparıcı qurumların nümayəndələri rəhbərlik edir⁷²⁹. Qeyd etmək lazımdır ki, mümkündür ki,

⁷²⁷ Fritz R., Das Gütesiegel 'Zertifizierter Mediator', 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, Seiten PVSt 47561, 62, 63.

⁷²⁸ Greger R., Unberath H., Steffek F., Recht der alternativen Konfliktlösung, 2. Auflage, C.H. BECK, München, 2016, 185.

⁷²⁹ Təlimdə iştirakçılara münaqişə nəzəriyyələri, müzakirə modelləri və mediasiya prosesi haqqında nəzəri məlumatlar verilir. Praktiki məşğələlərin yerinə yetirilməsi hesabına mediator bacarıqlarının öyrədilməsi, eləcə də kommunikasiya bacarıqlarının öyrədilməsi, münaqişələrin idarə edilməsi sənəti və mediatorun etik normalarına xüsusi önəm verilir.

müəyyən bir ölkənin qanunvericiliyində təlimlərin keçirilməsi digər səlahiyyəti olan şəxslər tərəfindən həyata keçirilsin⁷³⁰⁷³¹.

Mediasiya təliminin alınması nəticəsində şəxs mediator statusu alarkən mediator kimi akkreditə olunur. Bu, müəyyən bir qurumun mediator tərəfindən təlimlərin uğurla başa çatması faktını təsdiq etməsi və onun hazırlığının səviyyəsinin konkret minimum standartlara cavab verdiyini təsdiq edir.

Qeyd edək ki, bir sıra ölkələrdə⁷³² mediatorlar hər il mütləq davam edən təhsil proqramında iştirak etmək öhdəliyi daşıyırlar. Əks halda onların mediator statusuna xitam verilir.

Gürcüstanda mediator peşəsinin təqdim olunması ilə paralel olaraq, peşəyə qəbul standartı ilə bağlı tənzimlənmənin gətirilməsi məsələsi getdikcə aktuallaşdı. Bu məsələ ilə bağlı, Avropa İttifaqı UNDP-nin texniki yardımı ilə, xüsusilə, ekspert iştirakı ilə 27 iyun 2020-ci ildə Gürcüstan Mediatorlar Assosiasiyasının Ümumi Yığıncağı tərəfindən təsdiq edilmiş və ən yaxşı Avropa təcrübəsi nəzərə alınmaqla mediatorlar üçün sertifikatlaşdırma proqramı qəbul edilmişdir⁷³³. Assosiasiyanın mediatorların sertifikatlaşdırma proqramı "Mediasiya haqqında" Gürcüstan Qanununun mütləq tərkib hissəsidir və mediatorluğa namizəd praktiki bilik və mediasiya bacarıqları ilə təchiz olunmasını təmin edən və onun peşəyə uğurlu və təcrübəli inteqrasiyasını təmin edən nəzəri və praktiki mərhələlərdən keçməlidir: Mediator təlimi (ən azı 40 saat təlim); Praktiki bacarıqlar üzrə mediator olmaq istəyən şəxsin imtahanı (bu maraqlı şəxslər təqvim

⁷³⁰ Belə bir ölkə Türkiyədir. Burada "Mediasiya haqqında" Qanunun 23-cü maddəsində onlara a) Universitetin hüquq fakültələrində; b) Türk Baroları Birliyində; c) Türkiyə Ədliyyə Akademiyasında təlim keçmək hüququ verilir.

⁷³¹ *Goksu M.*, Civil Litigation and Dispute Resolution in Turkey., Banka və Ticarət Hukuru Arastirma Enstitusu, 2016, 279.

⁷³² ავსტრალია

⁷³³ *ib.* <https://mediators.ge/uploads/files/6253def545b1e.pdf>

ili ərzində ən azı iki dəfə peşəkar assosiasiya tərəfindən təklif olunur. Bu, rol oyunları da daxil olmaqla mediator olmaq istəyən şəxsin praktiki bacarıqlarının iki günlük yoxlanılmasıdır).

Bundan əlavə, USAID Qanunun Aliliyi Proqramının texniki dəstəyi ilə, xüsusilə, ekspert iştirakı ilə 01 yanvar 2022-ci il tarixindən etibarən⁷³⁴, mediatorların davamlı Peşəkar İnkişaf Proqramı⁷³⁵ işə salınıb. Bu proqramın məqsədi mediatorların peşəkar bacarıq və biliklərinin artırılmasıdır. Bu proqrama əsasən, hər bir mediator özünü peşəkar yöndə inkişaf etdirmək və praktiki fəaliyyətlərdə iştirak etmək üçün 20 saatlıq təlim kursunda iştirak etməlidir.

5.4 MEDIATORUN SEÇİLMƏSİNİN OBYEKTİV VƏ SUBYEKTİV MEYARLARI

Tərəflər öz mübahisələrinin həll edilməsi istiqamətində kimləri uyğun mediator namizəd hesab etdikləri barədə sərbəst qərar verirlər. Bu baxımdan tərəflər əsasən obyektiv və subyektiv meyarlardan istifadə edirlər⁷³⁶ :

a) mediatorun seçilməsinin obyektiv meyarları:

- Mediatorun nəzəri bilikləri / təlimləri;
- Mediator kimi işləməyin praktiki təcrübəsi;
- Mübahisənin kateqoriyasının konkret mediatorun ixtisas və təcrübəsinə uyğunluğu;
- xüsusi peşəkar assosiasiyaya üzv olmaq;

⁷³⁴ 2021-ci il dekabrın 18-də Gürcüstan Mediatorlar Assosiasiyasının Ümumi Yığıncağında "Mediatorların peşəkar inkişafının davam etdirilməsi haqqında" Qanun təsdiq edilib.

⁷³⁵ ob. <https://mediators.ge/uploads/files/6294653495432.pdf>.

⁷³⁶ *Boulle L., Kathleen K.J., Mediation Principles, Process, Practice, Butterworths Canada, 1998, 90, 91.*

- Mediatorun etik davranış normalarına riayət etməsi;
- b) mediatorun seçilməsinin subyektiv meyarları:
- mediatorun cəmiyyətdə, ümumiyyətlə peşəkar ətrafda yeri və nüfuzu;
 - Özünün/onun fəaliyyət göstərdiyi peşənin nümayəndəsi kimi peşəkar reputasiyası;
 - Şəxsi xarakteristikası (keyfiyyətləri);

5.5 TƏRƏFLƏR VƏ ONLARIN NÜMAYƏNDƏLƏRİ MƏDİASİYA PROSESİNDƏ

5.5.1 Tərəflərin mediasiya prosesində bilavasitə iştirak etməsinin vacibliyi və üstünlüyü

Mediasiya prosesi mütləq könüllüdür, yəni onun təşkili və iştirakı tərəflərin baxış və iradəsindən asılıdır. Münaqişə tərəfləri öz aralarındakı mübahisənin həlli üçün alternativ vasitə kimi mediasiyayı seçirlər. Tərəflər bir-biriləri arasında münaqişənin nizamlanması, məhkəmə icraatının mexanizmini seçmə və ya mediasiya seçimi forması ilə bağlı qərar qəbul edən şəxslərdir⁷³⁷. Onlar öz mübahisələrinin həlli məqsədləri üçün mediator seçmə⁷³⁸, habelə mediasiya prosesinin nəticəsini müəyyənləşdirmək üçün tamamilə məhdudiyətsiz hərəkət edirlər. Yəni mübahisəyə razılaşma yolu ilə son qoymaq, arzu olunan mərhələdə mediasiya prosesini dayandırmaq, hətta mübahisəni məhkəmədə davam etdirmək üçün qərarı heç bir

⁷³⁷ Eidenmuller H., *Alternative Streitbeilegung*, Verlag C.H.Beck Munchen, 2011, 148.

⁷³⁸ Stoldt M., *Verfahren und Ablauf der Mediation in Hinrichs U., Praxishandbuch Mediationsgesetz*, Verlag Walter de Gruyter, Berlin, 2014, 107.

təsir və təzyiq olmadan tərəflər özləri verir. Mübahisədə⁷³⁹ ən yaxşı müəyyən edilmiş "ekspertlər" kimi mediator münafişə tərəflərinə⁷⁴⁰ mediasiya prosesinin nəticələrinə görə onların tam məsuliyyət daşımaları, prosesin mahiyyəti, gedişatı, faydası, üstünlüyü və s barədə məlumat verir. Nəticədə, tərəflərin əli ilə mediasiyada konkret məqsədlərə nail olmaq imkanı yaranır. Bu işdə tərəflər də mediatora kömək etməlidirlər. Tərəflər adətən mediatorun şəxsi keyfiyyətlərinə, təcrübəsinə, konkret peşə təcrübəsinə diqqət yetirirlər⁷⁴¹, onun haqqında ictimaiyyətdən məlumat, tanış bir çevrənin məsləhəti və müəyyən bir mediatorun tövsiyə⁷⁴² alırlar.

Bütün bunların fonunda, mediator qərar qəbul edən olmasa da, öz funksiyasını yerinə yetirməklə prosədə vacib rol oynayır. Çünki tərəflər münafişənin həlli prosesinin gedişini asanlaşdırmaq üçün bacarıq, bilik və təcrübəsinə etibar etdikləri mediatoru seçiblər. Lakin, nəzərə almaq lazımdır ki, mediator mediasiya prosesinin planlaşdırılması baxımından nə qədər təcrübəli və müqayisədilməz olsa da, tərəflərin mübahisəni razılaşma yolu ilə həll etmək üçün real imkanı⁷⁴³ mediatorun yaxşı planlaşdırılmış mediasiya strategiyasına güclü təsir göstərir. Tərəflər danışıqlarda təcrübəsiz olduqda və mübahisədən nə istədiklərini, maraqlarının nə olduğunu yaxşı müəyyən etmədikdə, mübahisənin nəticəsinin necə olacağı barədə⁷⁴⁴ təsəvvür olmadıqda - mediatorun tərəflərin mediasiya prosesi və bu

⁷³⁹ *Kracht S.*, Rolle und Aufgabe des Mediators – Prinzipien der Mediation in Haft F., von Schlieffen K.G., Handbuch Mediation, C.H.Beck, München, 3.Auflage, 2016, 320.

⁷⁴⁰ *Wendland M.*, Mediation und Zivilprozess, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, 168.

⁷⁴¹ *Pratt S., Niculita V.A.*, The Lawyer's Business Valuation Handbook, American Bar Association, Chicago, 2010, 516.

⁷⁴² *Alexander N.*, International and Comparative Mediation, Wolters Kluwer, 2009, 116.

⁷⁴³ *Moore C.W.*, The Mediation Process, 3rd Ed, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2003, 71.

⁷⁴⁴ oğlun, 71.

prosesdə tətbiq olunan qaydalar və öhdəliklər barədə tam məlumat verməsi vacibdir, belə ki, onlar istənilən mərhələdə məlumatlı qərar qəbul etmək imkanına malik olmalıdırlar⁷⁴⁵. Öz maraqlarını ən yaxşı şəkildə təmsil etmək üçün əlbəttə ki, tərəflərin nümayəndələrinin rolu böyükdür. Bəzən tərəflər maddi sıxıntı və ya digər səbəblərdən, bəzi hallarda özlərinin müzakirələrdə təcrübəli olması səbəbindən mediasiyada nümayəndəsiz iştirak edirlər⁷⁴⁶. Belə olan halda mediator tərəflərə mediasiya prosesində müsbət qərar qəbuletmələri üçün iqiqat diqqət yetirməli və prosesi daha detallı aparmalı olacaq.

Mediasiya prosesində tərəflər öz maraq və tələblərinə diqqət yetirirlər⁷⁴⁷ və buna görə də tərəflər mediasiya prosesinin faktiki rəhbərləridir⁷⁴⁸. Ümumiyyətlə, istənilən münasibətlərdə maraqların bir-birinə uyğunlaşdırılması konsensus üçün ön şərtir⁷⁴⁹. Mediasiya prosesi tərəfləri razılığa gətirmək və bunun faktiki təzahürünü görmək üçün mövcuddur.

Qeyd etmək lazımdır ki, hər hansı bir növ müzakirələrdə, hətta mediasiyada tərəflərin bir-birinin maraqlarına müəyyən təsir etməsi həmişə olub⁷⁵⁰. Başqa sözlə desək, digər mübahisə edən tərəfin

⁷⁴⁵ *Kracht S.*, *Rolle und Aufgabe des Mediators – Prinzipien der Mediation in Haft F.*, von Schlieffen K.G., *Handbuch Mediation*, C.H.Beck, München, 3.Auflage, 2016, 322.

⁷⁴⁶ *Walker S., Smith D.*, *Advising and Representing Clients at Mediation*, Wildy, Simmonds & Hill Publishing, London, 2013, 146.

⁷⁴⁷ *Steffek F.*, *Prinzipiengeleitete Regelung der Konfliktlösung*, *Zeitschrift für KonfliktManagement (ZKM)*, #5, Verlag Dr.Otto Schmidt, Köln, 2013, 141.

⁷⁴⁸ *Schwarz K.*, *Mediation Collaborative Law – Collaborative Practice*, *Schriften der Johannes-Kepler-Universität Linz*, Trauner Verlag, 2010, 9.

⁷⁴⁹ *Steffek F.*, *Skizzen einer Gerechtigkeitstheorie für das Privatrecht – Individuen, Interessen, Kohärenz, Konsens und Ausgleich in Gedächtnisschrift für Hannes Unberath*, Arnold Stefan, Lorenz Stephan., C.H.Beck, München, 2015, 436.

⁷⁵⁰ *Moore C.W.*, *The Mediation Process*, 3rd Ed, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2003, 72.

gözündə və əksinə, hansısa əlavə dəyərin yaradılması üçün onlar birbirlərinə qarşı mübahisənin həllində maraqlı olmalıdırlar.

Mediasiya prosesində bəzən zəif tərəf deyilən tərəfin qorunması zərurəti⁷⁵¹ ortaya çıxır. Halbuki, bu, qiymətləndirici kriteriyadır və bu məsələdə hansısa normativ formada yazılmış qaydalar və normalar mövcud deyil. Əlbəttə ki, bir tərəfin bir sıra amillərə görə digər tərəfin təsiri altında olması adi haldır. Yadda saxlamaq lazımdır ki, "şəxsi güc"⁷⁵² (Private Macht) adlanan bu fenomen əksər hallarda faktiki fenomendir və bir qayda olaraq hüquqla nizamlanmır. Bir tərəf həmişə digər tərəfin ona/onun əleyhinə ola biləcək arqumentdən istifadə etməyin nə dərəcədə mümkün olması ilə maraqlanır. Bu qyri-bərabərsizliyin qarşısını almaq və bərabər şəraitin yaradılması mediasiya prosesində mümkündür.

Bu baxımdan, əslində, mübahisələrin alternativ həllində tərəflərin öz təbii və ya sosial üstünlüklərindən süni şəkildə istifadə etməməsi üçün qanunvericilikdə bu məsələ nizama salınmalıdır⁷⁵³.

Dünyanın əksər ölkələrində belə bir fikir və yanaşma üstünlük təşkil edir ki, mediasiya prosesi zamanı tərəflər iştirak edirlərsə, onların razılığa gəlmək ehtimalı yüksəkdir. Eyni zamanda, tərəflərin iştirakı məsələnin həlli ilə yanaşı, onların bir-biri ilə münasibətlərinin yaxınlaşmasına və münaqişənin şəxsi səviyyədə aradan qaldırılmasına səbəb olur⁷⁵⁴. Nəticə etibarilə virtual mediasiya (məs.,⁷⁵⁵ Avstri-

⁷⁵¹ *Wendenburg F.*, *Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, 118.

⁷⁵² *Möslein F.*, *Private Macht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2016, 9.

⁷⁵³ *Wendenburg F.*, *Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013, 107.

⁷⁵⁴ *Hopt K.J., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 65.

⁷⁵⁵ *Roth M., Gherdane D.*, *Mediation in Austria*, in *Hopt K.J., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 291.

yada onlayn mediasiya) tənqid mövzudur. Məsələn,⁷⁵⁶ Norveçdə və Florida ştatında⁷⁵⁷, o cümlədən Macarıstanda mediasiya prosesində birbaşa iştirak mütləq bir şərtir⁷⁵⁸. Kanadanın Ontario əyalətinin nümunəsində tərəflərin birbaşa iştirakı mediasiya prosesinin başlanmasından ən azı otuz dəqiqə sonra mütləqdir.

5.5.2 Mediasiya prosesində nümayəndənin rolu, səlahiyyəti, statusu və etik davranışı

Mübahisələrin alternativ həlli yollarına müraciət etdikdə, tez-tez belə bir fikir eşidirik ki, mediasiyada vəkilə ehtiyac yoxdur, çünki tərəflər özləri prosesdə öz maraqlarını qoruya bilirlər və özlərinə uyğun saziş bağlamaq imkanına malikdirlər. Həm də belə bir fikir də var ki, hüquqşünaslar, öz mahiyyətinə görə, müştərinin maraqlarına yönələcək və barışdırma prosesinin uğurlu keçirilməsini asanlaşdırma bilməyəcəklər. Halbuki, vəkil oxşar prosesdə yalnız dəyər yaradır. Çünki o, məlumatları bölüşə, faktik şəraitin arxasında duran hüquqi riskləri təhlil edə bilər. Bu işə müştərinin düzgün mövqe formalaşdırmasına kömək edəcək⁷⁵⁹.

Hazırda bir çox vəkillər mediator və⁷⁶⁰ ya tərəflərin nümayəndələri kimi mediasiya ilə məşğul olur, sonuncular hüquqi praktika-

⁷⁵⁶ *Sperr A.K.*, Mediation in Norway, in *Hopt K.J., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 1152.

⁷⁵⁷ *Kulms R.*, Mediation in the USA, in *Hopt K.J., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 1263.

⁷⁵⁸ *Jassel-Holst C.*, Mediation in Hungary, in *Hopt K.J., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 617.

⁷⁵⁹ *Menkel-Meadow J.C., Love P.L., Schneider A.K., Sternlight R.J.*, Dispute Resolution Beyond the Adversarial Model, Wolters Kluwer Law&Business, Aspen Publishers Inc, 2011, 53.

⁷⁶⁰ *Haft F., von Schlieffen K.G.*, Handbuch Mediation, C.H.BECK, Munchen, 3 Auflage, 2016, 107, 108.

da mühüm rol oynayırlar⁷⁶¹. Vəkillərin mediator qismində iştirakı əsas əhəmiyyət kəsb⁷⁶² edir. Belə ki, hüquqşünaslar mediasiya haqqında düzgün təsəvvürə ilham vermək və onları mediasiya prosesinə effektiv cəlb etmək üçün birbaşa imkana malikdirlər⁷⁶³. Digər tərəfdən, tərəflər üçün əsas mediasiya mənbəyi və mübahisələrin həlli üçün bu alternativ vasitəyə etibarın qurulmasında həlledici amil vəkillərdir.

Əminliklə demək olar ki, prosesdə tərəflərin nümayəndələri ona görə təyin edilir ki, mediasiya prosesinin uğurlu gedişini məhz vəkil müəyyən edir. Ona görə də tərəflərin mediasiya məqsədi ilə vəkil seçməsinə çox diqqət yetirilməlidir. Çünki, bir tərəfdən vəkil mediasiyanın mahiyyətini başa düşməli, digər tərəfdən isə praktiki mediasiya təmsilçiliyi sahəsində müvafiq təcrübəyə malik olmalıdır.

Vəkillərin çoxu mediasiya prosesində mediator qismində iştirak edirlər⁷⁶⁴. Onlar ya tərəf kimi, ya da mediator qismində birbaşa iştirak edirlər və onların bu prosesdə iştirakı cəmiyyətdə mediasiyanın əlavə təşviqinə və məlumatlılığın artmasına səbəb olur. Mediasiya prosesində iştirak edən hüquqşünaslar⁷⁶⁵ bir növ prosesdə iştirak etməklə konstruktiv prosesə sadiqlik göstərir və tərəflər arasında razılaşmanın əldə olunması perspektivinin qarşısını almaq üçün tərəflərə danışıqlar aparmaqda kömək edir.

⁷⁶¹ *Reuben C.R.*, *The Lawyer Turns Peacemaker*, A.B.A.J, 1996, 54, 55.

⁷⁶² *Margaret S.H.*, *The Blackwell Handbook of Mediation*, Blackwell Publishing, Great Britain, Oxford, 2006, 89.

⁷⁶³ *Dingle J., Kelbie J.*, *The Mediation Handbook*, 2nd Ed, Unity Press, 2014, 114.

⁷⁶⁴ *Englert K., Franke H., Grieger W.*, *Streitlösung ohne Gericht – Schlichtung, Schiedsgericht und Mediation in Bausachen*, Werner Verlag, 2006, 253.

⁷⁶⁵ *Pruckner M.*, *Recht der Mediation*, Linde Verlag Wien, Wien, 2003, 32.

Qeyd edək ki, vəkil öz növbəsində ona müraciət etmiş müştərisinə belə vasitələrin mövcudluğu barədə və konkret mübahisəyə münasibətdə onun müsbət və ya mənfi tərəfləri haqqında ən azı məlumat verməyə borcludur. Gürcüstan bu məsələdə də istisna deyil. Vəkillər Kollegiyasının Etika Kodeksində 2012-ci il dekabrın 8-də tətbiq edilən dəyişikliklərdə də vəkil üçün oxşar etik öhdəlik təsbit edildi. Mediasiya hər şeyin şəfasi deyil⁷⁶⁶, lakin mübahisə ilə bağlı narahatlıqları olan bütün şəxslər hüquq sistemində mediasiyanın yeri və rolundan xəbərdar olmalıdırlar.

Mediasiyada vəkillər illər ərzində yaranmış hüquqi yanaşmalarını müvəqqəti olaraq dəyişməli və məhkəmə müstəvisindən fərqli olaraq mediasiya prosesində mübahisənin həlli yollarını axtarmalı olurlar⁷⁶⁷. Çünki mediasiyada razılığa gəlmək üçün tərəflər danışıqlarla məsələni müsbət sonlandırmaq istəyirlərsə, bir növ qarşılıqlı güzəştlərə getməlidirlər. Bu prosesdə tərəflər⁷⁶⁸ razılığa gəlmək üçün hansı şərtin mümkün olduğunu və nəyi razılaşdırmağa hazır olduqlarını ən yaxşı bilən şəxslərdir. Mediasiyada bu məsələ hüquqi müstəvidə, qanunvericiliyin tətbiqi ilə həll olunmur. Ona görə də ehtimal böyükdür ki, bu hissədə səslənən əsas sual kimdir və onun əsasında, mediasiyada nəzərdə tutulan məqsədlər üçün, əsas ola bilməz. Vəkilin işi mediasiya prosesi boyu tərəfin marağına uyğun hərəkət etmək və onun mənafeyini qorumaqdır.

Vəkilin Mediasiyada müvəffəqiyyətli bir təmsilçi olması üçün ona xüsusi təlim lazımdır. Çünki vəkilin hüquqi fəaliyyətləri həyata keçirmək üçün əldə etdiyi bacarıqlar mediasiyada tam təmsilçilik

⁷⁶⁶ *Brand J., Steadman F., Todd C., Commercial Mediation, Iuta&Company, 2nd Ed, 2016, v.*

⁷⁶⁷ *oʻz-oʻz, 4.*

⁷⁶⁸ *Wendenburg F., Mediation –flexible Gestaltung innerhalb fester Strukturen, Zeitschrift für Konflikt-Management, 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, Seiten 1-32,PVSt 47561, 36.*

üçün kifayət deyil⁷⁶⁹. Bu prosesdə vəkilin mediasiya prosesinin mahiyyəti barədə dəqiq təsəvvürü olmalıdır, o, bir tərəfdən, mediatorun funksiyası haqqında tam məlumatlı olmalı, eyni zamanda iş üçün düzgün və lazımi mediator seçmək⁷⁷⁰, prosesin gedişində danışıqları necə aparmaq lazım olduğunu bilməlidir. Əks halda o, müştərisinin maraqlarına uyğun olan nəticəyə gəlməkdə danışıqlara dəstək verə bilməyəcək. Nəzərə alınmalıdır ki, hüquq fakültələrində praktiki mediasiya bacarıqları üçün təlim keçirmirlər⁷⁷¹. Buna görə də, məntiqli sual ortaya çıxır ki, vəkil mediasiyada necə uğurlu ola bilər?

Vəkillər bir tərəfdən mediasiya fəaliyyətinin effektivliyinə inanmalıdırlar ki, mediasiya prosesinin sonu sazişlə nəticələnə bilsin. Vəkillər Kollegiyasının düzgün siyasəti olmadan, əminliklə demək olar ki, mediasiyayı real uğurlu bir quruma çevirmək üçün daha çox vaxt lazım olacaq.

Beynəlxalq miqyasda mediasiya prosesində tərəfi təmsil edən nümayəndənin mütləq vəkil olmalı olub-olmaması ilə bağlı maraqlı müzakirə aparılır⁷⁷². Bu müzakirə ilə hüquq ictimaiyyətinin böyük hissəsi bərabər ki, bütün konkret ölkələrin ehtiyac və reallıqları nəzərə alınmaqla, ölkənin daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq fərdi qərar vermək lazımdır.⁷⁷³ Lakin uzun illərdir ki, bu praktika beynəlxalq miqyasda təsbit olunub ki, vəkil nümayəndənin iştirak etdiyi proseslər daha uğurlu yekunlaşır. Xüsusilə mürəkkəb kommersiya mübahisələrinin mediasiyasında vəklin rolu danılmazdır. Halbuki, vəkil tərəflərin hüquq normalarına deyil, mediasiyada maraqlarına

⁷⁶⁹ *Goodman A.*, *Mediation Advocacy*, 2nd Ed, Nova, 2010, 1.

⁷⁷⁰ oğ3o, 6.

⁷⁷¹ *Hollander J.*, *Mediation for Civil Litigators*, Irwin Law Inc, 2013, xix.

⁷⁷² *Goodman A.*, *Mediation Advocacy*, 2nd Ed, Nova, 2010, 25.

⁷⁷³ §1 Abs. 1 RBERG; zur Frage der Erlaubnispflicht im Falle `gerichtsnaher` Mediation ausführlich Volkman, SchiedsVZ, 2004, S.245 ff.

yönəlmiş əsas danışıqçısıdır⁷⁷⁴. Bundan başqa, vəkil olmayan nümayəndələr tez-tez təsdiq edirlər ki, vəkil mediatorların və vəkil nümayəndələrinin iştirakı ilə aparılan mediasiya prosesi daha uğurlu prosesdir⁷⁷⁵. Bir sözlə tərəflər üçün mübahisələrin həllinin bu alternativ vasitəsində etibarın qurulmasında əsas amil vəkillərdir.

Fakt budur ki, vəkil və ya hüquqşünas olmayan nümayəndə də vəkil olan nümayəndə ilə təmsilçilik baxımından eyni dərəcədə öhdəlik və məsuliyyət daşıyırlar:

- Məsələni qiymətləndirmək və mübahisənin mediasiya üçün münasib olub-olmaması barədə məsləhət görmək⁷⁷⁶;

- Mediatorun müstəqil və qərəzsiz olması barədə tərəfi inandırmaq;

- Tərəfin maraqları üçün və yekun qərarın razılıq olması üçün "döyüşçü" funksiyasını "sağ məsləhətçi" funksiyası ilə əvəz etmək⁷⁷⁷.

- Mediasiya işinin təşkili üçün müvafiq vaxt və mərhələ vəkil tərəfindən yaxşı qiymətləndirilməlidir. Vəkilin iştirakı mediasiya prosesində iştirak digər tərəfin zəif mövqelərini öyrənmək məqsədi daşımamalıdır⁷⁷⁸, mediasiyanın məqsədi bu deyil⁷⁷⁹.

⁷⁷⁴ Greger R., Unberath H., Die Zukunft der Mediation in Deutschland, 2008, Verlag C.H.Beck Munchen 2008, 5.

⁷⁷⁵ Walker S., Smith D., Advising and Representing Clients at Mediation, Wildy, Simmonds & Hill Publishing, London, 2013, 55.

⁷⁷⁶ Eberhardt H., Rechtschutzversicherung und außergerichtliche Konfliktlösung, Zeitschrift für Konflikt-Management, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 3/2014, 85.

⁷⁷⁷ Pramhofer K., Gerichtsnaher Mediation beim Handelsgericht Wien-ein Erfolgsprojekt, Zeitschrift für Konflikt-Management, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 3/2014, 82.

⁷⁷⁸ Genn H., Judging Civil Justice, The Hamlyn Lectures 59th series, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, 113.

⁷⁷⁹ Kwan Lun M.I., Alternative Dispute Resolution of Shareholder Disputes in Hong Kong., Cambridge University Press., Cambridge, 2017, 95.

- Məsələ ilə bağlı düzgün mediatoru seçmək;
- Mediasiya prosesində iştirak üçün zəruri olan şəxslərin dairəsini müəyyən etmək;
- Mediasiya prosesinin bütün mərhələlərində tam nəzarəti həyata keçirmək;
- Mediasiya prosesində səsəndirilən razılaşmanın şərtləri üzərində iş;
- Tərəf üçün ən yaxşı şərti seçmək və razılaşdırmaq;
- Mediasiya üzrə hüquq məsləhətçiləri anlamalıdırlar ki, mediasiyadan əvvəl tərəflərə verdikləri məsləhətlər mediasiya təşəbbüsündən sonra bir neçə dəfə dəyişdirilə bilər⁷⁸⁰.
- razılaşma aktı tərtib etmək və onun qüvvədə olmasını qanuni şəkildə təmin etmək;
- həmçinin, mediasiya prosesinin davam etdirilməsinin mümkünsüzlüyünü vaxtında müəyyən etmək və mediasiya prosesinə son verilməsi;

Bilavasitə mediasiya danışıqlarında vəkilin mediatorla eyni bacarıqlara malik olması tələb olunma da, mediasiyada uğur qazanması üçün aşağıdakıları bilməlidir⁷⁸¹:

a) nəzərə alsaq ki, mediasiyada mediatorun funksiyası hazırkı prosesin asanlaşdırılmasının təmin olunmasıdır, bu baxımdan əsas iş tərəflər və onların nümayəndələri tərəfindən həyata keçirilir. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, mediasiyada mediatorun tərəflərə hər hansı hüquqi məsləhət vermək və ya mübahisəni qiymətləndirmək səlahiyyəti qanunla məhdudlaşdırılıb. Buna görə də, tərəf-

⁷⁸⁰Arthur W.R., Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands/Leiden, 2013, 349.

⁷⁸¹Eidenmuller H., Wagner G., Mediationsrecht, Verlag Otto Schmidt, Köln, 2015, 35.

lər öz nümayəndəsinin məsləhət və təhlil qabiliyyətindən tam asılıdır.

b) mediasiyada iştirak edən vəkil müzakirə üsullarını yaxşı başa düşməli, mediatorun bacarıqlarından müştərinin maraqları naminə necə istifadə edə biləcəyini bilməli və məlumatı yaxşı əldə etmək və işləmək qabiliyyətinə malik olmalıdır. Çünki məlumatın düzgün təhlili tərəfə onun öz maraqlarını nəzərə alaraq mediasiyada razılığa gəlmək imkanı verir⁷⁸².

c) mediatoradan⁷⁸³ və digər tərəfdən ilk öncə alınmalı olan məlumatları təhlil etmək məqsədilə vəkildə sual vermək texnikasının olması vacibdir, burada vurğulamaq yerinə düşər ki, mediasiya prosesində mediator adətən hər iki tərəfdən tam informasiya əldə edir. Buna görə də vəkilin mediatora düzgün sual vermək və məlumatı əldə etmək imkanının olması vacibdir.

d) Yuxarıda göstərilən xüsusiyyətlərdən başqa vəkil üçün lazım olan əsas keyfiyyətlərdən biri analitik düşünmək bacarığıdır. Bu, bəzi hallarda prosesin inkişafında müəyyənləşdirici amilə çevrilir. Çünki əşidilən və toplanan məlumatlar tərəflərdən düzgün təhlil tələb edir. Bu funksiya və öhdəlik bir qayda olaraq, vəkilin üzərinə düşən yüküdür.

E) vəkildə yaradıcı düşünmək bacarığının olması vacibdir. Çünki tərəflər arasında əldə edilə biləcək razılaşmanın hazırlanmasını vəkil özü bacarmalıdır, bu həqiqətən də məsələyə şablon hüquqi yanaşma deyil, yaradıcı yanaşma tələb edir.

f) eyni zamanda, vəkilin mediasiya prosesində dəyişən informasiyanı vizuallaşdırma qabiliyyətinə malik olması vacibdir. Belə

⁷⁸² *Abramson H., Ingen-Housz A., ADR in Business, Vol. II, Wolters Kluwer Law&Business, the Netherlands, 2011, 312.*

⁷⁸³ *Picker B., Mediation Practice Guide : A Handbook for Resolving Business Disputes, American Bar Association, 2nd ED, Washington, 2003, 91.*

ki, çox vaxt vizual vasitələrdən istifadə zamanı, o cümlədən razılaşma prosesində hansı şərtlərin dəyişdiyi hallar olur. Buna görə də bütün bunlarda vizualizasiya bacarığının olması həlledici rol oynayır.

g) vəkil bütün digər funksiyalarla birlikdə digər tərəf və onun nümayəndəsi ilə müzakirələr aparır. Mediatorun rolu və ən effektiv hallar və istifadə ehtiyacları da vəkil tərəfindən planlaşdırılır və müvafiq olaraq müştəri ilə razılaşdırılır.

Uğura nail olmaq üçün mediasiya prosesində iştirak edən vəkil-lər⁷⁸⁴ bir neçə əlavə məsələyə diqqət yetirməlidirlər, o cümlədən:

a) vəkillər bir-birinə və qarşı tərəfə qarşı mediasiyada istifadə olunan söz və ifadələrinə nəzarət etməlidirlər. Belə ki, hər hansı ittihamedicə məzmununda çıxış digər tərəfdən mübahisənin həllinə mənfi yanaşmaya səbəb ola bilər.

b) Vəkillər özlərini digər tərəfin yerinə qoymalı, səsləndirilən təklifin digər tərəf üçün məqbul olub-olmamasına fikir verməli və bu sahədə digər tərəfə verdikləri təklifləri qiymətləndirməlidirlər.

c) Vəkillər ən uyğun olanı etməlidir: prosesi hazırlamaq, xüsusilə, onların işlə bağlı bütün güclü və zəif tərəflərini və müştərisinin bütün maraq və istəklərini, habelə onun razılaşmasının mümkünlük həddini bilməlidir. Mediasiya ilə bağlı aparılan bir sıra araşdırmalar göstərir ki, mediasiya prosesinə yaxşı hazırlıqlı gələn tərəflər⁷⁸⁵ mübahisəyə razılaşma ilə son qoymağa daha yaxın olurlar.

d) mediasiya prosesində vəkil mübahisəyə sazişlə konkret şərtlərlə son qoymaq məqsədi ilə digər tərəfə ilkin təklif verməli,

⁷⁸⁴ *Hollander J.*, *Mediation for Civil Litigators*, Irwin Law Inc, 2013, 6, 7.

⁷⁸⁵ *Hollander J.*, *Mediation for Civil Litigators*, Irwin Law Inc, 2013, 28.

qarşı tərəfin təklifə münasibətini və digər təklifi qiymətləndirməli, bir növ reallıq agenti rolunda çıxış etməlidir⁷⁸⁶.

Vəkil tərəfindən düzgün formada müzakirələrin aparılması⁷⁸⁷ – müştəri maraqlarının mediasiya prosesində razılaşmanın əldə edilməsi üçün əsas vasitədir. Müzakirələr hüquqi hazırlıq və təcrübənin, şəxsi bacarıqların eyni zamanda birləşdirilməsi prosesidir. Bu yaxınlarda Avropa və ABŞ-da vəkillər üçün "Mediation Advocacy" adlı proqram hazırlanır⁷⁸⁸. Bu proqramda vəkillərə mediasiyayı dəqiq və uğurla aparmağa kömək etmək üçün lazım olan bütün bacarıqlar veriləcək.

Mülki və kommersiya mübahisələrinin həllində mediasiyasının nümunəsi kimi Avropadakı yanaşmada təsbit olunur ki, mediasiyada təmsilçilik⁷⁸⁹ hüquqi fəaliyyətlə məşğul olan şəxslər üçün tamamilə başqa istiqamətdir və bunun üçün konkret təlimlər, eləcə də müvafiq bazar marketinqi tələb olunur ki, istehlakçılar mediasiyada təmsil olunanlara müraciət edə bilsinlər. Vəkillər ənənəvi olaraq məhkəmə və rəqabət prosesi ilə əlaqəli şəxslərdir. Lakin vəkilin fəaliyyəti haqqında müasir təsəvvür və anlayış mübahisələrin alternativ həlli alətlərinin istifadəsində effektiv iştirak və fəaliyyət tələb edir⁷⁹⁰.

⁷⁸⁶ *Ponschab R.*, Verhandlungsführung: Mutter aller Konfliktlösungen, ADR-Verfahren im Vergleich –Teil 9, Zeitschrift für Konflikt-Management, 17 Jahrgang, Heft 1/2014, Januar/Februar, Seiten 1-32, PVSt 47561, 5.

⁷⁸⁷ *Frascogna J., Hetherington H.L.*, The Lawyer's Guide to Negotiation, American Bar Association, 2009, 1.

⁷⁸⁸ <<http://www.mediationadvocates.org.uk>>. [15.05.2018]

⁷⁸⁹ *Goodman A.*, Mediation Advocacy, 2nd Ed, Nova, 2010, 175.

⁷⁹⁰ *Boulle L., Field R.*, Australian Dispute Resolution, Lexis Nexis Butterworths, 2017, 152.

5.5.3 Mediasiya prosesində iştirak edən digər şəxslər

Mediasiya məqsədləri üçün, bəzi hallarda, kənar şəxsin fikri bu məsələ ətrafında hər hansı bir tərəf üçün vacib olduğu halda və ya onun marağını və ya fikrini nəzərə almadan razılaşmanın şərtlərinin tərtib edilməsi çətin olduqda, mediasiyada iştirak edən şəxslərin dairəsinin genişləndirilməsi məsələsi qaldırıla bilər.

Belə halların nizama salınması məqsədi ilə mediator tərəflərin xahişi ilə belə bir şəxsin bir və ya digər tərəf və ya tərəfin razılığa gələ bilməsini asanlaşdırmaq məqsədi ilə bu cür şəxsin prosesinə cəlb etmək imkanına malikdir.

Qeyd edək ki, bir sıra Avropa ölkələrinin qanunvericiliyi üçüncü şəxsin mediasiya prosesində iştirakını təmin edir və Gürcüstan qanunvericiliyində bu istiqamətdə eyni tənzimləmə nəzərdə tutulub⁷⁹¹.

5.5.4 Mediasiya subyektləri kimi çıxış edən mediasiya təşkilatları

Mediasiya prosesinin bilavasitə iştirakçısı olan yuxarıda göstərilən mediasiya iştirakçıları ilə yanaşı, münaqişə tərəflərinin müraciət etdiyi mediasiya mərkəzləri/təşkilatları da qeyd olunmalıdır.

Bu baxımdan CEDR (Mübahisələrin Səmərəli Həlli Mərkəzi⁷⁹²), JAMS,⁷⁹³ Beynəlxalq Mediatorlər Akademiyası⁷⁹⁴, Ümumdünya Mediasiya Forumu, Ümumdünya⁷⁹⁵ Əqli Mülkiyyət Təş-

⁷⁹¹ "Mediasiya haqqında" Gürcüstan Qanununun müddələrinin təsnifatına dair məqalədə üçüncü şəxsin təsnifatı, müvafiq olaraq üçüncü tərəf mübahisə tərəfi olmayan və tərəflərin razılaşması ilə və ya qanunla təmin edilmiş hallarda mediasiya prosesində iştirak edən hər hansı şəxsdir..

⁷⁹² <www.cedr.com>. [25.06.2018]

⁷⁹³ <www.jamsadr.com>. [25.06.2018]

⁷⁹⁴ <www.iamed.org>. [25.05.2018]

⁷⁹⁵ <www.worldmediationforum.com>. [25.06.2018]

kilatı Mediasiya Mərkəzi⁷⁹⁶ və digər oxşar qurumlar kimi tanınmış mediasiya mərkəzlərinin adı çəkilməlidir. Bu da öz növbəsində bütün dünyada mediasiyaların həyata keçirilməsinə güclü impuls vermişdir.

VI. MEDIASIYA İNSTİTUTLARININ TƏNZİMLƏNMƏSİ

Vahid aktlar və Avropa Şurası hüququnda – daxili qanunvericiliyə iştirakçı ölkələrin və əlaqəli iştirakçıların təsiri

Mediasiya faktiki olaraq mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi ölkələrin daxili qanunvericiliyi səviyyəsində və beynəlxalq aktlarda təsbit olunur. Belə ki, bütün konkret dövlətlərin nümunələri üzərində mediasiya ilə bağlı tənzimləmə normalarının beynəlxalq səviyyədə tanınmış yanaşmalara və nəzərdə tutulmuş prosedurlara uyğun olması artıq qəbul edilmiş bir qaydadır. Bunun aydın təsdiqi Avropa Parlamenti tərəfindən 2008-ci ildə "Mülki və kommertiya məsələləri üzrə mediasiya fəaliyyətinin müəyyən aspektləri" haqqında direktivin qəbul olunmasıdır⁷⁹⁷. Həmin direktivə əsasən, Avropa İttifaqına üzv olan ölkələr, Qanunvericilik Direktivinin tələblərinə əməl etməli idilər.

Beynəlxalq hüquq cəmiyyəti mediasiya fəaliyyətinin tənzimlənməsi üzrə beynəlxalq standartlar üzərində işləyir və inkişaf et-

⁷⁹⁶ <www.wipo/int/amc/en>.[25.05.2018]

⁷⁹⁷ Directive 2008/52/EC, ob: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:En:PDF>>.[15.05.2018]

dirir, o cümlədən⁷⁹⁸ mülki və kommersiya mübahisələrində fəaliyyət göstərən mediatorlar üçün onların akkreditasiya qaydaları üzrə⁷⁹⁹ beynəlxalq vahid standartlar hazırlayır⁸⁰⁰. Lakin obyektivlik baxımından qeyd etməliyik ki, bu gün beynəlxalq mediasiya prosesini tənzimləyən aktlar çox azdır.

6.1 UNCITRAL – (Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Beynəlxalq Ticarət Hüququ Komissiyası) - mediasiya tənzimlənməsinin vahid forması kimi)

Beynəlxalq ticarət hüququnun modernləşdirilməsi, harmonizasiyası və birləşdirilməsi məqsədilə 1966-cı ildə BMT Beynəlxalq Ticarət Hüququ Komissiyasını təsis etdi - Unsitral⁸⁰¹. Onun vəzifəsi beynəlxalq ticarətin inkişafıdır⁸⁰².

Beynəlxalq mediasiya tənzimlənməsi haqqında qanun BMT-nin Beynəlxalq Ticarət Hüququ Komissiyası (UNCITRAL) tərəfindən 2002-ci il noyabrın 19-da qəbul edilmiş və⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ me-

⁷⁹⁸ Beynəlxalq miqyasda mediasiya üçün norma və meyarların hazırlanması məqsədilə Beynəlxalq Mediasiya İnstitutu yaradıldı (*IMI*), ob: <<http://www.imimmediation.org/home>>.[15.05.2018]

⁷⁹⁹ *Alexander N.*, Harmonisation and Diversity in the Private International Law of Mediation: The Rhythms of Regulatory Reform in *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 164.

⁸⁰⁰ *Brown H., Marriott A.*, ADR Principles and Practice, Sweet&Maxwell, Thomson Reuters, London, 2011, 614.

⁸⁰¹ UNCITRAL - Beynəlxalq Ticarət Hüququ üzrə Uncitral və ya Birləşmiş Millətlər Komissiyası; Bax: <www.uncitral.org>.[15.05.2018]

⁸⁰² *Tsuladze A.*, Gürcüstan Məhkəmə-Hüquq Mediasiyasının Müqayisəli Analizi, Nəşriyyat evi "Hüquqşünaslar dünyası", Tb., 2017, 51.

⁸⁰³ o330, 49.

⁸⁰⁴ UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation, A/RES/57/18, 19 November 2002, ob:

diasiya siyasətinin tənzimlənməsi üzrə beynəlxalq müzakirələrə təsir göstərən model qanundur.

UNCITRAL Model Qanunun tətbiqi dövlətlər üçün məcburi olmasa da⁸⁰⁶, o, dünyanın 25-dən çox ölkəsində mediasiya haqqında qanunvericiliyin qəbulunda və tətbiqində istifadə edilmiş⁸⁰⁷.

Model qanunu⁸⁰⁸ mediasiya yolu ilə bütün BMT üzv dövlətləri üzrə beynəlxalq kommersion mübahisələrinin həlli prosedurlarını tənzimləyir⁸⁰⁹ və üzv dövlətlərə tövsiyə kimi qəbul edilən standartları ölkənin daxili qanunvericiliyinə inteqrasiya etməyi təklif edir.

Əminliklə qeyd etmək olar ki, model qanunun mediasiya prosesini tənzimləmək üçün dövlətlərə beynəlxalq standartlar və prinsiplər təklif etmək cəhdi həqiqətən də müsbət qarşılır.

6.2 MEDIASIYANIN AVROPA TƏNZİMLƏMƏ FORMALARI - AVROPA İTTİFAQININ TAPŞIRIQLARI

Avropa Mediasiya Direktivinin (2008/52/EC⁸¹⁰) qəbul edilməsi, 2011-ci ildən üzv dövlətlərə mediasiya üçün⁸¹¹ vahid çərçivə-

<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-conc/03-90953-Ebook.pdf>. [15.05.2018]

⁸⁰⁵ Alexander N., Four Mediation Stories from Across the Globe, *Rabels Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht* (the *Rabel Journal*), No.4, Mohr Siebeck, Tübingen 2010, 755.

⁸⁰⁶ Uncitral model qanunları BMT-nin üzv dövlətlərinin daxili qanunvericiliyindən model qanun kimi istifadə etmək üçün qətnamə şəklində BMT Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilmiş aktlardır.

⁸⁰⁷ *Hopt J.K., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 108.

⁸⁰⁸ Bax. Qanunun 1(3-cü hissəsi)

⁸⁰⁹ *Hopt J.K., Steffek F.*, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 107.

⁸¹⁰ Directive 2008/52/EC, of the European Parliament and of the Council, on Certain Aspects of Mediation

nin qurulması və sərhədlərarası mediasiyanın⁸¹² təşviqinə yeni inkişaf perspektivi yaradıb. 21 may 2008-ci ildə Avropa Parlamentində⁸¹³ "Mülki və kommersiya mübahisələrində mediasiyaların konkret aspektləri haqqında" direktivi qəbul etdi. Bu direktiv⁸¹⁴ Ədəbiyyatda "Qısaltılmış Mediasiya Direktivi" adlanır. Bu direktiv 24 may tarixində Avropa İttifaqının rəsmi jurnalında dərc edilmiş və qüvvəyə minmişdir.

Bu direktivə "sonun başlanğıc prosesi" deyilir⁸¹⁵. Xüsusilə, Avropa ölkələrində (Danimarka istisna olmaqla) mediasiya institutu-
na⁸¹⁶ maraqlı nəzərə çarpacaq dərəcədə artıb⁸¹⁷. Həmçinin vurğula-
maq lazımdır ki, bütün Avropa ərazisində "sərhədlərarası mediasiya"
adlanan vasitədən istifadəyə geniş yol verilib⁸¹⁸, çünki direktiv
avropa birliyi üzv dövlətlərindən hər bir dövlətdə sərhədlər

in Civil and Commercial Matters, 21 May 2008, ix.: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052>> [15.05.2018].

⁸¹¹ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013. v

⁸¹² 9.9. cross-border mediation

⁸¹³ RL Directive 2008/52/EC, of the European Parliament and of the Council, on Certain Aspects of Mediation

in Civil and Commercial Matters, 21 May 2008, ix.: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052>>. [15.05.2018].

⁸¹⁴ *Tutzel S., Wegen G., Wilske S.*, Commercial Dispute Resolution in Germany, 2nd edition, C.H.BECK, Munchen, 2016, 193.

⁸¹⁵ 'Preliminary end of a process'

⁸¹⁶ öb. EC Directive 2008/52 Art 1 (2), (3),2.

⁸¹⁷ *Golden J., Lamm C.*, International Financial Disputes (arbitration and mediation), Oxford University Press, Oxford, 2015, 73.

⁸¹⁸ *Vallender H.*, Mediation in Nationalen und Grenzüberschreitenden Insolvenzverfahren, in Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völzmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018, 909.

arasında mediasiyanın təqdim edilməsi və inkişafı üçün zəmin yaratmağı tələb edir⁸¹⁹.

Nəzərdə tutulduğu kimi, Mediasiya göstərişinin qeyd olunan məqsədi mübahisənin alternativ mexanizmlərinin irəli aparılması və inkişaf etdirilməsi, habelə transsərhəd mediasiyanın institusionallaşdırılması və mediasiya sazişinin icrası üçün hüquqi prerediksiyaların yaradılmasıdır⁸²⁰.

Avropa Direktivinə uyğun olaraq, mediasiya⁸²¹ münafişələrin həlli üçün strukturlaşdırılmış prosesdir. Bu zaman mübahisə tərəfləri birbaşa qərar qəbul edirlər və bu könüllü proses bu məsələ ilə bağlı qərar qəbul etmək səlahiyyəti olmayan mediator kimi müstəqil və qərəzsiz üçüncü tərəf(lər) tərəfindən asanlaşdırılır⁸²².

Qəbul edilmiş direktivin mətni 28 fevral 2008-ci ildə Avropa Şurası tərəfindən qeydə alınmış ümumi mövqeyə tam uyğundur, 2002-ci ildə Avropa Komissiyası tərəfindən "Yaşıl Sənəd" adlanan sənədi qəbul etməklə mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitələrdən istifadə edilməsi ilə bağlı avropa komissiyası tərəfindən başlanmış yola son qoyuldu. Bu yol 2004-cü il Avropa Komissiyasının direktivi və mətnin 2007-ci ildə Avropa Parlamenti tərəfindən Avropa Parlamenti tərəfindən birinci oxunuşda qəbul edilməsi ilə davam etdi⁸²³.

Mediasiya direktivinin məqsədi mübahisənin məhkəmə prosesi olmadan başa çatdırılmasına imkan verən alternativ həll vasitəsi

⁸¹⁹ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 107.

⁸²⁰ *Chern C.*, The Commercial Mediator's Handbook, Informa Law, New York, 2015, 30, 31.

⁸²¹ *Glaßer U., Klowitz J.*, Mediationsgesetz, Handkommentar, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2018, 33

⁸²² *Bamberger H.G.*, Mediation und Justiz in Haft F., von Schlieffen K.G., Handbuch Mediation, C.H.Beck, München, 3.Auflage, 2016, 241.

⁸²³ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 5, 6.

kimi mediasiya prosesinin təşkilidir. Direktiv bir tərəfdən Avropa üzv dövlətləri arasında institusional əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan göstəriş kimi, çəkişmə və mediasiya qaydaları arasında tarazlığın tapılması cəhdidir⁸²⁴.

Avropa direktivinin tətbiqi miqyası üç əsas aspektlə məhdudlaşır. Birincisi, bu istiqamət mülki və kommersiya mübahisələrinə yönəldilir, eyni zamanda inzibati və cinayət işlərini bir növ istisna edir; ikincisi, bu direktiv Avropa üzv dövlətlərində sərhədlərarası mübahisələri tənzimləyir və yekdilliklə təşviq edir⁸²⁵, üçüncü halda, Avropa Direktivini qəbul etməklə, mediasiya ilə bağlı bütün məsələlər tənzimlənmir, əksinə, avropa üzv dövlətlərinə konkret aspektlər baxımından nizamlanma təklifidir. Bütün direktivlərlə tənzimlənməyən məsələlərə münasibətdə üzv dövlətlərə ölkənin daxili qanunvericiliyi, o cümlədən "Mediasiya haqqında" Qanun vasitəsilə məsələləri tənzimləmək üçün mütləq azadlıq verilir⁸²⁶.

Avropa Direktivinin qüvvəyə minməsi nəticəsində Avropa ölkələrinin bir hissəsi direktivin ruhunu ehtiva edən daxili qanunu qəbul etdi. 2008-ci ildə Avropa Direktivinin qəbul edilməsi ilə Avropa boyunca sərhəd (transsərhəd) hüdüdlərindən kənarında mediasiya etmək perspektivi əslində çox aktualdır⁸²⁷. Həqiqətən də, transsərhəd mediasiya məsələsi çox populyarlaşır və onun müxtəlif ölkələrdə istifadəsi⁸²⁸ sürətlə artır. Avropa Direktivi faktiki olaraq sərhədlərarası mübahisələrin həlli üçün sülh yolu ilə forma və mexanizmləri təbliğ edir və geniş ictimaiyyətə mediasiya və media-

⁸²⁴ Bax. Avropa direktivinin birinci hissəsi

⁸²⁵ *ογκυλοσβημεζα cross-border litigation / cross-border disputes*

⁸²⁶ *Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 6.

⁸²⁷ *Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 2.

⁸²⁸ *Esplugues C., Marquis L., New Developments in Civil and Commercial Mediation: Global Comparative Perspectives*, Springer, New York, 2015, 74.

siya yolu ilə mövcud münaqişəni tənzimləməyi təklif⁸²⁹ edir. Bu hüquqi alət transmilli mübahisələrdə daha effektiv tənzimləmə üçün yaxşı zəmin yaradır.⁸³⁰

Avropanın bir sıra ölkələri var ki, onlar birbaşa qanunvericilikdə sərhədlərarası mediasiyanın aparılması üçün konkret prosedura malik deyillər. Bu da ölkədə mediasiya qanunvericiliyinin oxşar növdə mediasiya işində istifadə olunacağı ehtimalını istisna etmir⁸³¹.

2016-cı il avqustun 26-da Avropa Komissiyası Avropa Parlamenti, Avropa Şurası və Sosial İqtisadi Məsələlər üzrə Komitənin adından hazırlanmış hesabat dərc⁸³² edib. Hesabatda 2008-ci il direktivinin qəbulunun praktiki məsələləri müsbət qiymətləndirilib.

⁸²⁹ Cortes P., *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution*, Oxford University Press, Oxford, 2016, 82.

⁸³⁰ Rutherglen G.A., *Transnational Civil Litigation, Principles and Prospects*, Foundation Press, 2016, 192.

⁸³¹ Traest M., in Carlos, Esplugues., *Civil and Commercial Mediation in Europe*, Intersentia (Cambridge-Antwerp-Poland), Vol. II, 2014, ISBN 978-1-78068-130-6, 40.

⁸³² Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. Brussels 26.8.2016. COM (2016) 542 final on the Application of Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2016%3A542%3AFIN>>.[15.05.2018]

(Hesabatda əsasən, Avropa üzv dövlətlərindən 15-i artıq mediasiya haqqında qanun qəbul etmişdi, 9 üzv dövlətdə Mediasiya fəaliyyəti faktiki var idi və 4 üzv ölkədə mediasiya qanunvericilik səviyyəsində və faktiki olaraq həyata keçirilmirdi. Hesabatda qeyd olunur ki, bir sıra üzv dövlətlərdə mediasiyanın təqdim edilməsi problemləri var idi, belə ki, müxtəlif ölkələrin mədəni inkişaf tarixindən gələn mediatorluq ictimaiyyət üçün tam qəbul olunmurdu. Bəzi hallarda, hətta hesabatın hazırlanması zamanı avropa direktivinin qüvvəyə minməsi və ölkə daxilində avtomatik həyata keçirilən qanunvericilik islahatı barədə ictimaiyyətə daha az məlumat verilmişdi. Hesabatda tövsiyə olunur ki, üzv dövlətlər Onların mediasiya fəaliyyətinin daha da intensivləşdirilməsi üçün

Qeyd edək ki, 2011-ci ildə Avropa Komissiyası istehlakçılarının hüquqlarının qorunması sahəsində mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi⁸³³ və istehlakçı mübahisələrinin onlayn həlli ilə bağlı təklif⁸³⁴ almışdı. Bu sahələrdə üzv ölkələrdə dəyişikliklərin ediləcəyi gözlənilirdi. Belə ki, mübahisələrin həlli üfününü genişləndirən mediatorluğun inkişafı ilə bir çox əlavə sual və ehtiyac yaranır.⁸³⁵ 21 may 2013-cü ildə isə Avropa Parlamenti⁸³⁶ istehlakçı mübahisələri ilə bağlı mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitələr haqqında⁸³⁷ 2013/11-ci il tarixli digər göstərişi qəbul etdi.

Bu göstərişin məqsədi istehlakçıların hüquqlarını qorumaq, xüsusilə də, alqı-satqı və xidmət müqavilələrindən irəli gələn mübahisələri tərəflər arasında mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitələrlə tənzimləməkdir⁸³⁸. Belə ki, istehlakçılar arasında kiçik mübahisələr olduqda və məhkəmədə çəkişmənin baha olması səbəbindən mübahisə edən tərəflər məhkəməyə müraciət etmirlər.

Avropa İttifaqı Qanun Proqramı çərçivəsində mediatorluq və müvafiq proqramları maliyyələşdirmək və dəstəkləməkdə davam edir.)

⁸³³ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Alternative Dispute Resolution for Consumer Disputes and Amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on Consumer ADR), COM (2011) 793 final, 29 November 2011.

⁸³⁴ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Online Dispute Resolution for Consumer Disputes (Regulation on Consumer ODR), COM(2011) 794 final, 29 November, 2011.

⁸³⁵ *Hodges C., Benohr I., Creutzfeldt-Banda N., Consumer ADR in Europe, in Steffek F., Unberath H., Genn H., Greger R., Regulating Dispute Resolution: ADR and Access to Justice at the Crossroads, 2012.*

⁸³⁶ ე.წ. Consumer ADR Directive.

⁸³⁷ 2013/11/EU, The European Directive on Consumer Alternative Dispute Resolution (CADR) ob: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32013L0011>>.[15.05.2018]

⁸³⁸ წულაძე ა., ქართული სასამართლო მედიაციის შედარებითი ანალიზი, გამოცემლობა „იურისტების სამყარო“, თბ., 2017, 58.

Bundan başqa, göstərişin ikinci məqsədi istehlakçıların istehlak bazarına inamını artırmaqdır ki, istehlakçılar bazar iqtisadiyyatının onların maraqlarını nəzərə almasına və onlara uyğunlaşdırılmasına inansınlar⁸³⁹.

Avropa Şurası 524/2013-cü ildə⁸⁴⁰ onlayn mediasiyanı təşviq edən, mediasiyanı⁸⁴¹ sadələşdirən və onun istifadəçiləri üçün daha da əlçatan edən Avropa Şurası Reqlamenti Aİ 524/2013-cü il tarixli qərarı ilə təsdiq edilir. Avropa Parlamentinin yuxarıda göstərilən göstərişinin qəbulundan sonra bu reqlament istehlakçı mübahisələrinin həlli mexanizminin⁸⁴² sadələşdirilməsi baxımından qəbul edilmişdir, bu forma öz üstünlüklərini nəzərə alaraq, mediasiya prosesində o qədər məşhurluq qazanmışdır ki, indi mübahisələrin digər kateqoriyalarında da tətbiq edilir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, AB Direktivinin əsas məqsədlərindən biri mübahisələrin alternativ həlli xidməti təminatçılarının bazarını inkişaf etdirmək, müvafiq sertifikatlaşdırma sxeminə əsasən onların keyfiyyətini artırmaqdır⁸⁴³.

⁸³⁹ Cortes P., The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution, Oxford University Press, Oxford, 2016, 17.

⁸⁴⁰ Cortes P., The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution, Oxford University Press, Oxford, 2016, 18.

⁸⁴¹ ODR Regulation EC/524/2013.

⁸⁴² Cortes P., The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution, Oxford University Press, Oxford, 2016, 30.

⁸⁴³ Biard A., Monitoring Consumer ADR Quality in the EU: A critical Perspective, European Review of Private Law, Law Journal, Vol. 26, No.2, Wolters Kluwer International, The Netherlands, 2018, 174.

VII. MEDIASIYA İCRAATININ FORMALARI VƏ AVROPA ÖLKƏLƏRİNİN TƏCRÜBƏSİ

7.1 STANDART MEDIASIYA FORMALARI: MƏHKƏMƏ, MƏHKƏMƏNİN YANINDA MÖVCUD OLAN VƏ ÖZƏL MEDIASIYA

Mediasiya prosesinin əsas determinantı mübahisə edən tərəflərin öz iradəsinə uyğun olaraq və ən əsası prosesi yalnız razılığa əsasən və ya istədikləri təqdirdə başa çatdırmaq qabiliyyətində təzahür edən könüllü⁸⁴⁴ xarakter daşmasıdır.

Mediasiya icraat formasının 3 növü fərqləndirilir⁸⁴⁵:

a) məhkəmə və məhkəmə proseslərindən tam müstəqil olan şəxsi mediatorluq⁸⁴⁶;

b) məhkəmə ilə əlaqəli mediasiya (məhkəmə tərəfindən həyata keçirilən mediasiya⁸⁴⁷). Bu mediasiya məhkəmə ilə institusional

⁸⁴⁴ *Espugues C., Marquis L., New Developments in Civil and Commercial Mediation: Global Comparative Perspectives*, Springer, New York, 2015, 14.

⁸⁴⁵ *Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 20.

⁸⁴⁶ *Steffek F., Mediation*, in *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, Vol. II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1163.

⁸⁴⁷ *Hakimah Y., Alternative Dispute Resolution (ADR)*, International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance (ISRA), Malaysia, 2012, 51.

(Bu mediatorlik forması ilk dəfə 1983-cü ildə Avstraliyada, Vikitiriyada tikinti mübahisələrinin həlli üçün istifadə olunub. Sonra 1987-ci ildən federal məhkəmələrdə təqdim edilib. Bu müddət ərzində məhkəmə zamanı işi mediatora ötürmək mümkün olub.)

შეკიდებულ კოორდინაციას მიიღებს⁸⁴⁸, მსჯელობისგან განსხვავებული ერთიანი კორპორატიული პროცედურის სახით⁸⁴⁹;

ც) მსჯელობისგან დაკავშირებული მსჯელობის მედიაციის⁸⁵⁰. ეს ბუნებრივად მედიაციის ფორმისაა, მედიატორი ხშირად მსჯელობის (სამართლებრივი) მსჯელობისგან განსხვავებულია. ეს, ხშირად მსჯელობის პროცესის დასრულების შემდეგ ხდება.

ეს ფორმა ევროპის კონტინენტზე გავრცელებულია, ხშირად მსჯელობისგან განსხვავებულია და ერთიანი მსჯელობისგან განსხვავებულია⁸⁵¹. ეს შემთხვევაში, ხშირად იმის გამო, რომ მსჯელობის პროცესი უფრო სწრაფია.

მედიაციის პროცესიდან ეს, ალბათ, ფედერალურ შტატებში მსჯელობის პროცესისგან განსხვავებულია. ეს უფრო მეტი მედიაციისგან განსხვავებულია:

⁸⁴⁸ *Steffek F.*, Mediation, in *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, Volume II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1163.

⁸⁴⁹ *Lindblom P.H.*, *Progressive Procedure*, Iustus, 2017, 422.

Court-affiliated mediation: ისრაელის კონტინენტზე მსჯელობის პროცესისგან განსხვავებულია მსჯელობის პროცესისგან განსხვავებულია

⁸⁵⁰ ეს ნაირსახეობის მედიაციის პროცესი მედიაციისგან განსხვავებულია და აDR პროცესისგან განსხვავებულია.

⁸⁵¹ ბუღალტერი: Evgeni Georgiev and Christa Jessel-Holst in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Ch.5, B(1)(b), 338; ინგლისი: Jens M.Scherpe and Bevan Marten in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Ch.6, B(1)(c), 374; გერმანია : Peter Tochtermann in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Ch. 8, B(1)(c),530. კანადა: Reinhard Ellger in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Ch.18,B(4)(a), 941; ნორვეგია: Anneken Kari Sperr in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Ch.22, B(1), 1144; და ავსტრია: Markus Roth and David Gherdane in Hopt&Steffek, *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Ch.4, B(1)(c), 259.

1) şəxsi təşəbbüs əsasında fəaliyyət göstərən, məhkəmə proseslərindən tamamilə asılı olan proses kimi məhkəmənin xarici mediatorluğu⁸⁵²;

2) dövlət qurumu kimi məhkəmədən asılı olmayan məhkəmə prosesi daxilində davam edən proses kimi mediatorluq⁸⁵³;

3) Müraciətin ən mühüm xüsusiyyətinin məxfilik prinsipini dəstəkləmək məqsədilə əsas iddia üzrə hakim olmayan hakimin başçılıq etdiyi məhkəmə daxilində mediasiya.

Arbitraj və mübahisələrin alternativ həllinin digər formaları kimi mediasiya da institusional mediasiya və ad-hoc mediasiya prosesi kimi iki formada müşahidə edilir⁸⁵⁴. Xüsusilə, mediasiya prosesinin idarə edilməsi özü institusional şəkildə strukturlaşdıqda və bir qurum tərəfindən həyata keçirildikdə institusional mediasiya mövcud olur.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün mediasiyanın digər iki əsas forması dünyanın müxtəlif ölkələrində geniş yayılıb. Bu, məhkəməxarici və məhkəmədaxili mediatorluqdur. Bu modellər birbaşa hər bir ölkənin daxili qanunvericiliyi ilə tənzimlənir. Ədəbiyyatda, ümumiyyətlə, mediasiya zamanı tez-tez gördüyümüz, məhkəmə ilə birgə mediasiya forması ilə yanaşı, bəzi hallarda məhkəmədən kənar mediasiyaya da istinad edilir.

Birbaşa məhkəmə mediasiyasının⁸⁵⁵ xarakterik xüsusiyyətidir ki, mediasiya məhkəmə binasında keçirilir, məhkəmə işçisi və ya məhkəmə tərəfindən akkreditə olunmuş mediatorların siyahısından mediator seçilir, habelə mediasiya xərcləri çəkişmənin nəticə-

⁸⁵² *ԵՄՐԵՅԱԺԵ Զ.*, *Մեդիացիա, ԳամոմցեմլոՅա Մերիճուանի, տԵ, 2010, 150.*

⁸⁵³ *ՕԽՅԵ, 150.*

⁸⁵⁴ *Vgl. Greger/Unberath, Einl.Rz.48.*

⁸⁵⁵ *Alexander N., Steffek F., Making Mediation Law, International Finance Corporation (IFC), World Bank Group, Washington D.C. 2016, 9.*

sindən asılı olaraq bölünür. Bu forma Almaniya, Skandinaviya ölkələri, Sloveniya və digər ölkələrdə yaxşı təqdim olunur.

Məhkəmə ilə əlaqəli mediasiya olan digər bir məhkəmə media-torluğu üsulu⁸⁵⁶ ilk dəfə Avstraliya, Honkonq, Kanada, Çin, Bir-ləşmiş Krallıq, ABŞ-da təqdim edilib. Bu mediasiya prosesində mediatoru mübahisə edən tərəflərin özləri seçirlər. Həmçinin me-diasiya xərcləri birbaşa tərəflər tərəfindən onların qarşılıqlı razılıq əsasında ödənilir.

Yuxarıda qeyd olunan formanın əksinə olaraq, şəxsi mediator-luq formasından geniş istifadə olunur. Bu zaman tərəflər məhkə-mələr arasında münafişənin həlli məqsədilə mediator seçmək im-kanına malikdirlər. Buna bənzər mediasiya forması bir çox ölkə-lərdə geniş tətbiq olunur və əsasən kommertiya mübahisələrinin həllinin ən yaxşı üsuludur.⁸⁵⁷

Məhkəmədən kənar mediasiya zamanı (məs., ad-hoc-media-tion⁸⁵⁸) tərəflər mediatoru özləri seçirlər. Bunun nəticəsində onlar mediator ilə mediasiya proseduru haqqında birbaşa razılığa gəlir-lər. Ədəbiyyatda qeyri-məhkəmə mediasiyası tərəflər arasında mediasiyanın ən sürətli və qeyri-bürokratik forması kimi qeyd⁸⁵⁹ olunur.

Qeyri-məhkəmə formasında olan digər mediasiya növü institu-sional mediasiyadır. Bu zaman tərəflər müqavilə ilə aralarında yarana biləcək mübahisənin mediasiya yolu ilə həllinə əvvəlcədən

⁸⁵⁶ 10.

⁸⁵⁷ *Alexander N., Steffek F., Making Mediation Law, International Finance Corporation (IFC), World Bank Group, Washington D.C. 2016, 11.*

⁸⁵⁸ *Ulrich H., in Klowitz J., Gläßer U., MediationsGesetz, Handkommentar, Nomos, Baden-Baden, 2014, 87.*

⁸⁵⁹ *Groß M., IP-/IT-Mediation, 2.Auflage, Deutschen Fachverlag GmbH, Fachmedien Recht und Wirtschaft, Frankfurt am Main, 2013, 50, 51.*

razılıq verirlər⁸⁶⁰. Müqavilə əsasında tərəflər mediasiyanın hansı formasına müraciət etmələri və hansı müddət ərzində müraciət etmələri barədə qabaqcadan razılığa gəlirlər. Bu formadan istifadə edərək tərəflər mübahisə baş verdikdə vaxtın gecikdirilməsi riskini sığorta edirlər. Belə ki, belə rezervasiya tərəflərə imkan verir ki, məsələn ətrafında danışıqlar vaxtında və razılığa daxil olmaq üçün hər hansı resurslar varsa, bu məsələ ətrafında danışıqlara başlasın.

Məhkəmə daxili mediasiyayı qeyri-məhkəmə mediasiya prosesindən fərqləndirən hal ondan ibarətdir ki, tərəflər məhkəmə icraatı mərhələsində başlanmış məhkəmə mediasiya xidmətlərinin alınması üçün birbaşa əlavə xərclər ödəmək məcburiyyətində deyillər. Bundan başqa, tərəflər məhkəmə mediasiyası zamanı razılığa gəlmərsə, mübahisəni həmişə əlavə xərc ödəmədən məhkəmə formatında davam etdirə bilirlər⁸⁶¹.

Məhkəmə icraatında mübahisənin miqyası daxilində tərəflər mübahisənin dayandırılması və mübahisənin alternativ vasitəsi kimi mediasiyadən istifadə edilməsi barədə razılığa gəldikdə, mediator xarici üçüncü tərəf tərəfindən seçilir⁸⁶² və birbaşa məhkəmənin vəzifəli şəxsləri olmayan tərəflər tərəfindən dəvət olunur⁸⁶³.

Mediasiyada çox vaxt birdən çox mediatorun⁸⁶⁴ ("Co-Mediation Model/Co-mediation Form" adlanan) rəhbərliyi altında aparılan proseslər də olur. Bu zaman mediatorlardan biri konkret sahənin mütəxəssisi kimi prosesə cəlb edilir. Bir qayda olaraq,

⁸⁶⁰ 0330, 54.

⁸⁶¹ *Groß M.*, IP-/IT-Mediation, 2.Auflage, Deutschen Fachverlag GmbH, Fachmedien Recht und Wirtschaft, Frankfurt am Main, 2013,51, 52.

⁸⁶² 0330, 52.

⁸⁶³ მაგ. გერმანიაში მედიაციის ასეთი ფორმა მოხსენიებულია, როგორც Gerichtsnahe Mediation

⁸⁶⁴ *Ulrich H.*, in Klowait J., Gläßer U., MediationsGesetz, Handkommentar, Nomos, Baden-Baden, 2014, 95.

mediatorlar müxtəlif peşələrin nümayəndələridir, halbuki onlar bu prosesə qoşulmaq üçün eyni məqsədə xidmət edirlər⁸⁶⁵.

Ko-mediasiya formatı bir növ kollegial tərkibi olan məhkəmə və ya arbitraj prosesi kimidir, lakin onlar arasında əlbəttə ki, əsaslı fərq var, belə ki, həmsədrlik formatında mediatorların məqsədi mübahisəni həll etmək deyil, tərəflərə kömək etməkdir ki, onlar özləri razılığa gəlməklə mübahisəni həll edə bilsinlər⁸⁶⁶.

Mediasiya bu formatda o qədər də tez-tez baş⁸⁶⁷ vermir, lakin ko-mediasiyaya tələbat artır.

Bu vasitədən istifadənin praktiki üstünlükləri var. Yəni⁸⁶⁸:

a) mediatorların toplanmış məlumatları təhlil etmək, fərdi şəkildə üzərində işləməli olacaq rol və məlumatları paylaşmaq üçün daha çox vasitələri var;

b) Mediatorlara hər iki tərəf üçün, xüsusilə də ayrı-ayrı görüşlər zamanı bərabər vaxt vermək imkanı verilir.

Bu mediasiya formasına çox vaxt mürəkkəb mübahisələrin gedişində müraciət edirlər. Belə ki, tərəflər öz mübahisələrinin həlli məqsədi ilə iki və hətta daha çox mediator seçmək hüququna və imkanlarına malikdirlər⁸⁶⁹. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, Avropada bir neçə ölkə mövcuddur ki, burada ko-mediasiyaya qanun səviyyəsində yol verilmir⁸⁷⁰ (məs., Fransa, ⁸⁷¹Almaniya⁸⁷²).

⁸⁶⁵ *გერცვაძე გ.*, მედიაცია, გამომცემლობა მერიდიანი, თბ, 2010, 145.

⁸⁶⁶ *Germund R.*, Außergewöhnliche Streitbeilegung durch Co-Mediation, Pro Business GmbH, Berlin, 2012, 5.

⁸⁶⁷ *Loer L.*, Umsetzung des Güterichtermodells in der Praxis, Zeitschrift für Konflikt-Management, 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, Seiten 1-32, PVSt 47561, 43.

⁸⁶⁸ *Roberts M.*, Mediation in Family Disputes, Ashgate, 2014, 135.

⁸⁶⁹ *Spencer D., Brogan M.*, Mediation Law and Practice, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 76, 77.

⁸⁷⁰ *Hopt J.K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 59.

7.2. MEDIASIYA FORMALARININ TƏTBİQİNDƏ QANUNVERİCİLİYİN TƏNZİMLƏNMƏSİ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ AVROPA TƏCRÜBƏSİ

Bu fəsildə Avropa İttifaqına üzv dövlətlərdə təsis edilmiş mediasiya formaları müzakirə olunur.

Avstriya⁸⁷³: Avstriya mediasiya qanunvericiliyi və praktikası baxımından Avropada öncül ölkədir. Hələ 1999-cu ildə Avstriya ailədaxili mübahisələrin həlli üçün bu kateqoriya mübahisələrin mediasiya vasitəsilə həll edilməsi barədə qanun qəbul edib. 2004-cü ildə isə⁸⁷⁴ digər Avropa ölkələri ilə müqayisədə ilk dəfə mediatorun etikası haqqında qanunu qəbul edib. Bu, çox vaxt Avropa üzv dövlətlərində tənqid obyektinə çevrilib. Belə ki, bəzi hallarda birtərəfli qaydada qanunvericilik normalarına mediasiyanın daxil edilməsi Əksər Avropa ölkələrində birmənalı qarşılanmır. Onu da qeyd edək ki, Avstriya mediasiya qanunu mülki hüquq sahəsində mediasiya fəaliyyətini tənzimləyən normativ aktdır⁸⁷⁵.

⁸⁷¹ *Deckert K.*, Mediation in France, in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 483.

⁸⁷² *Tochtermann P.*, Mediation in Germany: The German Mediation Act-Alternative Dispute Resoluitiin at the Crossroads in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 59.

⁸⁷³ *Roth M.*, Gherdane D., Mediation in Austria: The European Pioneer in Mediation Law and Practice in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 248-332.

⁸⁷⁴ Zivilrechts Mediations-Gesetz. öbz: Civil Law Mediation Act.

⁸⁷⁵ *Deixler-Hübner A., Schauer M.*, (Hrsg) Alternative Formen der Konfliktbereinigung, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2016, 5.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Avropa Direktivinin qəbulundan və qüvvəyə minməzdən əvvəl də Avstriya yeganə Avropa ölkəsi idi ki, burada⁸⁷⁶ 2004-cü ildə mediasiya haqqında qanun qəbul edilmişdi. Məhz buna görə də Avstriya çox vaxt ⁸⁷⁷mediasiya qanunvericiliyində və praktikasında "Avropa pioneri" adlandırılır.⁸⁷⁸

Avstriya qanunvericiliyində mediasiya prosesinin çox yaxşı və ətraflı izahı verilir, yəni:

Mediasiya tərəflərin könüllü fəaliyyətidir. Bu zaman xüsusi təhsili olan bitərəf şəxs (mediator) tərəflərin öz məsuliyyəti ilə öz münaqişələri barədə razılığa gələ bilməsi üçün, tanınmış metodlardan istifadə edərək, mediasiya ilə məşğul olan tərəflərlə sistemli ünsiyyət yaradır⁸⁷⁹.

Mediasiya formaları baxımından Avstriyada aşağıdakı üç forma yaradılır:

a) şəxsi mediasiya; b) məhkəmə ilə əlaqəli mediasiya (məhkəmə-
ilhaq edilmiş mediasiya⁸⁸⁰) və birbaşa c) məhkəmə mediasiyası
(Judicial Mediation)

⁸⁷⁶ Avstriya avropa direktivi qəbul olunmamışdan əvvəl də mediasiyak qanunvericiliyinin qəbul edildiyi Avropa ölkələri arasında idi. 1999-cu ildə Avstriyada ailə mediatorluğu qaydaları, 2004-cü ildə isə "Mediasiya haqqında" qanun qəbul edilib.

⁸⁷⁷

<http://m.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199653485.001.001/acprof-9780199653485-chapter-4>. [15.05.2018]

⁸⁷⁸ Roth M., Gherdane D., Mediation in Austria: The European Pioneer in Mediation Law and Practice in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 249.

⁸⁷⁹ öb. Zivilrechts Mediations-Gesetz, §1.1.

⁸⁸⁰ Bu termin Avstriyada tənqid obyektinə çevrilib, çünki məhkəmə və mediasiyanın institusional əlaqələri vurğulaması fikridir, məhkəmə ilə mediatorluq isə müstəqil qurumdur..

Avstriyada şəxsi və qeyri-məhkəmə mediasiyası təşviq edilir. Bu zaman tərəflər aralarındakı mübahisəni məhkəməyə müraciət etmədən həll etmək üçün mediasiya formasında mübahisənin alternativ formasını seçməkdə sərbəstdirlər. Bu halda tərəflər öz istəklərinə uyğun olaraq müəyyən akkreditə olunmuş mediatora və ya ixtisaslaşmış peşəkar mediatorlara müraciət etmək imkanına malikdirlər. Bu zaman mediator mübahisə edən tərəflərin öz mövqelərinin müəyyənləşdirilməsi, eləcə də tərəflərin ümumi və fərqli maraqların müəyyən edilməsi üçün kömək etməyə çalışır. Bu əməkdaşlıq ətrafında mediator razılığa nail olmağa çalışır⁸⁸¹.

Avrasiyada Mediatorların Birləşmiş Qeydiyyatı və mediatorların təhsil proqramlarına Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən nəzarət edilir. Hazırkı standarta görə, mediator 28 yaşında və məhkum olmayan şəxs olmalıdır⁸⁸². Oxşar tələblərə cavab verən şəxslər Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən 5 il müddətinə mediatorların reyestrinə daxil edilir, sonra isə statusu əlavə 10 il müddətinə uzadılır⁸⁸³. Nazirlik mediator olmaq istəyən şəxslər üçün maarifləndirmə işlərinin aparılmasına icazə verilən qurumların akkreditasiyasını tənzimləyir.

Avstriya Mülki Prosessual Qanunvericiliyində, "Mediasiya haqqında" Qanunun qüvvəyə mindikdən sonra məhkəmə mübahisə edən tərəflərə mübahisənin mediasiyada həll edilməsi ilə bağlı məsləhət və tövsiyə verməyə borcludur. Belə olan halda tərəflərin

⁸⁸¹ *Roth M., Gherdane D., Mediation in Austria: The European Pioneer in Mediation Law and Practice in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 258.*

⁸⁸² *Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 15.*

⁸⁸³ *Hopf V.G., Gerichtsexterne Mediation Erfahrungen mit dem österreichischen Mediationsgesetz, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, 2010, 780.*

razılığı mübahisəni məhkəmə mediasiyasına yönəlmiş olur. Halbuki bu, məhkəmə mediasiyasının bir növü deyil, mübahisə zamanı məhkəmə ilə mediasiya formasıdır. Mediasiya müvəffəqiyyətlə başa çatarsa Avropa Direktivinin qüvvəyə minməsindən sonra (göstərişin 6-cı maddəsinə uyğun olaraq) tərəflər əldə edilmiş razılaşmanın icrasını təmin etmək məqsədilə razılaşmanı təsdiq üçün məhkəməyə təqdim edə bilərlər⁸⁸⁴. Eyni zamanda, bu saziş onlar arasında çəkişmənin artıq mövcud olmaması deməkdir. Avstriyada bu saziş "Əbədi sakitlik sazişi"⁸⁸⁵ (Vereinbarung Ewigen Ruhens) adlanır.

Və onu da qeyd etmək lazımdır ki, yalnız ailə mübahisələri ilkin məcburi mediasiya proseduruna tabedir. Bu, Avstriya nümunəsi üzərində məhkəmə mediasiyasının bir növüdür.

Belçika⁸⁸⁶: Belçikada Avropa Direktivi qüvvəyə minmədən əvvəl mediasiya tətbiq edilmişdir. Xüsusilə, 2005-ci ildə Belçikada "Mediasiya haqqında" Qanun qəbul edildi⁸⁸⁷. Avropa Direktivinin qüvvəyə mindikdən sonra mülki və kommersiya mübahisələrinin həlli üçün geniş istifadə olunan alternativ vasitələrdən biri məhz mediasiya idi.

Belçika nümunəsində mediasiyanın prosessual tənzimlənməsi Mülki Prosessual Məcəllənin ədalət mühakiməsi fəslindədir⁸⁸⁸ və xüsusi qanunvericilik aktının qəbul edilməsi Avropa direktivi

⁸⁸⁴ *Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 13.*

⁸⁸⁵ *Pramhofer K., Gerichtsnähe Mediation beim Handelsgericht Wien-ein Erfolgsprojekt, Zeitschrift für Konflikt-Management, Verlag Otto Schmidt, Köln, Heft 3/2014, 81.*

⁸⁸⁶ *Verougstraete I., Belgium in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 19.*

⁸⁸⁷ *Esplugues C., Marquis L., New Developments in Civil and Commercial Mediation, Vol. 6, Springer International Publishing, London, 2015, 89.*

⁸⁸⁸ *Verougstraete I., Belgium in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 19.*

qüvvəyə mindikdən sonra baş tutmadı. Belçikada həm şəxsi mediasiya, həm də məhkəmə mediasiyası inkişaf etmişdir. Hər iki halda könüllü mediasiya forması mövcuddur. Hər hansı bir növ mütləq mediasiyanın təzahürü Belçika nümunəsində müşahidə olunmur. Məhkəmədən qabaq mediasiyadan istifadə edilməsi məcburiyyəti, yalnız tərəflər arasında müqavilədə belə bir bənd nəzərdə tutularsa mümkündür.

Şəxsi mediasiya Belçikada hər zaman, həm məhkəmədən əvvəl, həm də məhkəmə prosesi başa çatdıqdan sonra tətbiq oluna bilər. Davam edən işlər zamanı, tərəflərin razılığı ilə və hakimin qərarı ilə mediasiyaya təşəbbüs edilə bilər⁸⁸⁹. Belçika qanunvericiliyinə görə hakim mediator ola bilməz⁸⁹⁰.

Bolqarıstan⁸⁹¹: Bolqarıstanda Mediasiya Qanunu 2004-cü ildə qəbul edilmişdir⁸⁹². Bu qanunvericilik aktı mediasiyanın mülki, kommersiya, əmək hüququ, istehlakçı hüquqları ilə bağlı mübahisələrin, ailə və inzibati işlər kateqoriyalarına, habelə mülki hüquqi nəticələrə gətirib çıxaran kiçik cinayət mübahisələrinə tətbiq edilməsinə imkan verir.

Bolqarıstanda mediasiya aşağıdakı formalarda həyata keçirilir:

a) şəxsi mediasiya; b) məhkəmə mediasiyası

⁸⁸⁹ *Esplugues C., Marquis L., New Developments in Civil and Commercial Mediation*, Vol. 6, Springer International Publishing, London, 2015, 105.

⁸⁹⁰ *ođ3o*, 93.

⁸⁹¹ *Georgiev E., Jessel-Holst C., Mediation in Bulgaria: Legal Regime, EU Harmonization and Practical Experience in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 334, 335.

⁸⁹² *The Bulgarian Mediation Act, 2004.*

Bolqarıstada mediatorlar Ədliyyə Nazirliyinin Mediatorların Birləşmiş Qeydiyyatında reyestrə daxil edilir⁸⁹³ və istifadəçilər şəxsi mediasiya halında istədikləri mediatoru seçə və onun köməyi ilə öz münaqişəsinin tənzimlənməsi proseduru hətə keçirə bilərlər. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, Ədliyyə Nazirliyi yalnız mediatorların qeydiyyatını saxlamaq funksiyasına malikdir və mediatorlar üzərində başqa qurum nəzarəti yoxdur⁸⁹⁴.

Bolqarıstada qanunvericilik ("Mediasiya haqqında" qanunun 4-cü maddəsi) hər hansı məhkəmə işçisinin mediatorluğunu qadağan edir⁸⁹⁵. Bu, bir növ məhkəmənin mediasiyaya dəstəyinə mane olur.

Kıpr⁸⁹⁶: Kıpr ümumi qanun çərçivəsində səlahiyyətə malik olan bir ölkədir və 2004-cü ildə Avropa Birliyinə qoşulmuşdur. Kıprdə 6 regional məhkəmə fəaliyyət göstərir. Avropa Direktivi qüvvəyə mindikdən sonra Kıpr mediasiya haqqında ayrıca qanun hazırlamağa başladı və hüquq cəmiyyətində davam edən mübahisələrin vaxtında və effektiv həlli üçün böyük ümidlər yarandı. O cümlədən, bu işə hüquq ictimaiyyəti, Kıpr Vəkillər Kollegiyası dəstək verirdi⁸⁹⁷.

Kıprdə könüllü formada şəxsi mediasiya növü təqdim edildi. Bu müddət ərzində tərəflər məhkəmə prosesi başlamazdan əvvəl mediasiya təşəbbüsü göstərmək imkanına malikdirlər. Məhkəmə

⁸⁹³ Uniform Register of Mediators, see <www.justice.government.bg/MPPublic-Web/default.aspx?id=2>. [15.05.2018]

⁸⁹⁴ *Dimcheva E.*, Mediation Country Report Bulgaria, available at: <www.adrcenter.com/jamsinternational/civil-justice/Mediation_Country_Report_Bulgaria.pdf>. [15.05.2018]

⁸⁹⁵ *Georgiev E., Jessel-Holst C.*, Mediation in Bulgaria: Legal Regime, EU Harmonization and Practical Experience in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 338.

⁸⁹⁶ *Georgiades A.*, Cyprus in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 47.

⁸⁹⁷ *Yuxarıda*, 48.

prosesi zamanı işə baxan hakimə mediator funksiyasını yerinə yetirmək qadağandır⁸⁹⁸.

Estoniya⁸⁹⁹: Aİ-yə üzv ölkələr arasında Estoniya Avropa Direktivinin qüvvəyə mindikdən sonra mediasiya haqqında qanunvericilik aktı üzərində işləməyə başlayan ilk dövlətlərdən biri olub və 2010-cu il yanvarın 1-dən ölkədə müvafiq normativ çərçivə qüvvəyə minib. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, Estoniya tərəfindən qəbul edilən "Konsiliya haqqında" Qanunun adı dəyişdirilib. Halbuki, orada mediasiyə bağlı təminatlar var və mediasiya mahiyyəti, eləcə də qanunun mahiyyətini ifadə edir. Estoniya mediasiya üzrə Avropa Direktivinin tələblərinə tam əməl edir⁹⁰⁰.

Estoniya qanunvericiliyinə uyğun olaraq mediasiya tam könüllüdür. Estoniyada paralel olaraq Mülki Prosesual Məcəlləyə müvafiq düzəlişlər edildi. Həmin düzəlişlərdə həmçinin nəzərə alınır ki, tərəflər arasında mübahisələrin həlli vasitəsi kimi mediasiya razılaşıdırılırsa, məhkəmə işi icraatda qəbul etmək səlahiyyətinə malik deyil.

Hazırda Estoniyada könüllü mediasiya inkişaf edir və məhkəmə mediasiyası qanun səviyyəsində mövcud deyil⁹⁰¹.

Estoniya açıq şəkildə etiraf edir ki, mediasiyanın praktiki inkişafı və həyata keçirilməsi əsasən məhkəmədən və vəkillərdən asılıdır, çünki ictimaiyyət bir tərəfdən Estoniyada məhkəmə hakimiyyətinə etibar edir və hakimın məsləhətlərini nəzərə alır. Digər tərəfdən isə, insanlar öz vəkilinin məsləhətləşməsinə etibar edir və bu hallarda vəkil müştəriyə mübahisələrin həlli məqsədilə mediasiyadən istifadə

⁸⁹⁸ Yuxarıda,48.

⁸⁹⁹ *Ginter C.*, Estonia in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 85.

⁹⁰⁰ *Ginter C.*, Estonia in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012,85.

⁹⁰¹ o330, 95.

etməyi məsləhət görür. Bir qayda olaraq, mübahisə avtomatik olaraq Estoniya nümunəsində mediasiya istiqamətində inkişaf edir.⁹⁰²

Finlandiya⁹⁰³: Finlandiya 2011-ci ildə "Məhkəmə mediasiyası və mediasiya haqqında" Sazişin təsdiq edilməsi haqqında Qanunu qəbul edib. Bununla da Avropa Direktivinin tələbləri icra olunub. Halbuki qeyd etmək lazımdır ki, 2006-cı ildən etibarən Finlandiyada məhkəmə mediasiyası qüvvədə olub⁹⁰⁴. Nümunə olaraq hazırkı hakimlər mediator kimi çıxış edir və mübahisə edən tərəflər arasında davam edən münaqişənin sülh yolu ilə sona çatmasına töhfə verirlər⁹⁰⁵.

Finlandiya mediasiyasının xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, mülki və kommersiya mübahisələri nümunəsində mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitə kimi mediasiya Finlandiya Vəkillər Kollegiyasının birbaşa iştirakı və təşəbbüsü ilə tətbiq edilmişdir⁹⁰⁶.

Finlandiya nümunəsi üzrə məhkəmə mediasiyası həm tərəflərin təşəbbüsü ilə məhkəməyə müraciət etməklə, həm də birbaşa davam edən çəkişmə zamanı mümkündür. Bu zaman məhkəmə mübahisəni tərəflərin razılığı əsasında mediator hakimə təhvil verir. Tərəflər mediator kimi hakimi seçmək üçün tam imkana malikdirlər⁹⁰⁷.

⁹⁰² *Ginter C.*, Estonia in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 95.

⁹⁰³ *Taivalkoski P.*, Finland in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 97.

⁹⁰⁴ Məhkəmə 2011-ci ildə qəbul edilmiş qanunla əvəzlənən "Mediatorlik haqqında" Qanun 2006-cı il finlandiya qanununa əsasən mediatorlik üçün təmin edilib.

⁹⁰⁵ *Taivalkoski P.*, Finland in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 97.

⁹⁰⁶ *Esplugues C., Marquis L.*, New Developments in Civil and Commercial Mediation, Vol. 6, Springer International Publishing, London, 2015, 275.

⁹⁰⁷ *Taivalkoski P.*, Finland in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012,99.

Finlandiya nümunəsində də şəxsi mediasiyaya icazə verilir, baxmayaraq ki, statistik baxımdan məhkəmə mediasiyası daha geniş yayılmışdır. Bu cür mediasiya formasının mövcud olması əminliklə demək olar ki, Finlandiya nümunəsində mübahisələrin alternativ vasitələrinin artmasına və inkişafına təkan vermişdir. Həm şəxsi, həm məhkəmə, həm də məhkəmə ilə bağlı mediasiya forması olan mediasiya Finlandiya nümunəsində mütləq könüllüdür və mübahisə edən tərəflərin iradəsindən və marağından asılıdır⁹⁰⁸.

İngiltərə⁹⁰⁹ və **Uels**: İngiltərə və Uels nümunəsində qeyd etmək lazımdır ki, mediasiya mübahisələrin həlli üçün yeni vasitə deyil. 2008-ci ildə⁹¹⁰ qəbul edilmiş Avropa Direktivinin icrası formasında 2011-ci ildə mediasiya qanunvericiliyi, Mülki Prosesual Kodeks və Ailə Mübahisələrinin Həlli Kodeksi təsis edilmişdir.

Lord Wolfe-un məşhur araşdırması olan "Ədalətə giriş" mediasiyaya təkan verən amil idi. Bu⁹¹¹ araşdırmada ingilis hakim dairələrinin bir sıra problemlərinə açıq-aşkar nəzər saldılar., və reallıq onu göstərdi ki, bir sıra mübahisələrin həllində xərclər və uzadılmış vaxt baxımından məhkəmə əlverişli deyil. Bu araşdırma əslində İngiltərə ictimaiyyətinin mübahisələrin alternativ həlli formalarına və xüsusilə də mediasiyaya marağının artmasına gətirib çıxardı⁹¹². Daha sonra mediasiya ingilis hüquq sistemində çox sürətli

⁹⁰⁸ Yuxarıda,105.

⁹⁰⁹ *Scherpe J.M., Marten B., Mediation in England and Wales: Regulation and Practice in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 365-454.

⁹¹⁰ Yuxarıda, 368.

⁹¹¹ *Woolf H., Access to Justice*, 2nd Ed, Stationery Office, London, 1996, para 11.08.

⁹¹² *Andrews N., The Modern Civil Process*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008, para 1.09.

tempdə inkişaf edib və bir çox hallarda İngiltərə nümunəsində mübahisələrin həllinin əsas formasıdır⁹¹³.

Mediasiya formaları baxımından İngiltərə və Uelsdə aşağıdakı iki forma təsbit edilmişdir:

a) şəxsi mediasiya; B) məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş mediasiya.

Bu ölkələrin nümunəsində, xüsusilə kommersiya mübahisələrində şəxsi mediasiyanın aparılması ictimai və biznes assosiasiyaları tərəfindən yaxşı sübut edilmiş və işlək mexanizmdir.

Eynilə, şəxsi mediasiya kimi İngiltərədə demək olar ki, məhkəmədəki mediasiya xidməti də yaxşı fəaliyyət göstərir. Belə ki, apelyasiya instansiyasında mediasiya mərkəzi var. Bu mərkəz birbaşa məhkəmə tərəfindən kurasiya olunur. Bu, Avropada ən məşhur "Mübahisə həll mərkəzi"dir^{914 915}.

İngiltərədə məhkəmə mediasiyası qanunla təmin edilmir⁹¹⁶. Lakin bir çox məhkəmələrdə hakim işi şifahi dinlənilmədən və ya onlayn konfransdan istifadə edərək tərəflərlə razılığa gəlmək istədikdə bu formadan istifadə edir. Bu bir növ məhkəmə mediasiyasıdır. Lakin bir daha təkrar etməlidir ki, mediasiyanın məhkəmə forması qanunvericiliklə təsbit edilməyib.

⁹¹³ *Scherpe J.M., Marten B., Mediation in England and Wales: Regulation and Practice in* Hopt K.J., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 368.

⁹¹⁴ <www.cedr.com>.[15.05.2018]

⁹¹⁵ CEDR -Effektiv Mübahisələrin Həlli Mərkəzi. Bu qurumun mərkəzi Gürcüstanda akkreditə olunmuş mediatorların təlimini həyata keçirir.

⁹¹⁶ *Scherpe J.M., Marten B., Mediation in England and Wales: Regulation and Practice in* Hopt K.J., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 374.

Fransa⁹¹⁷: Fransada əsrlər boyu mediasiya mövcud olsa da, qanun səviyyəsində 1990-cı ildə tənzimlənməyə başlayıb. 2011-ci ildə Fransa hökuməti "Avropa Mediasiya Haqqında Direktiv" in Fransa qanunvericiliyində tətbiqini həyata keçirən #2011-1540-cı il tarixli Qanunu qəbul edib⁹¹⁸.

Mediasiya formaları baxımından Fransada aşağıdakı iki forma yaradılır⁹¹⁹:

a) şəxsi mediasiya/özəl mediasiya; b) məhkəmənin mediasiyası

Fransada mübahisələrin mediasiyaya tabe olan kateqoriyası mülki, kommersiya, ailə, əmək mübahisələri və tərəflər arasında xırda cinayət işlərinə dair mülki tələblərdir.

Tərəflər istənilən vaxt şəxsi mediasiyaya müraciət edir və Fransada fəaliyyət göstərən konkret mediator və ya mediasiya mərkəzində mediator seçimi barədə razılığa gəlirlər. Məhkəmə zamanı mediasiyadan istifadənin mümkünlüyünə gəldikdə isə, bu, çəkişmədə iştirak edən tərəflərin iradəsindən asılıdır. Bu baxımdan hakim tərəflərin iradəsinə əsasən mediatoru seçir və işi mediatora yönəldir⁹²⁰, bu zaman mediasiya müddətində cari məhkəmə işinin icraatı dayanır.

⁹¹⁷ *Deckert K.*, *Mediation in France*, in Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 455-519.

⁹¹⁸ *Betto J.G., Canivet A.*, *France in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 112.

⁹¹⁹ *Deckert K.*, *Mediation in France*, in Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 457.

⁹²⁰ *o330*, 457.

Almaniya⁹²¹: 1990-cı illərdən bəri ailədaxili mübahisələrin həllində mediasiyanın rolu art⁹²². Bu hərəkət məhkəmələrdə həyata keçirilən özəl layihələr şəklində baş verib və həmçinin ilk özəl mediasiya mərkəzləri yaradılıb⁹²³.

Qeyd edək ki, Almaniya bu ölkənin daxili qanunvericiliyində Avropa direktivinin həyata keçirilməsini təxirə salıb⁹²⁴.

Mediasiya formaları baxımından Almaniya aşağıdakı üç forma qurulur:

a) şəxsi mediasiya; b) məhkəmənin mediasiya (məhkəmə tərəfindən icra edilmiş mediasiya) və birbaşa c) məhkəmə mediasiyası (Judicial Mediation/Gerichtsinterne Mediation)

Qeyd edək ki, tərəflər məhkəmə qarşısında istənilən vaxt şəxsi mediasiya xidmətindən istifadə etmək imkanına malikdirlər. Bununla belə, məhkəmədə mübahisədən sonra faktiki reallıq ondan ibarətdir ki, hakimlər məhkəmədə mediasiya prosesinin çox hissəsini təbliğ etmirlər.

Lakin federal məhkəmə səviyyəsində bir sıra məhkəmələr mütləq mediasiya, xüsusilə, qonşuluq mübahisəsi olduqda, mübahisənin dəyəri 750 avrodan çox olmadıqda və ya mübahisə kütləvi

⁹²¹ *Tochtermann P.*, Mediation in Germany: The German Mediation Act-Alternative Dispute Resoluitiin at the Crossroads in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 522-584.

⁹²² *Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D.*, Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, 69.

⁹²³ *oğbo.* 69. (1992: Bundesverbands Mediation (BM); Bundes-Arbeitsgemeinschaft für Familien-Mediation(BAFM). 1996: Bundesverband Mediation in Wirtschaft und Arbeitswelt (BMWA) Bunlar üç özəl təşəbbüs assosiasiyasından birincisi idi. Daha sonra müxtəlif kiçik mediasiya mərkəzləri, o cümlədən müxtəlif hüquq sahələri üzrə fəaliyyət göstərirdi.)

⁹²⁴ *Koenig S.*, Germany in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 131.

informasiya vasitəsi ilə qeyd olunmayıbsa və ya mübahisə şəxslər arasında hüquq bərabərliyi barədə olduğu təqdirdə, belə bir halda məhkəmədən öncə mütləq mediasiya şərti var.

Almaniyanın bir çox ölkələrində məhkəmə mediasiyası forması məşhurdur. Bu zaman hakim işi mediasiya məqsədləri üçün münasib hesab etmək hüququna malikdir. Qeyd edək ki, məhkəmələrlə məhkəmə mediasiyasının pilot layihələri tərəflər üçün pulsuz xidmətdir. Bu, Almaniyanın hüquq sahəsində fikir müxtəlifliyinə səbəb olur, hüquqşünaslar hesab edir ki, belə bir forma şəxsi mediasiyanın faktiki təqdim olunmasına mane olur. Çünki tərəflərin marağı olarsa, məhkəməyə müraciət edib, özəl mediasiya mərkəzlərinin əvəzinə məhkəmə mediasiyası xidmətindən istifadə edəcəklər⁹²⁵.

Xüsusilə, son illərdə Almaniyanın Mülki Prosesual Kodeksinə düzəlişlər edilib və bu düzəlişlər məhkəmədə tərəflər arasında «sülhə nail olmağa» təşviq edir (Alman hüququnda xüsusi termin «Rechtsfrieden»). Ümumi qayda olaraq, məhkəmənin istənilən mərhələsində hakim tərəflərə razılığa gəlməyi təklif edə bilər. Daha çox, bir qayda olaraq, bütün dinləmələr "barışma prosesi" adlanan prosedən əvvəl baş verir⁹²⁶. Bu proses zamanı hakim tərəflər arasında saziş tərtib etməyə çalışır. Buna görə də, əslində, həmin hakim barışma hasil edən hakim kimi qəbul edilir⁹²⁷. Bu proses məhkəmə prosesi ilə sıx bağlı olan bir mərhələdir. Bu zaman

⁹²⁵ Statement of the Munich Bar Association to the pilot project `Guterichter` (Bavaria) by Neuenhahn, in R.Greger, Final Report on the Pilot Project `Guterichter`, 96. www.reinhard-greger.de/aber.gueterichter-abschlussbericht.pdf.

⁹²⁶ Tutzel S., Wegen G., Wilske S., *Commercial Dispute Resolution in Germany*, 2nd Ed, C.H.BECK, Munchen, 2016, 194.

⁹²⁷ Tutzel S., Wegen G., Wilske S., *Commercial Dispute Resolution in Germany*, 2nd Ed, C.H.BECK, Munchen, 2016, 195.

məhkəmənin şifahi dinləməsi öncəsi hakim mübahisə edən tərəflərlə razılaşmağa çalışır⁹²⁸.

Yunanıstan⁹²⁹: Yunanıstanda mediasiya haqqında qanun 2010-cu ildə qəbul edilib⁹³⁰. Bu qanun Avropa Direktivinin qəbulundan sonra ölkə daxilində aparılan müzakirələrin, məsləhətləşmələrin nəticəsi idi⁹³¹. Halbuki, bu ölkədə mediasiyadan faktiki istifadə demək olar ki, yoxdur⁹³². Qeyd edək ki, "Mediasiya haqqında" Qanunun qəbulundan əvvəl mübahisələrin həllinin alternativ vasitələri Mülki Prosessual Məcəllənin xüsusi fəsiləri ilə tənzimləndirdi.

Mediasiya formaları baxımından Yunanıstanda aşağıdakı iki forma təsbit edilmişdir:

a) şəxsi mediasiya; b) məhkəmənin mediasiyası (məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş mediasiya). Bu halda tərəflər mübahisəni məhkəmədə işə baxılması başlanmamışdan əvvəl və ya ⁹³³ məhkəmənin gedişində mediasiya yolu ilə həll etmək imkanına malikdirlər⁹³⁴.

⁹²⁸ *Bäumerich M., Güterichter und Mediatoren im Wettbewerb, Duncker&Humblot, Berlin, 2015, 38.*

⁹²⁹ *Klamiris N.K., Chronopoulou C.G., Mediation in Greece: A Contemporary Procedural Approach to Resolving Disputes in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 585-604.*

⁹³⁰ Greek Mediation Law (3898/2010)

⁹³¹ *Diamantopoulos G., Koumpli V., Mediation: The Greek ADR Journey Through Time, in Esplugues C., Marquis L., New Developments in Civil and Commercial Mediaion, Springer International Publishing, London, 2015, 313.*

⁹³² *Anthimos A., Greece in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 148.*

⁹³³ *Anthimos A., Greece in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 150.*

⁹³⁴ *Klamiris N.K., Chronopoulou C.G., Mediation in Greece: A Contemporary Procedural Approach to Resolving Disputes in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 589.*

2013-cü ildə qəbul edilmiş düzəlişlərin nəticəsi olaraq, mediasiya forması kimi məhkəmə mediasiyası tətbiq edildi və hakimlərə mediatorun funksiya və səlahiyyətlərini həyata keçirmək səlahiyyəti verildi⁹³⁵.

Yunanıstanda məcburi mediasiyanın tətbiqi bəzi kateqoriya işlərdə mümkündür. Belə ki, müflisləşmə ilə bağlı məhkəmə çəkişmələri, kollektiv əmək mübahisələri və istehlakçı mübahisələri mütləq ilkin mediasiyaya prosesindən keçəndən sonra məhkəmənin həllinə verilə bilər⁹³⁶.

Macarıstan⁹³⁷: Macarıstanda ölkənin Aİ-yə üzvlüyündən əvvəl⁹³⁸, 2002-ci ildə mediasiya qanunu qəbul edildi. Bu qanun 2009⁹³⁹ və 2010-cu illərdə, Avropa Direktivinin qüvvəyə mindikdən sonra qanunverici tərəfindən tam yenilənməyə məruz qaldı. Bu gün Macarıstanda istehlakçı hüquqlarının pozulması ilə əlaqədar işlər, tibbi sektorda, eləcə də sahibkarlıq və ailə mübahisələri mediasiyanın həllinə verilə bilən işlərdir.

⁹³⁵ *Diamantopoulos G., Koumpli V., Mediation: The Greek ADR Journey Through Time*, in Esplugues C., Marquis L., *New Developments in Civil and Commercial Mediation*, Springer International Publishing, London, 2015, 318.

⁹³⁶ *Anthimos A., Greece in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice*, Oxford University Press, Oxford, 2012,150.

⁹³⁷ *Jessel-Holst C., Mediation in Hungary*, in Hopt J.K., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 605-627.

⁹³⁸ უნგრეთი ევროკავშირში გაწევრიანდა 2004წელს.

⁹³⁹

<<http://www.mediationeurope.net/eng/documents/lawinhungary.pdf>>.[15.05.2018]

Macarıstanda şəxsi mediasiya geniş istifadə olunur, ümumiyyətlə məhkəmə mediasiyası bu ölkədə yoxdur⁹⁴⁰. Macarıstan nümunəsində mediasiya mütləq könüllüdür və tərəflərin istəyindən asılıdır⁹⁴¹. Hazırda mediasiya Macarıstanda çox da tətbiq olunmur. Bu da mediasiya sahəsində güclü mediatorların olmamasından irəli gəlir.⁹⁴²

İrlandiya: ⁹⁴³ İrlandiyada mediasiya 1946-cı il sənaye münasibətlərinin tənzimlənməsi haqqında qanunda təsbit edilib⁹⁴⁴. Daha sonra 1986-cı ildə mediasiya termini ilk dəfə "Ailə qanunvericiliyi haqqında" Qanunda tətbiq edildi⁹⁴⁵. Bu, tam dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən layihə idi və ailə mübahisələrini məhkəmədən kənara çıxarmaq məqsədi güdüdü.

Statistik baxımdan İrlandiya ABŞ-dan sonra vəkillərin sayına görə ikinci ölkədir⁹⁴⁶. İrlandiyada hüquqi mübahisələr geniş yayılıb. Buna görə də mübahisələrin alternativ vasitələrinin hazırlanması İrlandiya üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. 2010-cu ildə İrlandiyada mübahisələrin alternativ həlli mexanizmləri haqqında Qanun

⁹⁴⁰ *Jessel-Holst C.*, Mediation in Hungary, in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 608.

⁹⁴¹ *Jessel-Holst C.*, Mediation in Hungary, in Hopt J.K., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 610.

⁹⁴² *Okanyi Z., Laszlo G.*, Hungary, in EU Mediation, De Palo G., Trevor B.M., Oxford University Press, Oxford, 2012, 171.

⁹⁴³ *Ellger R.*, Mediation in Ireland: Growing Importance of ADR Driven by Budgetary Restraints and Docket Congestion – A Cheap and Easy Way Out? in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 629-665.

⁹⁴⁴ Irish Industrial Relations Act 1946.

⁹⁴⁵ *Ellger R.*, Mediation in Ireland: Growing Importance of ADR Driven by Budgetary Restraints and Docket Congestion – A Cheap and Easy Way Out? in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 630.

⁹⁴⁶ Yuxarıda, 631.

İslahatları Komissiyası yaradıldı. Bu komissiya İrlandiyada mediasyanın institusional tədbir kimi təqdim edilməsi üçün zəmin yaratdı. Bu da öz növbəsində 2008-ci il Avropa Direktivinin qəbul edilməsi üçün çağırış idi.

2010-cu ildə yaradılmış Komissiya mediatorluğun inkişafı ilə bağlı tövsiyələr hazırlamışdı. Bununla belə, digər Avropa ölkələrindən fərqli olaraq, İrlandiyada mediasiya haqqında ayrıca qanun qəbul edilmir. Mediasiya qaydaları prosessual məcəlləyə inteqrasiya edilir və tərəflər icazə verilmiş qərar əsasında mübahisə yarandıqdan sonra onu istənilən vaxt tətbiq edə bilirlər⁹⁴⁷.

İrlandiyada aşağıdakı mediasiya formaları qüvvədədir⁹⁴⁸:

a) şəxsi mediasiya. Bu, tamamilə könüllüdür və tərəflər razılığa gələrək mübahisəyə son qoymağa çalışmaq imkanına malikdirlər; b) məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş mediasiya forması. Bu da könüllü xarakter daşıyır;

c) məhkəmə mediasiyası (məhkəmə ilə bağlı mediasiya). Bu halda hakim mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitə kimi tərəflərə mediasiya etməyi məcburi məsləhət görür⁹⁴⁹, lakin bu formadan istifadə ilə bağlı yekun qərarın qəbul edilməsi, 2004-cü il tarixli Mülki Prosessual Məcəllə və məhkəmə aktlarının 15-ci bəndi ilə təmin edilmiş hallar istisna olmaqla, tərəflərin iradəsindən asılıdır⁹⁵⁰.

⁹⁴⁷ Yuxarıda 631, 632.

⁹⁴⁸ Yuxarıda 638,639.

⁹⁴⁹ *Ellger R.*, *Mediation in Ireland: Growing Importance of ADR Driven by Budgetary Restraints and Docket Congestion – A Cheap and Easy Way Out?* in Hopt K.J., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 639.

⁹⁵⁰ ob: *Civil Liability and Courts Act 2004 (No. 31/2004)*.

İtaliya⁹⁵¹: İtaliya uzun müddətdir ki, mediasiya prosesinin qanunverici tənzimlənməsinə malikdir. Yəni, 1931-ci ildə İtaliya qanunvericiliyində mediasiyanın adı çəkilir, 1940-cı ildə isə mülki prosesual məcəlləsində mediasiyanın tətbiqi məsələsi salınır. 1960-cı ildən etibarən İtaliyada əmək mübahisələri ilə bağlı mediasiyadan geniş istifadə olunmağa başlayıb, 2003-cü⁹⁵² ildə isə İtaliya "Mediasiya haqqında" Qanunu qəbul edib və həmin qanunla kommersiya mübahisələri də mediasiya prosesinin predmetinə çevrilib.

İtaliyanın məhkəmə sistemi çox vaxt tənqid obyektinə çevrilib. Belə ki, Ali Məhkəmə də daxil olmaqla bir mübahisənin yekunlaşması üçün adətən 8 il vaxt lazım olur⁹⁵³. Digər Avropa ölkələrində bu prosedur daha az vaxt tələb edir.

Lakin Avropa Direktivinin qüvvəyə minməsindən sonra İtaliya mediasiya haqqında qanunvericilik dekreti qəbul etdi (28/2010-cu il fərmanı⁹⁵⁴). Həmin fərmana əsasən mülki və kommersiya mübahisələri ilkin məcburi mediasiyadan keçməli idi. Bu qərar İtaliyanın ən böyük hüquq birliyinin⁹⁵⁵ güclü etirazları və zərbələrinə⁹⁵⁶ (vəkil-lərin total olaraq üç zərbəsi baş verib) tuş gəldi, onlar məcburi mediasiyanın təqdim edilməsi cəhdinə etiraz edirdilər.

İtaliya parlamenti 2013-cü ildə mediasiya qanunvericiliyinə müvafiq düzəlişlər etdi, belə ki, bu düzəliş mediator ilə kiçik

⁹⁵¹ *De Palo G., Keller L., Mediation in Italy: Alternative Dispute Resolution for All in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 667-696.

⁹⁵² Decree 5/2003, www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/03005dl.htm.

⁹⁵³ *Sue P., Access to Court?* In Cortes P., *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution*, Oxford University Press, Oxford, 2016, 87.

⁹⁵⁴ <www.ismed.it/doc/D_Lgs_28-2010.pdf>. [15.05.2018]

⁹⁵⁵ Organismo Unitario dell'Avvocatura (OUA)

⁹⁵⁶ *Sue P., Access to Court?* In Cortes P., *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution*, Oxford University Press, Oxford, 2016, 87.

əhəmiyyət kəsb edən mübahisələr üzrə tərəflərin məcburi görüşünü tənzimləyirdi.

Mediasiya formaları baxımından İtaliyada aşağıdakı iki forma qurulur:

a) şəxsi mediasiya; B) məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş mediasiya.

İtaliyada şəxsi mediasiyanın istifadəsi geniş yayılıb. Mübahisə edən tərəflər məhkəməyə müraciət etməzdən qabaq mediasiya əsasında razılığa gəlmək perspektivini sınaqdan keçirməkdə sərbəstdirlər. Bu məqsədlə onlar xüsusi qeydiyyatda olan müxtəlif mediatorların birliklərinə müraciət edə bilirlər.

Məhkəmə mediasiyasına gəldikdə isə, bu forma İtaliyada mediasiya növü kimi mövcud deyil. Lakin oxşar prosedur Mülki Prosesual Məcəllədə qeyd olunub. Xüsusilə, hakim əmək, ailə və kiçik əhəmiyyət kəsb edən mübahisələrə dair tərəflər arasında barışdırıcı prosedurlar həyata keçirə bilər. Lakin əslində bu, mediasiya forması deyil.

Niderland⁹⁵⁷: Niderlandda mediasiya ilə bağlı xüsusi resenziyalar 2009-cu ildə qəbul edilmiş "Hüquqi yardım haqqında" Qanunda və Mülki Prosesual Məcəllədə nəzərdə tutulub⁹⁵⁸. Hollandiya hökumətinin 2008-ci ildə Avropa Mediasiya direktivi olduqca sərt tənqid olundu. Hökumətin mediasiya haqqında ayrıca qanun qəbul etməməyi prinsip məsələsinə çevrildi.

⁹⁵⁷ *Schmiedel L.*, *Mediation in the Netherlands : Between State Promotion and Private Regulation in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 697-773.

⁹⁵⁸ *Albers P.*, *The Netherlands*, in *EU Mediation*, De Palo., Trevor B.M., Oxford Mediation Press, Oxford, 2012, 358.

Yuxarıda göstərilənlərə baxmayaraq, qeyd etmək lazımdır ki, Niderlandda mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi mediasiya həmişə müsbət qiymətləndirilib və hətta Avropa direktivi qəbul edilməzdən əvvəl də Hollandiya hökuməti mübahisələrin həllinin bütün səviyyələrində bu formanı dəstəkləyirdi⁹⁵⁹. Belə ki, 1993-cü ildə Niderlandda Niderlandın Mediasiya İnstitutu təsis edildi⁹⁶⁰. Bu institut həm mediasiyanın nəzəri tədqiqatı, həm də onun Niderland sisteminə praktiki inteqrasiyası üçün mərkəzə çevrildi.

Niderlandda şəxsi mediasiya inkişaf etdirilir və⁹⁶¹ mübahisə edən tərəflər özəl mediasiya mərkəzlərinə müraciət etməkdə sərbəstdirlər. Halbuki, mediasiya məhkəmədən əvvəl baxılması üçün ilkin şərtidir və o, Niderlandda üç əsas prinsipə əsaslanır⁹⁶²: xüsusilə, mediasiya mütləq könüllü prosesdir, müstəqil və qərəzsiz üçüncü tərəf olan mediator tərəflər arasında mübahisə ilə bağlı qərar qəbul etmək üçün heç bir səlahiyyətə malik deyil və mediasiya səsələnən istənilən informasiya həm mediasiya prosesi zamanı, həm də ondan sonra məxfi informasiyadır.

Məhkəmə ilə bağlı mediasiya Niderlandda da aşağıdakı formada mövcuddur. Mülki və inzibati mübahisələrdə hakim tərəflərə mediasiyayı tövsiyə şəklində məsləhət vermək hüququna malikdir.

⁹⁵⁹ *Schmiedel L.*, *Mediation in the Netherlands : Between State Promotion and Private Regulation in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 699.

⁹⁶⁰ Netherlands Mediation Institute, NMI, <www.nmi-mediation.nl>. [15.05.2018]

⁹⁶¹ *Albers P.*, *The Netherlands*, in *EU Mediation*, De Palo., Trevor B.M., Oxford Mediation Press, Oxford, 2012, 361.

⁹⁶² *Schmiedel L.*, *Mediation in the Netherlands : Between State Promotion and Private Regulation in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 701.

Hakim iclas zamanı bunu həm yazılı, həm də şifahi formada edə bilər⁹⁶³. Mübahisə mediasiya məqsədləri üçün aktual olarsa, yalnız tərəflərin razılığı ilə mediasiya təşəbbüsü etmək mümkündür. Əks halda mübahisə məhkəmədə davam edir ki, tərəflər özləri məhkəmədə işə start verəndən sonra müstəqil şəkildə mediasiya təşəbbüsü etmək imkanına malik deyillər və yalnız hakimin qiymətləndirməsinə əsaslanırlar.

Hollandiyada məhkəmə mediasiyası mövcud deyil.

Polşa⁹⁶⁴: Polşada mediasiyanın tətbiqi çox maraqlı tarixə malikdir. 1991-ci ildən bəri Polşada bu sahədə qanuni nizamlamalar mövcuddur. Kollektiv əmək mübahisələri mediasiyadan istifadə olunmaqla tənzimlənir. 1997-ci ildən isə Cinayət-Prosessual Məcəlləsində diversiya ilə bağlı müvafiq resenziyalar öz əksini tapıb. Avropa Direktivinin qüvvəyə minməsindən sonra isə Mülki Prosesual Məcəlləyə dəyişiklik edilib.

Polşada qanunvericilik səviyyəsində müəyyən edilmiş qaydalarla yanaşı, qanunvericiliyə uyğun olan və öz mediasiya qaydalarını hazırlayan bir neçə mediasiya mərkəzi var. Xüsusilə, öz qaydalarına uyğun olaraq mediasiya prosesi aparan ən böyük mediasiya mərkəzlərindən biri Polşa Ticarət Palatasının Mediasiya Mərkəzi⁹⁶⁵ və ikinci böyük mediasiya birliyi Polşa Arbitraj Assosiasiyasının təsis etdiyi Biznes Mediasiya Mərkəzidir⁹⁶⁶.

⁹⁶³ *Albers P.*, The Netherlands, in EU Mediation, De Palo., Trevor B.M., Oxford Mediation Press, Oxford, 2012, 361.

⁹⁶⁴ *Morek R.*, Rozdeiczer L., Mediation in Poland: Time for a Quiet Revolution? in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 775-807.

⁹⁶⁵ ob: <<http://sakig.pl/en/mediation/about-mediation>>. [15.05.2018]

⁹⁶⁶ *Morek R.*, Rozdeiczer L., Mediation in Poland: Time for a Quiet Revolution? in Hopt K.J., Steffek F., Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013, 779.

Bundan əlavə, qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda qeyd olunan mediasiya mərkəzləri ilə yanaşı, mediasiya dövlətin özü tərəfindən də fəal şəkildə dəstəklənir. Ədliyyə Nazirliyinin nəzdində, xüsusilə mübahisələrin alternativ həlli mexanizmlərinin Vətəndaş Şurası yaradılıb⁹⁶⁷. Bu qurum praktiki mediasiya ilə yanaşı, mediasiya işlərinin praktiki qaydaları və normalarını da hazırlayır.

Polşada şəxsi mediasiya prosesual qanunvericiliyinə əsasən qüvvədədir və tərəflər məhkəməyə müraciət etmədən mübahisəni mediasiya yolu ilə həll edə bilərlər. Məhkəmədə mediasiya forması da Mülki Prosesual Məcəllə ilə tənzimlənir.

Polşada prosesual qanunvericilikdə mülki prosesual məcəllənin 184-186-cı maddələri ilə təmin edilən kvazi-mediasiya imkanı istisna olmaqla, məhkəmə mediasiyasına təminat verilmir.

Polşada keçmiş hakimlərin mediator olmaq hüququ yoxdur. Yalnız şəxsi mediasiya halları istisnadır⁹⁶⁸.

Portuqaliya⁹⁶⁹: Portuqaliyada mediasiya inkişaf etdirilir. 2001-ci ildə "Məhkəmə sülhü haqqında" qanun qəbul edildi. Bu qanun⁹⁷⁰ ailə, əmək və cinayət işlərindən irəli gələn mülki tələblərin mübahisələrini mediasiya etməyə icazə verdi. Bu baxımdan "sülh məhkəmələri" adlanan məhkəmələrdə mediator tərəflər arasında mübahisələrin yuxarıda göstərilən kateqoriyasına dair mediasiya edir⁹⁷¹.

⁹⁶⁷ ob: <<http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/>>.[15.05.2018]

⁹⁶⁸ *Morek R., Rozdeiczner L., Mediation in Poland: Time for a Quiet Revolution?* in Hopt K.J., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 781.

⁹⁶⁹ Schmidt J.P., *Mediation in Portugal: Growing Up in a Sheltered Home* in Hopt K.J., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 809-837.

⁹⁷⁰ Peace Courts Act (Lei dos Julgados de Paz)

⁹⁷¹ *Goncalves A.M.M., Gaultier T., Portugal in EU Mediation*, De Palo G., Trevor B.M., Oxford University Press, Oxford, 2012, 273, 274.

Avropa Direktivinin qüvvəyə minməsi ilə bir çoxları hesab edirdilər ki, Portuqaliya mediasiya haqqında ayrıca qanun qəbul edəcək. Lakin hökumət yalnız dörd istiqamətdə Mülki Prosesual Məcəlləyə düzəlişlər və əlavələr etdi⁹⁷²: 1. Qanunla əldə edilmiş razılaşmanın təsdiq edilməsi proseduru, 2. mediasiya prosesinin təşkili zamanı işin dayandırılması imkanını, 3. məhkəmənin işi mediatora yönləndirmək səlahiyyətini və tənzimlənməsini, 4. mediasiyanın məxfiliyi prinsipi⁹⁷³.

Hal-hazırda Portuqaliyada özəl və məhkəmə ilə bağlı könüllü mediasiya formaları fəaliyyət göstərir.

İspaniya⁹⁷⁴: İspaniya 6 iyul 2012-ci ildə⁹⁷⁵ xüsusi mediasiya qanunu qəbul etdi. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, mübahisə edən tərəflər arasında mübahisələrin həlli mədəniyyəti çox da formalaşmayıb⁹⁷⁶.

Ölkədə şəxsi mediasiya təqdim olunur və tərəflər məhkəmədə mübahisəyə başlamazdan əvvəl mediatora müraciət etmək üçün tam imkana malikdirlər. İspaniyada mediasiya könüllülük prinsipinə əsaslanır və məxfidir. Bu işdə iştirak edən mediator qərəzsiz və bitərəf üçüncü tərəf olmalıdır.

⁹⁷² Schmidt J.P., *Mediation in Portugal: Growing Up in a Sheltered Home* in Hopt K.J., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 811.

⁹⁷³ *Goncalves A.M.M., Gaultier T., Portugal in EU Mediation*, De Palo G., Trevor B.M., Oxford University Press, Oxford, 2012, 274.

⁹⁷⁴ Lopez M.L.V., *Mediation in Spain: Dealing with its First National Regulation* in Hopt K.J., Steffek F., *Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 839-865.

⁹⁷⁵ *Law on Mediation*, RD5/2012.

⁹⁷⁶ *Monzonis C.A., Redondo P.Q., Mediation in Spain: Novelty Derived from the Boost of the European Legislator in New Developments in Civil and Commercial Mediation*, Esplugues C., Marquis L., Springer International Publishing, London, 2015, 693.

İspaniyada məhkəmə mediasiyasının forması qanun səviyyəsində təmin edilmir.

Latviya: "Mediasiya haqqında" Direktivin qəbulundan sonra Latviyada mübahisələrin alternativ həlli mexanizminə maraq artıb. O cümlədən, ölkənin daxili qanunvericiliyinin Avropa Mediasiya üzrə Direktivinin tələblərinə uyğunluğu da nəzərə alınıb⁹⁷⁷. Halbuki, mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi, Latviyada o qədər də populyar olmayıb. Bu günə qədər isə onun ictimaiyyət tərəfindən istifadəsinə yüksək tələbat yoxdur⁹⁷⁸.

Latviyada könüllü şəxsi mediasiya və məhkəmə ilə birgə könüllü mediasiya forması qüvvədədir.

Litva: Aİ-yə üzv ölkələr arasında Litva 2011-ci ildə avropa standartlarına tam uyğun olan⁹⁷⁹ Avropa Direktivinin qəbul edilməsindən sonra iki ay ərzində mülki mübahisələrdə mediasiya üzrə Avropa Direktivini ilk qəbul edənlərdən biri olmuşdur.

Bu halda Litva açıq şəkildə ölkədə mediasiyanın təqdim edilməsinə hazır olduğunu və böyük maraq göstərdiyini bildirdi⁹⁸⁰. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, məhkəmə mediatorluğu qaydaları 2005-ci ildə Litva Ədliyyə Şurası tərəfindən hazırlanıb.

Litvada mediasiya mütləq könüllü prosesdir.

⁹⁷⁷ Bertaitis S., Matjusina R., Olevska I., Latvia in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012,204.

⁹⁷⁸ Yuxarıda 204, 205.

⁹⁷⁹ Law on Conciliatory Mediation in Civil Disputes of the Republic of Lithuania, 2008, no 87-3462.

⁹⁸⁰ Valancius V., Lithuania in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012,220.

Sloveniya⁹⁸¹: Sloveniya Avropa direktivinin qəbulundan iki ay sonra Avropa direktivini qəbul edən⁹⁸² və "Mediasiya haqqında" Qanunu qəbul edən⁹⁸³ Litva kimi ilk Avropa ölkələrindən biri olmuşdur.

Sloveniyanın mediasiya qanunvericiliyinə görə kommertiya, eləcə də ailə və əmək mübahisələri üçün tərəflər özəl və məhkəmə mediasiyasına könüllü olaraq müraciət edə bilərlər⁹⁸⁴. Lakin tərəflərin razılığı ilə istənilən xarakterli mülki mübahisələrə mediasiya tətbiq edilə bilər.

Qeyd edək ki, məhkəmədə mediasiya forması Lyublyana Məhkəməsinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilən pilot proqramın bir hissəsi kimi Sloveniyanın nümunəsinə əsaslanıb. Bu proqramın tamamlanmasından sonra Sloveniya pilot mediasiya sahəsində ən yaxşı uğurlu nümunələrdən biri olub⁹⁸⁵.

Sloveniyanı "Mediasiya haqqında" qanunun qəbulu ilə paralel olaraq, mülki prosessual qanunvericiliyə müvafiq dəyişikliklər həyata keçirilib. Həmin dəyişikliklərə əsasən, məhkəmə mübahisə tərəflərinə mübahisəni mediasiya yolu ilə həll etməyi təklif etmək hüququna malikdir. Məhkəməyə mübahisəyə baxılmasından əvvəl tərəflərə "informasiya iclası" deyilən vəzifənin təyin edilməsi səlahiyyəti verilib. Bu müddət ərzində hakim və ya köməkçi hakim

⁹⁸¹ *Hrastnik B.J.*, Slovenia in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012,317.

⁹⁸² კანონი მიღებულ იქნა 2008 წლის 23 მაისს, გამოქვეყნდა 2008 წლის 6 ივნისს და ამოქმედდა 2008 წლის 21 ივნისიდან.

⁹⁸³ The Mediation in Civil and Commercial Matters Act.

⁹⁸⁴ *Knez R., Weingerl P.*, Mediation in Slovenia: A Fruitful and Widespread Tool for Resolving Disputes in New Developments in Civil and Commercial Mediation, Esplugues C., Marquis L., Springer International Publishing, London, 2015, 648.

⁹⁸⁵ *Hrastnik B.J.*, Slovenia in Palo G.D., Trevor M.B., EU Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 324.

tərəfləri mediasiya haqqında məlumatla təmin edir. Tərəf bu iclasda iştirakdan heç bir səbəb olmadan imtina edə bilməz⁹⁸⁶.

VIII. GÜRCÜSTAN HÜQUQ SİSTEMİNDƏ MEDIASIYA İNSTİTUTU

8.1 GÜRCÜSTAN TARİXİ MƏNBƏLƏRİNDƏ MEDIASIYA

Mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitə kimi mediasiya, bu qurumun mövcudluğu və "mediasiya" termini⁹⁸⁷ Gürcüstan dövləti və hüquq tarixinə yad deyil. Daha çox, mediasiya və bu formada insanlar arasında mübahisəyə son qoyulması təcrübəsi Gürcüstanda tarixi keçmişə malikdir. Təbii ki, Gürcüstan tarixində keçmiş məhkəmə sistemində mediasiya edən qurum⁹⁸⁸ və ya özəl hüquqi mübahisələrin həlli mexanizmi⁹⁸⁹ tapılmasa da, onun tarixi mövcudluğu faktı təsdiq olunur və mübahisəsizdir.

Bu effektiv qurumun hüquqi tənzimlənməsinin olmamasına baxmayaraq, bu cür mediasiyanın praktiki tətbiqi illərdir ki, Gürcüstanın

⁹⁸⁶ *Knez R., Weingerl P.*, Mediation in Slovenia: A Fruitful and Widespread Tool for Resolving Disputes in New Developments in Civil and Commercial Mediation, Esplugues C., Marquis L., Springer International Publishing, London, 2015, 649.

⁹⁸⁷ *S. Tkemaladze*, Gürcüstanda mediatorluq: ənənədən müasirliyə, UNDP Georgia, Tb., 2016,10.

⁹⁸⁸ *Kekelia M.*, eds., Georgian Customary Law, vol. 4, Main Publishing Science, Tb. 1993, 165.

⁹⁸⁹ Tarixi keçmiş təcrübə ilə mediasiyanın cinayət məsələlərinin həllində daha çox istifadəsi ehtimal olunurdu.

bir çox coğrafi ərazilərində ənənə halını alıb. Bununla belə, biz elə hallarla qarşılaşacağıq ki, mediator makhvi⁹⁹⁰, bke-mediator, khevisbury, morvi⁹⁹¹ (Svanetidə mediatorun mənası)⁹⁹², Şukatsi⁹⁹³ tarixi mənbələrdə hakim, hüquq adamı,⁹⁹⁴ "mediator" və "mediator məhkəmə" termininin işlənməsi də müşahidə edilmiş⁹⁹⁵ və qurulmuşdur⁹⁹⁶. Qeyd etmək lazımdır ki, tarixi gürcü ənənəvi mənbələrinə mediasiya ilə bağlı olan bütün terminlər bəraət və rəsmiləşdirmə ilə bağlı deyil, daha çox öz mübahisələrinin həlli həvalə olunmuş xalqın nümayəndəsi mənasında işlədilir⁹⁹⁷.

⁹⁹⁰ Ağabiyev Q., Eqnate Gablian və Svanetinin adət qanunu, Konkretləşdirilmiş "Gürcüstan adət qanunu" M.Kekelia, 1993, 89.

⁹⁹¹ Davitaşvili Q., Hüquq Fakültəsinin Hüquq Jurnalı #2, Tbilisi Universiteti Nəşriyyatı, Tb, 2011, 287.

⁹⁹² Tsulukiani A., Svan Bchemetar Court, Journal: State and Law, 1990, 60.

⁹⁹³ XIX əsrin 60-70-ci illərində ictimai-ədəbi hərəkət, Vol. 4, 39, 415. Bax: <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/3003/1/Kartuli-Literaturisistoria_Tomi_IV.pdf>.[15.05.2018]

⁹⁹⁴ Davitaşvili Q., Gürcüstan gömrük qanunvericiliyində məhkəmə təşkilatı və prosesi, TSU Nəşriyyatı, Tb., 2004, 34.

⁹⁹⁵ Davitaşvili Q., Gürcüstan gömrük qanunvericiliyində məhkəmə təşkilatı və prosesi, TSU Nəşriyyatı, Tb., 2004, 4, 5 s.

Belə ki, qədim Gürcüstanda bu işə hökm etmək üçün əsas termin "bche"dir. VIII-XVIII əsrlərdə "brace", "judge" və "judge" terminləri eyni məna ilə işlənirdi. Bu terminin kim tərəfindən seçilməsindən asılı olmayaraq - mediator məhkəmə və ya rəsmi - hakim. Kartli-Kakhetidə XVIII əsrdən etibarən "Bche" yalnız tərəflərin seçdiyi hakim üçün termdir. İmereti Krallığında "Bche" isə məhkəmə tərəfindən seçilmiş hər bir şəxs üçün "Bche" adlanır.

⁹⁹⁶ Makharadze A., Konflikt və mediasiya institutunun tarixi aspektdə mahiyyəti, Batumi Şota Rustaveli Dövlət Universiteti, Batumi, 2011, III cild, 44.

⁹⁹⁷ Onyan S., qədim Gürcü hüququnda məna üçün "bchi" termini, TSU Hüquq Fakültəsi Jurnalı, #2, 2013, 16.

Termin maraqlı tarixə malik olmuş və artıq qeyd edildiyi kimi, öz subyektiv məqsədi üçün müxtəlif vaxtlarda istifadə edilmişdir. Mediator termini, barışdırıcı orta adamın,⁹⁹⁸⁹⁹⁹ termini idi.

Maraqlı və mühüm fakt ondan ibarətdir ki, Gürcüstan qanunvericiliyində ənənəvi adətdə mediasiya, indiki mənada mediatorsdan fərqli olaraq (tərəflər arasında konsonant funksiyasının yerinə yetirilməsi istisna olmaqla) daha geniş səlahiyyətlərə malik idi. Belə ki, burada davam edən münaqişə ilə bağlı icmal qərar qəbul etməyə borclu olan şəxs nəzərdə tutulurdu. Mediator (BCHE) bir tərəfdən tərəflər arasında münaqişənin həll olmasını təmin etmək məqsədilə, onlar arasındakı münaqişədə iştirak edirdi. Aradan qaldırılmalı və ya neytrallaşdırılmalı mübahisəli məsələ ilə bağlı qərar qəbul edilirdi və tərəflər arasında həqiqət təsbit olunurdu¹⁰⁰⁰. Bu qərara tərəflər itaət etməli idilər¹⁰⁰¹. Çünki cəmiyyətdə mediatorsa böyük hörmət və ehtiram var idi və bu proses nəticəsində ortaya qoyulan həqiqətə görə hər kəs məsuliyyət daşıyırdı. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, tarixən mediatorsun funksiyasını cəmiyyətdə səlahiyyətli şəxslər tutublar. Onlara ictimai etimad yüksək idi. Gürcüstanın yaxın keçmişinin nümunəsində mediatorsun gözəl nümunəsi olan, həmin dövr üçün barışdırıcı hakim böyük gürcü ictimai xadimi İlia Çavçavadzedir. O, "Konsiliation Judge" İnstitutunu yüksək qiymətləndirmiş və bunu cəmiyyətin hüquqi problemlərinin vaxtında həlli mexanizmi kimi qəbul etmişdir¹⁰⁰²;

⁹⁹⁸ Bakhia-Okruaşvili S., Abxaziyanın adət qanunu, Tb., 2014, 130.

⁹⁹⁹ *Kekelia M.*, Gürcüstan hüquq kitablarının "bchi" termininin məzmununa görə, Gürcüstan Elmlər Akademiyasının "Herald" #4, Tb., 1973, 169 s.

¹⁰⁰⁰ *Makalatia S.*, Pşavi, İkinci nəşr, Nəşriyyat evi "Nakaduli", Tb., 1985, 80.

¹⁰⁰¹ *S. Tkemaladze*, Gürcüstanda mediasiya: ənənədən müasirliyə, UNDP Gürcüstan, Tb., 2016, 11.

¹⁰⁰² *Çavçavadze İ.*, Konsiliyasiya məhkəmələri, Qəzet "İveriya", #86, 22 aprel (çərşənbə axşamı) 1886-cı il.

İlia öz əsərlərinin bir çoxunda mediatorluğun müsbət tərəfi və ¹⁰⁰³bu gün tez-tez ədalət mühakiməsinin istifadəçiləri tərəfindən şübhə altına alınan çətinliklər, məhkəmə işlərinin uzanması və yüksək prosesual xərclər barədə yazmışdır. Bu alternativ kimi XXI əsrin ədaləti və mediatorliyi bu gün hüquqi tənzimləmələr əsasında təqdim olunur.

8.2 MÖVCUD QANUNVERİCİLİYİN TƏNZİMLƏNMƏSİ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ MÜASİR MEDIASIYA İNSTİTUTU MODELİ

8.2.1. Mediasiya haqqında Gürcüstan Qanunu

Gürcüstan "Mediasiya haqqında" Qanunun işlənilib-hazırladığı və qüvvəyə mindiyi Avropa ölkələri siyahısına qoşulub¹⁰⁰⁴. Qanuna dörd fəsil və 19 maddə daxildir və qanun mediasiya sahəsində Avropa standartlarına tam uyğundur.

"Mediasiya haqqında" Gürcüstanın Qanununda göstərilir ki, qanun tərəflərin razılaşması əsasında şəxsi mediasiya prosesinə və Gürcüstanın Mülki Prosesual Məcəlləsinin XXI fəslinin təmin etdiyi məhkəmə mediasiyasına şamil edilir. Qanunun qəbulu ilə ölkədə qüvvədə olan bir neçə əlaqəli qanunlara da dəyişiklik edilib.

"Mediasiya haqqında" Gürcüstanın Qanununda mediasiya və mediator anlayışları verilib. Həmçinin, qanun səviyyəsində məhkəmə

¹⁰⁰³ *İ. Çavçavadze.*, Bizimlə Konfliktasiya Ədaləti, Altıncı məktub, publisist məktublar, T.IV, Nəşriyyat sovet Gürcüstanı, Tb., 1987, 358, 360.

¹⁰⁰⁴ Qanun layihəsi Gürcüstan Parlamenti tərəfindən qanun formasında qəbul edilmişdir. Qanun İşçi Qrupu UNDP Gürcüstan Ofisinin texniki dəstəyi ilə yaradılıb və 2016-2017-ci illərdə qanun layihəsini hazırlayan sahə üzrə mütəxəssislər tərəfindən kadr hazırlığı həyata keçirilib. Bu layihə GÜRCÜSTANIN Ədliyyə Nazirliyinə növbəti cavab üçün UNDP-Gürcüstan ofisi tərəfindən qəbul edilib və 18 sentyabr 2019-cu ildə müvafiq qanun qəbul edilib..

və şəxsi mediasiya formalarının təqdim edilməsi də nəzərdə tutulmuşdur. "Mediasiya haqqında" Gürcüstan Qanununun normaları nəzərə alınaraq, 2019-cu il dekabrın 14-də "Gürcüstan Mediatorlar Assosiasiyası" publik hüquqi şəxsi təsis edildi. Bu təşkilat mediasiya fəaliyyətinin institusional inkişafına, eləcə də mediatorların peşyə qəbul olunmasına və onların peşə hazırlığına cəlb olunmasına görə məsuliyyət daşıyır.

Qeyd edək ki, mediasiya qanunda mediasiya mahiyyətini özündə birləşdirən prinsiplər də yazılıb. Xüsusilə, mediasiya könüllü (qanunla təmin edildiyi kimi), nöqsansızlıq, bərabərlik, şəxsi toxunulmazlıq, müstəqillik və mediatornin qərəzsizliyi prinsiplərinə əsaslanır. Bu Qanunla tənzimlənməyən mediasiya prosesində qaldırılan məsələlər bu prinsiplərə uyğun olaraq həll edilməlidir.

Tam mediasiya prosesinin və onun tənzimlənməsinin yazılması qanunun müsbət xarakteristikasıdır. Bu, prosesin prosedurunun əsas normasının müəyyən edilməsi baxımından sevindirici hadisədir. Bundan başqa, qanun mediasiya prosesi zamanı əldə edilmiş mediasiya sazişinin icrasının təmin edilməsində özünəməxsusluğu ilə xarakterizə olunur¹⁰⁰⁵.

Qeyd edək ki, qanun layihəsi üzərində işləyən qrup Mediatorlar Assosiasiyasının publik hüquqi şəxs kimi təsis edilməsi və Mediatorların Vahid Reyestrinin saxlanılması proseduru ilə bağlı böyük fikir fərqliliyini müşahidə edib. Xüsusilə, Avropa ölkələrinin əksəriyyətində ictimai hüquqa əsasən hüquqi şəxs statusuna malik olan Mediatorlar Assosiasiyası demək olar ki, heç bir ölkədə fəaliyyət göstərmir. Çünki bu assosiasiyanın tərkibində vahid tənzimləyici qurum yaradılıb.

¹⁰⁰⁵ Bax. Maddə 13. Mediasiya haqqında Gürcüstan Qanununun

8.2.2 Gürcüstanda Məhkəmə və Xüsusi Mediasiya İnstitutu

Mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitə kimi mediasiyanın tətbiqi Gürcüstanda 2012-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minib (hələ "Mediasiya haqqında Gürcüstan Qanunu"nun qəbul edilməsindən əvvəl) və mübahisə edən tərəflər bu imkandan münafişə həlli üçün istifadə etmək imkanına malik olublar. Xüsusilə, Gürcüstanın Mülki Prosesual Məcəlləsində XXI-cı fəsilə (1871-1879-cu maddələr) 2011-ci il 20 dekabr tarixli 5550 sayılı qanunla dəyişiklik¹⁰⁰⁶ oldu və dəyişiklikdən sonra məhkəmə mediasiyası Gürcüstan ictimaiyyəti üçün əlçatan oldu¹⁰⁰⁷.

Hazırkı normativ baza əsasında Gürcüstanda məhkəmə mediasiyası mövcuddur. Buna əsasən, ailədaxili hüquqi mübahisələr (övladlığa götürmə, övladlığa götürmənin ləğv edilməsi, valideynlik hüquqlarının məhdudlaşdırılması, valideynlik hüququndan məhrum etmə, habelə qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığı ilə bağlı mübahisələr zamanı), vərəsəlik hüquqi mübahisələri, qonşuluq hüquqi mübahisələri və mübahisə tərəflərinin razılığı ilə, hər hansı kateqoriya mülki mübahisələrin mediasiyası mümkündür¹⁰⁰⁸. Qeyd etmək lazımdır ki, mediasiya hüququ ilə bağlı mübahisə kateqoriyalarının siyahısı əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirildi 18 sentyabr 2019-cu il tarixli Mülki Prosesual Məcəlləyə edilən dəyişikliklər əsasında yuxarıda göstərilən siyahıya əmək mübahisələri, kommersiya mübahisələri, dəyəri 20.000-dən aşağı olan mülkiyyət mübahisələri, qeyri-əmlak mübahisələri, girov mübahisələri əlavə edildi. Bu kateqoriya mübahisələrin yurisdiksiyasına bir çox insan və hüquqi

¹⁰⁰⁶ *Austermiller S., Swenson D., Alternative Dispute Resolution: Georgia, Meridiani Publishers, Tbilisi, 2014, 95.*

¹⁰⁰⁷ Bax. Gürcüstanın mülki prosesual kodeksi, XXI-cı fəsil, Maddə 1871-1879.

¹⁰⁰⁸ Bax. Maddə Gürcüstanın Mülki Prosesual Kodeksi 187³.

şəxslər daxildir. Bu isə mübahisələrin həllinin bu yeni alternativ formasının avtomatik təşviqi və dərk edilməsi deməkdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda qeyd olunan kateqoriyadan olan mübahisələr məhkəmədən qabaq ilkin mediasiyaya tabedir.

Hazırda Gürcüstanda məhkəmə mediasiyası mövcuddur. Gürcüstanda Tbilisi Şəhər Məhkəməsində, Kutaisi, Qori, Rustavi, Mtskheta, Bolnisi rayonu məhkəmələrində mediasiya mərkəzləri fəaliyyət göstərir¹⁰⁰⁹. Mərkəzin mediatorları Gürcüstan Mediatorlar Assosiasiyasının qüvvədə olan qanunvericiliyinə uyğun olaraq lisenziyalaşdırılan üzvlərdir.

"Mediasiya haqqında" Gürcüstan Qanunu qüvvəyə mindikdən sonra Gürcüstanda artıq şəxsi mediasiya mövcuddur və fəaliyyət göstərir. Təbii ki, hər kəsin razılığa gəlmək məqsədilə, akkreditə olunmuş mediatorun iştirakı ilə məhkəməsiz mediasiya prosesi aparmaq hüququ və Gürcüstan qanunvericiliyi ilə mediasiyada əldə edilmiş razılığı icra etmək hüququ var¹⁰¹⁰. Bu da öz növbəsində şəxsi mediasiyanın təqdim edilməsi və geniş tanıtım üçün bir növ stimullaşdırıcı şəraitdir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, əgər məhkəmə şəxsi mediasiya işlərinin hüquqi əsaslarına və reallıqda mediasiyanın aparılmasına əmin deyilsə, qanunla bu mərhələdə mövcud olan hüquqi zəmanətlər əsasında məhkəmə bu cür mediasiya əqdlərini təsdiq etməkdən imtina edə bilər. Gürcüstanda məhkəmə və şəxsi mediasiya tərəflər üçün tamamilə könüllüdür. Bu, tərəflərin mediasiyada razılığa gəlmək azadlığı deməkdir. Halbuki, başlanmış mediasiya prosesində iştirak qanunvericiliyə əsasən tərəflərin prosessual öhdəliyidir.

¹⁰⁰⁹ 2020-2023-cü illərdə Ali Məhkəmənin müvafiq qərarı ilə bütün rayon və apellyasiya məhkəmələrinin bazalarında mediasiya mərkəzləri qüvvəyə minməlidir.

¹⁰¹⁰ Bax. Gürcüstanın mülki prosessual kodu, maddə 1877. Bax. Gürcüstan Respublikasının "Mediasiya haqqında" qanunu.

Mediasiya prosesi məxfidir. Mediator tərəflərin razılaşması ilə başqa qayda müəyyən edilməyibsə, öz vəzifələrini yerinə yetirərkən ona məlum olmuş məlumatları açıqlamamaq öhdəliyi daşıyır. Çünki mediatorun tərəfləri danışıqlara cəlb etməsi, qeyri-rəsmiliyi təşviq etməsi və özünə inam yaratması baxımından konfidensiallıq çox vacibdir.

8.2.3 Mediatorların peşə davranış məəcəli və etik standartlar

Gürcüstanda "Mediasiya haqqında" qanunun qəbulu ilə müstəqil özünü tənzimləyən peşə - mediator peşəsi yaradıldı, xüsusilə qeyd olunan peşə statusunun əldə edilməsi şərtləri qanunla, eləcə də təsis edilmiş peşəkar assosiasiya tərəfindən təsbit edilmişdir. Bu assosiasiya, mediator peşəsinin qanunla müəyyən edilmiş əsaslarla tənzimlənməsini həyata keçirir. Burada Mediatorların Etikası üzrə Komissiya fəaliyyət göstərir, eləcə də peşəkar assosiasiya "Mediatorlar üçün Peşəkar Etika Kodeksi"ni və "Mediatorların¹⁰¹¹ intizam tənbehi haqqında" Qanunu hazırlayıb və¹⁰¹² qəbul edib; bütün bunların son məqsədi Gürcüstanda yüksək dəyərli mediasiyayı inkişaf etdirməkdir.

Mediatorların Etik Davranış Kodeksi mediatorların peşə davranışı qaydalarını müəyyən edib və mediatorların fəaliyyətinin yüksək standartlarını təbliğ etməli, cari mediatorlar üçün peşəkar davranış və məsuliyyət, eyni zamanda peşəkar fəaliyyət üçün çərçivə və meyarlar müəyyən etməli, habelə peşəyə və mediasiya prosesinə etibar yaratmalıdır. Etik Kodeks mediatorlar üçün qüvvədə olan peşə etikasının mütləq normalarını müəyyən edir.

¹⁰¹¹ Bax. <https://mediators.ge/uploads/files/60a4d7fd3f27f.pdf>

¹⁰¹² Bax <https://mediators.ge/uploads/files/60a4db1cc692f.pdf>

Zərurət olduqda və müvafiq müraciət zamanı peşə etikası normalarına riayət etmək məqsədilə intizam icraatına başlanılır. Bu işin məqsədi mediatorun mübahisəli davranışını araşdırmaq, habelə mediatorun peşə davranışı prinsiplərinə riayət edib-etməməsini müəyyən etməkdir.

Əgər mediator tərəfindən səhv hərəkətlər təsbit olunarsa, ona müvafiq intizam tənbeh tədbirləri tətbiq edilməlidir. Bu tədbirlər müvafiq intizam icraatının qaydalarına uyğun olaraq müəyyən edilir. Qeyd edək ki, Etika Komissiyasının vəzifəsi nə mediatoru "cəzalandırmaq", nə də müraciət edənlə mediatoru barışdırmaq deyil. Etika Komissiyasının əsas məqsədi mediatorun peşəsinin qorunması və peşə standartlarının qaldırılmasıdır; Həmçinin, intizam tənbehinin qarşısının alınması və mediatorlar üçün ədalətli intizam tənbehinin təmin edilməsidir¹⁰¹³. Burada müəyyən edilmişdir, ki, "intizam tənbeh tədbirinin tərəfləri Mediatorlar Assosiasiyası və ona intizam tənbehi tətbiq edilən mediatorlardır¹⁰¹⁴".

Peşə davranışı normalarına riayət edilməsi bu milli-mənəvi dəyərləri və özünüdərk prinsiplərini təsbit edən peşənin məsuliyyətidir. Peşəkar etika və intizam qaydalarına əsaslanan nizamlı, ədalətli sistem mediatorların müstəqil və qərəzsiz fəaliyyəti üçün ən yaxşı zəmanətdir. Digər tərəfdən, vətəndaş cəmiyyətində mediasiyaya inam qazanmaq üçün ən yaxşı imkandır.

¹⁰¹³ Khubul T, Mediatorlar intizam intizamı üzrə rəhbərlik, 2022, s.6

¹⁰¹⁴ Bax. Mediatorların intizam icraatının tənzimlənməsi, maddə 16.1. 24 aprel 2021-ci il.

8.2.4. Gürcüstan və BMT-nin (Sinqapur) Mediasiya haqqında konvensiyası¹⁰¹⁵

Qeyd edək ki, 2019-cu il avqustun 7-də Gürcüstan BMT-nin mediasiya haqqında Konvensiyasına (Sinqapur Konvensiyası) qoşularaq¹⁰¹⁶ regionda Gürcüstanın mübahisələrin alternativ həlli mexanizmlərinin qurulması məqsədinə doğru daha bir addım atıb.

Konvensiyanın məqsədi kommertiya və ticarətlə bağlı mübahisələrə dair mediasiya prosesinin həyata keçirilməsində vahid beynəlxalq hüquqi çərçivə yaratmaqdır. Bu, mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi mediasiyanın inkişafına təkan verəcək. Konvensiya tərəflərə Konvensiyanın iştirakçı dövlətlərində mediasiya müqavilələrində konvensiyaya istinad etmək və onları həyata keçirmək imkanı yaradır. Bu sazişlər beynəlxalq ticarət və biznes əlaqələrinin inkişafını asanlaşdırır, mübahisələrin həllinin alternativ vasitəsi kimi ticarət və biznes mübahisələrinin həllində mediasiyadan istifadəni təşviq edir.

Bununla əlaqədar qeyd etmək lazımdır ki, müşayiət olunan dəyişikliklər Konvensiyanın ratifikasiyasından sonra qəbul edilmiş qanunvericiliyə edilmişdir. Bunun nəticəsində Gürcüstanda Konvensiyanın üzv dövlətlərində əldə edilmiş beynəlxalq mediasiya sazişinin, yəni:

- "Mediasiya haqqında" Gürcüstan Qanununun 13-cü maddəsinə iki maddə əlavə edilmişdir¹⁰¹⁷. Həmin maddəyə əsasən, tərəflər arasında razılaşma olduğu təqdirdə beynəl-

¹⁰¹⁵ Konvensiyanın mətni 2018-ci il dekabrın 20-də BMT Assambleyasında təsdiq edilib. Bu günə qədər BMT-nin 40-dan çox ölkəsi, o cümlədən Sinqapur, Çin, ABŞ, İsrail, İran, Türkiyə, Ukrayna, Belarus, Qazaxıstan Konvensiyaya qoşulur.

¹⁰¹⁶ Rəsmi mərasim 07 avqust 2019-cu ildə Sinqapurda keçirilmişdir.

¹⁰¹⁷ Bax. Maddə 13¹, Maddə 13². Mediasiya haqqında Gürcüstan Qanununun 13²-ci maddəsi

xalq mediasiya sazişinin Gürcüstan Ali Məhkəməsi tərəfindən tanınması və qüvvəyə minməsi, habelə hansı növ sazişlərin Gürcüstan Ali Məhkəməsi tərəfindən tanınması və qüvvəyə minməsi ilə bağlı əqdlərin növünün ətraflı tənzimlənməsi¹⁰¹⁸ yazılmışdır.

- Gürcüstanın Mülki Prosesual Kodeksinə xüsusi fəsil əlavə olundu. Bu fəsildə BMT-nin Sinqapur Konvensiyasına uyğun olaraq yekunlaşdırılmış beynəlxalq mediasiya sazişinin sənədi və müddəaları nəzərə alındı.

IX. GÜRCÜSTANDA MÜBAHİSƏLƏRİN HƏLLİ İNSTİTUTU KİMİ MEDİYASIYANIN İNKİŞAFI ZƏRURİLİYİNİN TƏHLİL EDİLMƏSİ

Mübahisələrin alternativ həlli mexanizmi kimi mediasiya bir çox üstünlüklərə malikdir. Bu üstünlüklər dərslərdə ətraflı təhlil edilib. Amma, gəlin qısa olaraq mediasiyanın qəbulunun¹⁰¹⁹ nəticə etibarilə bir çox ölkələrə gətirdiyi və bu sahənin daha da inkişaf etdirilməsi kimi mediasiya ehtiyaclarını təhlil etmək üçün Gürcüstana gətirilməli olan konkret prosesləri nəzərdən keçirək:

- Mübahisələrə mediasiya yolu ilə son qoyulması statistikasını getdikcə artır. Bu da hər kəs üçün, həm məhkəmə, həm də məhkəmədə təmsil olunan mübahisə edən tərəflər, o cümlədən vəkillər üçün müsbət nəticədir.

¹⁰¹⁸ Bax. Maddə 1. Mediasiya haqqında Gürcüstan Qanununun 13²-ci maddəsi

¹⁰¹⁹ *Hollander J., Mediation for Civil Litigators, Irwin Law Inc, 2013, 3, 4.*

- Nəzərə alsaq ki, mediasiya məhkəmə zalında keçirilmir və tərəflərə müsabiqə prosesinin bir hissəsi kimi qalib tərəf statusu verilmir, mediasiya prosesi psixoloji olaraq mübahisə edən tərəflərin razılığa gəlmələrinə kömək edir¹⁰²⁰.

- Mediasiya münaqişə tərəfləri arasında mübahisələrin həlli ilə bağlı hər iki tərəfə uyğun şərtlərlə razılaşma tərtib etmək imkanı yaradır, yəni bu qərar tərəflərin əvvəlcədən razılaşdırılmış məhsuludur¹⁰²¹. Bu, çəkişmə və arbitraj işlərinin aparılması halında inanılmaz və əlçatmaz imkandır¹⁰²².

- Mediasiyayı təqdim etməklə vəkillərə öz bacarıq və əmək qabiliyyətindən istifadə edərək əlavə gəlir əldə etmək imkanı verilir. Bunun hesabına iş müştərilər, mediasiya işlərini uğurla başa çatdırmaq halında, əlbəttə ki, maliyyə və vaxta qənaət edəcəklər.

- Mediasiya bir sıra ölkələrdə məhkəmənin iş yükünü azaldıb. Gürcüstanda da bu istiqamətdə Gürcüstan məhkəmə sistemi bu yaxşı təcrübəni düşünməli və tətbiq etməlidir.

- Mediasiyanın tətbiqi ilə ictimaiyyətin dövlət ədliyyə sistemində inamı artdı.

- Mediasiyadan istifadə edərək cəmiyyət sosial dialoq mədəniyyətini təqdim etməyi və sivilizasiyalararası qarşılıqlı təsirlərə töhvə verməyə müvəffəq olur.

Mübahisələrin həllinin alternativ vasitəsi kimi mediasiyadan istifadə etməyin üstünlükləri aydın və birmənalıdır. Bununla belə, onun düzgün həyata keçirilməsi və tətbiqi onların arasında düzgün

¹⁰²⁰ McLaren H.R., Sanderson J., Innovative Dispute Resolution: The Alternative, Carswell, Toronto, 2006, 4-1.

¹⁰²¹ Willis T., Wood W., Alternative Dispute Resolution in Golden J., Lamm C., International Financial Disputes, Arbitration and Mediation, Oxford University Press, Oxford, 2015, 73.

¹⁰²² Horton D., Arbitration about Arbitration, Stanford Law Review, Stanford, California, Volume 70, #2, February 2018, 440.

təhlil və planlaşdırma tələb edir. Diqqəti bütün hətta xırda detallara və xüsusilə də aşağıdakılara ayırmaq lazımdır:

- Təhlil göstərir ki, məhkəmə mediasiyasının müəyyən sxeminə əsasən əmələ gələn mübahisələr konkret razılaşma ilə başa çatdırılmaya bilər, bunun öz izahı var, belə ki, əsasda mübahisəyə razılaşma yolu ilə son qoymamaq üçün tərəflərin öz marağı ola bilər.

- Təhlil göstərir ki, qeyri-məhkəmə mediasiyası və ya məhkəmə mediasiyası vasitəsilə mübahisələrin həlli hər iki tərəfin konkret iradəsi ilə müvəffəqiyyətlə razılaşmaq perspektivi yüksəkdir, çünki tərəflərin mübahisə predmetinə yenidən istiqamət vermək iradəsi tərəflərin razılığa gəlməklə mübahisəyə son qoyulmasına dair konkret baxışlara malik olması üçün ön şərtidir.

- Təhlil göstərir ki, tərəflərin nağd vəsait təmin etmək üçün fiziki vəsaitlərinin olmadığı əmlak mübahisələri kateqoriyası mediasiya məqsədləri üçün uğurlu deyil. Belə ki, tərəflərin razılığa marağı ola bilər. Lakin digər tərəfin maraqlarının məqsədləri üçün zəruri olan maliyyə vəsaitinin olmaması¹⁰²³ razılaşmanın obyektiv səbəbi ola bilər. Hansında ki, belə bir işi mediasiyada aparmaq məsləhəti məhkəmə tərəfindən tamamilə yersiz ola bilər və ilk növbədə onların arasında hakimlərin tərəfindən vəziyyətin idarə edilməsi sahəsində müvafiq praktikaların həyata keçirilməsi məhkəmənin marağındadır. Bu kateqoriya işlərdə işlərdə mediasiya uğursuz olur və bu səbəbdən də bir tərəfdən tərəflərin vaxtı hədəf gedir, digər tərəfdən isə ölkədə mediasiya statistikasına pisləşir.

- Təhlil göstərir ki, tərəflərdən birinin haqlı olduğunu əminliklə hiss etdiyi mülkiyyət mübahisələri kateqoriyasına görə, mediasiyada uğur qazanmaq çətinləşir. Bu zaman hər hansı güzəşt etməməli olduğunu hiss edən tərəf güzəşt məqsədləri üçün addım at-

¹⁰²³ *Genn H.*, *Judging Civil Justice*, Cambridge University Press, New York, 2010, 111.

maqda çətinlik çəkir. Bununla əlaqədar yuxarıda göstərilən məsləhətlər məhkəmə və vəkil nümayəndələri tərəfindən nəzərə alınmalıdır.

- Vacibdir ki, hüquq sahəsində məhkəmə mediasiyayı öz rəqibi kimi nəzərdən keçirməsin¹⁰²⁴ və rəqibdən çox, mediasiya tərəfdarı olsun. Əks halda, praktikada mediasiyanın real təqdimatı çətin olacaq. Çünki ölkədə mediasiya vəkil tərəfindən dəstəklənməsə, Gürcüstanda mediasiyaların real qurulması praktiki olaraq mümkün olmayacaq.

- Mediasiya xüsusilə onun həyata keçirilməsi mərhələsində Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən dəstəklənməlidir, bu iki əsas qurum mediasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsində həlledici əhəmiyyət kəsb edir¹⁰²⁵.

- Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ümumiyyətlə, mediasiya hüquqi fəaliyyətdir və mütəmadi xidmətdir. Bu sahədə mediasiya hüquqi fəaliyyətdən əvvəl baş verir. Çünki mediasiyadan istifadə etməklə nəhayət ki, hüquq normalarına tabe olan icra aktı yaradılır. Lakin, bu, mürəkkəb məsələdir və ayrı-ayrı elmi-tədqiqat işlərinin aparılması zərurətindən əlavə, hüquq sahəsində də açıq müzakirələrin açılması mütləqdir. Bu gün Gürcüstanda belə bir hal baş vermir və bu mövzu hüquq peşəsinin nümayəndələrinin gündəliyində deyil. Müzakirəyə getmək mütləqdir.

- Mediasiya anlayışı üçün tərəflərin hər zaman mediasiyadan faydalandıqlarını başa düşmələri vacibdir. Onlar konkret razılaşma ilə mediasiya prosesini tamamlamaya bilərlər, lakin onlar münaqişənin səbəbləri və mübahisənin tərəflərə məlum olmasından əvvəlkindən daha yaxşı xəbərdar olacaqlar. Sonradan mübahisənin sona çatması üçün bu, ön şərtlərə çevrilə bilər.

¹⁰²⁴ Yuxarıda, 110.

¹⁰²⁵ Dissertasiya çərçivəsində bu məsələlərə dair ayrıca fəsil təqdim olunur.

Ona görə də, mediasiya prosesində iştirak, əgər tərəflər mediasiyanın məzmununu və bu prosesin ona verdiyi məlumatlardan necə istifadə etməyi başa düşürsə, tərəflərə həmişə müsbət nəticə verir¹⁰²⁶.

9.1 MEDIASIYANIN İNKİŞAFINDA MƏHKƏMƏNİN ROLU

Gürcüstanda məhkəmənin rolu və funksiyası mediasiyanın təqdim edilməsi və inkişaf etdirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Hazırda Gürcüstanda məcburi məhkəmə mediasiyasının faktiki mediasiyaya öz təsirini göstərdiyini və bu mübahisənin alternativ vasitələrlə ictimaiyyətin məlumatlandırılmasının aşağı olduğunu nəzərə alsaq, məhkəmənin proses iştirakçılarının mediasiyaya marağının artırılması üçün müvafiq addımların atılması olduqca vacibdir.

Bu məqsədlə 2013-cü ildə Tbilisi Şəhər Məhkəməsinin vəsatəti əsasında mediasiya mərkəzi yaradılıb¹⁰²⁷. Mərkəz orada fəaliyyət göstərən mediatorlar arasında məhkəmə proseslərində mediasiya işlərinin qəbulunu və tərəflər arasında bölüşdürülməsini bilavasitə həyata keçirir¹⁰²⁸. Mərkəz bu mediasiyalar barədə məlumatların işlənilib hazırlanmasına və saxlanılmasına nəzarət edir¹⁰²⁹.

¹⁰²⁶ Ahmed M., An Investigation into the Nature and Role of Non-Settled ADR in International Journal of Procedural Law, Vol.7, intersentia,Cambridge-Antwerp-Portland, 2017, 216, 217.

¹⁰²⁷ ob. <<http://www.tcc.gov.ge/index.php?m=586>>.[18.05.2018]

¹⁰²⁸ Tbilisi şəhər məhkəməsinin 29 may 2018-ci il tarixli (29 may 2018-ci il tarixədək olan məlumata əsasən, 2013-cü ilin dekabrından 29 may 2018-ci il tarixədək olan məhkəmə mediasiyasının statistikasına əsasən 133 iş üzrə icraata baxılması barədə) bildirişi.

¹⁰²⁹ Oxşar mərkəzlər 2019-cu ilin yayından Gori, Rustavi və Mtskheta Rayon Məhkəməsinin əsasında da fəaliyyət göstərir..

Məhkəmə hakimiyyəti orqanları tərəfindən mediasiyaların təqdim edilməsi və məcburi mediasiyanın yalnız müəyyən təcrübə topladıqdan sonra ilk illərdə təqdim edilməsi məhkəmə tərəfindən haqlı addım idi¹⁰³⁰. Xüsusilə, Apellyasiya Məhkəməsi Mülki Prosesual Məcəllə ilə təmin edilmiş mülki kateqoriyalı mübahisələrə, əsas halda işlərə mediasiyalə bağlı müraciət etməyə dair tərəflərə təklif edir. Bu, bir tərəfdən mediasiyadan istifadə edənlərin sayını artırır və mediasiya haqqında məlumatlılığı artırır. Çünki mübahisənin mediasiya prosesi vasitəsilə nizamlanması tərəflərin iradəsidir və hətta müraciət üzrə icraatın mütləq formada dayandırılması və məhkəmə proseslərinə qayıdışın, tərəflərin oxşar iradəsi halında, alternativini yoxdur. Bundan başqa,¹⁰³¹ fakt ondan ibarətdir ki, mediasiya mərkəzlərinin sayı hər gün artır. Yaxın gələcəkdə ölkənin bütün rayon/şəhər məhkəmələrində məhkəmə-mediasiya mərkəzi açılmalıdır.

Qeyd edək ki, məhkəmə mübahisələrin alternativ həlli alətlərini institusional şəkildə düşünür və işləyir. Bu, məhkəmənin 2017-2021-ci illər üçün hazırladığı sistemin strategiyasında öz əksini tapır¹⁰³². Xüsusilə, strateji sənədin mübahisələrin alternativ həlli vasitələrinin hazırlanması ilə bağlı ayrıca fəslə var. Məhkəmələrin və şikayətçilərin vaxt və xərclərinə qənaət etmək, ədalət mühakiməsinin məmnunluq və çevikliyi məsələlərini tənzimləmək, habelə hakimlərin həddən artıq çox olması və işlərin təxirə salınması probleminin həlli baxımından bu çox önəmlidir.

Buna nail olmaq üçün məhkəmə bunu vacib hesab edir:

¹⁰³⁰ *Tsuladze A.*, Gürcüstan Məhkəmə-Hüquq Mediasiyasının Müqayisəli Analizi, Nəşriyyat evi "Hüquqşünaslar dünyası", s.2017, 201.

¹⁰³¹ Hazırda Tbilisi, Rustavi, Mtskheta, Tbilisi və Kutaisi Apellyasiya, Kutaisi, Bolnisi və Qori Rayon Məhkəmələrinin məhkəmə mediasiya mərkəzləri fəaliyyət göstərir..

¹⁰³² baxılıb: 2017-2021-ci illər üçün Məhkəmə-Hüquq Strategiyası, Gürcüstan Respublikası Ali Məhkəməsinin Hüquq Jurnalı və Gürcüstan Hakimlər Assosiasiyası, "Ədalət və qanun", #2(54)17, Tb. 2017,5.

- Böyük məhkəmələrdə mediasiya mərkəzləri yaradılsın (bu proses qarşısıalınmazdır);

- Mübahisələrin Alternativ həlli vasitələrinin (mediasiya, arbitraj) inkişafının təşkili;

- İnzibati və cinayət işləri üzrə icraatda mediasiya ilə tanışlıq.

Mühümdür ki, məhkəmə-hüquq inkişaf strategiyasında¹⁰³³ mediasiyanın inzibati və cinayət işlərinə cəlb edilməsi barədə göstərici verilsin.

Məhkəmə strategiyasının həyata keçirilməsi ilə bağlı məhkəmələr müvafiq fəaliyyət planında öz strategiyasında nəzərdə tutulan məqsədlərə nail olmağın konkret yollarını və mexanizmlərini açıqlayıb¹⁰³⁴. Plana əsasən, növbəti illərdə böyük birgə məhkəmələr əsasında mediasiya mərkəzlərinin yaradılması və hakim və mediatorlar üçün mediasiya təlimlərinin tədrisi, habelə məhkəmənin nümayəndəsi tərəfindən kütləvi informasiya vasitələri ilə bağlı məlumatların və məlumatlılığın artırılması planlaşdırılır¹⁰³⁵.

¹⁰³³ Bax: 2017-2021-ci illər üçün Məhkəmə Sistemi Strategiyası, Gürcüstan Ali Məhkəməsinin hüquq jurnalı və Gürcüstan Hakimlər Assosiasiyası, "Ədalət və qanun", #2(54)17, Tb. 2017,29.

¹⁰³⁴ Bakı, 2004, 49 səh.

¹⁰³⁵ oʻz39, 75, 76.

9.2. GÜRCÜSTANDA MEDIASIYA TƏDRİSİ, TƏDQIQATIN DƏSTƏKLƏNMƏSİ VƏ MÜBAHİSƏNİN HƏLLİ MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAF ETMƏSİNDƏ ÜMUMİ TƏHSİL SİSTEMİNİN, HÜQUQ MƏKTƏBLƏRİNİN ROLU

Gürcüstanda mediasiyanın güclü və institusional qurulması üçün onu mübahisələrin həlli üçün alternativ vasitə kimi Gürcüstanda fəaliyyət göstərən orta məktəblərdə və hüquq fakültələrində öyrətmək vacibdir. Çünki bir tərəfdən anlamalıdırlar ki, hər hansı mübahisə növü olduqda, onlar özlərinin bilavasitə iştirakı ilə və öz maraqlarına tamamilə hüquqi mexanizm vasitəsilə nail olmaq imkanına malikdirlər. Çünki gələcək vətəndaşları praktiki gündəlik həyata məhz universitetlər hazırlayır və konkret olaraq, hüquq fakültələri gələcək hüquqşünasları hazırlayır və onların praktiki fəaliyyətlərindən biri kimi mediasiya etmələri daha düzgün olardı. Bu, əslində mediatorluğa marağı olan yeni nəsil vətəndaşların, o cümlədən gələcək hüquqşünasların yetişməsi üçün ön şərtlərə çevriləcək.

Bundan başqa, elmi nöqteyi-nəzərdən mediasiyanın işlənilib hazırlanması və öyrənilməsi baxımından universitet bazaları üzərində mediasiya mərkəzlərinin yaradılması vacibdir. Bu baxımdan ilk addım Tbilisi Dövlət Universitetinin əsasında 2011-ci ildə yaradılmış Mübahisələrin Alternativ Həlli üzrə Milli Mərkəzdir. Bu mərkəzin əsas missiyası mediasiya öyrətmək və hüquqşünas professor və tələbələrin mediasiya sahəsində bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsidir¹⁰³⁶.

¹⁰³⁶ Y.Y. <ncadr.tsu.ge>.[əsas <ncadr.tsu.ge> 18.05.2018]

Bununla əlaqədar Gürcüstan Mediatorlar Assosiasiyasının ölkədə fəaliyyət göstərən bütün ali təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq memorandumunun imzalanması təşəbbüsü ¹⁰³⁷ müsbət qarşılır. Bu, tədrisin universitet səviyyəsində təqdim olunması üçün daha bir əlavə təkana çevrilməlidir.

9.3. MEDIASIYANIN İNKİŞAFINDA VƏKİLİN ROLU

Mediasiya Gürcüstanın hüquqi reallığında bir yenilikdir¹⁰³⁸. Bu yenilikdən istifadə etmək mübahisədə olan tərəflərə öz münafişələrini öz əlləri ilə aradan qaldırmağa və razılığa nail olmağa imkan verir.

Ölkədə mediasiyayı effektiv şəkildə təqdim etmək məqsədilə Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının rolu və məqsədi bütün bunlarda əsas yeri tutur¹⁰³⁹. Hazırda 10 minədək vəkili birləşdirən¹⁰⁴⁰ kollegiyada qeydiyyatdan keçmiş vəkillər, mübahisə tərəflərinin ilk hüquq məsləhətçiləri olmaqla öz hüquqi mübahisələrin həlli məqsədləri üçün mediasiyayı təklif edən şəxslərdir¹⁰⁴¹. Buna görə də, vəkillər tərəfindən mediasiya dəstəyi və müdafiə tədbirləri nə qədər

¹⁰³⁷ Y.Y. [HTTPS://Mediators.gka/partners/2/](https://mediators.gka/partners/2/)

¹⁰³⁸ *Kandashvili İ.*, Mediasiya mübahisələrin həllinin alternativ vasitəsi kimi: Əmək mediatorliyi, Gürcüstanda insan hüquqlarının müdafiəsi və hüquqi islahatlar nümunəsində, məqalələr toplusu; Tb., 2014, 200-208.

¹⁰³⁹ bax: Vəkillər haqqında Gürcüstan Qanunu, Maddə 1.

¹⁰⁴⁰ < www.gba.ge > [18.05.2018]

¹⁰⁴¹ *Kandashvili İ.*, Gürcüstanda mediasiya-alternativ mübahisələrin həllinin yeni forması, Journal of Georgian Bar Association "Lawyer", N2-3, Tb., 2016, 19-24.

geniş yaygın olsa, praktikada mediasianın tətbiqi sahəsi bir o qədər artacaq və genişlənəcəkdir¹⁰⁴².

Qeyd edək ki, Vəkillər Kollegiyasının mediasiya prosesinə təkan verməsi avtomatik olaraq vəkillərin kütləvi şəkildə mediasiyaya cəlb olunmasına təsir göstərəcək. Belə ki, peşəkar birliyin yaxınlaşması və yeniliklər haqqında düzgün təsəvvür transformasiya effekti verəcək. Sevindirici haldır ki, faktiki olaraq mediatorliyin başlanmasının ilk günündən etibarən Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının peşəkar assosiasiyası institusional dəstəyini ləngitmir, habelə Gürcüstan Vəkillər Kollegiyası ilə Gürcüstan Mediatorlar Assosiasiyası arasında fəal və səmərəli əməkdaşlıq daha da artır.

Vəkillərin Peşəkar Etika Kodeksinin Əsasları Mediasiya kontekstində

Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının 15 aprel 2006-cı il tarixli ümumi yığıncağında Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının Peşəkar Etika Kodeksi qəbul edilmişdir. Bu kodeks¹⁰⁴³ hüquqşünasların peşə etikasını normalarını və davranış qaydalarını müəyyən edir. Vəkillərin Peşə Etikasını Kodeksinin məqsədi, ictimaiyyət qarşısında qoyulan peşə etikasını normalarına uyğun davranış qaydalarını müəyyənləşdirmək və vəkilin peşə ləyaqətini qorumaq, onun fəaliyyətinə hörmət etmək və vəkil peşəsinə yüksək etimad yaratmaq öhdəliyini təsis etməkdir¹⁰⁴⁴.

¹⁰⁴² *Ginter C.*, Estonia in Palo G.D., Trevor M.B., AB Mediation-Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012, 95.

¹⁰⁴³ < http://gba.ge/uploads/files/regulaciebi/eTikis_kodexi.pdf >.[18.05.2018]

¹⁰⁴⁴ Bax: Vəkillərin Peşə Etikasını Kodeksinin Preamblesi.<www.gba.ge/uploads/files/regulaciebi/eTikis_kodexi.pdf >.[18.05.2018]

Hər bir vəkil peşə fəaliyyətini həyata keçirərkən vəkillərin intizam məsuliyyəti və intizam tənbehi haqqında 2010-ci il 11 dekabr tarixli Ümumi Yığıncağında təsdiq edilmiş "Vəkillərin intizam məsuliyyəti və intizam tənbehi haqqında" Qanuna əməl etməyə borcludur¹⁰⁴⁵. Həmin Qanun Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının Etika Komissiyasında intizam icraatının qaydasını, vəkillərə intizam məsuliyyətinin qoyulmasını və vəkillər üçün peşə etikasını müəyyən edir¹⁰⁴⁶.

Deyilən Təminatın 2-ci maddəsinə əsasən, vəkil "Vəkillər haqqında Gürcüstan Qanunvericiliyi" və "Vəkillərin peşəkar etikası" kodeksi ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada intizam məsuliyyətinə cəlb olunacaq¹⁰⁴⁷. Buna görə də vəkil tərəfindən Peşə Etikası Kodeksi ilə nəzərdə tutulmuş normalara riayət edilməməsi ona intizam tənbehi verilməsi üçün ön şərtədir, yəni, başqa sözlə, bütün vəkillər Etik Davranış Kodeksinə əməl etməlidir. O cümlədən, 8 dekabr 2012-ci il tarixində Vəkillərin Ümumi Yığıncağında qəbul edilmiş qərarla Peşə Etikası Kodeksinə dəyişiklik edilmiş və buna əsasən, vəkil müştəriyə işin həll yolu ilə yekunlaşdırılması və ya mübahisənin alternativ üsullarla həll edilməsi barədə məsləhət verməlidir.¹⁰⁴⁸ Buna əsasən, vəkil mediasiya məsələsində bununla bağlı müştəriyə mütləq məsləhət vermək öhdəliyi daşıyır.

Mediasiyaların inkişafında Vəkillər Kollegiyasının institusional dəstəyi

¹⁰⁴⁵ <<http://gba.ge/uploads/files/regulaciebi/debuleba.pdf>> [18.05.2018]

¹⁰⁴⁶ bax: "Vəkillərin intizam məsuliyyəti və intizam tənbehi haqqında" Qanun, maddə 1.

¹⁰⁴⁷ Ibid., Maddə 2.

¹⁰⁴⁸ bax: Vəkillərin Peşə Etikası Kodeksi, Məqalə 8.11. <www.gba.ge/uploads/files/regulaciebi/eTikis_kodexi.pdf>. [28.06.2018]

Vəkillər Kollegiyasının mübahisələrin həllinin alternativ vasitəsi kimi mediasiyaya dəstəyi baxımından konkret hərəkətləri:

2020-ci il yanvarın 12-də Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının İcraiyyə Şurası Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının¹⁰⁴⁹ əsasında mediasiya inkişaf komitəsinin yaradılması haqqında¹⁰⁵⁰ qərar qəbul etdi. Bu, Vəkillər Kollegiyasının mediasiya ilə bağlı görünməmiş dəstək addımıdır. Belə ki, Kollegiya hüquqi fəaliyyət üçün mediasiyanın məqbul olduğu mövqeyini açıq şəkildə ifadə edir.

Vəkillər Kollegiyasının Mediasiya İnkişaf Komitəsinin məqsədləri¹⁰⁵¹:

- Gürcüstanda mediasiyanın inkişafına təkan;
- Vəkillər Kollegiyasının mediasiya prosesində rolunun artırılması;
- Ölkədə mediasiya sisteminin tətbiqi və islahatların aparılmasında vəkillər Korpusunun iştirakının gücləndirilməsi və təmin edilməsi;

Qanunvericilik səviyyəsində "Mediasiya haqqında" Gürcüstan Qanununun inkişafında fəal rol oynamaq və mediasiya fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilikdə vəkillərin rolunun düzgün əks etdirilməsi.

¹⁰⁴⁹ Bax: Gürcüstan Bar Assosiasiyasının İcraiyyə Şurasının 12 yanvar 2018-ci il tarixli qərarı: <<http://gba.ge/uploads/resolutions/2018/01/31/3d51dfa83d2ce7fffc515d101375fb3.pdf>>. [18.05.2018]

¹⁰⁵⁰ baxılıb: Gürcüstan Bar Assosiasiyasının İcraiyyə Şurasının 12 yanvar 2018-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Mediatorlik İnkişaf Komitəsinin Statutu: <http://gba.ge/uploads/files/reestri/mediaciis_ganvitarebis_komitetis_debuleba.pdf>. [18.05.2018]

¹⁰⁵¹ იბ. საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის მედიაციის განვითარების კომიტეტის დებულება, მუხლი 2,3.

2018-ci il fevralın 28-də Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının İcraiyyə Şurası öz fəaliyyətində faktiki mediasiyanın hansı əsasla qurulması, xüsusilə¹⁰⁵², "Vəkillər haqqında" Gürcüstan Qanununun 26(7)(r) maddəsinin¹⁰⁵³ səmərəli işləməsi məqsədilə Şuranın qərarı ilə mübahisələrin həlli vasitəsinin necə təsbit olunması barədə qərar qəbul etdi¹⁰⁵⁴. Deyilən Təminatın 2-ci maddəsinə əsasən, mediasiya tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə hər hansı mübahisəyə aid ola bilər.

Yuxarıda göstərilən addımları atmaqla Gürcüstan Vəkillər Kollegiyası bir tərəfdən mediasiyaya institusional dəstək olduğunu açıq şəkildə bildirir, digər tərəfdən isə praktiki fəaliyyətlərlə bu qurumun geniş təbliğat və həyata keçirilməsinə təkan verir. Bu, Gürcüstanda mediasiyanın tətbiqinin ilk mərhələsində çox vacibdir.

Vəkillərin davamlı hüquqi maarifləndirilməsi çərçivəsində mediasiya

2009-cu ildə "Vəkillər haqqında" Gürcüstan Qanununa dəyişiklik edilib¹⁰⁵⁵. Həmin qanuna əsasən, "Vəkillərin davamlı hüquqi təhsili proqramında mütləq iştirak haqqında" Resenziyaya 5-ci maddə əlavə

¹⁰⁵² baxılıb: Gürcüstan Bar Assosiasiyasının İcraiyyə Şurasının 28 fevral 2018-ci il tarixli qərarı:

<http://gba.ge/uploads/resolutions/2018/04/02/9b5c84003fd3bbf88271957f65b512b4.pdf>. [18.05.2018]

¹⁰⁵³ Bax: Vəkillər haqqında Gürcüstan Qanununun 26(7)(r)-ci maddəsi. Gürcüstan Bar Assosiasiyasının İcraiyyə Şurası mübahisə edən üzvlərin və ya Assosiasiya üzvlərinin və onların müştərilərinin ikitərəfli müraciət əsasında bərhəmsizdir.

¹⁰⁵⁴ bax: Bar Assosiasiyasının İcraedici Şurasının 28 fevral 2018-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Məskunlaşma prosedurunun aparılması Qaydası"na bax: <http://gba.ge/uploads/files/reestri/morigebis_debuleba.pdf>. [18.05.2018]

¹⁰⁵⁵ Bax. "Gürcüstan Respublikası Qanunu" (2009-cu il) – LHG I, #38, 1.12.2009, Art. 280.

edilib¹⁰⁵⁶. Həmin qanunun əsasında 2012-ci ildə Gürcüstan Vəkillər Kollegiyası "Fəaliyyət göstərən hüquqşünaslar üçün məcburi davam edən hüquqi maarifləndirmənin keçirilməsi proseduru"nı qəbul edib. Həmin maddəyə əsasən, hazırkı vəkillərin hamısı təqvim ilində təlimlərdə mütləq iştirak etməyə borcludurlar¹⁰⁵⁷.

Ölkədə mediasiyayı tanımaq və yaymaq məqsədi ilə Gürcüstan Vəkillər Kollegiyası, xüsusilə, onun Rəhbərlik Şurası 10 yanvar 2017-ci il tarixində və İcra Şurası formasında¹⁰⁵⁸ (bundan sonrakı dövrdə də əsas prioritetlərdən biridir) qərar qəbul etmişdir. Bu, mediasiya fəaliyyətinin hüquqi peşəsinin təqdimatı və tədrisidir. Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının Gürcüstanda minlərlə hüquqşünası özündə birləşdirdiyini və onların hər birinə mediasiya mövzusunda əsas məlumatları almaq və mübahisələrin həllinin bu alternativ vasitəsi ilə bağlı təlim proqramlarında iştirak etmək imkanı verildiyini nəzərə alsaq, bunu görünməmiş ən uğurlu addım hesab etmək olar.

Qeyd edək ki, illərdir vəkillərin qabiliyyət imtahanı proqramında bir mövzu kimi mediasiya öz yerini tutur. Buna görə də vəkillərin qabiliyyət imtahanında maraqlı olan bütün şəxslər Gürcüstanda mediasiya haqqında məlumat əldə etmək və təhsil almaq məcburiyyətindədir.

¹⁰⁵⁶ "Vəkillər haqqında" Gürcüstan Qanununun 5-ci maddəsi, "f" bəndi: vəkil Bar Assosiasiyasının İcraiyə Şurası tərəfindən təsdiq edilmiş məcburi hüquqi maarifləndirmə proqramının davam etdirilməsində iştirak etməyə borcludur.

¹⁰⁵⁷ Bax: Gürcüstan Bar Assosiasiyasının Davamlı Hüquqi Maarifləndirmə Qaydaları: <http://edu.ge/Qaydaları/Davamlı-Hüquq-Ga/>. [18.05.2018]

¹⁰⁵⁸ Bax: S.S.İ.P. Gürcüstan Bar Assosiasiyasının İcraiyə Şurasının qərarı 10 Yanvar 2017:< <http://gba.ge/ka/resolutions/list/330>>. [18.05.2018]

BİBLİOQRAFIYA

Gürcü dilində:

Ağabiyev Q., Eqnate Gablian və Svanetinin adət qanunu, M.Kekelia tərəfindən "Gürcüstan adət qanunu" müəyyən edilmiş, 1993,89.

Bakhia-Okruaşvili S., Abxazların adət qanunu, Tb.2014,130 s.

Qorqadze İ., Qurgenidze N., İlia Çavçavadze. Həyat və yaradıcılıq salnaməsi, Biblioqrafik xronika 1837-1907, "Elm", Tb.1987, 48 s.

Davitaşvili Q., Gürcüstan gömrük qanunvericiliyində məhkəmə təşkilatı və prosesi, TSU Nəşriyyatı, Tb., 2004.

Davitaşvili Q., Khevsuretidə Mediator Məhkəməsi və ya "Qanun", Tbilisi Universiteti Nəşriyyatı, Tb.2001.

Davitaşvili Q., Gürcüstan adət və qanunvericiliyində məhkəmə təşkilatı və prosesi ilə bağlı əsas aspektlər, "Gürcüstan hüququnun tarixi", birinci buraxılış, Gürcüstan Universiteti Nəşriyyatı, Tb, 2011.

Kekelia M., Gürcüstan hüquq kitablarında "bchi" termininin məzmununa görə, Gürcüstan Elmlər Akademiyasının "Herald" #4, Tb.1973.

Kekelia M., Gürcüstan adət-qanunvericiliyin mənşəyindən, toplu "Gürcüstan adət hüququ", Nəşriyyat evi "Elm", Tb, 1988, 36 s.

Кекелія М., ed., Georgian Customary Law, vol. 4, Main Publishing Science, Tb. 1993.

Makalattia S., Pşavi, İkinci nəşr, Nəşriyyat evi "Nakaduli", Tb.1985.

Makharadze A., Tarixi Aspektədə Konflikt və Mediasiya İnstitutunun Essensi, Batumi Şota Rustaveli Dövlət Universiteti, Batumi, 2011.

Onyan S., qədim Gürcü hüququnda məna üçün "bchi" termini, TSU Hüquq Fakültəsi Jurnalı, #2, 2013.

Surguladze Iv., For the History of State and Law of Georgia, Stalin Tbilisi Dövlət Universiteti Nəşriyyatı, T.İ. 1952.

S. Tkemaladze, Gürcüstanda mediasiya: ənənədən müasirliyə, UNDP Georgia, Tb.2016.

Kandashvili İ., Mediation as a Alternative Dispute Resolution: On The Example of Labor Mediation, Human Rights and Legal Reform in Georgia, Proceedings of Articles; Tb., 2014.

Kandaşvili İ., Gürcüstanda Mediasiya- Mübahisələrin Alternativ Həllinin Yeni Forması, Journal of Georgian Bar Association "Lawyer", N2-3, Tb., 2016.

Çitaşvili N., Mediasiya Etikasını və Etika Standartlarının tənziqlənməsinin miqyası, Journal of Law, University Publishing, #1, 2016.

Çitaşvili N., Fərdi etik öhdəliklərin özəlliyi və tənziqlənməsi-Mediator, Journal of Law, University Publishing, #2, 2016.

Çitaşvili N., Ədalətli Saziş - "Etik inviolability of Mediation", Journal "Yearbook", ivane Javakhishvili Tbilisi Dövlət Universiteti Nəşriyyatı, 2016.

Tsertsvadze Q., Mediation, Meridian Publishing, Tb. 2010.

Tsuladze A., Gürcüstan Məhkəmə-Hüquq Mediasiyasının Müqayisəli Analizi, Nəşriyyat evi "Hüquqşünaslar dünyası", Tb.2017.

Tsulukiani A., Svan Bche Court, Journal: State and Law, 1990.

Çavçavadze İ., Konsiliasiya məhkəmələri, Qəzet "İveriya", #86, 22 aprel (çərşənbə axşamı) 1886.

İ. Çavçavadze., Conciliation Justice in Us, Letter Six, "Publicist Letters", vol. IV, Publishing Soviet Georgia, Tb.1987.

Xarici dildə:

Abramson I.H., Mediation Representation, Second Ed., Oxford University Press, Oxford, 2011.

Abramson I.H., Mediation Representation, Third Ed., Wolters Kluwer, Aspen Casebook Series, New York, 2013.

Ahmed M., An Investigation into the Nature and Role of Non-Settled ADR in International Journal of Procedural Law, Vol. 7, Intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland, 2017.

Alexander N., Global Trends in Mediation, 2nd Ed, Kluwer Law International, the Netherlands (Alphen aan den Rijn), 2006.

Alexander N., International and Comparative Mediation: Legal Perspectives, Austin, Wolters Kluwer, 2009.

Alexander N., *Four Mediation Stories from Across the Globe*, *Rabels Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht (the Rabel Journal)*, Mohr Siebeck, Tübingen, No. 4, 2010.

Alexander N., Steffek F., Making Mediation Law, International Finance Corporation (IFC), World Bank Group, Washington D.C. 2016.

Alpa G., Arbitration and ADR Reforms in Italy, in European Business Law Review, Law Journal, Vol 29, Issue 2, Wolters Kluwer International, London, 2018.

Andrews N., Andrews -on civil process, Arbitration&Mediation, Vol. II, Intersentia,Cambridge, 2013.

Andrews N., Mediation Agreements: time for a more creative approach by the English courts, Uniform Law Review, Revue de droit uniforme, Vol. 18, Number 1, Oxford University Press, Unidroit, Oxford, 2013.

Andrews N., Landbrecht J., Schiedsverfahren und Mediation in England, C.H.Beck, München,2015.

Andrews N., The Modern Civil Process, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

Alfini J.J., Press S.B., Sternlight J., Stulberg J.B., Mediation Theory and Practice, 2001.

Alfini J.J., Press Sh. B., Stulberg J.B., Mediation Theory and Practice, Reporter's Notes, 3rd Ed, LexisNexis, 2013.

Austermiller S., Swenson D., Alternative Dispute Resolution : Georgia, Meridiani Publishers, Tbilisi, 2014.

Baumbach A., Lauterbach W., Albers J., Hartmann P., Zivilprozessordnung, C.H.BECK, Munchen, 76.Auflage, 2018.

Bäumerich M., Güterichter und Mediatoren im Wettbewerb, Duncker&Humblot, Berlin, 2015.

Behme C., Probst R., Die neuen Mediationsregelungen der ICC – ein Meilenstein für die administrierte Mediation? Zeitschrift für

Konflikt Management (ZKM), 17 Jahrgang. Heft 1/2014, Januar/Februar, PVSt 47561, Berlin, 2014.

Bergen, J.M.V., Gerichtsinterne Mediation, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

Berkel G., Deal Mediation: Erfolgsfaktoren professioneller Vertragsverhandlungen, Zeitschrift für Konflikt-Management (ZKM), Verlag Otto Schmidt, Heft 1/2015, Köln, 2015.

Berkel G., Zur Diskussion gestellt: Deal Mediation als Konfliktbeilegung, Zeitschrift für Konfliktmanagement (ZKM), Verlag Otto Schmidt, Köln, 2018.

Bhatia K.V., Candlin C., Gotti M., Discourse and Practice in International Commercial Arbitration, Ashgate, Farnham, 2012.

Biard A., Monitoring Consumer ADR Quality in the EU: A critical Perspective, European Review of Private Law, Law Journal, Vol. 26, No.2, Wolters Kluwer International, The Netherlands, 2018.

Blake S., Browne J., Sime S., The Jackson ADR Handbook, 2nd Ed, Oxford University Press, Oxford, 2016.

Brand J., Steadman F., Todd C., Commercial Mediation, Second Ed., JUTA, Cape Town, 2016.

Brooker P., Mediation Law, Routledge, London, 2013.

Brown J.H., Marriott A., ADR Principles and Practice, Third Ed., Sweet&Maxwell, Thomson Reuters, London, 2011.

Bölten K., Dispute Resolution Mechanisms in Merger and Acquisition Transactions, Legal, Istanbul, 2016.

Boulle L., Kelly J.K., Mediation, Butterworths, Toronto, 1998.

Boulle L., Field R., Australian Dispute Resolution : Law and Practice, LexisNexis, Butterwoths, 2017.

Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völzmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018.

Buhring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G., Arbitration and Mediation in International Business, Kluwer Law International, London, 2006.

Burduli I., Nekrezeption in Transformationsgesellschaften, in Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völzmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018.

Buono C., Poli A., Tietze N., Wieviorka M., Die Mediation : ein Europäischer Vergleich, DIV Publishing, Saint-Denis, 2002.

Caponi R., „Just Settlement“ or „Just About Settlement“?, Mediated Agreements: A comparative Overview of the Basics, *Rabels Zeitschrift, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 79, Heft 1, Mohr Siebeck, 79.Jahrgang, Tübingen, 2015.

Carroll E., Mackie K., International Mediation : The Art of Business Diplomacy, Kluwer Law International, Tottel Publishing, London, 2006.

Carvalho J.M., Carvalho C., Online Dispute Resolution Platform in Alberto de Franceschi (ed), European Contract Law and the Digital Single Market –The Implications of the Digital Revolution, Intersentia, 2016.

Carvalho J.M., Nemeth K., Implementation of the Consumer ADR Directive in the EU Member States, *EuCML Journal of European Consumer and Market Law*, C.H.BECK, Vol 7, 2/2018.

Chanturia L., Die Europäisierung des georgischen Rechts – bloßer Wunsch oder große Herausforderung?, *Rabels Zeitschrift, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, Max-Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010.

Chern C., *International Commercial Mediation*, Informa London, 2008.

Chern C., *The Commercial Mediator's Handbook*, Informa Law, New York, 2015.

Cooley W.J., *Mediation Advocacy*, 2nd Ed, NITA, Notre Dame, 2002.

Cortes P., *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution*, Oxford University Press, Oxford, 2016.

Cortes P., *The Law of Consumer Redress in an Evolving Digital Market*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018.

Cortes P., *Consumer ADR in Spain and the United Kingdom*, *EuCML Journal of European Consumer and Market Law*, C.H.BECK, Vol 7, 2/2018.

Cremer K., *Die Vertraulichkeit der Mediation*, Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Germany (Baltmannsweiler), 2007.

Creutzfeldt N., *Vertrauen in Außergerichtliche Streitbeilegung*, *Zeitschrift für Konflikt-Management (ZKM)*, Verlag Otto Schmidt, Heft 1/2016, Köln, 2016.

Czernich D., *Geimer R.*, *Streitbeilegungsklauseln im Internationalen Vertragsrecht*, C.H.BECK, München, 2017.

Davydenko D.L., *Amicable Dispute Resolution in the European Legal Tradition*, Infotropic Media, Moscow, 2013.

Deguchi M., Das flexible Streitbeilegungsmodell zwischen Zivilprozess und ADR in Japan, in Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018.

Deixler-Hübner A., Schauer M., (Hrsg) Alternative Formen der Konfliktbereinigung, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2016.

De Palo G., Trevor B.M., Arbitration and Mediation in the Southern Mediterranean Countries, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2007.

De Palo G., Trevor B.M., EU Mediation: Law and Practice, Oxford University Press, Oxford, 2012.

Dieter A., Montada L., Schulze A., Gerechtigkeit im Konfliktmanagement und in der Mediation, Campus Verlag, Frankfurt/New York, 2000.

Diez H., Krabbe H., Thomsen C.S., Familien – Mediation und Kinder, Bundesanzeiger Verlag, 3. überarbeitete und aktualisierte Auflage, Köln, 2009.

Dingle J., Kelbie J., The Mediation Handbook, 2nd Ed, Unity Press, 2014.

Dingle J., Sephton J., Practical Mediation, Law Brief Publishing, Somerset, 2017.

Duve C., Eidenmüller H., Hacke A., Mediation in der Wirtschaft, 2. Auflage., Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2011.

Eberhardt U., Rechtschutzversicherung und außergerichtliche Konfliktlösung, Zeitschrift für Konflikt-Management (ZKM), Heft 3/2014, Verlag Otto Schmidt, Köln, 2014.

Effer-Uhe D., Schiedsrichterliche Unabhängigkeit bei wissenschaftlichen Äußerungen in SchiedsVZ (Zeitschrift für Schiedsverfahren/German Arbitration Journal), Verlag C.H.Beck, München, 16. Jahrgang, Heft 2, März/April 2018.

Eidenmüller H., Alternative Streitbeilegung, Verlag C.H.Beck München, 2011.

Eidenmüller H., Verhandlungsmanagement durch Mediation, in Henssler L.K (Hrsg) Mediation in der Anwaltspraxis, Deutscher Anwaltverlag, 2. Aufl, 2004.

Eidenmüller H., Wege aus der Sackgasse: Wie lassen sich Blockaden in Mediations- und Güteverfahren lösen?, Zeitschrift für Konflikt-Management (ZKM), Verlag Otto Schmidt, Heft 1/2013, Köln, 2013.

Eidenmüller H., Wagner G., Mediationsrecht, Verlag Otto Schmidt, Köln, 2015.

Englert K., Franke H., Grieger W., Streitlösung ohne Gericht, Werner Verlag, Amersfort, 2006.

Esplugues C., Iglesias J.L., Palao G., Civil and Commercial Mediation in Europe: National Mediation Rules and Procedures, Vol. I., Intersentia, Cambridge, 2013.

Esplugues C., Civil and Commercial Mediation in Europe: National Mediation Rules and Procedures, Vol. II., Intersentia, Cambridge, 2014.

Esplugues C., Barona S., Global Perspectives on ADR, Intersentia, Cambridge, 2014.

Esplugues C., Marquis L., New Developments in Civil and Commercial Mediation: Global Comparative Perspectives, Springer, New York, 2015.

Fenn P., Commercial Conflict Management and Dispute Resolution, Spon Press, Abingdon, 2012.

Fenn P., Commercial Conflict Management and Dispute Resolution, Routledge, New York, 2017.

Ferz S., Filler E., Mediation Gesetzestexte und Kommentar, Universitätsverlag, Wien, 2003.

Ferz S., Lison A., Wolfart E.M., Zivilgerichte und Mediation, Universitätsverlag, Wien, 2004.

Filler E., Commercial Mediation in Europe, Wolters Kluwer, Law& Business, London, 2012.

Fischer C., Ungerath H., Grundlagen und Methoden der Mediation, C.H.BECK, München, 2014.

Fischer E., Sozialwissenschaftliche Theoriebildung und das Problem der Mediation, Peter Lang Verlag, Frankfurt, 2006.

Fisher R., Ury W., Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In, 2nd Ed, 1981.

Frascogna X.M., Hetherington H.L., The Lawyer's Guide to Negotiation, Second Ed., American Bar Association, Chicago, 2009.

Fritz R., Pielsticker D., Handbuch zum Mediationsgesetz, Luchterhand Verlag, Wolters Kluwer, 2020.

Fritz R., Das Gütesiegel 'Zertifizierter Mediator', Zeitschrift für Konflikt Management (ZKM), 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, Seiten PVSt 47561, Berlin, 2014.

Fuchshuber C., Mediation in Zivilrecht: neue Wege der Konfliktlösung, LexisNexis ARD Orac, Wien, 2004.

Genn H., Judging Civil Justice, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

Germund R., Außergerichtliche Streitbeilegung durch Co-Mediation, Pro Business GmbH, Berlin, 2012.

Gläßer U., Mediation und Beziehungsgewalt, Nomos, Baden-Baden, 2008.

Gläßer U., Schroeter K., Gerichtliche Mediation: Grundsatzfragen, Etablierungserfahrungen und Zukunftsperspektiven, Nomos, Baden-Baden, 2011.

Gläßer U., Kloweit J., Mediationsgesetz, Handkommentar, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2018.

Glenewinkel W., Mediation als ausergerichtliches Konfliktlösungsmodell, Ibidem-Verlag, Stuttgart, 1999.

Göksu M., Civil Litigation and Dispute Resolution in Turkey, Banka ve Ticaret Hukuku Arastirma Enstitusu, Ankara, 2016.

Golann D., Mediating Legal Disputes, American Bar Association, Chicago, 2009.

Goldberg S., Sander F., Rogers N., Cole S.R., Dispute Resolution: Negotiation, Mediation, Arbitration and other Processes, Aspen Casebook Series, Wolters Kluwer Law&Business, Six Ed., New York, 2012.

Golden J., Lamm C., International Financial Disputes : Arbitration and Mediation, Oxford University Press, Oxford, 2015.

Goodman A., Basic Skills for the New Mediator, Solomon Publications, 2nd Ed, Maryland, 2005.

Goodman A., Mediation Advocacy, Nova Law and Finance, London, 2010.

Greger R., Unberath H., Die Zukunft der Mediation in Deutschland, C.H.BECK, München, 2008.

Greger R., Gerichtsinterne Mediation, *The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010.

Greger R., Unberath H., MediationsG :Recht der alternativen Konfliktlösung, Kommentar, C.H.BECK, München, 2012.

Greger R., Gerichtsinterne Mediation auf dem Prüfstand, *Zeitschrift für Konflikt-Management (ZKM)*, Verlag Otto Schmidt, Heft 1/2013, Köln, 2013.

Greger R., Unberath H., Steffek F., Recht der alternativen Konfliktlösung, 2.Auflage, C.H.BECK, München, 2016.

Groß M., IP-/IT- Mediation, Verlag Dt.Fachverl, Frankfurt am Main, 2013.

Hale T., *Between Interests and Law* , Cambridge University Press, Cambridge, 2015.

Haft F., Graf von Schlieffen K., Handbuch Mediation, C.H.BECK, München, 2016.

Hartung A.M., Weder Sozietät noch Bürogemeinschaft des Anwalts mit Mediator oder Berufsbetreuer, *Neue Juristische Wochenschrift (NJW)*, C.H.BECK, München, 2018.

Haynes J., Haynes G., *Mediating Divorce*, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 1989.

Heetkamp S.J., *Online Dispute Resolution bei grenzüberschreitenden Verbraucherverträgen*, V&R Unipress, Universitätsverlag Osnabrück, 2018.

Herrman M.S., *The Blackwell Handbook of Mediation*, Blackwell Publishing, Malden, 2006.

- Hilber M.*, Die Sicherung der Vertraulichkeit des Mediationsverfahrens, Verlag Dr.Kovac, Hamburg, 2006.
- Hinrichs U.*, Praxishandbuch Mediationsgesetz, Verlag Walter de Gruyter, Berlin, 2014.
- Hodges C., Stadler A.*, Resolving Mass Disputes: ADR and Settlement of Mass Claims, Elgar Publishing, Cheltenham UK, 2013.
- Hodges C.*, Mass Collective Redress: Consumer ADR and Regulatory Techniques, European Review of Private Law, Vol 23.No.5-2015.Wolters Kluwer Law&Business, London, 2015.
- Hofmeister L., Slopek D.E.F.*, Schutzzfähigkeit von Online Dispute Resolution Verfahren, Verlag Otto Schmidt, Heft 1/2013, Köln, 2013.
- Hollander J.*, Mediation for Civil Litigators, Irwin Law Inc, Toronto, 2013.
- Honorati C., Ohly A., Padovini F., Hirsch G., Picotti L., Knauer C.*, Patentrecht ADR Wirtschaftsstrafrecht, Müller Verlag, Heidelberg, 2017.
- Hopf V.G.*, Gerichtsexterne Mediation Erfahrungen mit dem österreichischen Mediationsgesetz, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010.
- Hopt J.K.*, Mediation – Eine Einführung, Rabels Zeitschrift, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010.
- Hopt J. K., Steffek F.*, Mediation Principles and Regulation in Comparative Perspective, Oxford University Press, Oxford, 2013.

Hornung U., Rechtliche Rahmenbedingungen für die Tätigkeit freier Mediatoren, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2006.

Horton D., Arbitration about Arbitration, Stanford Law Review, Vol. 70, #2, Stanford, California, 2018.

ICLG - The International Comparative Legal Guide to : Litigation & Dispute Resolution, Six Ed., A practical cross-border insight into litigation & dispute resolution work. Published by Global Legal Group, in association with CDR, London, 2013.

Ingen-Housz A., ADR in Business, Vol. II, Wolters Kluwer Law&Business, the Netherlands (Alphen aan den Rijn), 2011.

Jeong S., Kritische Betrachtung über die Gerichtsmediation in Korea, in Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völzmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018.

Jones G., Pexton P., ADR and Trusts: An International Guide to Arbitration and Mediation of Trust Disputes, Spiramus Press, London, 2015.

Kaiser P., Gabler A.M., Prozessqualität und Langzeiteffekte in der Mediation, Zeitschrift für Konflikt-Management (ZKM), Verlag Otto Schmidt, Heft 6/2014, Köln, 2014.

Kajkowska E., Enforceability of Multi-Tiered Dispute Resolution Clauses, Hart Publishing, Oxford, 2017.

Katsh E., Rifkin J., Online Dispute Resolution: Resolving Conflicts in Cyberspace, Jossey-Bass Publishing, 2001, 93.

Kolodej C., Settingstechniken und Prozessgestaltung bei (hoch) eskalierten Konflikten, Zeitschrift für Konflikt Management (ZKM), 17 Jahrgang, Heft 1/2014, Januar/Februar, PVSt 47561, Berlin, 2014.

Klowait J., Gläßer U., Berlin C., Mediationsgesetz, 1.Aufl, Nomos, Baden-Baden, 2014.

Klowait J., Gläßer U., Berlin C., Berning D., Dendorfer R., Goltermann N., Mediationsgesetz, 2.Aufl, Nomos, Baden-Baden, 2018.

Köksal T., Contract Management & Dispute Resolution in International Construction Business, BILGE, Ankara, 2016.

Kovach K.K., Mediation in a Nutshell, 2nd Ed, West a Thomson Reuters Business, USA, 2010.

Krabbe H., Werkstattbericht –Hochstrittige Parteien in der Mediation, Zeitschrift für Konflikt Management (ZKM), 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, PVSt 47561, Berlin, 2014.

Kreindler R., Wolff R., Rieder S.M., Commercial Arbitration in Germany, Oxford University Press, Oxford, 2016.

Kumar A., Alternative Dispute Resolution System: Global And National Perspective, K.K. Publications, New Delhi, 2016.

Längsfeld A., Anwaltspflichten und Mediation, Duncker&Humblot, Berlin, 2015.

Lee J., Lim M., Contemporary Issues in Mediation, World Scientific Publishing, Singapore, 2016.

Lee R.T., Mouritsen C.S., Judging Ordinary Meaning, The Yale Law Journal, Vol. 127, #4, New Haven, Connecticut, 2018.

Lindblom P.H., Progressive Procedure, Iustus, Schweden, 2017.

Loer L., Umsetzung des Guterichtermodells in der Praxis, Zeitschrift für Konflikt Management (ZKM), 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, PVSt 47561,36, Berlin, 2014.

Mak I.K.L., *Alternative Dispute-Resolution of Shareholder Disputes in Hong Kong*, Cambridge University Press, Hong Kong, 2017.

Malacka M., *Mediation als Appropriate Dispute Resolution im Tschechischen und Slowakischen Rechtssystem in Osteuropa* *Recht Zeitschrift, Nomos, Baden-Baden*, 2018.

Mantle M., *Mediation: A practical guide for lawyers*, Dundee University Press, Dundee, 2011.

McLaren H.R., Sanderson J., *Innovative Dispute Resolution: The Alternative*, Carswell, Toronto, 2006.

Meller-Hannich C., Höland A., Krausbeck E., „ADR“ und „ODR“ : Kreationen der europäischen Rechtspolitik. Eine kritische Würdigung, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht (ZEuP)*, Verlag C.H.BECK, München, 2014.

Menkel-Madow J.C., Love P.L., Schneider K.A., Sternlight R.J., *Dispute Resolution: Beyond the Adversarial Model*, Aspen Publishers, Second Ed., New York, 2011.

Menkel-Meadow C., *Developments in ADR in the United States*, Verlag Otto Schmidt, Heft 4/2013, Köln, 2013.

Moore C.W., *The Mediation Process: Practical Strategies for resolving conflict*, 3rd Ed., Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2003.

Möslein F., *Private Macht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2016.

Nehf J.P., *The Impact of Mandatory Arbitration on the Common Law Regulation of Standard Terms in Consumer Contracts*, *The George Washington Law Review*, Volume 85, No 6, Washington, 2017.

Neuner J., Natürlicher und freier Wille in Archiv für die civilistische Praxis, 218.Band, Heft 1, Mohr Siebeck, Tübingen, 2018.

Nelson M.R., NELSON on ADR, Thomson Carswell, Scarborough, 2003.

Niedostadek A., (Hrsg) Praxishandbuch Mediation, Richard Boorberg Verlag, Stuttgart, 2010.

Niedostadek A., Mediation bei Arbeitsplatzkonflikten und der Grundsatz der Freiwilligkeit, Zeitschrift für Konflikt-Management (ZKM), 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, PVSt 47561, Berlin, 2014.

Nölting H., Mediatoren- verträge, Verlag Centrale für Mediation, Köln, 2003.

Olakanmi J., ADR Alternative Dispute Resolution, Panaf Press, Abuja, Nigeria, 2013.

Oldenbruch H., Die Vertraulichkeit im Mediationsverfahren, Wissenschaftlicher Verlag Berlin / WVVB, 2006.

Partridge V.B.M., Alternative Dispute Resolution, Oxford University Press, Oxford, 2009.

Picker B., Mediation Practice Guide : A Handbook for Resolving Business Disputes, American Bar Association, 2nd ED, Washington, 2003.

Pinto-Ferreira J.P., Carvalho J.C., Consumer ADR in Portugal, EuCML Journal of European Consumer and Market Law, C.H.BECK, Vol 7, 2/2018.

Ponschab R., Verhandlungsführung: Mutter aller Konfliktlösungen ADR-Verfahren im Vergleich, Zeitschrift für Konflikt Management (ZKM), 17 Jahrgang, Heft 1/2014. Januar/Februar, PVSt 47561, Berlin, 2014.

Ponte L., Cavenagh T., Alternative Dispute Resolution in Business, West Educational Publishing, Ohio, 1999.

Poon G.P., The Corporate Counsel's Guide to Mediation, First Chair Press, American Bar Association, Chicago, 2010.

Posch W., Schleifer W., Ferz S., Konfliktlösung im Konsens, Schiedsgerichtbarkeit, Diversion, Mediation, Leykam BuchVerlag, Graz, 2010.

Pramhofer K., Gerichtsnahe Mediation beim Handelsgericht Wien-ein Erfolgsprojekt, Zeitschrift für Konflikt-Management (ZKM), Heft 3/2014, Verlag Otto Schmidt, Köln, 2014.

Pratt S., Niculita V.A., The Lawyer's Business Valuation Handbook, American Bar Association, Chicago, 2010.

Pruckner M., Recht der Mediation, Linde Verlag, Wien, 2003.

Pryles M., Dispute Resolution in Asia, 3rd Ed, Kluwer Law International, the Netherlands (Alphen aan den Rijn), 2006.

Rana R., Alternative Dispute Resolution: A Handbook for In-House Counsel in Asia, Lexis Nexis, Singapore, 2014.

Roberts M., Mediation in Family Disputes: Principles of Practice, Fourth Ed., Ashgate, Aldershot, 2008.

Roebuck D., Mediation and Arbitration in the Middle Ages, Holo Books, The Arbitration Press, Oxford, 2013.

Rogers H.N., Bordone C.R., Sander E.A.F., Mcewen A.C., Designing Systems and Processes for Mediation Disputes, Aspen Coursebook Series, Wolters Kluwer Law&Business, New York, 2013.

Röthemeyer P., Die Zertifizierungsfiktion, 17 Jahrgang, Zeitschrift für Konflikt-Management (ZKM), Verlag Otto Schmidt, Heft 2/2014, Januar/Februar, Köln, 2014.

Rovine A.W., Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2013.

Rule C., Online Dispute Resolution for Business, Jossey-Bass Publishing, San Francisco, 2002.

Rule C., Rogers V., Del Duca F.,L., Designing a Global Consumer Online Dispute Resplution (ODR) System for Cross-Border Small Value –High Volume Claims-OAS Developments in Uniform Commercial Code Law Journal (UCCLJ) 2010.

Rutherglen A.G., Transnational Civil Litigation: Principles and Prospects, Foundation Press, St.Paul, 2016.

Rützel S., Wegen G., Wilske S., Commercial Dispute Resolution in Germany, Second Ed., C.H.BECK, München, 2016.

Schiffer K.J., Mandatspraxis, Schiedsverfahren und Mediation, 2.neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2005.

Schmidt F., Lapp T., Monßen H.G., Mediation in der Praxis des Anwalts, Verlag C.H.Beck, München, 2012.

Schmidt N., Das Verwertungsverbot aus dem Mediationsverfahren fur das Schiedsgerichtsverfahren, Verlag Dr. Kovac, Hamburg, 2011.

Schreiber A., Obligatorische Beratung und Mediation, Duncker&Humblot, Berlin, 2007.

Schütze R.A., Die Bestimmung des schiedsrichterlichen Verfahrens, insbesondere bei Anwendung dem deutschem Prozessrecht unbekannter Beweisformen in SchiedsVZ (Zeitschrift für Schiedsverfahren/German Arbitration Journal), Verlag C.H.Beck, München,16.Jahrgang,Heft 2, März/April 2018.

Schwarz K., Mediation-Collaborative Law-Collaborative Practice, Schriften der Johannes-Kepler-Universitat Linz, Trauner Verlag, Linz, 2010.

Spencer D., Brogan Michael., Mediation Law and Practice, Cambridge University Press, New York, 2006.

Spencer D., Principles of Dispute Resolution, Second Ed., Lawbook Co, Sydney, 2016.

Steffek F., Rechtsvergleichende Erfahrung für die Regelung der Mediation, The Rabel Journal of Comparative and International Private Law, Max –Planck-Institute für ausländisches und internationales Privatrecht, Band 74, Heft 1, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010.

Steffek F., Mediation, in The Max Planck Encyclopedia of European Private Law, Vol. II, Basedow J., Hopt J.K., Zimmermann R., Stier A., Oxford University Press, Oxford, 2012.

Steffek F., Mediation und Justiz, in Das Neue Mediationsgesetz, Fischer C., Unberath H., Verlag C.H.Beck, München, 2013.

Steffek F., Prinzipiengeleitete Regelung der Konfliktlösung, Zeitschrift für KonfliktManagement (ZKM), #5, Verlag Dr.Otto Schmidt, Köln, 2013.

Steffek F., Mediation und Güterichterverfahren, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, (ZEuP) #3, Verlag C.H.Beck, München, 2013.

Steffek F., Unberath H., Genn H., Greger R., Menkel-Meadow C., Regulating Dispute Resolution: ADR and Access to Justice at the Crossroads, Hart Publishing, Portland, 2013.

Steffek F., Skizzen einer Gerechtigkeitstheorie für das Privatrecht –Individuen, Interessen, Kohärenz, Konsens und Ausgleich in Gedächtnisschrift für Hannes Unberath, Arnold Stefan, Lorenz Stephan., C.H.Beck, München, 2015.

Steffek F., The Relationship between Mediation and Other Forms of Alternative Dispute Resolution in The Implementation of the

Mediation Directive, (Compilation of in-depth Analysis) European Parliament Directorate-General for Internal Policies, <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses> , 2016.

Susskind R., The End of Lawyers? Oxford University Press, Oxford, 2010.

Susskind R., Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future, Oxford University Press, 2013.

Tochtermann P., Die Unabhängigkeit und Unparteilichkeit des Mediators, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

Töpel E., Pritz A., Mediation in Österreich: Die Kunst der Konsensfindung, LexisNexis Verlag, Wien, 2005.

Trams K., Die Mediationsvereinbarung –eine vertragsrechtliche Analyse, Tectum Verlag, Marburg, 2008.

Trenczek T.M.A., Berning D., Lenz C., Will H.D., Mediation und Konfliktmanagement, Handbuch, 2.Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017.

Trossen A., Mediation (un)geregelt, Win-Management Verlag, Mühlberg, 2014.

Vallender H., Mediation in Nationalen und Grenzüberschreitenden Insolvenzverfahren, in Brinkmann M., Effer-Uhe D.O., Völzmann-Stickelbrock B., Wesser S., Weth S., Festschrift für Hanns Prütting, Dogmatik im Dienst von Gerechtigkeit, Rechtssicherheit und Rechtsentwicklung, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2018.

Van Gelder E.M., Biard A.B., The Online Dispute Resolution Platform after one Year of Operation: A Work in Progress with Promising Potential, Legal Journal Consumenten & Recht, TvC UITGEVERIJ, Paris, 2018.

Walker S., Smith D., Advising and Representing Clients at Mediation, Wildy, Simmonds & Hill Publishing, London, 2013.

Ware S., Principles of Alternative Dispute Resolution, Third Ed., West Academic Publishing, USA, 2016.

Waring M., Commercial Dispute Resolution, College of Law Publishing, Guildford, 2016.

Warne J., International Commercial Dispute Resolution, Tottel Publishing, Haywards Heath, 2009.

Warrier S.V., Arbitration, Conciliation and Mediation, Lexis Nexis, India, 2015.

Wendenburg F., Der Schutz der schwächeren Partei in der Mediation, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013.

Wendenburg F., Differenzierte Verfahrensentscheidungen in zivilrechtlichen Konflikten, Verlag Otto Schmidt, Heft 1/2013, Köln, 2013.

Wendenburg F., Mediation –flexible Gestaltung innerhalb fester Strukturen, ADR-Verfahren im Vergleich, Zeitschrift für Konflikt Management (ZKM), 17 Jahrgang, Heft 2/2014, Januar/Februar, PVSt 47561, Berlin, 2014.

Wendland M., Mediation und Zivilprozess, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017.

Wentzel C., Internationale Mediation, Logos Verlag, Berlin, 2016.

Windisch K., Fair und/oder gerecht? Fairnesskriterien in der Mediation, Zeitschrift für Konflikt-Management, Verlag Otto Schmidt, Heft 2/2015, Köln, 2015.

Wode M., Rabe C.S., Mediation, Springer, Berlin, 2014.

Woolf H., Access to Justice, 2nd Ed, Stationery Office, London, 1996.

Yaacob H., Alternative Dispute Resolution (ADR), International Shari'ah Research Academy, Kuala Lumpur, 2012.

Zalar A., Managing Judicial Change Through Mediation – Part 1, ADR Bulletin, Vol. 6, No. 8, 2004.

Zenk K., Mediation im Rahmen des Rechts, Nomos, Baden-Baden, 2008.

Qanunvericilik aktları

Gürcü dilində:

Gürcüstanın Mülki Prosesual Kodeksi, 1997-ci il

"Vəkillər haqqında" Gürcüstan Qanunu, 2002.

S.S.İ.P. Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının Peşə Etikasının Bar Kodu, 2006.

Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının intizam məsuliyyəti və intizam tənbehi qaydaları, 2010.

Vəkillər Kollegiyasının İcra Şurası tərəfindən məskunlaşma prosedurunun keçirilməsi Qaydası, 2018.

Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının Mediasiya İnkişaf Komitəsinin Nizamnaməsi, 2018.

Xarici dil:

REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE. Brussels 26.8.2016. COM (2016)542 FINAL on the application of Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2016%3A542%3AFIN>).

Elektron Materiallar/İnternet Mənbələri:

XIX əsrin 60-70-ci illərində ictimai-ədəbi hərəkat, Vol. 4, Bax:

<http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/3003/1/Kartuli-Literaturisistoria_Tomi_IV.pdf>

<<http://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/11/oj>>.

<<http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>>.

<www.aija.org.au>.

<<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52002DC0196&from=EN>>.

<http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf>

:

<www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/pdf/practice_directions/pd_pre-action_conduct.pdf>.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002/com2002_0196en01.pdf>.

<www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201105/20110518ATT19592/20110518ATT19592EN.pdf>.

<<http://www.risolvionline.it>>.

<<http://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/524/oj>>.

<<http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>>.

<http://www.uncitral.org/pdf/english/workinggroups/wg_3/26th_WG_III/wp_117_e.pdf>.

<www.acrnet.org>.

<<https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2015/02/Online-Dispute-Resolution-Final-Web-Version1.pdf>>.

http://www.iccwbo.org/drs/english/adr/pdf_documents/adr_guide.pdf.

www.ulr.oxfordjournals.org.

<http://www.corteconstituzionale.it/actionSchedaPronuncia.do?anno=2012&numero=272>.

www.ulr.oxfordjournals.org.

<http://m.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199653485.001.001/acprof-9780199653485-chapter-4>.

www.mediationinlaw.org.

http://www.academia.edu/download/37348802/alternative_dispute_resolution_approaches.pdf

www.ulr.oxfordjournals.org.

<http://www.adbadalet.gov.tr/arabulucu>.

<http://www.mediationadvocates.org.uk>.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:En:PDF>.

<http://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SecMode=1&DocId=450792&Usage=2>.

[http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec\(99\)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorInternet=eff2fa&BackColorLogged=clcb6&direct=true](http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec(99)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorInternet=eff2fa&BackColorLogged=clcb6&direct=true).

[http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec\(2001\)9&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=clcb6&direct=true](http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec(2001)9&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=clcb6&direct=true).

[http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec\(2002\)10&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet](http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec(2002)10&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet)

[=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColor-Logged=clcb6&direct=true>.](#)
<www.unicitral.org>.
<<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-conc/03-90953-Ebook.pdf>>.
<<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052>>.
<<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052>>.
<<http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>>.
<<http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>>.
<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2016%3A542%3AFIN>>
<<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32013L0011>>.
<<http://m.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof;oso/9780199653485.001.001/acprof-9780199653485-chapter-4>>.
<www.oebm.at>.
<www.justice.government.bg/MPPublic-Web/default.aspx?id=2>.
<www.adrcenter.com/jamsinternational/civil-justice/Mediation_Country_Report_Bulgaria.pdf>.
<www.cedr.com>.
<<http://www.mediationeurope.net/eng/documents/lawinhungary.pdf>>
<www.ismed.it/doc/D_Lgs_28-2010.pdf>.
<www.nmi-mediation.nl>
<<http://sakig.pl/en/mediation/about-meditation>>.
<<http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacja/>>
<[dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/3003/1/Kartuli-Literaturisistoria Tomi IV.pdf](http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/3003/1/Kartuli-Literaturisistoria_Tomi_IV.pdf)>.
<<http://www.tcc.gov.ge/index.php?m=586>>.

<http://gba.ge/uploads/files/reestri/kanonproekti_mediaciis_shesaxeb.pdf>
<www.gba.ge>
<http://gba.ge/uploads/files/regulaciebi/eTikis_kodexi.pdf>.
<<http://gba.ge/uploads/files/regulaciebi/debuleba.pdf>>.
<<http://gba.ge/uploads/resolutions/2018/01/31/3d51dfa83d2ce7fffc515d101375fb3.pdf>>.
<http://gba.ge/uploads/files/reestri/mediaciis_ganvitarebis_komitistis_debuleba.pdf>
<<http://gba.ge/uploads/resolutions/2018/04/02/9b5c84003fd3bbf88271957f65b512b4.pdf>>
<http://gba.ge/uploads/files/reestri/morigebis_debuleba.pdf>
<<http://gba.ge/ka/resolutions/list/330>>.
<<http://ncadr.tsu.ge/#>>.
<http://gba.ge/uploads/files/reestri/GBA_mosazrebebi_mediaciis_shesaxeb.pdf>.

Prof. İrakli Kandaşvili "Mediasiya haqqında Gürcüstan qanunu" layihəsinin həmmüəlliflərindən biridir. O, 2019-cu ildən Gürcüstan Mediatorlər Assosiasiyasının ilk sədridir. CEDR (Centre for Effective Dispute Resolution / London) - Beynəlxalq Akkreditasiya Mediatoru. Prof. İrakli Kandaşvili fəal hüquqşünasdır. O, 16 ildir ki, Gürcüstanın Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi yanında müşavirdir.

Prof. İrakli Kandaşvili "K&K Consulting" hüquq firmasının əməkdaşdır, Gürcüstan Vəkillər Kollegiyasının İcraiyyə Şurasının (2013-2021) və Kollegiyanın Əlaqələndirmə Şurasının rəhbər (2013-cü ildən) üzvüdür. O, Vəkillər Kollegiyasının davamlı hüquqi təhsil sisteminin və Gürcüstanda vəkil peşəsinə daxil olmaq üçün standartlar konsepsiyasının müəlliflərindən biridir.

Prof. İrakli Kandaşvili — Tbilisi Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin hüquq üzrə fəlsəfə doktorudur, Çikaqo Kent Hüquq Məktəbinin (LL.M.) magistr dərəcəsi üzrə məzunudur.

Prof. İrakli Kandaşvili hüquq sahəsi üzrə 3 monoqrafıyanın və çoxsaylı elmi məqalələrin müəllifidir.

İrakli Kandaşvili
M E D İ A S İ Y A
(mübahisələrin səmərəli həlli vasitəsi)
Praktiki dərslik

Layihə rəhbəri:

Maksim Lətifov

Buraxılışa məsul şəxs:

Əli Fərzəliyev

Dizayner:

Səma Fərzəli

Korrektorlar:

Fidan Ələsgərova

Kamil Lətifov

Yığma verilmişdir: 30.07.2024

Çapa imzalanmışdır: 06.08.2024

Format: 60x84, 1/16, 16,5 çap vərəqi

Digital Fortress MMC-nin mətbəəsində çap edilmişdir.

Ünvan: Nərimanov rayonu, Aynalı Plaza, 5ci mərtəbə

Tiraj: 800 ədəd

